Digitized by Google

EX MUNIFICENTIA
FERDINANDI III. M. E. D.
DIE 3. IUNII 1791.

9. 7. 245

9. 7. 2115 A
(Ph) 46404

Digitized by Google

9. 7. 245.

XII
4

Digitized by Google

IO. GOTTL. HEINECCII, IC.
POT. PRVSSOR. REGIS A CONSIL. SECRET.
IVR. AC PHILOS. IN ILL. FRID. PROF.
PVBL. ORD.

ELEMENTA PHILOSOPHIAE RATIONALIS ET MORALIS

PRAEMISSA EST
HISTORIA PHILOSOPHICA.

EDITIO X. EMENDATIOR.

FRANCOFVRTI CIS VIADRUM,
IMPENS. IO. CHRIST. KLEIBII,
cIↄ Iↄ ccLII.

CVM PRIVILEG.

LECTORI CANDIDO
S. P. D.
IO. GOTTLIEB HEINECCIVS.

Quamuis et ab adoleſcentia diſciplinis illis, quae partem hominis praeſtantiſſimam perficiunt, veramque rerum diuinarum ac humanarum notitiam ex ipſa recta ratione deriuant, magnopere me delectari meminerim, et poſtea ita Deo viſum fuerit, vt publicum earum tradendarum munus in illuſtri Fridericiana mihi longe clementiſſime demandaretur: non tamen praeſagiuit vmquam animus, fore, vt poſt tot eximios philoſophos aliquid huius generis in lucem emitterem, aut compendiorum, quorum ipſa fere copia inopes reddimur, numerum a me amplificandum exiſtimarem. Cum aliae enim rationes, tum vel maxime ea de re cogitare me vetuit partim iuris docendi dicundique perpetuus labor, qui extremis annis, dum Halae vixi, me ſibi totum vindicauit, partim munus anteceſſoris, in illuſtri Franequerana ab illuſtriſſimis Friſiae ordinibus mihi praeter omnem ſpem atque exſpectationem

 con-

conditionibus ſatis ſplendidis liberaliter decretum, in quo de priſcis illis amoribus meis, id eſt, de philoſophia, paullo minus, quam antehac, ſollicitus, tempus fere omne, quod a publicis priuatiſque lectionibus vacuum habui, illuſtrandae iuris prudentiae, variiſque libellis iuridicis ſcribendis conſecraui. Quin vt fatear, quod res eſt, numquam fortaſſis me ad priſtina illa philoſophiae ſtudia ita totum retuliſſem, vt aliis viam, qua ad ſapientiam itur, docendo ſcribendoque monſtrare conſtituerem, ſi meo res actae eſſent arbitrio. Noueram ſane, quam periculoſum hoc ſaeculo ſit, vacare philoſophiae, et, quid rectae rationi conueniat repugnetue, libero a praeiudicatis opinionibus animo inueſtigare. Non ignorabam, quantis plerumque odiis, quot conuiciis, quin et ſtructis inſidiis non numquam, res geratur, vbi quis ab alterius opinione ſuam ſeiungit ſententiam. Denique ipſa me docuerat experientia, ſi in vllo diſciplinarum genere, in philoſophiae ſane ſtudio, vbi minime oportebat, quam maxime regnare auctoritatis humanae praeiudicium, et ſtudioſam iuuentutem magis plerumque, qua itur, quam, qua eundum eſt, ire. Habent fere ſaecula ſingula certam philoſophandi methodum, quae aliquamdiu ſola publici ſaporis eſſe ſolet, adoleſcentibuſque tantiſper ad palatum eſt, dum alius quidam philoſophus non ſine ſtrepitu in ſcenam prodeat. Fuit, quando homines furfure ſcholaſtico paſcebantur, ſibique videbantur in caelo verſari, ſi de haecceitatibus, quidditatibus, futuritionibus, indiuiduationibus, et mille nugis metaphyſicis, multa, nec ſibi nec aliis intellecta, proferre, ſyllogiſmos in qualibet figura et modo

forma-

formare, eosdem ad primam reducere, regulas ex locorum dialecticorum armario depromtas, tanquam tela, vibrare, ſophiſmatibus puerilibus etiam in re ſeria ludere, ludenteſque his crepundiis formaliter in ruborem dare didiciſſent. Fuit, quando euileſcere haec ſacra, et ſapientiae ſtudioſi rebus aliis, puta, illis primi, ſecundi, tertii elementi particulis, illis caeli vorticibus, impreſſa illa mentibus mortalium entis perfectiſſimi idea, ſolibus denique in planetas degenerantibus, et mechanicis rerum omnium cauſſis vnice delectari, et haec ſimiliaque adeo pro Sibyllae foliis habere coeperunt, vt non philoſophus, ſed rerum omnium ignarus, videretur, qui mentem in glandula pineali deliteſcere, Carteſiumque ſolum ſapere, negare auſus eſſet. Mirabatur tum orbis litterarius, ſe ex Ariſtotelico tam cito factum eſſe Carteſianum: ſed multo magis paullo poſt mirabatur, quum alibi philoſophiam corpuſcularem et atomiſticam, alibi nouum genus philoſophandi ex Kabbalae, ſcholae Pythagoricae, et Platoniſmi principiis conflatum, inualeſcere animaduerteret. Quo obſcurior, magiſque a ſenſu communi remota erat haec philoſophia, quo plura, eaque horribilia myſteria promittere videbatur: eo magis aliquamdiu placebat ingeniis nouaturientibus, donec alii occuparent cathedras, qui vel in nullius verba magiſtri iurantes genus philoſophandi ἐκλεκτικὸν commendarent, vel iuuenes a puluere et radio excitatos ad profundiorem metaphyſicam et philoſophiam mathematicam reuocarent, et non niſi ſublimiores iſtas ſpeculationes, quas Leibnitio, Newtono, aliiſque magnis ingeniis debemus, philoſophematum nomine dignas arbitrarentur. Ita

ſemper euenit philoſophiae, ſcientiarum pulcherrimae, quod ſolet formae veſtimentorum, quae ſingulis non dicam ſaeculis, ſed luſtris immutatur. Quemadmodum enim iam longiores tunicae placent, iam breuiores: modo anguſtiores manicae, mox prolixiores oculis blandiuntur, nihil vt nobis magis ridiculum videatur effigie, hominem pro ſuperioris ſaeculi genio quam ſplendidiſſime veſtitum oculis noſtris ſubiiciente: ita et philoſophia alio tempore alia ad palatum eſt, vt viro, philoſophorum recentiſſimorum imbuto principiis, non minus ridiculae videantur veterum meditationes, quam nobis maiorum noſtrorum habitus videtur. Et erit tamen, niſi fallimur, tempus, quando et horum luminibus officient alii, non multo poſt μετὰ πολλῆς φαντασίας in hoc theatrum proditurí. Rerum enim omnium, heus, quaedam viciſſitudo eſt, nec ita profecto ſe habent ſtudia mortalium, vt vna eademque res diu admodum placere poſſit. Quod adoleſcens ex praeceptore me audire memini, veteranis philoſophis idem plerumque fatum incumbere, quod ſartoribus, nouiſſimae veſtimentorum formae ignaris: id verum eſſe plerique cum taedio ac dolore experti ſunt. Haec itaque omnia quo ſaepius mecum, adhibita in conſilium ratione, agitaui, lector candide, eo beatiores ſemper illos credidi, qui, alio honeſto vitae genere delecto, Deo reique publicae ſeruiunt, et naufragia iſta ex littore ſpectantes, ſibi, non aliis, philoſophantur. Ac proinde ex eo tempore, quo docere iuris prudentiam, et negotioſum iſtud de iure reſpondendi munus pro virili ſtudui ornare, eam mihi ipſe legem dixeram, vt mihi philoſopharer, nec tam aliorum, quam meis

meis vſibus, meditationes meas deſtinarem, tantoque magis hoc inſtituto meo me delectatum fateor, quanto iucundius erat, extra horrida iſta, nulloſque triumphos habitura, philoſophorum bella, ac veluti extra teli iactum poſitum, ſolida tamen, quae ex ſapientiae ſtudio percipitur, voluptate quotidie perfrui.

Enimuero philoſophantem ita, et ſecum habitantem in cathedram philoſophicam me iterum retraxit rerum omnium arbiter, Deus, voluitque, vt, quemadmodum olim Halae, ita iam in hac illuſtri Viadrina, haſce diſciplinas vna cum iuris prudentia traderem, et eas quidem potiſſimum, quae intellectum ad inueſtigandam diiudicandamque veritatem; voluntatem ad virtutem atque honeſtatem inſtituunt, et quas omnium primas ac praecipuas olim iudicabat Socrates, dum et diſſerendo homines ad comprehendendam veritatem perducere conabatur, et philoſophiam ipſam, a monſtris et otioſis ſpeculationibus perpurgatam, deuocabat e caelo, collocabat in vrbibus, et in domos etiam introducebat; iubebatque de bonis et malis, iuſtis iniuſtiſque, quaerere. Quamuis autem huc euocatus neſcio qua futuri praeſenſione ominarer, non aeque omnibus gratam fore hanc muneris vtriuſque coniunctionem, idque augurium me non per omnia fefelliſſe videatur: diuinae tamen voluntati parere nihilominus decreui, nec animum, inuidiam veritus, deſpondi, ſed nouam mihi hanc palaeſtram fore ſtatui, in qua, quantum in philoſophia profecerim, quantum inuidia et bile flaueſcentium hominum voculas contemnere, ferociſſimum quemque humanitate, modeſtia, officiis, emollire, ami-

eos veros fide atque obſequio retinere, moreſque pro virili omnibus probare, bona fide didicerim, periculum fieri oporteat. Hinc diuino fretus auxilio, quod mihi a tot annis numquam defuit, praelectiones meas, non iuridicas tantum, ſed et philoſophicas, non ſine quadam fiducia auſpicatus, luculenter intellexi, me ſpe mea non eſſe deceptum. Vidi enim, quod praefiſcini dixerim, erectioris indolis iuuenes, qui antea philoſophiam tamquam infructuoſum et inamoenum ſtudium adſpernabantur, cateruatim ad has acroaſes confluere, et iam perſentiſcere paullatim, quam praeclarum ſit, rectam rationem perficere, et in inueſtiganda diiudicandaque veritate exercere ingenium. Ne autem ſtudioſae iuuentutis vtilitati vlla in re deeſſe viderer, eſſentque, quae in praelectionibus meis ob oculos haberent: *Elementa* haec *philoſophiae rationalis et moralis* typis exſcribi paſſus ſum, in quibus, quid praeſtiterim, paucis, ſi operam dederis, monebo.

In *philoſophia rationali*, ſeu *logica*, id egi, vt praecepta omnia ad finem, quem in inuenienda, diiudicanda, communicandaque cum aliis veritate conſiſtere, omnes omnino fatentur, vnice referrem. Itaque non ſolam artem ſyllogiſticam, non ſolam diſſerendi diſputandique facultatem, ad quam plerique libelli logicorum comparati ſunt, mihi tradendam credidi, ſed praecipue, quo ordine, quaque methodo progrediendum ſit omnibus, qui veritatem reperire, eamque a falſo diſcernere cupiunt, perſpicue monſtraui. Hinc, explicatis intellectus operationibus, perutilem de ideis doctrinam adcurate expoſui, oſtendique, quomodo quilibet,

libet, comparatis ſibi claris, diſtinctis, atque adaequatis ideis, definitiones ac diuiſiones rite formare, ex earum comparatione varias propoſitiones, axiomata, poſtulata, theoremata, problemata, corollaria elicere, ratiocinationes ſine erroris periculo nectere, experiendo denique, meditando, legendo, diſputando, docendoque, veritatem tum reperire, tum cum aliis communicare quam facillime poſſit. Non diſplicebunt, vti opinor, quae de his omnibus, nec non de veritatis certae ac probabilis diſcrimine, de variis veriſimilitudinis gradibus, de ordine in meditatione, lectione librorum, et diſputationibus obſeruando, de interpretatione porro, aliisque capitibus ſcitu neceſſariis, non minus, quam iucundis, paſſim diſſerui. Quos aliquando duces ſequutus ſim, (neque enim me puduit, ab aliis bene animaduerſa in ſyſtema meum recipere,) ingenue faſſus ſum in ſcholiis, quae paragraphis pleriſque ſubiunxi. In iiſdem praecepta ipſa non paucis, iiſque perſpicuis, et petitis ex vniuerſa philoſophia exemplis illuſtraui. Quid enim abſurdius aut taedioſius eſt, quam perpetuo ingeminare illa vulgaria: *Petrus currit*, *Homo eſt animal*, et ſimilia, ſine quibus haec ſacra ſibi non conſtare, exiſtimarunt veteres?

In *philoſophia morali* mentis humanae naturam, hominum mores ac vitia, horumque ſigna et characteres, naturam item boni, tum generatim, tum in ſpecie ſummi illius ac praeſtantiſſimi, cuius in poſſeſſione vera poſita eſt felicitas, itemque eius effecta, in quibus virtus et tranquillitas animi eminent, denique cognitionem ſui ipſius, et reliqua, quae recta ratio commonſtrat, media, ad veram

beatitudinem adſpirandi, ita explicauimus, vt, quod quidem hanc diſciplinam pulcherrimam imbibituro neceſſarium ſit, nihil omnino praetermiſiſſe nobis videamur. Fatemur, nobis doctrinas plures communes eſſe cum aliis, inprimis etiam cum theologo venerabili, Io. Franciſco Buddeo, cuius olim philoſophica praecepta Halae vice plus ſimplici interpretati ſumus. Neque tamen vllius ſcrinia expilauimus, et pleraque eius generis praecepta vel ex principiis noſtris ſua ſponte fluunt, vel plane aliis ſuperſtruuntur fundamentis. *Huius modi voces non eſt, quod huius vel illius eſſe iudices: publicae ſunt. Quod fieri in ſenatu ſolet, faciundum ego in philoſophia quoque exiſtimo, quum cenſuit aliquis, quod ex parte mihi placeat, iubeo illum diuidere ſententiam, et ſequor*, inquit Seneca, *Epiſt. 21.* Ex quibus principiis ſingulas concluſiones hauſerim, ſtatim iis incurret in oculos, quos citatas in parentheſibus paragraphos euoluere haud piguerit. Operam enim in vtraque diſciplina dedimus, vt doctrinas, quoad eius fieri poſſet, adcurate inter ſe connecteremus. In ſcholiis ſaepe demonſtrationem propoſitionum vberiorem; aliquando explicationem earum perſpicuam; non raro etiam veterum ac recentiorum teſtimonia reperies. Nolim vero exiſtimes, ideo me haec ex aduerſariis huc tranſtuliſſe, quaſi illa aliquid probare credam, (obſeruabis enim, niſi me animus fallit, me alia plane demonſtrandi ratione vſum,) ſed adieci haec, vt doctrinas noſtras ne veteribus quidem, rectam rationem ſequutis, ignotas fuiſſe, intelligeres. Veritas tantum vna eſt, eaque hominem, qui rectam rationem in conſilium adhi-

adhibet, non magis poteſt fugere, quam ſolis ſplendor oculum bene adfectum. Quemadmodum itaque animalia quaedam oculis conniuentibus, alia apertis, incomparabile illud orbis lumen intuentur, et omnia tamen, modo caecitate non laborent, aut intra terrae viſcera deliteſcant, ſolem vident: ita qui illam mentis aciem, quam rationem adpellamus, vmquam intenderunt, ii ſane veritatem perſpexiſſe videntur, quamuis alii eam veluti per nebulam, alii multo adcuratius viderint. Quam iucundum vero eſt, videre illum conſenſum in doctrinis pleriſque, et iis quidem quam maxime ſublimibus? Quam ad excitandum virtutis ſtudium vtile, audire philoſophos, quantumlibet verae Dei cognitionis ignaros, tam multa pie ac ſapienter de virtute, aliiſque rebus moralibus diſſerentes? Quam praeclarum denique, horum dictorum elegantiam atque acumen expendere? Accedit, quod hac mundi ſeneſcentis ac paene deſipientis aetate plerique eo philoſophandi genere delectantur, quod aliquid profani, vel ſaltim *παράδοξόν τι* ſapit, et quale vel Spinozam et Tolandum, vel Hobbeſium, Baelium, ac illos praecipue, quos nouorum vocabulorum architecti *eſprits forts* ſalutant, excoluiſſe conſtat. Si quis ergo hodie ſeſe ab his ſeiungit, ſi philoſophiam ſobriam, et cum Dei, entis perfectiſſimi, cognitione coniunctam, ſectatur: non deſunt omnino, qui vel nimis, vti aiunt, theologica, vel vulgaria, vel plus iuſto ad pietatem, quae tam prauis ingeniis pro ſuperſtitione eſt, compoſita illius praecepta clament. At opinione ſua illos falli, non melius conſtabit, quam ſi talia ab ipſis paganis, duce recta ratione, agnita eſſe oſtenderi-

deri-

derimus. Id igitur voluimus praeſtare, vbicumque eius modi doctrinas proponi animaduertimus, quae profanis ingeniis theologica magis, quam philoſophica, ſolent videri. Quemadmodum vero iucundum pariter ac vtile putauimus, harmoniam doctrinarum noſtrarum cum aliorum philoſophorum placitis oſtendiſſe: ita non minus nos delectatos fatemur, quoties ex principiis noſtris eius modi doctrinas fluere vidimus, quae concordiam rationis et reuelationis, quam Euſebius in *Praeparatione euangelica*, Clemens Alexandrinus in *Stromatibus*, Dan. Huetius in *Quaeſtionibus Alnetanis*, aliique viri docti iuſtis voluminibus oſtendere anniſi ſunt, euidenter demonſtrarent. Quid enim religioni noſtrae honorificentius, quid ad agnoſcendam ſcripturarum diuinitatem magis idoneum eſt, quam quod in tanta myſteriorum et doctrinarum ſublimitate nullam doctrinam moralem, rectae rationi aduerſam, inculcet, nihilque praecipiat, quod non et ipſa ratio ſanctum, honeſtum, Deoque agnoſcat digniſſimum? Et hinc eſt, quod in iiſdem ſcholiis et ſcripturae ſacrae teſtimonia, quae doctrinis meis ſuffragantur, addidi, eum tamen adhibens modum, vt non temere notarem, quae iam tum ſatis nota, ſeque ſua ſponte omnibus quam facillime oblatura videbantur.

Tametſi autem id praecipue conſilium cepiſſem, vt *philoſophiae rationalis* ac *moralis* prima elementa adornarem: praemittendam tamen putaui epitomen *hiſtoriae philoſophicae* breuiſſimam, quia illius plane ignaros eſſe non debere cenſeo, qui philoſophiae ſe dare conſtituerint. Et qui fieri quaeſo poſſet, vt quis methodo philoſophandi eclectica,

recte

recte vtatur, qui, quid a philoſophis inuentum praeceptumque ſit, prorſus ignorat? Et quo pacto is doctrinas philoſophorum cum rectae rationis principiis contendet, qui, quid illi ſtatuerint, et cur eas ſententias adoptarint, ſcit iuxta cum ignariſſimis? Vt iam non dicam, quam admirabilis vtilitas ex huius hiſtoriae intelligentia cum ad alias diſciplinas, tum ad iuris prudentiam, quae ex Stoicorum principiis pene tota conflata eſt, redundet? Quantumuis autem in adornanda hac hiſtoria breuitati ſtuduerim: non tamen reliqui quidquam putaui faciendum, vt, quae in ea tradidi, omnia ex genuinis fontibus probarem, ipſosque auctorum libros, eorumque capita diligenter adſcriberem. Ceterum *index*, quem opuſculo ſubiunctum vides, doctrinas, quas tradidimus, omnes, earumque ſedem facile tibi indicabit. Eius conficiendi curam in ſe ſuſcepit amicus conſultiſſimus, Io. Guil. Hofmannus, quem omnem adhibuiſſe diligentiam, eo minus dubito, quo magis mihi comperta eſt illius induſtria.

Vnum addo, me, quamuis doctrinas in hoc opuſculo explicatas, non niſi matura praeuia cogitatione animo conceperim, non tamen iis elaborandis tantum vel temporis, vel diligentiae, impendere potuiſſe, quantum vel optabam ego, vel res ipſa a me flagitabat. Quum enim haec elementa praelectionibus meis ſeruire vellem: contigit ſaepe numero, vt vix quaedam in ſchedulas coniecerim, quum ea ſibi ſtatim ſubmittenda eſſe vrgerent operae, ceu fieri ſolet in vita hac negotioſa, quam in academiis viuimus. Elegantiora itaque atque vberiora omnia haberes, ſi limam adhibere, et ſingula ſemel iterumque expolire licuiſſet. Sed id quidem

dem mihi iam non licuit per temporis anguſtiam, molemque occupationum, quae haec ſcribenti quotidie incubuit. Si quid igitur adcuratius dicendum fuiſſe iudicaueris: facile me tibi adſentientem habebis: at ages tamen, quod aequitate tua erit digniſſimum, ſi in opuſculo paene extemporario non omnia ad viuum reſecaris. Non haec ſcripſi, vt vlli mortalium inferrem iniuriam. Neminem, quod quidem ſciam, momordi, nemini bellum indixi, cum nullo omnino viro docto contendi immodeſtius, etiam vbi me diſſentire ipſa veritas coëgit. Quare nullam virtutis atque aequitatis rationem habuiſſe videretur, quiſquis mecum in arenam deſcendere, et de doctrinis meis mecum digladiari vellet. Si cui tantum ocii fuerit, vt calamum ſtringat: at mihi non erit, vt reſpondeam iis, qui in muſtaceo laureolam quaerunt, aliorumque famam arrodendo ſibi famam comparare ſtudent. Non horum hominum iudicio ſtat caditque exiſtimatio boni viri, nec multum gloriae ſibi parare ſolent, qui maledicendo docent, ſe nec ſentire bene, nec dicere didiciſſe. Tu vale, lector candide, et, ſi tibi hoc ſtudium meum non plane diſplicuerit, alteram quoque horum philoſophematum partem, quae *ius naturale* et *prudentiam ciuilem* complectetur, a me exſpecta. Scrib. in illuſtri Viadrina, *ipſis idib. Mart. cIɔ Iɔ cc xxviii.*

ELE-

9.7.245 BK 2 15-1

ELEMENTA
HISTORIAE PHILOSOPHICAE.

CAPVT I.

DE PHILOSOPHIA GENERATIM.

§. I.

Quid philoſophia?

PHILOSOPHIA, cuius praecipuas partes veluti in nucleo exhibere conſtituimus, eſt *cognitio* * *veri et boni, ex recta ratione deriuata, et ad veram hominis felicitatem comparata.*

* Quum vero *ſcire* vel *cognoſcere*, quod recte animaduertit Ariſtot. *Analyt. poſter. I.* 2, 1. ſit *cauſſam, propter quam res eſt, eamdem eſſe rei cauſſam, nec poſſe eam aliter ſe habere, cognoſcere:* facile patet, non hic intelligi ſcientiam *vulgarem*, ſed ἀκροαματικὴν, et *ſolidam.*

§. II.

Quid recta ratio?

Recta ratio nobis eſt *facultas ratiocinandi*, id eſt, *veritates alias ex aliis per neceſſariam concludendi rationem* * *eliciendi.*

* Quamuis autem ſemper bene ratiocinetur recta ratio, niſi praeiudicatae opiniones ipſi veluti tenebras offundant: non tamen ſemper ratiocinatur ex principiis certis atque euidentibus, ſed ſaepius hypotheſin adſumere cogitur. Quia itaque *principium* certae atque apodicticae, *hypotheſis* probabilis cognitionis fundamentum eſt: vtriuſque cognitionis ſpecies in philoſophia occurrere omnino oportet.

§. III.

Philoſophia eſt dogmatica, non ſceptica.

Ex quo facile patet, philoſophiam SCEPTICAM, quia nihil cognoſci poſſe profitetur, philoſophiae nomen haud mereri, (§. 1.) ſed DOGMATICAM.

§. IIII.

Nec traditionaria, ſcripturaria, ſectaria.

Nec obſcurum eſt, id vocabulum attribuendum non eſſe ſcientiae veri et boni, quam vel a maioribus per manus traditam accepimus, vel ex ſcriptura ſacra hauſimus, vel ex docti cuiuſdam praeceptis repetiimus. Vnde exſulat philoſophia TRADITIONARIA, SCRIPTVRARIA, SECTARIA, quum nulla harum ex recta ratione deriuetur. (§. 2.)

* Omnium enim harum principium cognoſcendi eſt *auctoritas*, vel *maiorum*, qua praecipue barbari nitebantur, vel *ſcripturae ſacrae*, ex qua Io. Amos Comenius aliique recentioris aeui ſcriptores philoſophari coeperunt, vel *vnius hominis*, quae ſectariis pro oraculo eſt.

§. V.

§. V.

Hinc diuiſiones philoſophiae, quas vulgo adferunt, pleraeque abſonae ſunt ac minus accuratae. Quamuis enim aliam dicant VERAM, aliam FALSAM; aliam SCEPTICAM, aliam DOGMATICAM; aliam denique ECLECTICAM, aliam SECTARIAM: falſam tamen, nec non ſcepticam et ſectariam non magis accurate dixeris philoſophiam, quam ſtatuam hominem. (§. 3. 4.) Falſae philoſophiae diuiſiones.

§. VI.

Quum porro ad veram hominis felicitatem comparata ſit philoſophia, (§. 1.) taliſque ſit finis, qualia ſunt media: conſequens eſt, (1) vt vltra peram philoſophentur, qui de ſempiterna felicitate conſequenda praecepta, ex recta ratione depromta, pollicentur. (2) Vt ſubtiliores ſpeculationes tanto minus ad ſapientiae ſtudium pertineant, quanto minus coniunctae ſunt cum vera hominis felicitate. * Finis philoſophiae.

* Hinc merito cordatioribus vapulant ſcholaſtici doctores ob ſpeculationes de rebus, quae vel humana ratione indagari nequeunt, vel ſaltim nihil faciunt ad generis humani felicitatem. Vid. Ad. Tribbechou. *de doctor. ſcholaſt. Cap. IIII. pag. 65. ſequ.*

§. VII.

Quia denique philoſophia in veri et boni cognitione conſiſtit: (§. 1.) ea philoſophiae pars, quae mentem *ad veri cognitionem praeparat*, INSTRVMENTALIS; Diuiſio in inſtrumentalem, theoreticam et practicam.

quae eamdem *cognitione illa imbuit*, THEORETICA; quae denique illam *ad verum bonum perducit*, PRACTICA ſolet adpellari. *

* Primam veteres λογικὴν, alteram φυσικὴν, tertiam ἠθικὴν vel πολιτικὴν adpellabant, vocibus his in latiore ſignificatione acceptis.

§. VIII.

Theoreticae partes.

THEORETICA, quum mentem cognitione veri imbuat, (§. 7.) aut in veritates *de Deo ſpiritibus, et mente* inquirit, aut, quid circa *rerum naturalium cauſſas* verum ſit, indagat. Priori caſu METAPHYSICES; poſteriore PHYSICES nomine venit.

§. VIIII.

Nec non practicae.

Denique quum PRACTICA viam ad bonum oſtendat: ea vel, quid generatim *bonum*, vel in ſpecie, quid *iuſtum, honeſtum, decorum*, vel *vtile* ſit, docet. De *bono* in genere ETHICA; de *iuſto, honeſto et decoro* IVS NATVRALE; de *vtili* POLITICA et OECONOMICA agunt.

§. X.

Cur hiſtoria philoſophica praemittenda?

Quemadmodum igitur tam praeclara eſt illa cognitio, vt homines eam fere ab ipſis orbis terrarum incunabulis incredibili ſtudio excoluerint: ita operae pretium fuerit, reliquis philoſophiae partibus praemittere HISTORIAM PHILOSOPHICAM, ſed veluti in nucleum, quoad eius fieri poteſt, compactam.

CAPVT

CAPVT II.

DE PHILOSOPHIA TRADITIONARIA.

§. XI.

Philoſophia antiqua vulgo in BARBARICAM et GRAECANICAM diſpeſcitur. Nam antequam Graeci alicuius nominis eſſe coeperant: barbaros ſibi iam pridem laudem ſapientiae incredibilem peperiſſe legimus. * *Philoſophia barbarica antiquiſſima.*

* Negat hoc Diogenes Laërt. *I*, 1. ſed argumentis ſubleſtis, et paene puerilibus, vt facile adpareat, eum patriae amore nimio inſaniuiſſe.

§. XII.

Vocabant veteres *barbaros*, quicumque Graecae non erant originis, adeoque et Hebraei eo nomine notabantur. Nobis autem tota philoſophia barbarica TRADITIONARIA dici poſſe videtur, quum barbari omnes, reliquias ſapientiae, a maioribus acceptas, ſancte cuſtodierint, eaſque rurſus commendarint poſteris. *Eius indoles.*

§. XIII.

Quod quum naturae philoſophiae manifeſto aduerſetur: facile patet, ſimplicem tantum et vulgarem fuiſſe barbarorum ſapientiam, nec parum decipi, qui ſibi inter illos viros ſubtilitatum ſtudioſos et veluti polyhiſtores fingunt. *An barbari eruditi?*

§. XIIII.

Sapientia Hebraeorum.

Sapientiaę ſtudioſiſſima fuit gens HEBRAEA, inque ea Adamus, Noachus, Moſes, Dauides, Salomon, alii. Sed eorum tamen ſapientia magis in vera Dei notitia et ſcientia morum, quam in ſpeculationibus phyſicis conſtitiſſe videtur. *

* Id quod obſeruandum contra Kircherum, Ioannem de Pineda, et alios, qui patriarchis eximiam in omni generę eruditionem tribuunt. Multoque magis cauendi, qui ſuas ſententias Moſi aliiſque Hebraeis adfingunt, quod fecere Edm. Dickinſ. in *Phyſica vetere et vera* Lond. 1702, 4. Auctor *Moſis Copernizantis* et alii.

§. XV.

An ab iis profecerint Pythagoras et Plato?

Quumque Iudaei ab aliis gentibus alto fere ſupercilio deſpicerentur: parum ſane veroſimilis eſt eorum ſententia, qui Pythagoram et Platonem Iudaeorum ſcrinia expilaſſe, quin cum Tertulliano *Apol. cap. 27.* nullum fuiſſe philoſophum exiſtimant, quin de prophetarum fonte potarit. *

* Conferendi hic Io. Cleric. *Epiſt. crit. VII.* Io. Alb. Fabric. *Bibl. Graec. Lib. II. cap. 12. §. 2. p. 450. Lib. III. cap. 1. p. 40.* Nic. Hier. Gundling. *Hiſt. philoſ. mor. cap. 7. §. 1. p. 74. ſeq.* qui ad oculum oſtenderunt, haec omnia nullo idoneo fundamento niti.

§. XVI.

Sectae Phariſaeorum,

Manſit ea gentis ſimplicitas, quoad templum

plum prius ſtetit. Reuerſi autem ab exſilio Babylonico graeciſſare coeperunt Hebraei, et philoſophiae Graecanicae principia cum antiqua patrum ſapientia miſcere. Inde natae PHARISAEORVM, SADDVCAEORVM, et ESSENORVM ſectae *, quas ipſe Ioſeph. *Bell. Iud. Lib. II. Cap. 8.* ad philoſophiam referre videtur. Sadducaeorum et Eſſenorum.

* Et Phariſaeorum quidem ſectam παραπλήσιον τῇ παρ' Ἕλλησι Στωϊκῇ λεγομένῃ, *ſimillimam* eſſe *ſectae Stoicorum Graecanicae*, obſeruat Ioſeph. *de vita ſua Tom. II. Opp. p. 2.* Sadducaeos Epicuri; Eſſenos Pythagorae principia adoptaſſe, res ipſa euincit. Et ſane, quum Eſſeni demum poſt exſilium Babylonicum innotuerint: omnino mirandum eſt, Goodwinum *de rit. Hebr. Lib. I. cap. 12.* et Grotium *Part. I. epiſt. 552.* non obſeruaſſe, facilius Eſſenos a Pythagoraeis, quam Pythagoram ab Eſſenis proficere potuiſſe.

§. XVII.

Quae mixtura philoſophiae Pythagoricae cum Hebraica adhuc in CABBALA ſupereſt, de qua quamuis magnifice permulta praedicent Hebraei: ipſum tamen ſyſtema Cabbaliſtarum plane non Hebraicum, ſed vere Pythagorico Platonicum eſſe, omnes intelligunt, quos non Hebraeum nomen, et rerum obſcuriſſimarum admiratio in tranſuerſum rapit. Vnde Cabbala?

§. XVIII.

Hodierni Iudaei aut ſolis vacant ſtudiis Hodierna Iudaicae.

 Tal-

philoſophiae facies. Talmudicis, aut, ſi philoſophantur, vel Ariſtotelis, vel Kabbaliſtarum placita ſequuntur. *

* Neque enim vlla eſt temere pars Ariſtotelicae philoſophiae, quam non Arabum exemplo Hebraea veſte induerint Iudaeorum magiſtri. Specimen eius rei pereruditum deditIul.Struu. in *Diatr. de logica Hebraeorum*.

§. XVIIII.

Sapientia Aegyptiorum. Hebraeis ſubiungimus AEGYPTIOS; quos tamquam illorum magiſtros perperam nobis ſiſtunt Io. Marshamus et Io. Spencerus. Eos quidem ſapientiae iam ante Moſis tempora operam dediſſe, ex *Act. VII, 22.* patet: ſed ab hac Aegyptiorum ſapientia quam diuerſa fuerit illa Hebraeorum, facile animaduertet, quicumque Moſis et Prophetarum fontes cum HERMETIS, * HORAPOLLINIS, et IAMBLICHI lacunis contenderit.

* Sunt haec praecipua Aegyptiacae doctrinae monimenta. Quamuis enim *Hermes Triſmegiſtus* procul dubio nullus vmquam exſtiterit, et Hermetica, quae tanto numero exſtant, manifeſto multa ſubleſta, quin et Chriſtiana quaedam complectantur: in iis tamen et Ἑρμαϊκὰς δόξας, ſeu Aegyptiacae philoſophiae reliquias ſupereſſe, recte obſeruant viri docti. Borrich. *de Herm. et Aegypt. ſap. p. 83.*

§. XX.

§. XX.

Id conſtat, eos operam dediſſe *geometriae*, aliiſque matheſeos, tum purae, tum adplicatae, partibus, id quod vel tot obeliſci, pyramides, aliaeque moles ſtupendae ſatis euincunt. *Theologiam* eorum ac *philoſophiam moralem* Pythagoricae fuiſſe ſimillimam, ex Iamblicho diſcimus. Habuere et multas *de rebus naturalibus* traditiones, quas maximo ſtudio occultabant, quarumque reliquias quaſdam ſeruat Horapollo in *Hieroglyphicis* a Dauide Hoeſchelio editis *Aug. Vind. 1595, 4.* Quas illi diſciplinas excoluerint?

§. XXI.

CHALDAEOS per omnem vitam philoſophari, ait Diod. Sic. *Lib. II. cap. 29.* Originem ſapientiae ſuae referebant ad ZOROASTREM, de quo incerta omnia. Oracula eius, quae exſtant, a Gemiſtio Plethone, Mich. Pſello, et Franc. Patricio collecta, non quidem genuina eſſe, at plura tamen philoſophiae Chaldaicae λείψανα complecti, non abs re cenſet Io. Alb. Fabric. *Bibl. Graec. Lib. I. cap. 36.* §. *10.* Sapientia Chaldaeorum.

§. XXII.

Ex iis oraculis patet, Chaldaeos diuerſas rerum emanationes, deorumque et intelligentiarum ordines ſtatuiſſe, inter quos et ἄγγελοι occurrunt. A Deo aeterno ex eorum ſententia emanauit ignis, ſeu lumen ſupramundanum infinitum, inde alii Eorum ſententia de rerum origine.

ordines rerum ac ſubſtantiarum triades variae, quales et Platonici poſtea ſomniarunt. *

* Quare nihil admirandum aut Chriſtianum continet oraculum Zoroaſtris v. 5.

Πάντι γὰρ ἐν κόσμῳ λάμπει τριάς,
ἧς μονὰς ἄρχει.

In toto mundo lucet trinitas, cuius vnitas initium eſt.

Nec non rerum emanationibus aduerſatur, quod ſcribit Diod. Sic. *Lib. II.* Chaldaeos mundi naturam aeternam, ac initii expertem ſtatuiſſe, itemque illud Philonis in libro: *quis rerum caeleſtium haeres, p. 386.* Chaldaeos docuiſſe, mundum non Dei opus, ſed Deum eſſe.

§. XXIII.

Artes diuinatrices.

Parum quoque ſapientiae mirantur ſomnia eorum aſtrologica, artes diuinatrices, magicae, theurgicae, de quibus fuſe Stanlei. *in Hiſt. philoſ. orient. ſect. II. cap. 17. ſeqq.* et initiatus his myſteriis Marcus, monachus Meſopotamenus, cuius *de daemonibus enarrationes* a Mich. Pſello editas nouimus.

§. XXIV.

Perſicae philoſophiae auctor.

PERSARVM *Zoroaſter* Chaldaico illo aetate inferior, et Dario Hyſtaſpis *σύγχρονος*, gentem, non ignaram veritatum praeſtantiorum, multis praeſtigiis ad amplectendam nouam et a ſe inuentam philoſophiam pellexit, ſi vera ſunt, quae ſcripſit Thom. Hyde *de relig. vet. Perſar.*

§. XXV.

§. XXV.

Philoſophiae ſtudio aeque ac ſacris apud eos praeerant MAGI, de quorum compoſitis moribus, ſcientia aſtrologica, potentia aulica, multa exſtant veterum teſtimonia, quae collegit. Barn. Briſſ. *de regno Perſ. Lib. II.* §. *52. ſeqq.* Magi qui?

§. XXVI.

De Deo male ſentiebant Perſae, duo ſtatuentes principia contraria, *Horomazen* et *Arimanem*, et inter hos veluti medium et neutrarum partium, *Mithran.* Quae principia etiam in pluribus aliis ſyſtematibus pellucent *, et ſaeculo Chriſtiano tertio *Manichaeiſmum* pepererunt. ** Eorum ſententia de Deo.

* Solide hoc demonſtrauit Wolffius in *Manichaeiſmo ante Manichaeos* et Bael. in *Dict. hiſt. crit.* voce *Manicheens.*

** Vid. Theodorit. *Haeret. fab. Lib. I. cap. 19.* Epiphan. *Haer. LXVI.*

§. XXVII.

Quin hodienum in Perſia ſuperſunt, qui veterem illam magorum philoſophiam ſequuntur, et a Mahumedanis *Gewrorum* nomine traducuntur. Magorum reliquiae.

§. XXVIII.

Fuere et ARABIBVS, et in primis SABBAEIS, ſui *Magi*, quorum meminit Plin. *Hiſt. nat. Lib. XXX. cap. 1.* Quumque Arabia ab Hebraeis ſubinde vocetur *Oriens:* Arabum magi.

Gen.

Gen. X, 30. XXV. 6. 18. Iob. I, 3. Iudic. VI, 3. veroſimile admodum eſt, Arabes fuiſſe *τοὺς μάγους ἀπ' ἀνατολῶν, Matth. II, 1.*

§. XXVIIII.

Eorum philoſophiae indoles.

Quamuis ergo vix videatur dubitandum, quin veteres Arabes verae ſapientiae non fuerint expertes, idque cum exemplum IOBI *, tum locus *1. Reg. X, 1.* ſatis oſtendat: poſtea tamen in meram ſuperſtitionem abiit illa Sabbaeorum philoſophia.

* Addatur Fridr. Spanh. *Hiſtoria Iobi*, edita *Lugd. Batav. 1672, 8.*

§. XXX.

Et deteſtanda ſuperſtitio.

Praeterquam quod de quaeſtione: *cur bonis male eueniant, quum ſit prouidentia?* male philoſophentur Iobi amici, *Iob. IIII, 11-15. XXIII, 15. ſeqq.* quos viri docti Sabbaeorum ſectae addictos non abs re ſuſpicantur: non fuit gens corporum caeleſtium cultui, et, ſi Arabes et Maimonidem audimus, ritibus diuinae legi magis aduerſis dedita, quam illa Sabbaeorum.*

* Sed quum haec ſola Arabum et Rabbinorum auctoritate nitantur, vt recte obſeruauit Io. Cleric. *in Indice philol, ad* Stanlei, *Hiſtor. philoſ. orient.* voce *Sabbaei*: facile patet, quam audax ſit hypotheſis Spenceri *Lib. II. de legib. ritual.* et Stanleii, *Hiſt. phil. orient. Lib. III. cap. 5.* rationes legum ritualium diuinarum a ritibus Sabbaeorum repetentium.

§. XXXI.

§. XXXI.

Vicini Perſis ex altera parte erant INDI, apud quos *Brachmanes* et *Germanes* philoſophos celebrat Strabo *Lib. XVI. pag. 351.* Et Brachmanes ſub vocabulo *Braminen* etiamnum in India occurrunt, de quibus praeter Palladium, Ambroſium, et anonymum* legendi Io. Alb. Fabricius in *Diſſert. de Brachmanibus, Hamb. 1703, 4.* Bael. *Dict. hiſt. et Crit.* voce *Brachmanes*, et M. V. la Croze in der Abbildung des Indianiſchen Chriſten-Staats, pag. 576. Indorum philoſophi.

* Coniunctim hos *ſcriptores de Brachmanibus* edidit Eduard. Biſſaeus 1665, 4.

§. XXXII.

Ex Deo hi omnia emanaſſe, mundumque nihil aliud, quam Deum extenſum eſſe cenſent, quo in Deum retracto, extremum diem adfuturum exiſtimant. Nihil ergo vere et actu exſiſtere, ſapientemque ab omnibus adfectibus vacuum nihil cogitare, nihil ſentire debere, profitentur.* Eorum philoſophia.

* Egregie hoc ſyſtema expoſuerunt Carolus Gobien *dans la Preface de l'hiſtoire d'Edit de l'Empereur de la Chine*, et Franc. Bernier *dans la Suite de ſes Memoires ſur l'Empire du Grand Mogol, p.* 202.

§. XXXIII.

Ex quo ſimul facile colligas, cur tot dolores intolerabiles virtutis cauſſa ferant ſine gemitu, etiam olim mortem nihil feciſſe Et *άπαθεία*.

§. XIIII.

Sapientia Hebraeorum.

Sapientiaę ſtudioſiſſima fuit gens HEBRAEA, inque ea Adamus, Noachus, Moſes, Dauides, Salomon, alii. Sed eorum tamen ſapientia magis in vera Dei notitia et ſcientia morum, quam in ſpeculationibus phyſicis conſtitiſſe videtur. *

* Id quod obſeruandum contra Kircherum, Ioannem de Pineda, et alios, qui patriarchis eximiam in omni genere eruditionem tribuunt. Multoque magis cauendi, qui ſuas ſententias Moſi aliiſque Hebraeis adfingunt, quod fecere Edm. Dickinſ. in *Phyſica vetere et vera* Lond. 1702, 4. Auctor *Moſis Copernizantis* et alii.

§. XV.

An ab iis profecerint Pythagoras et Plato?

Quumque Iudaei ab aliis gentibus alto fere ſupercilio deſpicerentur: parum ſane veroſimilis eſt eorum ſententia, qui Pythagoram et Platonem Iudaeorum ſcrinia expilaſſe, quin cum Tertulliano *Apol. cap.* 27. nullum fuiſſe philoſophum exiſtimant, quin de prophetarum fonte potarit. *

* Conferendi hic Io. Cleric. *Epiſt. crit. VII.* Io. Alb. Fabric. *Bibl. Graec. Lib. II. cap. 12. §. 2. p. 450. Lib. III. cap. 1. p. 40.* Nic. Hier. Gundling. *Hiſt. philoſ. mor. cap.* 7. §. 1. *p.* 74. *ſeq.* qui ad oculum oſtenderunt, haec omnia nullo idoneo fundamento niti.

§. XVI.

Sectae Phariſaeorum,

Manſit ea gentis ſimplicitas, quoad templum

plum prius ſtetit. Reuerſi autem ab exſilio Babylonico graeciſſare coeperunt Hebraei, et philoſophiae Graecanicae principia cum antiqua patrum ſapientia miſcere. Inde natae PHARISAEORVM, SADDVCAEORVM, et ESSENORVM ſectae *, quas ipſe Ioſeph. *Bell. Iud. Lib. II. Cap. 8.* ad philoſophiam referre videtur. Sadducaeorum et Eſſenorum.

* Et Phariſaeorum quidem ſectam *παραπλήσιον τῇ παρ' Ἕλλησι Στωϊκῇ λεγομένῃ*, *ſimillimam* eſſe *ſectae Stoicorum Graecanicae*, obſeruat Ioſeph. *de vita ſua Tom. II. Opp. p.* 2. Sadducaeos Epicuri; Eſſenos Pythagorae principia adoptaſſe, res ipſa euincit. Et ſane, quum Eſſeni demum poſt exſilium Babylonicum innotuerint: omnino mirandum eſt, Goodwinum *de rit. Hebr. Lib. I. cap.* 12. et Grotium *Part. I. epiſt.* 552. non obſeruaſſe, facilius Eſſenos a Pythagoraeis, quam Pythagoram ab Eſſenis proficere potuiſſe.

§. XVII.

Quae mixtura philoſophiae Pythagoricae cum Hebraica adhuc in CABBALA ſupereſt, de qua quamuis magnifice permulta praedicent Hebraei: ipſum tamen ſyſtema Cabbaliſtarum plane non Hebraicum, ſed vere Pythagorico Platonicum eſſe, omnes intelligunt, quos non Hebraeum nomen, et rerum obſcuriſſimarum admiratio in tranſuerſum rapit. Vnde Cabbala?

§. XVIII.

Hodierni Iudaei aut ſolis vacant ſtudiis Hodierna Iudaicae.

 Tal-

philoſophiae facies.

Talmudicis, aut, ſi philoſophantur, vel Ariſtotelis, vel Kabbaliſtarum placita ſequuntur. *

* Neque enim vlla eſt temere pars Ariſtotelicae philoſophiae, quam non Arabum exemplo Hebraea veſte induerint Iudaeorum magiſtri. Specimen eius rei pereruditum dedit Iul. Struu. in *Diatr. de logica Hebraeorum*.

§. XVIIII.

Sapientia Aegyptiorum.

Hebraeis ſubiungimus AEGYPTIOS; quos tamquam illorum magiſtros perperam nobis ſiſtunt Io. Marshamus et Io. Spencerus. Eos quidem ſapientiae iam ante Moſis tempora operam dediſſe, ex *Act. VII, 22.* patet: ſed ab hac Aegyptiorum ſapientia quam diuerſa fuerit illa Hebraeorum, facile animaduertet, quicumque Moſis et Prophetarum fontes cum HERMETIS, * HORAPOLLINIS, et IAMBLICHI lacunis contenderit.

* Sunt haec praecipua Aegyptiacae doctrinae monimenta. Quamuis enim *Hermes Triſmegiſtus* procul dubio nullus vmquam exſtiterit, et Hermetica, quae tanto numero exſtant, manifeſto multa ſubleſta, quin et Chriſtiana quaedam complectantur: in iis tamen et Ἑρμαϊκὰς δόξας, ſeu Aegyptiacae philoſophiae reliquias ſupereſſe, recte obſeruant viri docti. Borrich. *de Herm. et Aegypt. ſap. p. 83.*

§. XX.

§. XX.

Id conſtat, eos operam dediſſe *geometriae*, aliiſque matheſeos, tum purae, tum adplicatae, partibus, id quod vel tot obeliſci, pyramides, aliaeque moles ſtupendae ſatis euincunt. *Theologiam* eorum ac *philoſophiam moralem* Pythagoricae fuiſſe ſimillimam, ex Iamblicho diſcimus. Habuere et multas *de rebus naturalibus* traditiones, quas maximo ſtudio occultabant, quarumque reliquias quaſdam ſeruat Horapollo in *Hieroglyphicis* a Dauide Hoeſchelio editis *Aug. Vind. 1595, 4.*

Quas illi diſciplinas excoluerint?

§. XXI.

CHALDAEOS per omnem vitam philoſophari, ait Diod. Sic. *Lib. II. cap. 29.* Originem ſapientiae ſuae referebant ad ZOROASTREM, de quo incerta omnia. Oracula eius, quae exſtant, a Gemiſtio Plethone, Mich. Pſello, et Franc. Patricio collecta, non quidem genuina eſſe, at plura tamen philoſophiae Chaldaicae λείψανα complecti, non abs re cenſet Io. Alb. Fabric. *Bibl. Graec. Lib. I. cap. 36. §. 10.*

Sapientia Chaldaeorum.

§. XXII.

Ex iis oraculis patet, Chaldaeos diuerſas rerum emanationes, deorumque et intelligentiarum ordines ſtatuiſſe, inter quos et ἄγγελοι occurrunt. A Deo aeterno ex eorum ſententia emanauit ignis, ſeu lumen ſupramundanum infinitum, inde alii

Eorum ſententia de rerum origine.

ordines rerum ac ſubſtantiarum triades variae, quales et Platonici poſtea ſomniarunt. *

* Quare nihil admirandum aut Chriſtianum continet oraculum Zoroaſtris v. 5.

Παντι γὰρ ἐν κόσμῳ λάμπει τριὰς,
ἧς μονὰς ἄρχει.

In toto mundo lucet trinitas, cuius vnitas initium eſt.

Nec non rerum emanationibus aduerſatur, quod ſcribit Diod. Sic. *Lib. II.* Chaldaeos mundi naturam aeternam, ac initii expertem ſtatuiſſe, itemque illud Philonis in libro: *quis rerum caeleſtium haeres, p. 386.* Chaldaeos docuiſſe, mundum non Dei opus, ſed Deum eſſe.

§. XXIII.

Artes diuinatrices.

Parum quoque ſapientiae mirantur ſomnia eorum aſtrologica, artes diuinatrices, magicae, theurgicae, de quibus fuſe Stanlei. *in Hiſt. philoſ. orient. ſect. II. cap. 17. ſeqq.* et initiatus his myſteriis Marcus, monachus Meſopotamenus, cuius *de daemonibus enarrationes* a Mich. Pſello editas nouimus.

§. XXIV.

Perſicae philoſophiae auctor.

PERSARVM *Zoroaſter* Chaldaico illo aetate inferior, et Dario Hyſtaſpis *σύγχρονος*, gentem, non ignaram veritatum praeſtantiorum, multis praeſtigiis ad amplectendam nouam et a ſe inuentam philoſophiam pellexit, ſi vera ſunt, quae ſcripſit Thom. Hyde *de relig. vet. Perſar.*

§. XXV.

§. XXV.

Philoſophiae ſtudio aeque ac ſacris apud eos praeerant MAGI, de quorum compoſitis moribus, ſcientia aſtrologica, potentia aulica, multa exſtant veterum teſtimonia, quae collegit. Barn. Briſſ. *de regno Perſ. Lib. II.* §. *52. ſeqq.* Magi qui?

§. XXVI.

De Deo male ſentiebant Perſae, duo ſtatuentes principia contraria, *Horomazen* et *Arimanem*, et inter hos veluti medium et neutrarum partium, *Mithran.* Quae principia etiam in pluribus aliis ſyſtematibus pellucent *, et ſaeculo Chriſtiano tertio *Manichaeiſmum* pepererunt. ** Eorum ſententia de Deo.

* Solide hoc demonſtrauit Wolffius in *Manichaeiſmo ante Manichaeos* et Bael. in *Dict. hiſt. crit.* voce *Manicheens.*

** Vid. Theodorit. *Haeret. fab. Lib. I. cap. 19.* Epiphan. *Haer. LXVI.*

§. XXVII.

Quin hodienum in Perſia ſuperſunt, qui veterem illam magorum philoſophiam ſequuntur, et a Mahumedanis *Gewrorum* nomine traducuntur. Magorum reliquiae.

§. XXVIII.

Fuere et ARABIBVS, et in primis SABBAEIS, ſui *Magi,* quorum meminit Plin. *Hiſt. nat. Lib. XXX. cap. 1.* Quumque Arabia ab Hebraeis ſubinde vocetur *Oriens:* Arabum magi.

Gen.

Gen. X, 30. XXV. 6. 18. Iob. I, 3. Iudic. VI, 3. veroſimile admodum eſt, Arabes fuiſſe *τὺς μάγυς ἀπ' ἀνατολῶν, Matth. II, 1.*

§. XXVIIII.

Eorum philoſophiae indoles.

Quamuis ergo vix videatur dubitandum, quin veteres Arabes verae ſapientiae non fuerint expertes, idque cum exemplum IOBI *, tum locus *1. Reg. X, 1.* ſatis oſtendat: poſtea tamen in meram ſuperſtitionem abiit illa Sabbaeorum philoſophia.

* Addatur Fridr. Spanh. *Hiſtoria Iobi*, edita *Lugd. Batav. 1672, 8.*

§. XXX.

Et deteſtanda ſuperſtitio.

Praeterquam quod de quaeſtione: *cur bonis male eueniant, quum ſit prouidentia?* male philoſophentur Iobi amici, *Iob. IIII, 11-15. XXIII, 15. ſeqq.* quos viri docti Sabbaeorum ſectae addictos non abs re ſuſpicantur: non fuit gens corporum caeleſtium cultui, et, ſi Arabes et Maimonidem audimus, ritibus diuinae legi magis aduerſis dedita, quam illa Sabbaeorum.*

* Sed quum haec ſola Arabum et Rabbinorum auctoritate nitantur, vt recte obſeruauit Io. Cleric. *in Indice philol, ad* Stanlei, *Hiſtor. philoſ. orient.* voce *Sabbaei*: facile patet, quam audax ſit hypotheſis Spenceri *Lib. II. de legib. ritual.* et Stanleii, *Hiſt. phil. orient. Lib. III. cap. 5.* rationes legum ritualium diuinarum a ritibus Sabbaeorum repetentium.

§. XXXI.

§. XXXI.

Vicini Perſis ex altera parte erant INDI, apud quos *Brachmanes* et *Germanes* philoſophos celebrat Strabo *Lib. XVI. pag. 351.* Et Brachmanes ſub vocabulo *Braminen* etiamnum in India occurrunt, de quibus praeter Palladium, Ambroſium, et anonymum* legendi Io. Alb. Fabricius in *Diſſert. de Brachmanibus, Hamb. 1703, 4.* Bael. *Dict. hiſt. et Crit.* voce *Brachmanes*, et M. V. la Croze in der Abbildung des Indianiſchen Chriſten-Staats, pag. 576. — Indorum philoſophi.

* Coniunctim hos *ſcriptores de Brachmanibus* edidit Eduard. Biſſaeus 1665, 4.

§. XXXII.

Ex Deo hi omnia emanaſſe, mundumque nihil aliud, quam Deum extenſum eſſe cenſent, quo in Deum retracto, extremum diem adfuturum exiſtimant. Nihil ergo vere et actu exſiſtere, ſapientemque ab omnibus adfectibus vacuum nihil cogitare, nihil ſentire debere, profitentur. * — Eorum philoſophia.

* Egregie hoc ſyſtema expoſuerunt Carolus Gobien *dans la Preface de l'hiſtoire d'Edit de l'Empereur de la Chine*, et Franc. Bernier *dans la Suite de ſes Memoires ſur l'Empire du Grand Mogol, p. 202.*

§. XXXIII.

Ex quo ſimul facile colligas, cur tot dolores intolerabiles virtutis cauſſa ferant ſine gemitu, etiam olim mortem nihil feciſſe — Et ἀσκήσεις.

feciſſe dicantur Clementi Alexandrino *Strom. Lib. III.* Nec ignotum exemplum Calani, Indi, ſe ipſum ritu ſollemni comburentis, apud Arrian. *Expedit. Alex. Lib. VII. pag. 276. ſequ. edit. Gronou.*

§. XXXIIII.

Sinenſium philoſophia.

Simile fere iam ab antiquiſſimis temporibus fuit SINENSIVM ſyſtema. Quamuis enim ea gens ſe ſolam ſapere, reliquas volitare velut vmbras exiſtimet, neque negandum ſit, illam componendis moribus multum operae impendere: (vid. Leibnit. *Nouiſſ. Sin. in praef.*) vere tamen Spinoziſmum redolet arcanior Sinenſium philoſophia, nec ab illa ἀπαθείᾳ Indorum alieni ſunt ſtolidi Confucii ſectatores. *

* Notum eſt Coupletium *Confucium, Sinarum philoſophum,* ſiue *ſcientiam Sinenſem* Latine edidiſſe Pariſ. 1687. fol. In eo an tam horribilia ſapientiae myſteria latitent, nuper adhuc inter viros doctos diſputatum.

§. XXXV.

Nec non aliorum barbarorum.

Celebrantur etiam PHOENICVM Sanchuniathon et Moſchus *: laudantur GALLORVM, GERMANORVMque Druides et Bardi, THRACVM Orpheus. Sed vt illorum obſcura eſt philoſophandi ratio: ita huius praeterea, quae ad teleſtica ſacra pertinent, tantum phyſicae quaedam doctrinae, ſed pauciſſimae, ſuperſunt, de ſyſtemate plurium mundorum habitabilium,

lium, de generatione rerum omnium ex ouo, et ſimiles, de quibus Plutarch. *Plac. philoſ. Lib. II. cap. 13.* et Eſchenbach. *in Epigene, pag. 95. ſequ. et p. 111. ſeqq.*

* Sanchuniathon ſiue Berytius, ſiue Tyrius ſcripſit Φοινικικὰ, in quibus multa ad κοσμογονίαν pertinentia, ceu patet ex fragmento apud Euſeb. *Praep. euang. Lib. I. pag. 31.* Ea ſe accepiſſe ait Sanchuniathon *ab Hierombal, ſacerdote Dei Ieuo,* quem Gedeonem eſſe, praeter Huetium credit Bochartus *in Chanaan, Lib. II. cap. 17.* qui et totum apud Euſebium fragmentum erudite, vti ſolet, explicat. At, quae de Sanchuniathone circumferuntur, omnia pro impoſturis venditant Io. Henr. Vrſin. *de Zoroaſtre, Hermete, et Sanchuniathone,* et Henr. Dodwellus *in Meth. ſtud. theol.* Vid. *Act. erud. Lipſ. Suppl. Tom. II. p. 512.* De Moſcho quoque omnia incertiſſima, vt nihil agant, qui cum Huetio Moſen cum Moſcho confundunt.

CAPVT III.

DE PHILOSOPHIA GRAECANICA.

§. XXXVI.

Maiorem philoſophiae ſtudio ſtrepitum dederunt Graeci, qui, quamuis quaedam a barbaris acceperint, hanc tamen laudem ſibi habent propriam, quod accuratiore philoſophandi ratione vſi, ſolam rectam rationem ducem vel ſequuti ſint, vel ſequi ſaltim voluerint. *Philoſophiae Graecanicae indoles.*

§. XXXVII.

§. XXXVII.

Eius diuerſae familiae.

Ceterum Graecorum philoſophorum quaedam veluti familiae ſunt. Alia enim eſt philoſophia POETICA, alia ITALICA, alia IONICA, alia ELEATICA. Sed ab his *dogmaticis* merito ſegregandi SCEPTICI vel APORETICI, quemadmodum a *ſectariis* ECLECTICI, de quibus Gottfr. Olear. *Diſſ. ſing. de philoſ. eclect.* ſubiuncta Stanleii *Hiſt. philoſ. pag. 1205. ſeqq.*

§. XXXVIII.

Philoſophia poëtica.

POETAS, antiquiſſimum ſapientum genus, primos omnium philoſophatos eſſe, conſtans opinio eſt. Cic. *Tuſcul. quaeſt. Lib. I. cap. 1.* Enimuero, quemadmodum plerique traditiones de rerum ortu Θεογονίαις ſuis, praecepta moralia fabulis includebant: ita obſcura hodie eſt huius philoſophiae interpretatio, de qua ne inter ipſos quidem veteres ſatis conſtitiſſe arbitror. * Vid. Plutarch. *de aud. poët. Tom. II. Opp. p. 14. ſequ.*

* Hinc variae fabulas interpretandi methodi. Alii mera hic deprehendunt myſteria phyſica, chemica, metaphyſica: alii meras hiſtorias ſiue ſacras, ſiue Phoenicias: alii hiſtoriolas nullius momenti, mirabilibus circumſtantiis veſtitas, alii mera moralia ſibi videre videntur. Primi generis interpretationes dabant Platonici, ſecundi ſpecimen non vnum exhibuere Bochartus, Huetius, et Io. Clericus, tertium

tium praecipue placuit Palaephato, aliiſque ſcriptoribus περὶ ἀπίςων, de quibus Fabric. *Biblioth. Graec. Lib. I. cap. 21. ſequ.*

§. XXXVIIII.

ITALICI philoſophi originem debent Pythagorae, Samio, quem inter Olymp. XXXXIII, 4. et LII, 4. natum, erudite docuerunt Guil. Loydius, Rich. Bentleius, et Henr. Dodwellus. Hic magnus naturae verique auctor, collecta ſibi in variis mundi partibus magna doctrinae copia demum circa Olymp. LXVII, 1. in Italiam ſeceſſit, et Crotone ſcholam vel κοινόβιον aperuit, ex quo maxima diſcipulorum cohors prodiit, quorum elenchum alphabeticum Fabric. *ibid. Libr. II. cap. 13.* pertexuit. * Philoſophiae Italicae auctor.

* Inter hos tamen non omnes Πυθαγορικοὶ, id eſt, Pythagorae diſcipuli, ſed plures etiam Πυθαγορεῖοι, ſeu Pythagorae ſectatores. De qua diſtinctione quid ſentiendum, diſquirit Dodwell. *de aet. Pythag. p. 193.* Praecipui ex Pythagoraeis ſunt *Archytas Tarentinus, Ocellus Lucanus, Epicharmus, Hipparchus, Philolaus, Timaeus Locrus*, alii.

§. XXXX.

Vita Pythagorae ex *Porphyrio Iamblicho*, et *anonymo* apud Photium, quos Ludolphus Kuſterus eleganter recuſos dedit; * hiſtoria philoſophiae Pythagoricae Libri praecipui ad hanc philoſophiam pertinentes.

 ex

ex *Io. Schefferi libello egregio de philoſophia Italica*; ipſa dogmata Pythagorica ex *Fragmentis Pythagoraeorum*, a *Thoma Gale* editis, nec non ex ſymbolis Pythagoricis, et *Auraeis Pythagorae carminibus*, ** eorumque interprete, *Hierocle*, petenda eſt.

* Sed permulta in his vitis ficta videntur, vt ſint viri doctiſſimi, qui vitas philoſophorum a Porphyrio, Iamblicho, Eunapio, et Philoſtrato, non alio fine ſcriptas exiſtiment, quam vt heroas ſuos Seruatori noſtro opponerent. Fabric. *Bibl. Graec. Lib. IIII. cap. 24. pag. 45.*

** Nec tamen a Pythagora ſcripta eſſe haec carmina, inter omnes conſtat, ſed, vt Stanleio *in Pythag. cap. 21. p. 699.* viſum, ab *Epicharmo*, vel, vti laudatus Fabricius erudite ſuſpicatus eſt, ab *Empedocle.* Vid. *Bibl. Graec. Lib. II. cap. 12. §. 6.*

§. XXXXI.

Pythagorae diſciplina et inuenta.

Quamuis autem Pythagoras, imitatus Aegyptios, in occulto haberet ſapientiam ſuam, Iambl. *ſegm. 245.* et ne ipſos quidem diſcipulos ad acroaſes promiſcue admitteret: * ſatis tamen conſtat, eum primum geometriam, arithmeticam, muſicam, praecipuo ſtudio excoluiſſe, easque ſcientias non vno inuento locupletaſſe, inter quae praeter monochordum eſt nobile illud et dignum hecatombe theorema de poteſtate hypothenuſae in angulo ortho-

orthogonio. Laërt. *VIII, 12.* Vitruu. *Archit. VIIII, 2.*

* Alii erant *eſoterici*, alii *exoterici*. Alii *mathematici*, alii *acuſmatici*, de quibus Iambl. *Vit. Pyth. ſegm.* 81. et Porphyr. *p.* 196.

§. XXXXII.

Eius doctrinae de philoſophia in genere, itemque de Deo.

Philoſophiam, cuius ipſe primum nomen inuenerat, Iambl. *Vit. Pythag. cap. 29.* definiebat, quod ſit *ſcientia entium, quatenus exiſtunt*, quam definitionem eruditiſſime explicat Iac. Thomaſ. *Orig. philoſoph.* Diuidebat illam in THEORETICAM et PRACTICAM, eiusque finem eſſe dicebat, nihil admirari, Plutarch. *de audiendo Tom. II. pag. 44.* huius, mentem ex vinculis corporis eruere, atque in libertatem vindicare, Porphyr. *Vit. Pyth. p. 201.* Illius partes erant INTELLIGIBILIA, de Deo et diis, et NATVRALIA, de rebus corporeis. Animum per uniuerſas mundi partes omnemque naturam diffuſam vocabat Deum, eumque vnicum inſenſibilem et intelligibilem, luci et veritati ſimillimum, quin ſolum ſapientem, ſtatuebat. Lactant. *Inſtit. diuin. I,* 5. Porphyr. *Vit. Pyth. p. 198.* Ei ſubiiciebat deos, daemonas, et heroas, *Aur. Carm. v. 1. ſeqq.* de quorum natura, operationibus, et cultu ſubtiliter philoſophabatur. Vid. Hierocl. *in Comment. ad Aur. Carm. v. 1. ſeqq.* Quae ſupra lunam ſunt, prouidentia; res ſub-

luna-

lunares partim fato, partim fortuna, partim prouidentia, partim conſilio regi ſtatuebat. Quod exemplo illuſtrat Anonym. apud Phot. *Cod. 259.*

§. XXXXIII.

Nec non de mundo.

Mundum, quem non tempore, ſed cogitatione ortum, nec interiturum, dicebat, (Stob. *Ecl. phyſ. Lib. I. cap. 25.* Plut. *de plac. philoſ. II, 4. et 14.* ipſe primus *κόσμον* vocabat. Stob. *ibid.* Eius ſyſtema Copernicano plerique ſimile fuiſſe exiſtimant. * Stanlei. *de doctr. Pythag. cap. 1. pag. 745. ſequ.* Quae autem de harmonia orbium caeleſtium, et ſuaui iſtorum concentu ſomniauit, legi poſſunt apud Cic. *in Scip.* et Cenſorin. *de die nat. cap. 13.*

* Terram ſane immotam non eſſe, ſtatuit, Plut. *in Numa p. 67. Tom. I. Opp.* Ariſt. *de caelo, Lib. II. cap. 13.* medium autem in mundo locum igni tribuit, quem et Veſtam vocabat. Sed rem tamen argumentis haud poenitendis in dubium vocat Ez. Spanh. *de Veſta et Pritanib. Graec. apud* Graeu. *Theſaur. antiquit. Rom. Tom. V. p. 688.* Sane mundum mediam terram continere adſeuerabant Pythagoraei. Vid. Laërt. *Lib. VIII. ſegm. 27.* eorumque ſyſtema Ptolemaico haud abſimile tradit Anon. apud Phot. *Cod. CCLVIIII.* Quin quum primus omnium Philolaus motum telluris inculcaſſe dicatur Diog. Laërtio *Lib. VIII. ſegm. 85.* non video, quomodo id tribui poſſit Pythagorae. De antichthone Pythagorica quid ſentiendum ſit, iam a Iac. Thomaſio oſtenſum eſt.

§. XXXXIIII.

§. XXXXIIII.

Itemque de anima et rebus moralibus.

Immaterialia ſola vere entia ſtatuebat, adeoque et hominis eſſentiam in ſola mente exiſtimabat poſitam, quae quum diuinae eſſentiae particula videretur Pythagorae, veram felicitatem in eo ponebat, vt mens ex impedimentis vinculiſque ſuis eximatur, et in libertatem vindicetur, * Porphyr. *Vit. Pythag. p. 201.* quo ad illam *ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ*, in qua vera conſiſtat felicitas, adſpiret. Vnde gradus illi purgationis, adſcenſus mentis, quin deificationis, quibus prope ſimiles myſticos poſtea reperiſſe, nouimus. Quum autem haec omnia ſine corporis oppreſſione fieri non poſſe crederet: varios commendauit *βασάνους*, varios modos in corpus animaduertendi, de quibus peraccurate Io. Fr. Budd. *in Diſſ. de ἀσκήσει philoſoph.* §. 7. 10. 18.

* Corpus enim, in quod mentem illabi putabat per vices, non pro parte hominis eſſentiali, ſed pro carcere mentis habebat. Vnde illa *μετεμψύχωσις* Pythagorica, de qua Laërt. *Libr. VIII. ſegm. 14.*

§. XXXXV.

Pythagorae fanaticiſmus.

Enimuero multa ſunt in vita Pythagorae, ex quibus, eum a fanaticiſmo haud alienum fuiſſe, patet. Eo enim merito referas femur aureum, Laërt. *VIII*, 11. Porphyr. pag. 193. Iambl. *Vit. Pythag. cap. 28.*

 remi-

reminiſcentiam animae Pythagoricae, Iamblich. *ib. cap. 14.* confabulationes cum brutis, Iamblich. *ib. cap. 13.* quin cum fluuiis, Porphyr. *pag. 192.* diuinationes denique, quas iactauit, ſuperſtitioſiſſimas, per thus, auguria, ſomnia, numeros, aſtra, aquam, de quibus fuſe Stanlei. *Part. III. ſect. III. cap. 4. pag. 764.*

§. XXXXVI.

Scholae Ionicae auctor Thales Mileſius.

In eamdem fere aetatem incidit philoſophiae IONICAE origo. THALES enim MILESIVS, a quo eam repetere ſolent, eumdem Pherecydem Syrium audiuiſſe dicitur, a quo profecerat Pythagoras. * Hic quoque Thales, poſtquam ſapientiae cauſſa magnam vitae partem peregrinando exegerat, Mileti in patria priuatus et caelebs conſenuit, Laërt. *I, 25.* et tum ciuium, tum biantis, Pittaci, Solonis, Cleobuli, Myſonis, et Chilonis ſuffragiis primum veluti locum inter Graeciae ſapientes obtinuit. Laërt. *I,* 28. Val. Max. *IIII, 1.*

* Alium Pherecydem a Pythagora, alium a Thalete auditum, veteres quidam tradiderunt. Laërt. *I*, 119. Sed temporum ratio, vnum eumdemque ab vtroque auditum, ſatis euincit.

§. XXXXVII.

Succeſſio philoſophorum uſque

Succeſſiſſe Thaleti in ſchola Ionica dicitur ANAXIMANDER Mileſius, horoſcopiorum, ſphaerae, gnomonis, ſciotheris, tabulae

tabulae geographicae, obliquitatis Zodiaci, et aequinoctiorum inuentor obſeruatorque, Diog. Laërt. *II, 1.* Strabo *Geogr. Lib. I. p.* 7. Plin. *Hiſt. nat. II, 6.* huic ANAXIMENES, de quo Laërt. *II,* 3. huic porro ANAXAGORAS Clazomenius, qui, vbi ſapientiae ſtudio *Mens* vocari meruerat, Athenis exſulare iuſſus, Lampſaci deceſſit. Laërt. *II, 14.* Anaxagoram denique ARCHELAVS, ſolo Socrate diſcipulo, nobilis excepit Laërt. *II, 16.* a quo SOCRATE noua ordienda eſt ſcholae Ionicae periodus. ad Socratem.

§. XXXXVIII.

Nimirum praeter apophthegmata quaedam et ſententias acutiores, quas ſeptem Graeciae ſapientibus tribuunt, * nihil extat admodum, ex quo hos philoſophos philoſophiae practicae adpuliſſe animum, colligere poſſis. An philoſophiae practicae ſtuduerint?

* Commendandae de his dictis Io. Franc. Buddei plenae bonae frugis *Commentationes,* quae iunctim Halae prodiere.

§. XXXXVIIII.

Contra phyſicae tanto ſe ſtudio tradebant, ut hinc κατ' ἐξοχὴν nomen *phyſicorum* apud veteres tulerint. Circa principium rerum omnium * haec ſchola quam maxime variabat, Thalete omnia deriuante ex aqua, Plut. *Plac. philoſ. I, 3.* Anaximandro ab infi- Eorum ſtudium phyſicum.

infinitate naturae, Cic. *Acad. quaeſt. IIII. 37.* Anaximene et Archelao ex aere; Plutarch. *ibid.* Stob. *Ecl. phyſ. cap. 1. p. 2.* Anaxagora autem principium rerum omnium ſtatuente homoeomerian, id eſt, vnum et multiplex, partes infinitas, ſimilares, contrarias, tactu continuas, ſe mutuo ſuſtinentes, neque alio contentas. Lucret. *Lib. I. v. 830. ſeqq.*

* Neque tamen ideo pro atheis habendi. Materiae enim huic eos νοῦν, mundi effectorem, iunxiſſe, id eſt Deum, ex Cic. *de nat. deor. I, 11. et 20.* Lactant. *Inſtit. diu. I, 5.* diſcimus. Ergo Deus et his erat anima mundi. Laërt. *I, 27.*

§. L.

Quaedam eorum doctrinae et inuenta.

In primis notari meretur, quod hi philoſophi daemonibus omnia repleuerint, Stob. *Ecl. phyſ. cap. 1. p. 2.* quod mentis immortalitatem agnouerint, Laërt. *I, 24.* Cic. *Tuſc. quaeſt. I, 16.* quod theoremata ac problemata quaedam geometrica repererint, accurate recenſita a Stanlei. *Hiſt. phil. Part. I. cap. 7. p. 15.* quod de phaenomenis aſtrorum, mereoris, aliiſque, quae in rerum natura contingunt, quaedam ſollerti ingenio inueſtigarint, quaedam parum callide coniecerint. * Vnde et *aſtrologi* nomen Thaleti tribuit Pomp. Mela *Lib. I. cap. 17.*

* Eius generis ſunt hae doctrinae Thaletis: Nili exundationem oriri a ventis eteſiis, Laërt.

Laërt. I, 37. Anaximandri: ſtellas fixas inferiores eſſe luna, Stob. *Lib. I. cap. 25. p. 53.* deficere ſolem et lunam ea parte ſolis et lunae, qua ignis effulget, obturata, Plutarch. *de plac. philoſ. II*, 24. et ſimiles ipſius Anaxagorae, qui quum reliquis doctior fuiſſe dicatur, multa ſtatuit, quae hodie tiro philoſophorum rideret. Vid. Laërt. *II*, 9.

§. LI.

Sed maximum haec philoſophia incrementum debet SOCRATI, qui natus Athenis Olymp. LVII, 4. patre Sophroniſco lapidario, matre Phaenareta, obſtetrice, primum patris artificium addiſcere, poſtea philoſophari inſtituit, auditoque Archelao, non quidem ſcholam aperuit, ſed cum amicis domi foriſque colloquutus, eos variis interrogationibus conuincere, melioreſque reddere conatus eſt, nihil ſe ſcire aut ſimulans, aut exiſtimans ſerio. Vid. Stanlei. ***Hiſtor. philoſ. in Socrate*, *cap*. 4. *pag*. 113. *ſeq*.** Demum ab Anyto et Melitone accuſatus atheiſmi et corruptae iuuentutis, cicutam bibit, non ſine magno Athenienſium dedecore. Vid. Laërt. ***II*, *40*.** Platonis et Libanii ***Apologiam Socrat.*** Xenophont. *Memorab. Socrat.* Carpentarii ***Vit. Socrat.*** et libellos ſimiles. **Socratis vita.**

§. LII.

Philoſophiam profeſſus, primum ſophiſtis, magna promittentibus, et coruos deludentibus hiantes bellum indixit. Liban. **Quid in philoſophia emendarit.**

B 5 *Apol.*

ex *Io. Schefferi libello egregio de philoſophia Italica*; ipſa dogmata Pythagorica ex *Fragmentis Pythagoraeorum*, a *Thoma Gale* editis, nec non ex ſymbolis Pythagoricis, et *Auraeis Pythagorae carminibus*, ** eorumque interprete, *Hierocle*, petenda eſt.

* Sed permulta in his vitis ficta videntur, vt ſint viri doctiſſimi, qui vitas philoſophorum a Porphyrio, Iamblicho, Eunapio, et Philoſtrato, non alio fine ſcriptas exiſtiment, quam vt heroas ſuos Seruatori noſtro opponerent. Fabric. *Bibl. Graec. Lib. IIII. cap. 24. pag. 45.*

** Nec tamen a Pythagora ſcripta eſſe haec carmina, inter omnes conſtat, ſed, vt Stanleio *in Pythag. cap. 21. p. 699.* viſum, ab *Epicharmo*, vel, vti laudatus Fabricius erudite ſuſpicatus eſt, ab *Empedocle.* Vid. *Bibl. Graec. Lib. II. cap. 12. §. 6.*

§. XXXXI.

Pythagorae diſciplina et inuenta.

Quamuis autem Pythagoras, imitatus Aegyptios, in occulto haberet ſapientiam ſuam, Iambl. *ſegm. 245.* et ne ipſos quidem diſcipulos ad acroaſes promiſcue admitteret: * ſatis tamen conſtat, eum primum geometriam, arithmeticam, muſicam, praecipuo ſtudio excoluiſſe, eaſque ſcientias non vno inuento locupletaſſe, inter quae praeter monochordum eſt nobile illud et dignum hecatombe theorema de poteſtate hypothenuſae in angulo ortho-

orthogonio. Laërt. *VIII, 12.* Vitruu. *Archit. VIIII, 2.*

* Alii erant *eſoterici*, alii *exoterici*. Alii *mathematici*, alii *acuſmatici*, de quibus Iambl. *Vit. Pyth. ſegm.* 81. et Porphyr. *p.* 196.

§. XXXXII.

Eius doctrinae de philoſophia in genere, itemque de Deo.

Philoſophiam, cuius ipſe primum nomen inuenerat, Iambl. *Vit. Pythag. cap. 29.* definiebat, quod ſit *ſcientia entium, quatenus exiſtunt*, quam definitionem erudiτiſſime explicat Iac. Thomaſ. *Orig. philoſoph.* Diuidebat illam in THEORETICAM et PRACTICAM, eiusque finem eſſe dicebat, nihil admirari, Plutarch. *de audiendo Tom. II. pag. 44.* huius, mentem ex vinculis corporis eruere, atque in libertatem vindicare, Porphyr. *Vit. Pyth. p. 201.* Illius partes erant INTELLIGIBILIA, de Deo et diis, et NATVRALIA, de rebus corporeis. Animum per uniuerſas mundi partes omnemque naturam diffuſam vocabat Deum, eumque vnicum inſenſibilem et intelligibilem, luci et veritati ſimillimum, quin ſolum ſapientem, ſtatuebat. Lactant. *Inſtit. diuin. I,* 5. Porphyr. *Vit. Pyth. p. 198.* Ei ſubiiciebat deos, daemonas, et heroas, *Aur. Carm. v. 1. ſequ.* de quorum natura, operationibus, et cultu ſubtiliter philoſophabatur. Vid. Hierocl. *in Comment. ad Aur. Carm. v. 1. ſeqq.* Quae ſupra lunam ſunt, prouidentia; res ſub-

 luna-

lunares partim fato, partim fortuna, partim prouidentia, partim conſilio regi ſtatuebat. Quod exemplo illuſtrat Anonym. apud Phot. *Cod. 259.*

§. XXXXIII.

Nec non de mundo.

Mundum, quem non tempore, ſed cogitatione ortum, nec interiturum, dicebat, (Stob. *Ecl. phyſ. Lib. I. cap. 25.* Plut. *de plac. philoſ. II, 4. et 14.* ipſe primus *κόσμον* vocabat. Stob. *ibid.* Eius ſyſtema Copernicano plerique ſimile fuiſſe exiſtimant. * Stanlei. *de doctr. Pythag. cap. 1. pag. 745. ſequ.* Quae autem de harmonia orbium caeleſtium, et ſuaui iſtorum concentu ſomniauit, legi poſſunt apud Cic. *in Scip.* et Cenſorin. *de die nat. cap. 13.*

* Terram ſane immotam non eſſe, ſtatuit, Plut. *in Numa p. 67. Tom. I. Opp.* Ariſt. *de caelo, Lib. II. cap. 13.* medium autem in mundo locum igni tribuit, quem et Veſtam vocabat. Sed rem tamen argumentis haud poenitendis in dubium vocat Ez. Spanh. *de Veſta et Pritanib. Graec. apud* Graeu. *Theſaur. antiquit. Rom. Tom. V. p. 688.* Sane mundum mediam terram continere adſeuerabant Pythagoraei. Vid. Laërt. *Lib. VIII. ſegm. 27.* eorumque ſyſtema Ptolemaico haud abſimile tradit Anon. apud Phot. *Cod. CCLVIIII.* Quin quum primus omnium Philolaus motum telluris inculcaſſe dicatur Diog. Laërtio *Lib. VIII. ſegm. 85.* non video, quomodo id tribui poſſit Pythagorae. De antichthone Pythagorica quid ſentiendum ſit, iam a Iac. Thomaſio oſtenſum eſt.

§. XXXXIIII.

§. XXXXIIII.

Immaterialia ſola vere entia ſtatuebat, adeoque et hominis eſſentiam in ſola mente exiſtimabat poſitam, quae quum diuinae eſſentiae particula videretur Pythagorae, veram felicitatem in eo ponebat, vt mens ex impedimentis vinculiſque ſuis eximatur, et in libertatem vindicetur, * Porphyr. *Vit. Pythag. p. 201.* quo ad illam ὁμοίωσιν τῷ θεῷ, in qua vera conſiſtat felicitas, adſpiret. Vnde gradus illi purgationis, adſcenſus mentis, quin deificationis, quibus prope ſimiles myſticos poſtea reperiſſe, nouimus. Quum autem haec omnia ſine corporis oppreſſione fieri non poſſe crederet: varios commendauit βασάνους, varios modos in corpus animaduertendi, de quibus peraccurate Io. Fr. Budd. *in Diſſ. de ἀσκήσει philoſoph.* §. 7. *10. 18.*

Itemque de anima et rebus moralibus.

* Corpus enim, in quod mentem illabi putabat per vices, non pro parte hominis eſſentiali, ſed pro carcere mentis habebat. Vnde illa μετεμψύχωσις Pythagorica, de qua Laërt. *Libr. VIII. ſegm. 14.*

§. XXXXV.

Enimuero multa ſunt in vita Pythagorae, ex quibus, eum a fanaticiſmo haud alienum fuiſſe, patet. Eo enim merito referas femur aureum, Laërt. *VIII*, *11.* Porphyr. pag. 193. Iambl. *Vit. Pythag. cap. 28.*

Pythagorae fanaticiſmus.

reminiſcentiam animae Pythagoricae, Iamblich. *ib. cap. 14.* confabulationes cum brutis, Iamblich. *ib. cap. 13.* quin cum fluuiis, Porphyr. *pag. 192.* diuinationes denique, quas iactauit, ſuperſtitioſiſſimas, per thus, auguria, ſomnia, numeros, aſtra, aquam, de quibus fuſe Stanlei. *Part. III. ſect. III. cap. 4. pag. 764.*

§. XXXXVI.

Scholae Ionicae auctor Thales Mileſius.

In eamdem fere aetatem incidit philoſophiae IONICAE origo. THALES enim MILESIVS, a quo eam repetere ſolent, eumdem Pherecydem Syrium audiuiſſe dicitur, a quo profecerat Pythagoras. * Hic quoque Thales, poſtquam ſapientiae cauſſa magnam vitae partem peregrinando exegerat, Mileti in patria priuatus et caelebs conſenuit, Laërt. *I, 25.* et tum ciuium, tum biantis, Pittaci, Solonis, Cleobuli, Myſonis, et Chilonis ſuffragiis primum veluti locum inter Graeciae ſapientes obtinuit. Laërt. *I,* 28. Val. Max. *IIII, 1.*

* Alium Pherecydem a Pythagora, alium a Thalete auditum, veteres quidam tradiderunt. Laërt. *I,* 119. Sed temporum ratio, vnum eumdemque ab vtroque auditum, ſatis euincit.

§. XXXXVII.

Succeſſio philoſophorum uſque

Succeſſiſſe Thaleti in ſchola Ionica dicitur ANAXIMANDER Mileſius, horoſcopiorum, ſphaerae, gnomonis, ſciotheris, tabulae

tabulae geographicae, obliquitatis Zodiaci, et aequinoctiorum inuentor obſeruatorque, Diog. Laërt. *II, 1.* Strabo *Geogr. Lib. I. p.* 7. Plin. *Hiſt. nat. II, 6.* huic ANAXIMENES, de quo Laërt. *II,* 3. huic porro ANAXAGORAS Clazomenius, qui, vbi ſapientiae ſtudio *Mens* vocari meruerat, Athenis exſulare iuſſus, Lampſaci deceſſit. Laërt. *II, 14.* Anaxagoram denique ARCHELAVS, ſolo Socrate diſcipulo, nobilis excepit Laërt. *II, 16.* a quo SOCRATE noua ordienda eſt ſcholae Ionicae periodus. ad Socratem.

§. XXXXVIII.

Nimirum praeter apophthegmata quaedam et ſententias acutiores, quas ſeptem Graeciae ſapientibus tribuunt, * nihil exſtat admodum, ex quo hos philoſophos philoſophiae practicae adpuliſſe animum, colligere poſſis. An philoſophiae practicae ſtuduerint?

* Commendandae de his dictis Io. Franc. Buddei plenae bonae frugis *Commentationes*, quae iunctim Halae prodiere.

§. XXXXVIIII.

Contra phyſicae tanto ſe ſtudio tradebant, ut hinc κατ᾽ ἐξοχὴν nomen *phyſicorum* apud veteres tulerint. Circa principium rerum omnium * haec ſchola quam maxime variabat, Thalete omnia deriuante ex aqua, Plut. *Plac. philoſ. I, 3.* Anaximandro ab infi- Eorum ſtudium phyſicum.

infinitate naturae, Cic. *Acad. quaeſt. IIII.* 37. Anaximene et Archelao ex aere; Plutarch. *ibid.* Stob. *Ecl. phyſ. cap.* 1. *p.* 2. Anaxagora autem principium rerum omnium ſtatuente homoeomerian, id eſt, vnum et multiplex, partes infinitas, ſimilares, contrarias, tactu continuas, ſe mutuo ſuſtinentes, neque alio contentas. Lucret. *Lib. I. v.* 830. *ſeqq.*

* Neque tamen ideo pro atheis habendi. Materiae enim huic eos νοῦν, mundi effectorem, iunxiſſe, id eſt Deum, ex Cic. *de nat. deor.* I, 11. et 20. Lactant. *Inſtit. diu.* I, 5. diſcimus. Ergo Deus et his erat anima mundi. Laërt. I, 27.

§. L.

Quaedam eorum doctrinae et inuenta.

In primis notari meretur, quod hi philoſophi daemonibus omnia repleuerint, Stob. *Ecl. phyſ. cap.* 1. *p.* 2. quod mentis immortalitatem agnouerint, Laërt. I, 24. Cic. *Tuſc. quaeſt.* I, 16. quod theoremata ac problemata quaedam geometrica repererint, accurate recenſita a Stanlei. *Hiſt. phil. Part. I. cap.* 7. *p.* 15. quod de phaenomenis aſtrorum, meteoris, aliiſque, quae in rerum natura contingunt, quaedam ſollerti ingenio inueſtigarint, quaedam parum callide coniecerint. * Vnde et *aſtrologi* nomen Thaleti tribuit Pomp. Mela *Lib. I. cap.* 17.

* Eius generis ſunt hae doctrinae Thaletis: Nili exundationem oriri a ventis eteſiis, Laërt.

Laërt. I, 37. Anaximandri: ſtellas fixas inferiores eſſe luna, Stob. *Lib. I. cap. 25. p. 53.* deficere ſolem et lunam ea parte ſolis et lunae, qua ignis effulget, obturata, Plutarch. *de plac. philoſ. II, 24.* et ſimiles ipſius Anaxagorae, qui quum reliquis doctior fuiſſe dicatur, multa ſtatuit, quae hodie tiro philoſophorum rideret. Vid. Laërt. *II, 9.*

§. LI.

Sed maximum haec philoſophia incrementum debet SOCRATI, qui natus Athenis Olymp. LVII, 4. patre Sophroniſco lapidario, matre Phaenareta, obſtetrice, primum patris artificium addiſcere, poſtea philoſophari inſtituit, auditoque Archelao, non quidem ſcholam aperuit, ſed cum amicis domi foriſque colloquutus, eos variis interrogationibus conuincere, melioreſque reddere conatus eſt, nihil ſe ſcire aut ſimulans, aut exiſtimans ſerio. Vid. Stanlei. *Hiſtor. philoſ. in Socrate, cap. 4. pag. 113. ſeq.* Demum ab Anyto et Melitone accuſatus atheiſmi et corruptae iuuentutis, cicutam bibit, non ſine magno Athenienſium dedecore. Vid. Laërt. *II, 40.* Platonis et Libanii *Apologiam Socrat.* Xenophont. *Memorab. Socrat.* Carpentarii *Vit. Socrat.* et libellos ſimiles. **Socratis vita.**

§. LII.

Philoſophiam profeſſus, primum ſophiſtis, magna promittentibus, et coruos deludentibus hiantes bellum indixit. Liban. **Quid in philoſophia emendarit.**

 Apol.

Apol. Tom. I. pag. 642. Deinde philoſophiam a laruis, fabulis, et ſuperſtitioſis deorum cultibus, quibus eam contaminarant Pythagoras et Empedocles, purgare ſtuduit.* Plutarch. *de gen. Socrat. pag. 580.* Denique, quum phyſicae illae ſpeculationes, quibus Ionici vnice vacauerant, et incertae et parum vtiles illi viderentur, ſtolidoſque eos crederet, qui illa remota adfectantes, humana negligant: Xenoph. *Memorab. Socr. Lib. I. cap. 1.* primus philoſophiam a rebus occultis auocauit, et ad vitam communem traduxit. Cic. *Acad. quaeſt. I, 5.*

* Alienus ergo Socrates a fanaticiſmo Pythagorae: (§. 45.) quamuis, quae de genio ſuo iactare ſolebat, impoſturam ſapere videantur, quidquid in contrarium diſputarit Gottfried. Olear. in *Diſſ. de genio Socr. Lipſ.* 1702, 4. Neſcio, an vbique ſui ſimilis fuerit Socrates. Sane quoties de hoc genio paullo accuratius cogito, non mirari admodum ſoleo illa Timonis apud Laërt. II, 19.

Fluxit ab his legumque loquax, lapidumque politor,
Graecorum vates, impoſturaeque magiſter,
Deriſor, rhetorque ſubatticus, et ſimulator.

§. LIII.

Eius doctrinae metaphyſicae.

Praeclare Socrates philoſophabatur de Deo, rerum omnium auctore, Xenoph. *Memo-*

Memorab. Socrat. p. 725. de prouidentia diuina, Id. *p.* 711. et *Lib. IIII. p.* 800. et de mentis immortalitate. Plat. *in Phaed. p.* 245. At dum apud eumdem Platonem *in Phaedone p.* 72. *ſequ.* mentem praeexiſtere, et in corpus, tamquam carcerem, illabi credidit, eum in Pythagorae caſtra ſeceſſiſſe, facile patet.

§. LIIII.

In primis philoſophiam moralem excolebat Socrates, de virtutibuſque et vitiis diſputabat praeclare, quamuis has doceri poſſe, negaret Aeſchin. *Dialog. I.* Quin et oeconomicam ac ciuilem prudentiam eum inſuper non habuiſſe, et Xenophontis *Oeconomico* et eiusdem *Memorabilibus Socratis* ſatis adparet. **Philoſophia eius moralis.**

§. LV.

Nihil ſcripſiſſe Socratem, conſtans eſt veterum opinio. * Quidquid ergo de eius philoſophia nouimus, illud omne Xenophonti et Aeſchini, genuinis eius diſcipulis, acceptum ferimus. Plato enim Socrati in dialogis ſuis quam plurima tribuit, quae illi fortaſſis in mentem numquam uenerant. Id ipſe Socrates de Platone conqueritur apud Laërt. *III,* 35. **Vnde illa petenda?**

* Conferenda hic praeceptoris optime de me meriti, Gottfridi Olearii *Schediaſma de*

de ſcriptis Socr. contr. Leon. Allat. quod habetur in Stanlei. *Hiſt. philoſ. Part. III. cap. 18. p. 198.*

§. LVI.

Sectae nouae ex ſchola Socratis ortae.

Praecipui tamen ex eius diſcipulis, qui ipſi nouas veluti familias condiderant, ſunt *Ariſtippus*, ſectae CYRENAICAE; Phaedo, ELIACAE; *Euclides*, MEGARICAE; *Plato*, ACADEMICAE; *Antiſthenes* denique CYNICAE auctores atque anteſignani.

§. LVII.

Cyrenaicae origo et hiſtoria.

CYRENAICAM ſectam condidit ARISTIPPVS Cyrenaeus, Socratis diſcipulus, ſed magiſtro minus probatus. Laërt. *II, 65. 80.* Xenoph. *Memorab. Socrat. Lib. II. init.* Ad voluptatem enim omnia referens, hoc principium et doctrina et vita expreſſit. Manſit tamen ſchola *Cyrenaica* vel *Hedonica*, in qua ei ſucceſſit ARETE filia, huic ARISTIPPVS, Aretes filius, qui et *μητροδίδακτος* dictus, Laërt. II, *85.* et ANTIPATER. Illum THEODORVS atheus, hunc EPITEMIDES ſequutus. Quemadmodum vero ille multa innouans, originem dedit ſectae THEODORIAE, in qua ei BION ſucceſſit: Laërt. *IIII, 46. ſeq.* ita et EPITEMIDES quidem Ariſtippi dogmata ad PARAEBATAM tranſmiſit, huius autem diſcipuli, HEGESIAS *πεισιθάνα-*

θιθάνατος dictus, et ANNICERIS, itidem ſectas HEGESIACAM et ANNICERIAM condiderunt. Laërt. *II*, *86*.

§. LVIII.

Ceterum nihil hac philoſophia deteſtabilius. Senſus ſtatuebant fallaces, et, quidquam certo percipi, negabant; niſi ſenſu interiore, puta voluptate et dolore, Laërt. *II*, *92*. *95*. Cic. *Quaeſt. acad. IIII*, 7. eoque ſenſu reiiciebant indolentiam Epicuri. Laërt. *Lib. II. ſegm. 89*. Hinc philoſophiam naturalem plane reiiciebant. Laërt. *II*, *92*. In morali ſummam hominis felicitatem in voluptate corporis, et praeſenti ea quidem, non praeterita aut futura; poſitam eſſe, docebant, Laërt. *II*, *87*. Athen. *Lib. XII*, *p. 544*. corporis facultates facultatibus animi praeferebant, Laërt. *II*, *90*. virtutemque non alio nomine, quam quod voluptatem adferat, laudandam, in ſe autem et ſua natura nec iuſtum honeſtumue quidquam eſſe, nec iniuſtum et turpe, credebant. Cic. *de offic. III*, *33*. Laërt. *II*, *93*. *99*. Eius doctrinae.

§. LVIIII.

Huic moroſophiae nouas lacinias adſuerunt ſucceſſores. THEODORIANI enim atheiſmum liberrime profeſſi ſunt. Laërt. *II*, *101*. *102*. *104*. HEGESIAS ſcripto libro ἀποκαρτερῶν, voluntariam mortem tanta Eius diſcipulorum ſtultitia.

elo-

§. LXIIII.

Scholae Platonicae origo.

At reliquorum luminibus facile offecit PLATO, ſectae PLATONICAE vel ACADEMICAE auctor, qui Athenis genere nobili ortus, er facundia inſignis, philoſophiae demum animum adplicuit, auditoque Socrate, et itinere ad Aegyptios ſuſcepto, quin et Heracliti ac Pythagorae deguſtatis dogmatibus, in *Academiae* primum gymnaſio, (cuius liminibus inſcripſerat: *nemo geometriae ignarus ingreditor*,) ſcholam nouam aperuit, ac deinde in hortum *Coloneum* migrauit. Laërt. *III*, 5. Relictis operibus quamplurimis, quorum editionem optimam Pariſ. 1578. tomis III. excuſam, Io. Serano debemus, ſenex deceſſit, Olymp. *CVIII, 1.*

§. LXV.

Platonis doctrina de criteriis veritatis.

Genus philoſophandi eclecticum * ſequutus; philoſophiam ſolutionem animae a corpore et conuerſionem quamdam ad ea, quae re vera ſunt, et intellectu videntur, definiuit. ** In ea primarium eſſe contemplationem; actionem autem ex ea conſequi, artem denique diſſerendi vtrique neceſſariam credidit. Diſcere item putauit ac reminiſci, idque pro criterio veritatis habuit, ſi memoria cum recente ſenſu congruat; quod quum raro certum ſit, a Socratica σκέψει non admodum fuit alienus. Cic. *Acad. quaeſt. Lib. I. cap. 8.*

* Hinc

* Hinc Laërt. *III*, 8. Platonem in his, quae ad intelligentiam pertinent, Pythagoram; in iis, quae ſenſibus obnoxia, Heraclitum; in moralibus Socratem ſequutum ait.

** Haec et ſequentia ex Alcinoi libello *de doctrina Platonica* excerpſimus.

§. LXVI.

Praeexiſtere ſtatuit materiam primam, cuius proprium ſit rerum omnium ortus ſuſcipere, et forma omni carere. Huic materiae praefecit Deum, primam rerum cauſſam, quippe qui ſecundum ideas, id eſt, eorum, quae ſecundum naturam fiunt, aeterna exemplaria omnia condiderit. Eum dicit ens aeternum, bonum, verum, ineffabile, incorporeum, quod materiam ab aeterno confuſam, in ordinem redegerit, numeriſque decentibus, figuris, et menſura ita exornarit, vt ignis ſupremum, terra infimum, aër et aqua intermedium locum occuparent. Mundo addidit animam, a Deo non factam, ſed aeternam, quae omnia moderetur ſecundum Dei prouidentiam. Eiuſdem metaphyſica.

§. LXVII.

Praeter Deum, illum mundi opificem, et daemones, et deos iuniores ex eo emanantes finxit, quibus commiſſa ſit hominis formatio. Corpus humanum animae, id eſt, partis caeleſtis, receptaculum credidit, hancque et ab aeterno praeexſtitiſſe, Speciatim de diis et mente.

et immortalem eſſe eatenus, vt per varia corpora circumacta, et ita veluti purgata, ad Deum redeat. *

* Habes hic purgatorium Platonicum, ex quo patres, qui plerumque Platoni adhaerebant, in primis Auguſtinum, purgatorium ſuum hauſiſſe, a pontificiis demum variis fabellis augendum, iam pridem a Chemnitio *in Examine Concilii Tridentini* obſeruatum eſt.

§. LXVIII.

Eius philoſophia moralis.

Beatitudo ſumma ipſi itidem erat ὁμοίωσις τοῦ Θεοῦ, (§. 44.) ad quam fugiendum quam citiſſime putabat. Quod vt fieret, virtutes commendabat, *prudentiam*, *iuſtitiam*, *fortitudinem*, *temperantiam*, quas Platonici in *phyſicas*, *ethicas*, *politicas*, *purgatorias*, *purgati animi*, *theoreticas*, *theurgicas*, *diuinas* diuidebant. * De quibus praeclare Io. Alb. Fabric. in *Prolegom ad Marini vitam Procli*, editam *Hamb.* 1700, 4. egit.

* Ad virtutes *phyſicas* & *prudentiam* quidem, referebant bonum habitum ſenſuum; ad *fortitudinem* corporis robur; ad *temperantiam* pulchritudinem; ad *iuſtitiam* ſanitatem. Simulacra virtutis, quae etiam ab animo nondum emendato proficiſci ſolent, virtutes *ethicas*, et, ſi ad rei publicae bonum comparatae eſſent, *politicas* adpellabant. Porro ſi has virtutes mens corporis affectiones effugiens exerceat, eas *purgatorias* et, ſi iam ſcopum ſuum adſequuta ſit, *purgati animi* dicebant. Supremi gradus erant *theoreticae*, *theurgicae*, et *diuinae*

nae virtutes, quarum hae ad deificationem, illae ad θαυματουργίαν, ſeu portentorum editionem, iſtae ad enthuſiaſmum pertinebant. Vid. Simplic. *ad Epictet. Enchirid. p. 4.*

§. LXVIIII.

Succeſſio Platonicorum tripertita eſt. * PRIMA academia a *Platone* ad *Cratetem*; ALTERA ab *Arceſilao* ad *Egeſinum*; TERTIA a *Carneade* ad *Clitomachum* porrigitur. In vetere floruere *Speuſippus*, Platonis ex ſorore nepos, *Xenocrates, Polemo, Crates*, et *Crantor*. In media *Arceſilaus, Lacydes* Cyrenaeus, *Euander Egeſinus.* In noua *Carneades*, et *Clitomachus*, ſeu *Haſdrubal*, Carthaginienſis. Tres academiae.

* Sext. Emp. *Pyrrh. hyp. I, 33.* etiam *quartam* et *quintam* addit academias, quarum illam *Philo* Lariſſaeus, hanc *Antiochus* Aſcalonita auſpicatus ſit. Sed id nec ipſi hi philoſophi agnouere, teſte Cicer. *Acad. quaeſt. Lib. I. cap. 4.*

§. LXX.

Diuortium inter has academias maximum conſtituit doctrina de cognitionis humanae certitudine. *Plato,* quum rerum alias ſenſu, alias intellectu percipi ſciret, hunc ſcientiam gignere ſtatuit, illos, quippe hebetes et tardos, ſolius opinionis cauſſam eſſe. Cic. *Acad. quaeſt. I, 8. IIII, 32.* *Arceſilaus* plane nihil ſcire poſſe, docuit, quia ipſa rerum natura ſcientiam In qua re diſcrepa-rint?

non admittat. Id. *ibid. I, 12.* Denique *Carneades* in rebus ipſis veritatem agnouit, at eam ab homine cognoſci poſſe, negauit. Idem *ibid. IIII,* Euſeb. *Praepar. Euang. XIIII, 8.*

§. LXXI.

Platonici recentiores.

Academiarum iſtarum digladiationes a Chriſto nato veluti conticuerant. Multi tamen ex eo tempore ſequuti ſunt Platonem, ex Iudaeis *Philo;* ex Chriſtianis patres complures, * in primis *Iuſtinus Martyr, Clemens Alexandrinus, Ammonius Saccas, Origenes;* ex gentilibus Graecis *Plotinus, Amelius, Porphyrius, Syrianus, Proclus, Marinus, Iſidorus,* (quamuis hos potius eclecticos fuiſſe, arbitremur,) et ex Latinis *Apuleius,* et *Chalcidius.*

* Patres a Platoniſmi ſuſpicione abſoluere conatur P. Baltus *dans la Defenſe des SS. Peres accuſez de Platoniſme,* Pariſ. 1711, 4. *et dans le Jugement des B. Peres ſur la Morale de la Philoſophie payenne,* Arg. 1719, 4. Sed Aethiopem illum lauaſſe, res ipſa docet. Nec aliunde, quam ex hac mixtura, eſt theologia myſtica.

§. LXXII.

Scholae peripateticae origo.

Inter Platonis diſcipulos et ARISTOTELES Stagyrita fuit, vir ſubtiliſſimus, et Alexandri M. magiſter, qui, quum iam viuo cum Platone ſimultates habuiſſet, ac Lyce-

Lyceum occupaſſet, Ael. *Hiſtor. var. III, 19.* Laërt. *V, 2.* eo mortuo, ibi ſcholam aperuit, quae, quod ibi deambulando doceret, PERIPATETICA dici coepit, in qua ei THEOPHRASTVS Ereſius, STRATO Lampſacenus, LYCON Troadenſis, ARISTO Ceus, CRITOLAVS, DIODORVS ſucceſſere. Quin vbique multis ſaeculis in Chriſtianorum academiis regnaſſe Ariſtotelem, in vulgus notum eſt. Vide Io. Launoii *librum de varia Ariſtotelis fortuna,* Pariſ. 1653, 8. et Elſuichii ſimilis argumenti *diatribas de varia Ariſt. fortuna in ſcholis proteſtantium.*

§. LXXIII.

Ariſtotelis doctrinas et ſyſtema hic tradere nihil opus eſt, quum non modo eius opera in omnium fere manibus ſint, ſed et tot Ariſtotelicae philoſophiae compendia vbique occurrant. Id moneo, mirifice vapulare hodie Ariſtotelem, at ab iis quam maxime, qui illum non intelligunt. Ridicula eſt eius *phyſica,* mediocris *ethica:* *logica,* quidquid aliis videatur, accurata; *politica* autem et libellus *de arte poëtica, rhetorica* item, et *fragmenta* de hiſtoria philoſophorum et de rebus publicis numquam ſua laude defraudanda ſunt.

Philoſophia peripatetica qualis?

 §. LXXIIII.

§. LXXIIII.

Peripatetici recentiores.

Multum Ariſtoteli nocuit ſtudium, quod medio aeuo ei impenderunt Arabes, et ſcholaſtici, a renatis litteris *Andreas Caeſalpinus*, *Piccolomineus*, *Berigardus*, *Caeſar Cremoninus*, *Pomponatius*, alii. Sicuti enim illi multis ſubtilitatibus inquinarunt doctrinam Ariſtotelis: ita hi ad atheiſmum aliasque doctrinas profanas fuere procliuiores.

§. LXXV.

Cynicorum origo.

Sequuntur CYNICI, quorum ſectam inſtituit ANTISTHENES Athenienſis, qui, quamuis et ipſe Socrati operam dediſſet, et ob adfectationem vitae durioris non ſemel eſſet obiurgatus, Aelian. *Hiſtor. var. VIII, 36.* ſectam tamen inſtituit, occupatoque *Cynoſarge* gymnaſio, perpetuum ſuis Cynicorum cognomen reliquit, eo facilius admiſſum, quo propius ad caninam impudentiam quidam eius ſectatorum accederent. * Laërt. *VI, 13.* Suid. *in voce κυνοσαργ.*

* Vnde facile conciliaueris diuerſas veterum ſententias de origine nominis *Cynicorum*. Antiſthenes ſane ipſe ἁπλοκύων dictus ob mores parum decoros. Laërt. *VI,* 13.

§. LXXVI.

Philoſophi Cynici praecipui.

Quamuis vero publici ſaporis non eſſet haec Cynicorum philoſophia, neque ele-

gan-

gantioribus ingeniis placere poſſent pallium duplicatum, nuditas, pera, lupini, baculus, et reliqua Cynicorum ſupellex: ſectatores tamen reperit celeberrimos DIOGENEM Sinopenſem, furentem illum Socratem, MONIMVM, ONESICRITVM, CRATETEM, eiuſque vxorem HIPPARCHIAM, METROCLEM, MENIPPVM, MENEDEMVM, et alios, quorum elenchum copioſum dedit Io. Alb. Fabric. *Biblioth. Graec. III, 13. pag. 360.* *

* Ab Antonini philoſophi temporibus non magni amplius fiebant Cynici: nec tamen ideo defecit ſecta, ſed diutiſſime in Africa manſit. Auguſtin. *contra Academ. III, 18.* et *de ciuit. Dei, Lib. XIIII. cap. 20.*

§. LXXVII.

Ceterum Cynici, reiecta philoſophia rationali et theoretica, ſolam excolebant moralem. Finem ſibi ſtatuebant independentiam, vel, vt ipſi loquebantur, *libertatem*. Laërt. *VI, 71.* Quum vero libertati illi intrinſecus obſtare viderentur vitia, extrinſecus leges ciuiles, ſtatuum diſcrimen, et iuſſa tyrannorum: vitia capitalia debellanda putabant coenis Cynicis, nuditate, paupertate voluntaria, et patientia iniuriarum; leges ciuiles ſtatu extraſociali; * ſtatuum diſcrimen ſublato decoro; iuſſa tyrannorum pertinacia, et, ſi res Eorum principia.

eloquentia commendauit, vt multi ſe ſponte in mare praecipites dederint. Cic. *Tuſc. quaeſt. I, 34.* Valer. Max. *VIII, 9.*

§. LX.

Sectae Eliacae origo.

ELIACAE ſectae nomen dedit PHAEDO Elienſis, qui nobili ortus familia, quum in piratarum manus incidiſſet, et ab his lenoni venditus eſſet, ab Alcibiade et Platone, ſuaſu Socratis, redemtus eſt. Laërt. *II,* 105. Socrati ergo ac Platoni vnice carus, illo mortuo, nouam ſectam inſtituit, in qua Pliſtanum, Menedemum, * Aſclepiadem ſucceſſores habuit.

* Ab hoc ſchola ERETRIACA dici coepit. Laërt. *II*, 125.

§. LXI.

Eliacorum philoſophia.

Quamuis uero nullum ingenii monimentum exſtet, quod ab his philoſophis profectum ſit: videntur tamen Socratem preſſius imitati. Sane eius exemplo vbiuis diſſerebant de rebus philoſophicis, Laërt. *II*, 130. et vnum eſſe bonum putabant, virtutem, eamque vnicam. Laërt. *II, 129.*

§. LXII.

Vt a patria Phaedonis Eliaca; ita a Megara, MEGARICA ſchola nomen tulit. Inde enim oriundus erat EVCLIDES, cui haec ſecta natales debet. Socratem audi-

audiuit tam cupide, vt, edicto prohibitus, ſtolam muliebrem ſumeret, quo perſonato Athenas ſibi commeare liceret. Gell. *Noct. Attic. VI*, 10. Magiſtro priuatus, ſcholam ipſe inſtituit, in eaque ſucceſſores habuit *Eubulidem*, *Alexinum*, *Euphantum*, *Apollonium Cronum*, *Diodorum*, *Cronum*, *Stilponem*, et alios, de quibus Laërt. *II*, 108. *ſequ.*

§. LXIII.

Megaricorum philoſophia.

Operam praecipue dabant logicae, et hinc philoſophorum omnium pugnaciſſimi videbantur, qui et noua argumentorum genera repererant, Laërt. II, 108. inter quae et *ſorites*, et ψευδόμενος, quorum mentio fit in *L.* 177. D. *de verb. ſign. et L. 88. pr. D. ad leg. Falcid.* Quamobrem et DIALECTICI, ERISTICI, ELENXINI dicti. Quid? quod Diogenes ſcholam Megaricam non σχολήν, *ſcholam*, ſed χολὴν *merum fel* eſſe, dicebat. Laërt. *II*, 24. In reliquis diſciplinis qui ſtatuerint, fere ignoramus. *

* Id tamen patet, a ſcepticiſmo et atheiſmo non fuiſſe immunes. Hinc curioſitatis diis exoſae eſſe dicebant, quaerere, an Deus exſiſtat? Anton. et Maxim. *Serm. XXXVII.* malum aliquod in rerum natura exſiſtere, negabant, Laërt. *II, 106.* quin et motum omnem tollebant, adeoque et ortum rerum, et earum interitum. Sext. Empir. *Pyrr. Hyp. III, 8.* Fuere etiam inter eos, qui adfectus exſtirpandos penitus exiſtimabant, in eaque ἀπαθείᾳ ſummum bonum poſitum eſſe exiſtimabant, ſi credimus Senecae, *Epiſt. 9.*

§. LXIIII.

§. LXIIII.

Scholae Platonicae origo.

At reliquorum luminibus facile offecit PLATO, ſectae PLATONICAE vel ACADEMICAE auctor, qui Athenis genere nobili ortus, er facundia inſignis, philoſophiae demum animum adplicuit, auditoque Socrate, et itinere ad Aegyptios ſuſcepto, quin et Heracliti ac Pythagorae deguſtatis dogmatibus, in *Academiae* primum gymnaſio, (cuius liminibus inſcripſerat: *nemo geometriae ignarus ingreditor,*) ſcholam nouam aperuit, ac deinde in hortum *Coloneum* migrauit. Laërt. *III*, 5. Relictis operibus quam plurimis, quorum editionem optimam Pariſ. 1578. tomis III. excuſam, Io. Serano debemus, ſenex deceſſit, Olymp. *CVIII*, *1*.

§. LXV.

Platonis doctrina de criteriis veritatis.

Genus philoſophandi eclecticum * ſequutus, philoſophiam ſolutionem animae a corpore et conuerſionem quamdam ad ea, quae re vera ſunt, et intellectu videntur, definiuit. ** In ea primarium eſſe contemplationem; actionem autem ex ea conſequi, artem denique diſſerendi vtrique neceſſariam credidit. Diſcere item putauit ac reminiſci, idque pro criterio veritatis habuit, ſi memoria cum recente ſenſu congruat; quod quum raro certum ſit, a Socratica σκέψει non admodum fuit alienus. Cic. *Acad. quaeſt. Lib. I. cap. 8.*

* Hinc

* Hinc Laërt. *III*, 8. Platonem in his, quae ad intelligentiam pertinent, Pythagoram; in iis, quae ſenſibus obnoxia, Heraclitum; in moralibus Socratem ſequutum ait.

** Haec et ſequentia ex Alcinoi libello *de doctrina Platonica* excerpſimus.

§. LXVI.

Praeexiſtere ſtatuit materiam primam, cuius proprium ſit rerum omnium ortus ſuſcipere, et forma omni carere. Huic materiae praefecit Deum, primam rerum cauſſam, quippe qui ſecundum ideas, id eſt, eorum, quae ſecundum naturam fiunt, aeterna exemplaria omnia condiderit. Eum dicit ens aeternum, bonum, verum, ineffabile, incorporeum, quod materiam ab aeterno confuſam, in ordinem redegerit, numeriſque decentibus, figuris, et menſura ita exornarit, vt ignis ſupremum, terra infimum, aër et aqua intermedium locum occuparent. Mundo addidit animam, a Deo non factam, ſed aeternam, quae omnia moderetur ſecundum Dei prouidentiam. Eiuſdem metaphyſica.

§. LXVII.

Praeter Deum, illum mundi opificem, et daemones, et deos iuniores ex eo emanantes finxit, quibus commiſſa ſit hominis formatio. Corpus humanum animae, id eſt, partis caeleſtis, receptaculum credidit, hancque et ab aeterno praeexſtitiſſe, Speciatim de diis et mente.

C et

et immortalem eſſe eatenus, vt per varia corpora circumacta, et ita veluti purgata, ad Deum redeat. *

* Habes hic purgatorium Platonicum, ex quo patres, qui plerumque Platoni adhaerebant, in primis Auguſtinum, purgatorium ſuum hauſiſſe, a pontificiis demum variis fabellis augendum, iam pridem a Chemnitio *in Examine Concilii Tridentini* obſeruatum eſt.

§. LXVIII.

Eius philoſophia moralis.

Beatitudo ſumma ipſi itidem erat *ὁμοίωσις τοῦ Θεοῦ*, (§. 44.) ad quam fugiendum quam citiſſime putabat. Quod vt fieret, virtutes commendabat, *prudentiam*, *iuſtitiam*, *fortitudinem*, *temperantiam*, quas Platonici in *phyſicas*, *ethicas*, *politicas*, *purgatorias*, *purgati animi*, *theoreticas*, *theurgicas*, *diuinas* diuidebant. * De quibus praeclare Io. Alb. Fabric. in *Prolegom ad Marini vitam Procli*, editam *Hamb.* 1700, 4. egit.

* Ad virtutes *phyſicas* & *prudentiam* quidem, referebant bonum habitum ſenſuum; ad *fortitudinem* corporis robur; ad *temperantiam* pulchritudinem; ad *iuſtitiam* ſanitatem. Simulacra virtutis, quae etiam ab animo nondum emendato proficiſci ſolent, virtutes *ethicas*, et, ſi ad rei publicae bonum comparatae eſſent, *politicas* adpellabant. Porro ſi has virtutes mens corporis affectiones effugiens exerceat, eas *purgatorias* et, ſi iam ſcopum ſuum adſequuta ſit, *purgati animi* dicebant. Supremi gradus erant *theoreticae*, *theurgicae*, et *diui-*

nae

nae virtutes, quarum hae ad deificationem, illae ad θαυματουργίαν, ſeu portentorum editionem, iſtae ad enthuſiaſmum pertinebant. Vid. Simplic. *ad Epictet. Enchirid. p. 4.*

§. LXVIIII.

Succeſſio Platonicorum tripertita eſt. * PRIMA academia a *Platone* ad *Cratetem*; ALTERA ab *Arceſilao* ad *Egeſinum*; TERTIA a *Carneade* ad *Clitomachum* porrigitur. In vetere floruere *Speuſippus*, Platonis ex ſorore nepos, *Xenocrates*, *Polemo*, *Crates*, et *Crantor*. In media *Arceſilaus*, *Lacydes* Cyrenaeus, *Euander Egeſinus*. In noua *Carneades*, et *Clitomachus*, ſeu *Haſdrubal*, Carthaginienſis. Tres academiae.

* Sext. Emp. *Pyrrh. hyp. I, 33.* etiam *quartam* et *quintam* addit academias, quarum illam *Philo* Lariſſaeus, hanc *Antiochus* Aſcalonita auſpicatus ſit. Sed id nec ipſi hi philoſophi agnouere, teſte Cicer. *Acad. quaeſt. Lib. I, cap. 4.*

§. LXX.

Diuortium inter has academias maximum conſtituit doctrina de cognitionis humanae certitudine. *Plato*, quum rerum alias ſenſu, alias intellectu percipi ſciret, hunc ſcientiam gignere ſtatuit, illos, quippe hebetes et tardos, ſolius opinionis cauſſam eſſe. Cic. *Acad. quaeſt. I, 8. IIII, 32.* *Arceſilaus* plane nihil ſcire poſſe, docuit, quia ipſa rerum natura ſcientiam In qua re diſcrepa-rint?

non admittat. Id. *ibid. I, 12.* Denique *Carneades* in rebus ipſis veritatem agnouit, at eam ab homine cogno ſci poſſe, negauit. Idem *ibid. IIII,* Euſeb. *Praepar. Euang. XIIII, 8.*

§. LXXI.

Platonici recentiores.

Academiarum iſtarum digladiationes a Chriſto nato veluti conticuerant. Multi tamen ex eo tempore ſequuti ſunt Platonem, ex Iudaeis *Philo*; ex Chriſtianis patres complures, * in primis *Iuſtinus Martyr, Clemens Alexandrinus, Ammonius Saccas, Origenes*; ex gentilibus Graecis *Plotinus, Amelius, Porphyrius, Syrianus, Proclus, Marinus, Iſidorus,* (quamuis hos potius eclecticos fuiſſe, arbitremur,) et ex Latinis *Apuleius,* et *Chalcidius.*

* Patres a Platoniſmi ſuſpicione abſoluere conatur P. Baltus *dans la Defenſe des SS. Peres accuſez de Platoniſme,* Pariſ. 1711, 4. *et dans le Jugement des B. Peres ſur la Morale de la Philoſophie payenne,* Arg. 1719, 4. Sed Aethiopem illum lauaſſe, res ipſa docet. Nec aliunde, quam ex hac mixtura, eſt theologia myſtica.

§. LXXII.

Scholae peripateticae origo.

Inter Platonis diſcipulos et ARISTOTELES Stagyrita fuit, vir ſubtiliſſimus, et Alexandri M. magiſter, qui, quum iam viuo cum Platone ſimultates habuiſſet, ac Lyce-

Lyceum occupaſſet, Ael. *Hiſtor. var. III, 19.* Laërt. *V, 2.* eo mortuo, ibi ſcholam aperuit, quae, quod ibi deambulando doceret, PERIPATETICA dici coepit, in qua ei THEOPHRASTVS Ereſius, STRATO Lampſacenus, LYCON Troadenſis, ARISTO Ceus, CRITOLAVS, DIODORVS ſucceſſere. Quin vbique multis ſaeculis in Chriſtianorum academiis regnaſſe Ariſtotelem, in vulgus notum eſt. Vide Io. Launoii *librum de varia Ariſtotelis fortuna,* Pariſ. 1653, 8. et Elſuichii ſimilis argumenti *diatribas de varia Ariſt. fortuna in ſcholis proteſtantium.*

§. LXXIII.

Ariſtotelis doctrinas et ſyſtema hic tradere nihil opus eſt, quum non modo eius opera in omnium fere manibus ſint, ſed et tot Ariſtotelicae philoſophiae compendia vbique occurrant. Id moneo, mirifice vapulare hodie Ariſtotelem, at ab iis quam maxime, qui illum non intelligunt. Ridicula eſt eius *phyſica,* mediocris *ethica:* *logica,* quidquid aliis videatur, accurata; *politica* autem et libellus *de arte poëtica, rhetorica* item, et *fragmenta* de hiſtoria philoſophorum et de rebus publicis numquam ſua laude defraudanda ſunt. Philoſophia peripatetica qualis?

 §. LXXIIII.

§. LXXIIII.

Peripatetici recentiores.

Multum Ariſtoteli nocuit ſtudium, quod medio aeuo ei impenderunt Arabes, et ſcholaſtici, a renatis litteris *Andreas Caeſalpinus*, *Piccolomineus*, *Berigardus*, *Caeſar Cremoninus*, *Pomponatius*, alii. Sicuti enim illi multis ſubtilitatibus inquinarunt doctrinam Ariſtotelis: ita hi ad atheiſmum aliasque doctrinas profanas fuere procliuiores.

§. LXXV.

Cynicorum origo.

Sequuntur CYNICI, quorum ſectam inſtituit ANTISTHENES Athenienſis, qui, quamuis et ipſe Socrati operam dediſſet, et ob adfectationem vitae durioris non ſemel eſſet obiurgatus, Aelian. *Hiſtor. var. VIII, 36.* ſectam tamen inſtituit, occupatoque *Cynoſarge* gymnaſio, perpetuum ſuis Cynicorum cognomen reliquit, eo facilius admiſſum, quo propius ad caninam impudentiam quidam eius ſectatorum accederent. * Laërt. *VI, 13.* Suid. *in voce κυνοσαργ.*

* Vnde facile conciliaueris diuerſas veterum ſententias de origine nominis *Cynicorum*. Antiſthenes ſane ipſe *ἁπλοκύων* dictus ob mores parum decoros. Laërt. *VI*, 13.

§. LXXVI.

Philoſophi Cynici praecipui.

Quamuis vero publici ſaporis non eſſet haec Cynicorum philoſophia, neque elegan-

gantioribus ingeniis placere poſſent pallium duplicatum, nuditas, pera, lupini, baculus, et reliqua Cynicorum ſupellex: ſectatores tamen reperit celeberrimos DIOGENEM Sinopenſem, furentem illum Socratem, MONIMVM, ONESICRITVM, CRATETEM, eiuſque vxorem HIPPARCHIAM, METROCLEM, MENIPPVM, MENEDEMVM, et alios, quorum elenchum copioſum dedit Io. Alb. Fabric. *Biblioth. Graec. III, 13. pag. 360.* *

* Ab Antonini philoſophi temporibus non magni amplius fiebant Cynici: nec tamen ideo defecit ſecta, ſed diutiſſime in Africa manſit. Auguſtin. *contra Academ. III, 18.* et *de ciuit. Dei, Lib. XIIII, cap. 20.*

§. LXXVII.

Ceterum Cynici, reiecta philoſophia rationali et theoretica, ſolam excolebant moralem. Finem ſibi ſtatuebant independentiam, vel, vt ipſi loquebantur, *libertatem.* Laërt. *VI, 71.* Quum vero libertati illi intrinſecus obſtare viderentur vitia, extrinſecus leges ciuiles, ſtatuum diſcrimen, et iuſſa tyrannorum: vitia capitalia debellanda putabant coenis Cynicis, nuditate, paupertate voluntaria, et patientia iniuriarum; leges ciuiles ſtatu extraſociali; * ſtatuum diſcrimen ſublato decoro; iuſſa tyrannorum pertinacia, et, ſi res

Eorum principia.

ad reſtim rediret, morte voluntaria eludenda putabant.

* Hinc illa argumentatio Diogenis: *ſine legibus haud ordinatur res publica. Sine re publica non vllus eſt vſus rei ciuilis. Res ciuilis eſt ciuitas. Sine ciuitate vſus nullus eſt legis. Lex igitur eſt res ciuitatis.* Laërt. *VI*, 72.

§. LXXVIII.

Ex Cynica ſecta nata eſt Stoica.

At quamuis haec procul dubio ſublimia quibuſdam viderentur, et Cynici ſe Herculis ſectatores, et Iouis ſpeculatores eſſe crederent: diſplicuit tamen Cynicorum illa impudentia ZENONI Cittiaeo, Cratetis primum Cynici, poſteaque Stilponis Megarici, hinc Xenocratis et Diodori Croni, poſtremo Polemonis auditori, qui emendata philoſophia Cynica in *porticu varia* (ποικίλῃ ϛοᾷ) philoſophiam docuit, originemque dedit ſectae STOICORVM. Laërt. *VII*, 2. 3. 4. 6. 35.

§. LXXVIIII.

Eius incrementa.

Ei ſectae dici non poteſt quantum pretii ſtatuerint veteres, non Graeci tantum, ſed et Romanorum praeſtantiſſimi, ac in primis iurisconſulti, quorum pleroſque Stoicos ſectari ſolitos demonſtrarunt Em. Merill. *Obſeru. Lib. I. cap. 8. ſeqq.* et Euerard. Otto *in Orat. de philoſophia Stoica veterum ICtorum.* In ſchola ZENONI ſucceſſit CLEANTES, huic CHRYSIPPVS, huic

huic ZENO Tarſenſis, nec ignoti DIOGENES, ANTIPATER, PANAETIVS, POSIDONIVS, aliique, quorum elenchum copioſum contexuit Io. Alb. Fabric. *in Bibl. Graec. III, 15. p. 386.*

§. LXXX.

Philoſophiam Stoicam illuſtrare coeperunt Iuſt. Lipſius et Caſp. Scioppius. * Eam in *rationalem, naturalem,* et *moralem* diuidebant. Laërt. *VII, 39.* Plutarch. *de placit. philoſ. I, 1.* Et *logicam* quidem ad ſuperſtitionem vſque colebant, eiusque praecepta Zenoniana, ſi cui illa cognoſcere volupe eſt, reperiuntur apud Stanlei. *Part. VII, in Zenone p. 556. ſeqq.* Stoicorum logica.

* Lipſii *Manuductio ad philoſ. Stoicam* et *Phyſiologia Stoica* inter eius *Opera* habentur. Scioppii *Elementa philoſophiae Stoicae Mog.* 1606, 8. prodierunt, et ſaepe fallunt doctos, ignaros, eſſe hanc particulam maioris operis vbiuis obuii. Vid. Morhoff. *Polyhiſt. Part. II. Lib. I. cap. 4. §. 2.*

§. LXXXI.

In *phyſica* primum de *corporibus,* deinde de *principiis,* hinc de *elementis,* tum *de diis,* ac demum de *loco* et *vacuo* agebant. Laërt. *VII, 132.* Omnia ; quae exſiſtunt, iis corpora videbantur, adeo vt et animam, diem, noctem, vocem, virtutes haberent pro corporibus. Plut. *contra Stoic. pag. 1884.* Laërt. *VII, 55.* Corpus autem Eorumdem phyſica.

definiebant, *quod vel facit aliquid, vel patitur.* Corporibus originem dederunt principia, agens alterum, *Deus*, alterum patiens *materia*, Laërt. *VII, 134.* Haec principia vero vno vocabulo vocant *naturam*, quae ipſis eſt *Deus* mundo permixtus, * Lactant. *Inſtit. diuin. VII, 3.* extra quem *vacuum infinitum*, quale in mundo non detur, concipiebant. Laërt. *VII*, 140. Io. Stob. *Ecl. phyſ. p.* 38. *Elementa* quatuor ipſis erant, *ignis*, e quo ſidera quoque profecta. Cic. *Acad. qu. II, 15. aër*, de cuius regionibus, affectionibus, meteoris parum accurate philoſophabantur, Laërt. *VII, 151. ſeqq. terra*, et *aqua*, ex quarum mixtura mundum genitum dicebant.

* Hinc alii Stoicis Spinoziſmum, alii Manichaeiſmum tribuunt. Vid. Buddei *Diſſ. de Spinoziſmo ante Spinozam*, et Io. Chriſtoph. Wolffii *Manichaeiſmum ante Manichaeos.*

§. LXXXII.

Et theologia.

Deum primum eſſe docebant, Cic. *de nat. deor.* II, 6. 16. 17. deinde eum eſſe animal immortale, ratione praeditum, perfectum, credebant, Laërt. *VII*, 147. et quidem naturae igneae, et omnes ſeminales formas in ſe continentis. Plut. *de plac. phil.* I, 7. Et hinc de Dei prouidentia pulchre diſſerebant. At dum mundum et Deum aperte confundunt, Cic. *de nat. deor. II, 8. 14.*

et

et vtrumque ſubiiciunt fato fatuo: quis non videt eos σαπινωζίζειν.

§. LXXXIII.

Nec non philoſophia moralis.

Finem philoſophiae *moralis* putabant naturae conuenienter viuere, Laërt. *VII*, 86. id eſt, viuere ſecundum adpetitiones naturales. Clem. Alex. *Strom. Lib. II, p.* 416. Adpetitum naturalem ferri aiebant primum in ſui conſeruationem, Laërt. *VII*, 85. deinde in bonum. *Bonum* vero eſſe ſolam virtutem, *malum* ſolum vitium, ceteras res *indifferentes*, quamuis *eligibiles* aliae, aliae *reiectaneae*, aliae *perfecte indifferentes* videantur. Laërt. *VII*, 102. Hinc quum virtus ſola expetenda, et materia tamen mali origo videretur: perturbationes omnes ſupprimendas, corpus parce et duriter habendum, quin aliquando carcerem animae perfringendum cenſebant. Ceterum virtutem conſequutos ſolos liberos, ſapientes, reges principes eſſe, id eſt omnia ex officio facere, * arbitrabantur. Laërt. *VII*, 117. *ſeqq.* Cic. *Paradox. Stoic.* Lipſ. *Manud. III*, 13.

* Hinc Stoicorum doctrina de officiis, quam ex eorum mente optime expoſuit Cicero *in libris de officiis.*

§. LXXXIIII.

Scholae Eleaticae origo.

Hactenus de philoſophia *Ionica*: ſequitur ELEATICA, quae ab *Elea* vel *Velia*, ma-

magnae Graeciae vel Italiae vrbe nomen repetit. Inde enim prodiere ZENO Eleates, praeceptorum logicorum inuentor, PARMENIDES, LEVCIPPVS; quamuis hi omnes a XENOPHANE Colophonio profecerint. At celeberrimi in hac ſchola DEMOCRITVS et HERACLITVS,* ille Abderita, hic Epheſius, qui, quamuis ingenio diuerſiſſimo fuiſſe dicantur, omnes tamen corpuſcularem ſequuti ſunt philoſophiam, quam poſtremo ad ἀκμὴν perduxit EPICVRVS. De Democriti vita et philoſophia conſulendi praeter Baelium Nic. Hill. *in Philoſophia Epicurea, Democritea, et Theophraſtica*, et Ioan. Chryſoſt. Magnenus *in Democrito reuiuiſcente.*

* Heracliticam ſectam diuerſam a Ionica, Pythagorica, et Eleatica quidam ſtatuunt. Sed corpuſculari philoſophiae eum dediſſe operam, erudite oſtendit Gottfrid. Olear. *Diſſ. II.* §. 1. *ſequ. de principio rer. natural. ex mente Heracliti.*

§. LXXXV.

Eius reformatio per Epicurum.

Et EPICVRVS quidem, domo Athenienſis e pago Gargetio, qui magis ex Democriti libris, quam a praeceptoribus videtur profeciſſe, ſcholam in horto peramoeno, quem coëmerat, inſtituit, ibique cum amicis communem vitam egit, ſuauiter viuens, at frugaliter tamen, ſuosque voce non minus, quam ſcriptis libris, quo-

quorum quamplurimos reliquerat, inſtituit, deceſſitque ſenex, ac tam carus ſectatoribus, vt natalem eius feſtum quotannis haberent. Laërt. *X*, *19*. Plin. *Hiſt. nat. XXXV*, *2*. Vitam eius praeter Petr. Gaſſendum accurate contexuere Baelius *in Dictionar. hiſtoric. et crit. Tom. II.* et Iacob. Rondellus *de vita et moribus Epicuri*, *Amſtel.* 1694, 12.

§. LXXXVI.

Scholam Epicuri in eodem hortulo, quem diſcipulis in hunc vſum cum bibliotheca legauerat, rexere poſt illum HERMACHVS, POLYSTRATVS DIONYSIVS, BASILIDES. Reliquorum Epicureorum elenchum copioſum ſatis habes apud Fabric. *Bibl. Graec. III*, *33*. *pag. 808*. **Epicuri ſucceſſores.**

§. LXXXVII.

Quantumuis autem pleriſque vapulet Epicurus, mores tamen probauit ſuo tempore omnibus. Philoſophiam eius GASSENDVS reſtituere conatus eſt. * Et in *rationali* quidem, quam Epicurus *canonicam* vocabat, tria ſtatuebat veritatis criteria, *ſenſionem*, *anticipationem*, *et paſſionem*. De *ſenſione* docebat, eam numquam fallere, omneſque phantaſiae perceptiones eſſe veras, opinionem autem, quae inde naſcitur, vel veram, vel falſam eſſe, prout illi vel ſuffragetur, vel refragetur ſenſus euidentia. **Eius logica.**

dentia. *Anticipatio* ipſi eſt rei notio ſeu definitio, ex eaque, ſi euidens eſt, ineuidentis rei demonſtrationem ſumendam putabat. Denique *de paſſione* proponebat canones: *voluptatem, quae nullam habeat annexam moleſtiam, amplectendam; moleſtiam, quae ſine voluptate ſit, fugiendam, minorem tamen voluptatem propter maiorem negligendam, minorem moleſtiam ad auertendam maiorem amplectendam eſſe.* Laërt. *X, 32. ſeqq.*

* Ex veteribus *Diog. Laërtius* in deſcribenda Epicuri philoſophia tam eſt copioſus, vt ipſe huic ſectae deditus fuiſſe videatur. Cum eo coniungendi T. LVCRETII CARI *libri de rerum natura*, quos luculento commentario illuſtrauit *Crechius*, fato ſuo Lucretio ſimilis.

§. LXXXVIII.

Physica.

Vniuerſum ipſi erat ſyſtema ex corpore et vacuo compoſitum. *Corpus* definiebat, quod tangi poſſit et tangere; *vacuum*, quod natura tangi nequeat, Laërt. X, 39. ſequ. cuius exſiſtentiam inde probabat, quod, ſi vacuum non daretur, corpora neque haberent vbi eſſent, neque vbi mouerentur, Lucret. *Lib. I, v. 336. 427. ſeqq.* *Vniuerſum* ſibi concipiebat, tamquam infinitum, et immobile, quia extra illud nullus locus ſit, in quo moueatur, ac immutabile, quippe quod ab aeterno tale fuerit, Laërt. *X, 14. ſequ.* Deos exſiſtere, ex anticipa-

cipatione (§.87.) demonſtrabat, Cic. *de nat. deor. I, 17.* et eos quidem beatos, immortales, ſempiternos, at otioſos, ſpecie humana praeditos, corporeos eſſe ſibi perſuadebat; tertii generis naturaeque rem, praeter *corpus* et *inane* mente concipi poſſe negans. Laërt. *X, 39. ſequ.* Lucret. *Lib. I*, v. 420. Cic. *ibid. I, 18. ſequ.*

§. LXXXVIIII.

Quum vero in rerum natura multa quotidie generentur, et ex nihilo nihil fiat: omnem materiam primam ſibi concipiebat, tamquam atomos, Laërt. *X, 38. 56. ſequ.* quas *magnitudine, figura*, et *pondere*, non *colore, calore, frigore*, aliisque proprietatibus differre, Plut. *de plac. phil. I, 4.* Lucret. *II, v. 729. ſequ.* et duplici motu, nempe *grauitatis* et *reflexionis* ferri, et ex quarum concretione omnia generari, ex earumdem diſſolutione omnia corrumpi, denique ex earum proprietatibus omnia rerum naturalium phaenomena deriuari, tradidit. Lucret. *I, v. 1020. ſequ.*

Eius principia de rerum ortu et attributis.

§. LXXXX.

In philoſophia morali *finem* omnis vitae tacito hominum conſenſu eſſe docebat *felicitatem*, Sen. *de vit. beat. cap. 1.* non *ſummam* illam quidem, et cui nihil deſit, ſed *ſubalternam*. Laërt. *X, 128. ſeqq.* Eam conſiſtere in *voluptate*, Laërt. *X, 128. ſequ.* hanc

Eius philoſophia moralis.

hanc in *indolentia* et *tranquillitate animi*, Laërt. *X*, *130*. ac temperantia aliiſque virtutibus parari tradebat. Cic. *de fin. I*, *14*. Enimuero dum mentis immortalitatem, Dei prouidentiam, ipſumque numinis metum e philoſophia ſua proſcripſit: eum maxima ad virtutem incitamenta ſimul ſuſtuliſſe, facile patet. *

* Et hinc non mirum, quod Epicurei non omnes ſobrietatem et temperantiam magiſtri expreſſerint, ſed plerique vitam ſatis diſſolutam vixerint.

§. LXXXXI.

Philoſophi eclectici.

Hi ſunt, qui certae cuidam *ſectae* nomen dederant, philoſophi. Fuere etiam, qui in nullius verba magiſtri iurare auſi, ECLECTICVM philoſophandi genus praeferendum exiſtimarent, quamuis hi ſectariis philoſophorum nomine vix digni iudicarentur. * Vid. Iſ. Caſauboni *Diatrib. I. in Dion. Chryſoſt.*

* Voſſ. *de ſect. philoſ. cap. vlt.* et Menag. ad *Diog. Laërt. prooem. ſegm. 1.* exiſtimant, eclecticos philoſophos a ſectariis *miſcellionum* vocabulo traductos eſſe. Enimuero locus Feſti *in voce Miſcelliones*, cui haec coniectura ſuperſtruitur, de philoſophis plane non agit, ceu obſeruauit Gottfr. Olearius *de eclect. philoſ. cap. 2.*

§. LXXXXII.

Eclectici antiquiſſimi.

Quamuis vero omnes fere ſectarum auctores, veluti *Pythagoras*, *Socrates*, *Zeno*, *Democritus*, *Epicurus*, *Plato*, quin et ipſe *Ariſto-*

Ariſtoteles eclectici fuerint, * et ideo pleri que tot itinera ſuſceperint, vt, quod verum ac ſcitu dignum occurreret, vndique conquirerent: praecipuus tamen eclecticae philoſophiae auctor fuiſſe traditur POTAMON. Fabric. *Bibl. Graec. Lib. III. cap. 33. §. 8. p 824.*

* Non ergo ipſi ſectas inſtituerunt, (ſi paucos exceperis,) ſed diſcipuli, qui nefas credebant doctorum ſuorum opiniones deſerere. Ariſtotelis ipſius ea de re ſententiam habemus *Ethic. Lib. I. cap. 4.*

§. LXXXXIII.

Fuit iſte POTAMON gente Aegyptius, domo Alexandrinus, et paullo ante Diogenis Laërtii aetatem, Laërt. *in prooem. ſegm.* 21. immo ante Auguſtum, et poſt eumdem, ſi Suidae *in voce* Ποταμὼν credimus, * floruit, et praeter ϛοιχείωσιν, ſeu *prima philoſophiae elementa,* etiam *Commentarium in Platonis opus de re publica* reliquiſſe fertur. Vid. Laërt. *ibid.* **Potamon quis?**

* Diogenis tamen Laërtii ſententiam alteri Suidae praeferendam eſſe, iam obſeruauit Gottfr. Olear. *de philoſ. eclect. cap. 1.*

§. LXXXXIIII.

Potamonis illius ſectatores quaerere abſonum foret, (ita enim non eſſent *eclectici,*) at id certum, quum ille eclecticorum anteſignanus Alexandrinus fuerit, eius metho- **Qui eius methodum ſequuti?**

 dum

dum ſe praecipue Alexandrinis philoſophis, eorumque diſcipulis, Chriſtianis aeque ac paganis, probaſſe. Olear. *ibid. cap. 1. pag. 1205.*

§. LXXXXV.

Ex paganis.

Hinc praecipui, qui eam philoſophiam coluere, ſunt Ammonius Saccas, Chriſtianus, eiuſque diſcipuli pagani, Plotinus, Herennius, Origenes, Porphyrius, (*rabidus ille aduerſus Chriſtum canis*, Hieronym. in *prooem. Catal. ſcript. eccleſ.*) Iamblichus, Sopater Syrus, Aedeſius, Chryſanthius, et reliqui, qui vulgo *recentiorum Platonicorum* nomine veniunt, veluti Syrianus, Olympiodorus, Proclus, Marinus, Hegias, Iſidorus, Damaſcius, aliique plures, de quibus Olear. *ibid. cap. 3. p. 1209. ſequ.*

§. LXXXXVI.

Ex Chriſtianis.

Inter eos, qui Chriſto nomen dederunt, eclecticae illi philoſophiae ſtuduerunt poſt Ammonium Saccam (§. 95.) Clemens Alexandrinus, Origenes Adamantius, Gregorius Thaumaturgus, quos ideo ſingulare quid prae aliis patribus eccleſiae habere, iam pridem obſeruarunt theologi. Vid. Thom. Ittig. *Bibl. patr. apoſt. Tom. II. prolegom.*

§. LXXXXVII.

An hi omnes veri eclectici?

Enimuero, ſi dicendum quod res eſt, prudens quidem his omnibus placuit, ἐκλογή, at ita tamen placuit, vt inter reliquos omnes philo-

philoſophos Platonem potiſſimum admirarentur. * Vnde et plerique, quos hactenus eclecticis adnumerauimus, inter Platonicos quoque locum ſibi vindicant. (§. 71.)

* Hoc de ipſo *Potamone* verum eſt, quem ideo Platonis *libros de republica* commentario illuſtraſſe (§ 93.) arbitror. Vid. Olear. *ibid. cap.* 2. *pag.* 1207.

§. LXXXXVIII.

Ne fabula morionibus careat, *dogmaticis* hiſce philoſophis ſubiungimus SCEPTICOS, qui et APORETICI a perpetua dubitatione, et, quia nihil omnino concipi poſſe exiſtimabant, ACATALEPTICI vocabantur. * Natales huius philoſophiae a PYRRHONE Eleaeo repetunt, Ariſtoteli aequali, qui quum, lectis Democriti libris, et variis auditis philoſophis, in primis Anaxarcho, nihil certi ſibi reperire videretur, etiam nihil quidquam comprehendi poſſe, ſtatuit, aut ſaltim id ſe ſtatuere, prae ſe tulit.

Philoſophiae ſcepticae origo.

*Immo et *Pyrrhonici* a Pyrrhone, *ephectici* ἀπὸ τȣ̃ ἐπέχειν, et quia ſemper ſuſpendebant iudicium, et *Zetetici* ἀπὸ τȣ̃ ζητεῖν, quia veritatem ſemper quaerebant, numquam inueniebant. Laert. *VIIII*, 70.

§. LXXXXVIIII.

Quamuis ergo nihil ſit hac philoſophia abſurdius, quippe cuius non alia erat do-

Eius ſectatores.

ctrina, quam quod nihil ſciri poſſit: quamuis etiam *ſceptici* toto vitae genere turpiter ſe darent, riſumque vulgi prouocarent: Laërt. *VIIII, 62. ſeqq.* eam tamen ſequuti ſunt non pauci, veluti *Timon, Hecataeus,* Abderites, *Eurylochus, Nauſiphanes*, et ſcepticorum acerrimus doctiſſimusque *Sextus Empiricus*, cuius ſcripta ipſa, quibus nihil ſcire poſſe contendit, oſtendunt, eum permultum ſciuiſſe. Vid. Fabric. *Bibl. Graec. Lib. III. cap. 33. §. 5. p. 817. ſeqq.*

CAPVT IV.

DE PHILOSOPHIA MEDII AEVI ET NOVA.

§. C.

Philoſophiae ſcholaſticae origo.

Ita philoſophia in ſectas quam plurimas diſtracta eſt in *Graecia*. MEDIO AEVO cathedras academicas omnes occupauerat philoſophia Ariſtotelica. Sed quum primum *Arabes* eam in ſcholas ſuas recepiſſent, et Ariſtotelis opera in ſuam linguam tranſlata, et commentariis *Auerrhois* et *Auicennae* illuſtrata, iam pridem praelegiſſent in ſcholis Aegyptiacis, Africanis, Hiſpanicis: ſequuti hos Chriſtiani ex illo ſyſtemate *Ariſtotelico* et *Arabico* formarunt nouum chaos philoſophiae SCHOLASTICAC, *

* Ex

* Ex Arabicis illis lacunis deriuandas eſſe illas ſcholaſticorum ſordes, iampridem obſeruarunt Ioſ. Scalig. *Epiſt.* 362. Selden. in *Not. ad Eutych. Orig. pag.* 155.

§. CI.

Huius ſectae anteſignani, PETR. ABAELARDVS, PETR. LOMBARDVS, ALEXANDER *ab* HALES, ALBERTVS MAGNVS, THOMAS AQVINAS, IO. DVNS Scotus, DVRANDVS A. S. PORCIANO, GVIL. OCCAM, et GABR. BIEL, non modo faſtu ſcholaſtico, * et male ſana curioſitate, (§. 6.) ſed et abſona dicendi docendique ratione cordatioribus hodie riſum excitant merito. Praecipui ſcholaſtici.

* Hinc cognomina ridicula, dum *Haleſius* magiſter *irrefragabilis*, Richardus de Media Villa *auctoratus*, Scotus *ſubtilis*, Bonauentura *ſeraphicus*, Thomas Aquinas *cherubicus*, alii aliter vocati. Vid. Tribbechou *de doctor. ſcholaſt. cap.* 6. *pag.* 152.

§. CII.

Et tamen hi doctores *angelici, cherubici, ſeraphici*, non modo vniuerſam philoſophiam ac theologiam erroribus quam plurimis inquinarunt: verum etiam in philoſophiam moralem inuexere ſacerrima iſta principia *probabiliſmi*, *methodi dirigendi intentionem*, *reſeruationis mentalis*, *peccati philoſophici*, * quibus Ieſuitae etiamnum mirifice delectantur. Eorum doctrinae.

 * Con-

in ipſa Italia impugnarunt *Laur. Valla*, *Marius Nizolius*, *Hadrianus Cardinalis*, *Franc. Patricius*; in Gallia *Petr. Ramus*, et maiore impetu *Petrus Gaſſendus*; in Germania *Dan. Hoffmannus*: * ſed ad rei ſummam parum profecerunt. Ariſtotelem impugnarunt.

* Laur. Valla fere vbique ex inſtituto exagitat Ariſtotelem, Bael. in *Dictionar. hiſtor. et crit.* voce *Valla*, *litt. H. p. 2792. Tom. IIII.* Mar. Nizolius potiſſimum in *Antibarbaro*, quem cum docta praefatione recuſum dedit ill. G. G. Leibnitius. Hadriani Cardinalis *de vera philoſophia* liber editus eſt *Colon. 1548.* Franciſci vero Patricii *Diſcuſſiones peripateticae Venet. 1571, 4.* De Petri Rami *Theſibus* inauguralibus quibus, *nihil omnino, quod Ariſtoteles ſcripſerit, verum eſſe*, contendit, legendus Freig. in *Vita Rami, p. 9. ſequ.* de eiuſdem *Animaduerſion. Ariſtotelicis* Baelius in *Dict. hiſt. et crit.* voce *Ramus litt. D. p. 2425. Tom. III.* Petri Gaſſendi *Exercitationes paradoxae aduerſus Ariſtotelicos* Tom. III. eius operum occurrunt. Denique de controuerſia Dan. Hoffmanni cum philoſophis Helmſtadienſibus conſulendi ſunt Baelius in *Dictionario*, voce *Dan. Hoffmann. Tom. II. p. 1486.* et Arnold. in *Hiſt. eccl.* et *haereſ.*

§. CV.

Nec magis philoſophiae conſuluerunt, qui aliquam ex ſectis veteribus ſuſcitare voluerunt. Nam quamuis FRANC. GEORGIVS, et ante eum IO. PICVS MIRANDVLA *Pythagoream*; BESSARION Cardinalis et MARSILIVS FICI- Qui aliquam ex ſectis veteribus reuocarunt?

NVS *Platonicam*; IVSTVS LIPSIVS et CASP. SCIOPPIVS *Stoicam*; PETR. GASSENDVS, *Epicuream*; BERNARDINVS TELESIVS *Parmenidis* Eleatae philoſophiam inſtaurare conati ſint: * tamen et horum labor paene irritus fuit, omneſque plauſum non adeo magnum retulerunt.

* Pertinent huc Io. Pici Mirandulani *Theſes* ſeu *concluſiones* 90. Romae non ſine inuidia propoſitae, in quibus tamen philoſophiam Pythagoricam cum Cabbaliſtica coniunxit, quod et fecerunt Reuchlinus et Henr. Morus. Vid. Budd. *Hiſt. philoſ. Hebr. p.* 116. De Franciſci Georgii Veneti *philoſophia* fuſe actum in *Obſeru. Halenſibus.* Beſſarion, gente Graecus, et Marſil. Ficinus adeo pro Platone contendebant, vt paene Chriſtianiſmum dediſcerent. Huius *Opera* prodierunt *Baſil.* 1561, *fol. Tomis II.* Et forte in ſcholas pro Ariſtotelica recepta fuiſſet *philoſophia Platonica*, niſi Clementem Papam VIII. monuiſſet Rob. Bellarminus, tanto magis cauendam eſſe philoſophiam Platonicam, quanto propius ad theologiae Chriſtianae placita accedere videretur. Vid. Launoius *de var. Ariſt. fort. cap.* 17. De Iuſti Lipſii, Scioppii, et Gaſſendi conatibus omnia nota. De Bern. Teleſii philoſophia, quam *Libris VIIII. de rerum natura Neap.* 1586. et *Lugd.* 1588, *fol.* expoſuit, et ex Plutarchi libello περὶ τοῦ πρώπου ψυχροῦ, *Tom. II. p.* 945. maximam partem deſumſit, videndus Franc. Baco de Verulam, *de philoſophia Parmenidis, Teleſii*, et *Democriti*.

§. CVI.

§. CVI.

Maiorem ſtrepitum dederunt noua philoſophorum ſyſtemata, quae non modo medio aeuo, ſed et a reſtitutarum litterarum ſaeculo excogitarunt RAIM. LVLLVS, FRANC. PATRICIVS, * PETRVS RAMVS, ** HIERON. CARDANVS, †† THOMAS CAMPANELLA, † quamuis et hi omnes pauciores ſectatores repererint. Qui noua ſyſtemata, ſed minus celebria, excogitarunt.

* Fr. Patricii *Noua de vniuerſis philoſophia* prodiit Venet. 1593. *fol.* Sed quamuis eam dedicaſſet Gregorio Papae XIIII. inquiſitorum tamen cenſuram incurrit auctor, Thuan. *Lib. LXXXXVIIII. p. 817.* adeoque et philoſophia eius parum ſe probauit.

** Petrus Ramus fere *dialecticam* tantum excoluit. De eius vita legendus Freigius. De eiuſdem fatis et controuerſiis Launoius *de var. Ariſt. fort. cap. 13.* Bailius in *Dict. hiſt.* et *crit. voce Ramus p. 2424. ſeq. Logica Ramiſtica* in Anglia, Scotia, Germania diu floruit, et ICtis praecipue placuit, Keckermann. in *Praecogn. log. Tract. II. cap. 4.* et etiamnum aliquo in pretio eſt Heluetiis. Bael. *ib id. p. 2430.*

†† Vitam ſuam ipſe deſcribit *Cardanus.* Eius *Opera*, in quibus fanaticiſmum pleraque redolent, quae de daemonibus, ſomniis, diuinationibus differit, prodierunt *Lugd. 1663, fol. Tomis X.*

† *Thomae Campanellae* vitam dedit *Ian. Nic. Erythraeus.* Eius philoſophiam ex Cardani et Teleſii principiis conflatam deſcripſit Ern. Sal. Cyprianus in *Programmate de philoſophia Tho. Campanellae.*

§. CVII.

Qui experimentis operam dederunt.

Plurimum contra philoſophia debet viris doctiſſimis, qui, experimentis inſtitutis, eam nouis ſubinde inuentis atque obſeruationibus locupletarunt. Sic *circulationem ſanguinis* Guil. Haruaeus *, *venas lacteas* Caſp. Aſellius, *microſcopiorum* vſum Corn. Drebbelius, Ant. Leuwenhoekius, Rob. Hoockius, Petr. Borellus, *tubos opticos* et *circumiouiales* Galil. a Galilaeis, *ſatellites Saturni* Caſſinus et Huygenius, *maculas ſolares* Chriſtophorus Scheinerus, *ſpecula cauſtica* Tſchirnhauſius, *barometra* Torricellus, *thermometra* Corn. Drebbelius, *antliam pneumaticam* Otto de Guericke, conſul Magdeburgenſis, Rob. Boyle, et alii, *chomiam* Theophraſtus Paracelſus, Daniel Sennertus, Rob. Boyle, *anatomiam plantarum* Io. Raius et Marcellus Malpighius, alia huius generis alii inuenerunt, aut inuenta ab aliis perfecerunt.

* Sed his omnibus fere alii palmam dubiam reddunt. *Circulationem* enim *ſanguinis* perſpectam habuiſſe dicuntur Paulus Sarpius et Andr. Caeſalpinus, *microſcopia* Ludouicus Septalius, *circumiouiales* Simon Marius, *maculas ſolares* Leo Allatius, *barometra* Valerius Magnus, Capucinus, *thermometra* Rob. Fluddius, *chemiam* veteres Aegyptii, et ex Graecis Democritus, Zoſimus, et alii, *ſpecula cauſtica* Archimedes et Proclus, *tubos opticos* Io. Bapt. Porta, Io. Lipperſheimius, Io. Metius, et Zach. Iohuſonius ſciuiſſe dicuntur. Et fieri ſane poteſt, vt plures eam-

eamdem rem inueniant, quamuis ſibi inuicem parum noti.

§. CVIII.

Nec parum ad incrementa philoſophiae contuliſſe FRANC. BACONEM *de* VERVLAMIO, fatendum eſt, cuius exemplum, cum alii, tum ſocii celeberrimarum ſocietatum ſcientiarum, *Anglicanae*, *Pariſienſis*, *Naturae curioſorum*, et *Berolinenſis* ſunt ſequuti. **Laus Franc. Baconis de Verulamio.**

§. CVIIII.

At celeberrima recentioribus ſunt ſyſtemata CARTESIANVM, MYSTICO CHYMICVM, et quod LEIBNITIVS, NEWTONVS, et alii excolere coeperunt, METAPHYSICO MATHEMATICVM. Et CARTESIANI quidem auctor RENATVS CARTESIVS (*des Cartes*,) domo Haga Tunenſis, gente Gallus, qui, audita apud Ieſuitas philoſophia, vitaque vaga aliquamdiu acta, demum ad philoſophiam animum adplicuit, et in variis Belgii vrbibus et ſuburbiis latitans, demum ſcripta ſua non ſine magno eruditorum plauſu edidit, obiitque Holmiae Suecorum anno 1650. Id. Febr. Vid. Hadr. Baillet. *Vit. Carteſii.* **Carteſii hiſtoria.**

§. CX.

Sectatores habuit quam plurimos, quorum praecipui *Henricus de Roy*, *Dan.* **Eius ſectatores.**

Lip-

Lipſtorpius, Hadr. Heereboord, Io. Claubergius, Ant. le Grand, Lud. de la Forge, quorum ſtudio eo res rediit, vt quamuis huic ſectae initio acriter ſe opponerent theologi et philoſophi Belgae; in academiis tamen eorum hodie vix alia, quam Carteſiana, principia inculcentur.* Enimuero totum hoc ſectae ſtudium ipſius magiſtri principiis repugnare, iam ab aliis obſeruatum eſt. Vid. Fabric. *Bibl. Graec. Lib. III. cap. 6. p. 183.*

* Incrementum ibi haec philoſophia praecipue debet magni Cocceii diſcipulis, maxime *Chriſtoph. Wittichio*, Vid. Bael. *Diction. hiſt.* et *crit. Tom. IIII. p. 1879.* quibus prudentia quaedam ſuaſit, vt ſe Carteſianis adſociarent. Sed quum quidam Carteſianiſmum paullatim ad ſua principia detorſerint: nata eſt inter ipſos Carteſianos quaeſtio de *genuinis* et *pſeudocarteſianis*, vnoquoque eorum prius illud nomen adfectante.

§. CXI.

Eius principia logica.

Ceterum Carteſius, quod ad *logicam* attinet, de omnibus exiſtimabat dubitandum. Ne autem in ſcepticiſmum degeneraret illa dubitatio, vnum admittebat principium: *ego cogito, ergo ſum.* Quumque de eo ideo dubitare non liceat, quia id clare et euidenter percipiamus, claram illam et euidentem perceptionem pro vnico veritatis criterio habuit. Qua vero via ad claram illam ac euidentem perceptionem peruenire liceat, diſcipuli eius, et in primis Ant.

Ant. le Grand et Claubergius ſcriptis libellis logicis oſtendere conati ſunt.

§. CXII.

Exſiſtentiam Dei Carteſiani probant ex idea entis perfectiſſimi, quae concipi non poſſit ſine exiſtentia aeterna. Quod argumentum tanti nonnulli faciunt, vt eam demonſtrationem a priore vocare non dubitent. Ruard. Andala *Theol. nat. Part. I. cap. 2.* Spiritus illis ſubſtantia cogitans, quemadmodum corpus ſubſtantia extenſa. At, dum ipſam ſpirituum eſſentiam quidam in cogitatione conſiſtere ſerio autumarunt, non potuit non occaſio ſubnaſci ſyſtematis occaſionalis, et ipſius Bekkerianiſmi. * Metaphyſica.

* Dicendum hic de ſyſtemate occaſionali et Malebranchio, nec non de Balth. Bekkeri *Mundo faſcinato*, eiusque libri fatis. Argumentum Carteſii pro exſiſtentia Dei iam ab Anſelmo, archiepiſcopo Cantuarienſi, qui anno 1109. deceſſit, inuentum eſſe; obſeruarunt Huet. in *Cenſura philoſ. Carteſ. p. 204.* Baill. in *Vit. Carteſ. Tom. II. p. 536. ſeqq.*

§. CXIII.

In *phyſicis* trium generum elementa ponit, quae in infinitum extenſa diuerſos vortices conſtituant, et ex parte in ſoles et planetas innumeros coaluerint, qui omnes vorticibus ſuis innatent. Syſtema mundi ipſi placet Copernicanum: ceterarum rerum na- Phyſica.

turalium adfectiones, motus, cauſſas ex rationibus mechanicis explicat, idque aliquando tanta ſollertia, vt omnino laudem mereatur. Nec tamen omnibus probauit ſententiam, quod animalia omnia, praeter hominem, ſenſu careant, meraeque ſint machinae, directore interno deſtitutae.

§. CXIIII.

Moralia.

Moralem philoſophiam vix attigit Carteſius, quamuis in libello *de paſſionibus animi* quaedam ſuppeditauerit principia, quibus deinde diſcipuli * etiam ſyſtema morale ſuperſtruxerunt. Sed dum adfectus intellectum adficere exiſtimant, dum ſummam felicitatem in recto tantum facultatum mentis vſu ponunt, dum virtutem parum commode deſcribunt: procul abeſſe videntur ab illa cognitione ſui ipſius, a quo omnem ſapientiam proficiſci oportet.

* Maxime a quibuſdam laudantur Arnoldi Geulinx et Philareti *Ethicae*. Sed priorem non adeo procul abeſſe a Spinoziſmo, iam obſeruauit Thomaſ. in *Cautel. circa praecogn. iur. cap. 14. §. 33. litt. y. p. 225. ſequ.*

§. CXV.

Laus Carteſii.

Itaque laude praecipua dignus eſt Carteſius, qui, quamuis non vbique rem acu tetigerit, iugum tamen ſeruitutis philoſophicae excuſſit, multasque egregias obſeruationes reliquit poſteris. Sed quemadmodum

dum ipſe a ſectae ſtudio alieniſſimus fuit: ita, quod diſcipuli in eius verba iurant, ei non magis imputandum eſt; (§. 109.) quam quod quidam his principiis abuſi in varia opinionum portenta, vel ſaltim in ſpeculationes oppido inanes inciderunt.

§. CXVI.

Nec calumnia caret, quod Benedictum Spinozam ex Carteſii ſchola prodiiſſe exiſtimant. Quamuis enim ille Carteſii principia methodo mathematica demonſtrata dederit: pantheiſmum tamen ille non ex Carteſio didicit, ſed domi habuit, quos ſequeretur. * An Spinoziſmus ex philoſophia Carteſiana ortus ſit?

* Oſtendit hoc Waechtlerus in libello: *Spinoziſmus in Iudaiſmo*, quamuis poſtea a ſe ipſo quodammodo diſſenſerit in *Elucid. Cabb. cap. vlt.*

§. CXVII.

MYSTICO - CHEMICI philoſophi in plures quidem familias abeunt. Nam THEOPHRASTVS PARACELSVS, *fratres roſeae crucis, Rob. Flud. Helmontii, Poiretus, Iac. Boehmius, Quir. Kuhlmannus*, et alii, qui inter *theoſophos* nomina profitentur, quod ad concluſiones attinet, inter ſe parum conſentiunt. Vid. Gottfr. Arnoldi *Hiſt. theol. myſt.* Philoſophi myſtico chemici.

§. CXVIII.

§. CXVIII.

Eorum principia.

Quandoquidem vero id commune habent plerique, quod ex Deo omnia emanaſſe, et in Deum reditura credunt, quod mentem diuinae eſſentiae particulam crepant, quod denique ad adflatus extraordinarios ſunt procliuiores, et inuſitata myſteria, quin et ipſam χρυσοποιΐαν et medicinam vniuerſalem, iactant: non eſſe hanc philoſophiam publici ſaporis, nemo facile mirabitur. *

* Accedit, quod plerique, huic philoſophandi methodo adſueti, demum principia quaedam ſocietati humanae parum vtilia adoptare ſolent, et vniuerſalem ſtatuum omnium emendationem non ſine bile adfectant.

§. CXVIIII.

Emendatores iuris naturae.

Fuere etiam ex philoſophis nouis, qui de ſcientiis *practicis* perpoliendis cum cura cogitarunt. Et IVRI quidem NATVRAE permultum operae impendiſſe triumuiros, HVGONEM GROTIVM, THOM. HOBBESIVM, et SAM. PVFENDORFIVM, * nemo ignorat. Eos et alii, at non eodem omnes ſucceſſu, imitati ſunt, veluti *Io. Seldenus, Lamb. Velthuyſius, Chriſt. Thomaſius,* aliique plurimi.

* *Grotius,*

* *Grotius, Hobbeſius*, et *Pufendorffius* ius naturale deriuant ex principio ſocialitatis. In eo autem diſcrepant, quod quiſque horum ſuo vtitur medio termino. Primus enim ſocialiter viuendum putat, quia id congruat ſanctitati diuinae, Hobbeſius, ne oriatur bellum omnium in omnes, Pufendorffius, quia id exigat voluntas diuina.

§. CXX.

Sic et POLITICAM alii excoluere, praecipue HERM. CONRINGIVS, IO. HENR. BOECLERVS, et reliqui, in primis Itali, ad excolendam hanc ſcientiam veluti a natura facti. Sed quum alii monarchiae nimium deferrent, alii eamdem odio plus quam Vatiniano proſequerentur; nata inde ſunt monſtra peſtilentiſſima, MACHIAVELLISMVS et MONARCHOMACHISMVS. Nec non politices.

§. CXXI.

Et illi quidem praeter NIC. MACHIAVELLVM Florentinum fauent THOM. HOBBESIVS, et ex Anglis quidam, qui ibi *Highfliers* vocantur, et obedientiam paſſiuam, quam vocant, vrgent; huic FRANC. HOTOMANVS, STEPH. IVN. BRVTVS, IO. MILTON. IO. ALTHVSIVS, RATBODVS SCHELIVS, et ex Anglis tantum non omnes, qui ibi *republicanis* adpellantur. Praecipui machiauelliſtae et monarchomachi.

 §. CXXII.

§. CXXII.

Vtriusque ſectae principia.

Quemadmodum autem *Machiauelliſtae* principi omnia indulgent, eique vix vllam obligationem erga ciues imponunt: ita *manorchomachi* realem maieſtatem vindicant populo, principem autem, tamquam populi adminiſtrum, ciuium iudicio, quin et poenis et ſuppliciis, temerario auſu ſubiiciunt.

§. CXXIII.

Conclusio hiſtoriae philoſophicae.

Tam numeroſa eſt philoſophorum familia, tamque varia inter eos ſunt ſententiarum diuortia. Quumque multi homines, paene ſtolidi et veritatis parum amantes, quin et variis cooperti flagitiis, ſapientiam profeſſi ſint, ſeque ipſos circumtulerint inutilis diſciplinae exempla: non mirum profecto eſt, iam olim dixiſſe non neminem, *vix aegrotum ſomniare quidquam tam nefandum, quod non aliquis dixerit philoſophus.*

ELE-

ELEMENTA LOGICAE.

CAPVT I.
DE LOGICAE NATVRA ET CONSTITVTIONE.

§. I.

Quum philoſophia ſit cognitio veri: (H. §. 1.) et ad illam cognitionem intellectum praeparet LOGICA: (*ibid.* §. 7.) definiri ea poteſt quam optime, quod ſit *ſcientia de inuenienda proponendaque veritate.** Quid logica?

* Veritatem autem reperimus vel *meditando*, vel aliorum ſcripta *legendo*, Ita inuentam veritatem eo modo *proponere* docendo ſcribendoque, vt auditor lectorque de ea conuincatur, non adeo procliue eſt. Verum id quoque docet logica.

§. II.

Quamuis enim omnes homines, niſi morbo impediantur, *recta ratione*, id eſt, facultate ratiocinandi, vel veritates alias ex aliis per neceſſariam concludendi rationem eliciendi, polleant, (H. §. 2. *) et hinc negari non poſſit, dari Eſt vel naturalis, vel artificialis.

logicam NATVRALEM: inde tamen non ſequitur, vt ARTIFICIALIS ſi negligenda, quia ars naturam perficit, et intellectus non ſolum *facultate*, ſed et *promtitudine* ratiocinandi, quin et *methodo* veras falſasque ratiocinationes *diſcernendi* inſtructus eſſe debet.

* Nam et facultate *numerandi* natura gaudet homo, et potentia *ſaltandi, canendi, loquendi, perſuadendi*: nec quisquam tamen dubitat, quin *arithmetica, ars* commode *ſaltandi, muſica, grammatica, rhetorica*, ſint neceſſariae.

§. III.

Eius finis inuentio veritatis demonſtratiuae et probabilis.

Quum itaque verum inuenire ac proponere doceat logica, (§. 1.) veritas autem vel *certa* ſit, vel probabilis: (§. 2.) de vtraque ſollicitum eſſe oportet logicum. *

* Nec tamen ideo opus eſt, vt cum Ariſtotelicis duas diſtinctas diſciplinas, puta *dialecticam* et *anaclyticam*, fingamus. Vid. Scherbii *Diſſ. de different. anaclyt.* et *dialect.*

§. IIII.

Logicae vtilitas.

Vtilitas ergo huius diſciplinae in omni genere eruditionis plane admiranda eſt. Quem enim alium ſtudiorum omnium finem nobis proponimus, quam vt veritatem inueniamus, ac inuentam communicemus cum aliis? *

* Repre-

* Reprehendendi itaque, et procul dubio a poſteritate infamia notandi, qui, vt iuuentutem, olim logicae Ariſtotelicae tricis iuſto diutius inhaerentem, ad vtiliora reuocarent, logicam prorſus inutilem eſſe clamarunt, eique hoc inſtrumentum neceſſarium plane excuſſerunt e manibus. Sic

Stulti, dum fugiunt vitia, in contraria currunt.

Eam ſtoliditatem ex inſtituto refellit Iac. Martini *ſpeculo rationis*, Germ. edito.

§. V.

Hinc illam magna cura olim excoluerunt *Zeno Eleates*, ad quem originem huius ſcientiae vulgo referunt, (*H.* §. 84.) * Diog. Laërt. in *prooem. ſegm.* 18. et *VIIII*, 25. *Megarici*, (*H.* §. 63.) *Ariſtoteles* (*H.* §. 73.) *Stoici*, (*H.* §. 80.) *Epicurei* (*H.* §. 87.) Sed dum plerique horum non tam inueniendae veritatis, quam diſſerendi diſputandique methodum oſtenderunt: poſt tantam meſſem magnum recentioribus ſpicilegium ſuperfuit. * Eius inuentores.

* Hinc logicae nouae, quas tamen parum commendant principia *de dubitatione*, (*H.* §. 110.) de fallacibus ſenſibus, et ſimilia. Add. Thomaſ. *Cautel. circa praecogn. iur. cap.* 10. §. 7. *ſeqq.* Dicendum quoque de *Arte cogitandi*, *Medicina mentis*, *Specimine ratiocinandi Kuffleriano*, *Logica Clerici*, et libellis ſimilibus.

§. VI.

Conſilium noſtrum.

Nos id operam dabimus, vt optima quaeuis praecepta, quae vel experiundo didicimus, vel ab aliis tradita accepimus, eo ordine proponamus, qui naturae huius diſciplinae nobis videtur quam conuenientiſſimus. *

* Quam commodiſſimum autem videtur, primo conſiderare *naturam* INTELLECTVS humani, deinde *naturam* VERITATIS, ac demum, *quomodo* ea INVENIENDA PROPONENDAque ſit, diſquirere.

CAPVT II.
DE NATVRA INTELLECTVS HVMANI.

SECTIO I.
DE INTELLECTVS OPERATIONIBVS.

§. VII.

Cur hic de intellectu agendum ſit?

Circa veritatem INTELLECTVS; circa bonum *voluntas* magis occupata eſt. Quum ergo logica tradat rationem inueniendi proponendique veritatem: (§. 1.) facile patet, eam doceri non poſſe, niſi vires intellectus humani, eiuſque operationes probe perſpectas habeamus.

§. VIII.

§. VIII.

Experientia docet, nos cognitionis omnis expertes in hoc mundi theatrum prodire, * et poſtea nobis adquirere ſenſim rerum variarum materialium *ideas*, a quibus deinde et conceptus rerum immaterialium *abſtrahimus*. An dentur ideae innatae?

* Quid enim de Platonicorum, Carteſianorum, aliorumque *ideis innatis* ſentiendum ſit, infra in philoſophia morali (§. 24.) exponemus. Qui eas ideas innatas in ſe tam clare et euidenter ſentiunt, exponant mihi velim, cur earum ſibi conſcii, non ſint, qui inter feras educati, vel ſurdi ac muti natura, poſtea cum hominibus loqui, ſuaſque priſtinas cogitationes, ſi quas habuerint, cum aliis communicare didicerunt. Exempla huiuſmodi ex Bern. Connor. *Euangelio Medico* et *Hiſtoria academiae ſcientiarum anni* 1703. deprompta habes in *Act. erudit. Lipſ.* 1707. *p.* 507.

§. VIIII.

Eadem experientia nos conuincit, infantes, vbi paullatim adoleſcunt, binas harum idearum, ſibi ſenſione vel abſtractione adquiſitarum, inter ſe comparare, ad paullatim eo peruenire, vt et inter tres ideas inſtituta comparatione, nouas veritates reperiant. * Idearum comparatio.

* Sic intellectus ſe habet, tamquam *arithmeticus*. Quemadmodum enim hac diſciplina imbuendus primum numeros ſimplices comprehendere et eloqui diſcit per *numeratio-*

rationem, deinde quo modo bini numeri inter ſe comparandi ſint, per *additionem, ſubtractionem, multiplicationem* ac *diuiſionem* docetur, ac demum eo peruenit, vt per *regulam de tribus* tres numeros inter ſe comparare, et ex quantitate nota aliam ignotam elicere ſciat: ita intellectus primum ideas ſimplices percipit, e. g. ideam *lunae*, ideam *lucis*, ideam *ſolis*, ideam *corporum viſibilium*, cet. deinde binas inter ſe comparat, e. g. *lux corpora reddit viſibilia*, *ſol lucet*, cet. denique et tribus inter ſe comparatis ideis diſcit, *lucem corpora reddere viſibilia*, adeoque *ſolem vel lunam*, quae idem faciant, *lucem eſſe*. Id vidit Thom. Hobb. *in libell. de corpore, Part. I. ab init.*

§. X.

Tres intellectus operationes.

Quando *ideas ſimplices* adquirit intellectus, PERCIPERE; quoties *binas* inter ſe comparat, IVDICARE; denique, dum *tres* inter ſe confert, *συλλογίζεσθαι* ſeu RATIOCINARI dicitur. Vnde *tres*, nec plures, ſunt *intellectus operationes*, * a quibus recte definitur, quod ſit *facultas mentis, quae percipit, iudicat, ratiocinatur*.

* Nec otioſa haec eſt quaeſtio, ſed vtiliſſima, immo totius logices fundamentum.

XI.

Earum definitio.

PERCEPTIO itaque eſt adquiſitio idearum ſimplicium: IVDICIVM idearum binarum; RATIOCINATIO trium comparatio.

§. XII.

§. XII.

Neque tamen omnes ideae ad intellectum referuntur, ſed quoties mens ideam obiecti materialis abſentis contemplatur, id per IMAGINATIONEM fieri dicitur. Quid imaginatio?

§. XIII.

Ea imaginatione ideas varias componimus, diſcernimus, reuocamus, retinemus. Vnde modo INGENII, modo IVDICII, modo REMINISCENTIAE vel MEMORIAE nomine venit. * Quid *iudicium, ingenium, memoria?*

* Quae facultates, quatenus diuerſo gradu in homine mixtae ſunt, non vnam dant hominum INDOLEM, quae praedominante iudicio *erudita*; ingenio, *aulica* et *militaris*; memoria, *vulgaris* non incommode a nonnullis vocari ſolet.

§. XIIII.

Et ea quidem, quae componit *ingenium*, non ſemper re ipſa exſiſtunt. Poſſem enim facile in mente coniungere ideas *auri* et *montis*, et mihi formare imaginem *montis aurei*, qui tamen extra cogitationem non exſiſtit. Eiuſmodi ideae vocantur CHIMAERICAE vel ENTIA RATIONIS. An omnia, quae concipimus, exſiſtant?

§. XV.

Ex quo tamen patet, haec *entia rationis* non confundenda eſſe cum NON ENTIBVS, quae plane non ſunt obiecta mentis, Quae ſint non entia?

de quibus quippe nihil cogitari poteſt. Sic *circulus quadratus* eſt non ens, quia de eo ne cogitari quidem quidquam poteſt.

§. XVI.

Quae optima indoles ſit philoſophi?

Quum itaque, quae componit ingenium, non ſemper vere exſiſtant: (§. 14.) *iudicio* opus eſt, quod rem ab vmbra, chimeram ab ipſa re, et attributum ab attributo accurate ſecernat. Hinc quo rectius eſt hominis iudicium, eo magis ad veritatem inueniendam aeque ac proponendam idoneus erit. *

* Hinc patet, cur *indoles erudita* dicatur, ſicubi praedominatur iudicium (§. 13. *) Et cur non temere fallant axiomata: *magna ingenia habent aliquid admixtum ſtultitiae.* Item: *memoria nimis capax raro eſt cum iudicio accurato coniuncta.* Sunt tamen, qui omnibus facultatibus pollent in gradu eminentiore, quibus veteres *ingenia heroica* tribuebant.

§. XVII.

Cur intellectus non ſemper veritatem adſequatur?

Quamuis itaque intellectus permultis, iiſque egregiis polleat facultatibus ac operationibus, id eſt, ratione: (*H.* §. 2.) negari tamen nequit, eum non ſemper reperire veritatem, cuius rei cauſſa ſane non in intellectu, ſed in voluntate quaerenda eſt.

§. XVIII.

§. XVIII.

Quum enim raro velit homo res, de quibus cogitat, accuratius contemplari: ſed vel aliorum auctoritate totus nitatur, vel vaga et ſuperficiari meditatione contentus ſit: aciem intellectus praeſtringunt *praeiudicia* AVCTORITATIS et PRAECIPITANTIAE, quae recte rationi veluti tenebras offundunt. (H. §. 2.) Praeiudicia cauſſae errorum.

§. XVIIII.

Praeiudicium AVCTORITATIS eſt, falſa opinio, qua vnius ſententiam, quamuis numquam expenſam, ob perſonae qualitates recipimus, alterius reiicimus. * Praeiudicium PRAECIPITANTIAE eſt falſa opinio, qua ſententiam nec accurate, nec ordine a nobis expenſam, tamquam veram adſumimus reiicimusue. ** Quid ſint?

* Praecipue huc pertinet praeiudicium *religionis*, *antiquitatis*, *nouitatis*, *honoris*, *famae*, *probitatis*, quibus plerumque a puero imbuimur.

** Huc referas etiam praeiudicium *receptae hypotheſeos*, *veritatis quaſi poſſeſſae*, quo maxime pontificii turgent, *ſpiritus contradictionis*, cet.

§. XX.

Haec autem praeiudicia non temere quiſquam euellet animo, niſi ordine inſtituat meditationem, idque agat praecipue, vt claras, diſtinctas, adaequatas rerum ideas Quomodo animis euellenda?

ſibi

ſibi formet. Quod quo pacto fiat, paullo accuratius erit conſiderandum.

SECTIO II.
DE PERCEPTIONE, VEL IDEIS.

§. XXI.

Idea quid?

IDEA eſt obiecti cuiuſuis genuina imago, quam mens immediate contemplatur, vel, eſt quaelibet de re quauis cogitatio.

§. XXII.

Quotuplices.

Quum autem res ſint vel *materiales*, vel *immateriales*: illarum ideas SENSIONE; has ABSTRACTIONE, et CONSCIENTIA adquirimus. *

* Sic e. g. ſi quis viſo tactoque adamante, qui in Magni Hetruriae ducis tiara fulget, imaginem iſtius adamantis mente circumfert, ideam iſtam adquiſiuit *ſenſione*, ſi deinde ex illo cogitationem format de adamantum figura, magnitudine, ſplendore, duritie, vel de adamante generatim, iam ideam hanc formaſſe ſibi dicetur per *abſtractionem*. Contra vbi quis aliquando ſentit triſtitiam, ex eaque ſenſione interna ſibi ideam iſtius adfectus format, hanc *conſcientia* adquiſiuiſſe dicetur.

§. XXIII.

Quid *experientia*?

Incipit ergo cognitio omnis a ſenſione, qua rerum modos, attributaque addiſcimus, ac diſcernimus accurate. Ea vbi ſaepe, et ſub diuerſis circumſtantiis eſt repetita, EX-

EXPERIENTIA vocatur, quae nihil aliud eſt, quam *ſenſionum ſemper ſibi ſimilium memoria.* *

* Itaque experientia non demonſtratur, ſed ſenſione conſtat, at ſi quis ex hac experientia aliquid concludit, probare tenebitur, ſe recte eſſe ratiocinatum. Ita e. g. *ſolem aliquando maculis obduci*, probare non teneor, ſed caſum tantum narrare, quo hoc obſeruatum ſit. At ſi quis inde colligeret, *ſolem eſſe metallum aliquod liquidum, cuius ſcoriae aliquando emergentes hus maculas in ſuperficie efficiant*, demonſtratio illi incumberet, ſe recte eſſe ratiocinatum.

§. XXIIII.

Ne ergo fallat experientia, ea adhibenda eſt cautio; vt ſenſoria organa ſana ſint, vt quod medium eſt inter organum et obiectum, recte ſe habeat, vt attenta ſit mens, et rem in iuſta diſtantia vel adhibitis idoneis inſtrumentis exploret. Quibus obſeruatis, tenenda regula: *ſenſus, poſitis, omnibus ad ſentiendum requiſitis, non fallunt.* * An ſenſus ſint fallaces?

* Sua itaque opinione falluntur qui ita inferunt: *ſenſus aliquando fallunt: ergo ſemper fallunt.* Prona enim ad ſcepticiſmum via eſt perſuaſio, quod ſenſibus decipiamur.

§. XXV.

Ex hac itaque experientia formamus nobis ideas, quae vel CLARAE, vel OBSCVRAE ſunt. *Clarae*, quando ita rem con- Quotuplices ideae? Quae *clarae* et *obſcurae*?

concepi, vt quoties ea mihi iterum occurrit, eam ſtatim agnoſcam, et ab aliis diſcernam facillime. *Obſcurae*, quoties ideae meae non ita comparatae ſunt, vt res iterum occurrentes ſtatim agnoſcere et diſtinguere ab aliis poſſim. *

* Ita lunae *claram ideam* vnuſquiſque etiam ex plebe habet, non item *Iouis*, *Veneris*, *Martis*, *Saturni*, quas ſtellas plebeius facile cum ſtellis fixis confundet. Ergo hanc ideam obſcuram admodum eſſe, facile patet.

§. XXVI.

Quae *diſtinctae*, quae *confuſae*?

Clarae ideae iterum vel DISTINCTAE ſunt, vel CONFVSAE. *Diſtinctae*, quoties res ita concepi, vt certa indicia vel certas notas, quibus illas occurentes diſtinguere ab aliis poſſim, in numerato habeam. *Confuſae*, ſi res occurentes diſtinguere, at indicia, vel notas quibus diſtinguam, oſtendere ac enumerare non poſſum. *

* E. g. quum ſciam, triangulum ab aliis figuris numero linearum, quibus incluſum eſt, diſtingui poſſe: eius non modo *claram*, ſed et *diſtinctam* habere ideam dicor. At colorem flauum a nigro ſatis quidem poſſum diſtinguere, non autem oſtendere indicium, per quod diſtinguam. Itaque haec idea *clara* quidem, ſed *confuſa* eſt.

§. XXVII.

§. XXVII.

Denique *diſtinctae* ideae ADAEQVATAE dicuntur, quoties non modo rem, eiusque notas, in numerato habeo, ſed et harum ipſarum notarum, quae illam diſtinctam notionem ingrediuntur, ideam diſtinctam habeo. Quod vbi ſecus ſe habet, idea *diſtincta* quidem, ſed INADAEQVATA eſt. * *Quae adaequate, quae inadaequate?*

* Sic e. g. notae, quibus ignem ab aliis materiis diſcerno, ſunt lux, calori, potentia incendendi, ſoluendi, cet. Harum rerum omnium ſi quis habet ideam diſtinctam, notionem ignis *adaequatam* habebit: ſin minus: *inadaequatam*. Debemus hanc doctrinam Leibnitio, qui eam propoſuit in *Actis erud. Lipſ. anno* 1684. *p.* 537. *ſeqq.* eamque deinde ſequutus eſt. Ill. Wolff. *Logic. cap.* 1. *§.* 9. *ſqq.*

§. XXVIII.

Deinde ideae vel SIMPLICES ſunt, in quibus nihil mente diuidere poſſumus, quales fere omnes perceptiones colorum, ſonorum, odorum: cet. vel COMPOSITAE, in quibus varia ſeparare, et diuidere licet per abſtractionem mentis, (§. 22.) e.g. in idea adamantis ſeparatim conſiderare poſſum figuram, duritiem, magnitudinem, ſplendorem, quantitatem cet. *Quae ſimplices? quae compoſitae?*

§. XXVIIII.

Quum itaque in ideis ſimplicibus mente diuidere nihil poſſimus: (§. 28.) *Earum natura.*

con-

conſequens eſt, 1) vt nec notas, quibus agnoſci, et ab aliis rebus diſtingui poſſint, enumerare liceat, adeoque 2) illae ideae clarae quidem, ſed non diſtinctae ſint. (§. 26.) 3) Vt haec omnia ſecus ſe habeant in ideis compoſitis.

§. XXX.

Quid ideae *ſubſtantiarum, modorum, relationum?*

Praeterea ideae vel ſunt SVBSTANTIARVM, vel MODORVM, vel RELATIONVM. *Subſtantiae* ſunt, quae per ſe et ſeorſum ſubſiſtunt. * *Modi*, adfectiones et attributa, quae in ſubſtantia occurrunt, et ex iis mente abſtrahuntur. *Relationes*, ideae, quarum vna ad alteram ſe refert, vt altera ſine altera intelligi nequeat, vel, vt vnius conſideratio conſiderationem alterius inuoluat.

* Peſſime ergo Bened. Spinoza ſubſtantiam definit *rem a ſe ſubſiſtentem*. Vnde totum pantheiſmi ſyſtema, vni huic falſae definitioni inaedificatum, ſua mole ruit.

§. XXXI.

Earum ſubdiuiſiones.

Subſtantiae cogitantes dicuntur SPIRITVS, *non cogitantes* CORPORA. Deinde *modi*, ſi in ipſa ſubſtantia occurrunt, INTERNI, ſin in hominis mente ſunt, et ſubſtantiae tamen tribuuntur, EXTERNI vocantur. * *Relationum* denique tot ſunt ſpecies, vt vel earum numerum inire ſit difficillimum. **

* Sic

* Sic quando linea vocatur recta: rectitudo ineſt lineae, tamquam modus *internus*. At vbi virtus magni aeſtimata dicitur: ea aeſtimatio non ineſt virtuti, ſed menti eius, qui tantum virtuti pretium ſtatuit.

** Ex inſtituto ea de re agit Io. Cleric. in *Logica, Part. I. cap. 4. §. 2. ſeqq.* et in *Art. crit. Part. II. ſect. II. cap. 4.* Praecipue relationes elucent in quantitatibus. Vnde vanae plerumque diſputationes de *magnitudine, multitudine, diuturnitate, grauitate, pulcritudine*, etc. niſi de fundamento relationis, id eſt, de menſura, ad quam iſtae ideae exiguntur, ſatis conſtet.

§. XXXII.

Ex his inferimus, 1) nos ſubſtantias ipſas non cognoſcere. 2) Quo plures in ſubſtantia modos nouimus, eo magis nos rei naturam intelligere. 3) Haud parum errare, qui de idea relatiua aliquid abſolute adfirmant vel negant, nec fundamentum relationis rite expendunt. (§. 31. *) Et natura.

* Quae obſeruatio quantae vtilitatis ſit ad euitandas λογομαχίας, quin et adfectus triſtiores ſedandos, dici non poteſt. Sic multi ſe pauperes eſſe dolent, quum nulla re neceſſaria indigeant. Et cur vero, niſi quod fundamentum relationis ponunt homines admodum diuites, quibuſcum comparati, ſibi pauperrimi videntur? Eleganter Seneca in *Troad. v. 1016. ſeqq.*

Ferre, quam ſortem patiuntur omnes,
Nemo recuſat,
Nemo ſe credit miſerum, licet ſit.
Tolle felices, remoueto multo

Diuites auro, remoueto, centum
Rura qui ſcindunt opulenta bubus:
Pauperi ſurgent animi iacentes.
Eſt miſer nemo, niſi COMPARATVS.

§. XXXIII.

Quid ideae *ſingulares, particulares, vniuerſales?*

Porro ideae aliae nobis rem ipſam ſiſtunt, in *indiuiduo*, e. gr. *Alexandrum*: aliae, quod res cum aliis *quibuſdam commune* habet, e. gr. *regiam eius dignitatem:* aliae, quod res cum *omnibus* eiuſdem naturae *commune* habet, e. gr. *humanitatem*. Primi generis ideae SINGVLARES; ſecundi, PARTICVLARES; tertii, VNIVERSALES adpellantur.

§. XXXIIII.

Quae *vniuerſalia* ſeu *praedicabilia?*

Vniuerſalis idea, quae varias ſub ſe particulares complectitur, vocatur GENVS: particulares, quae ſub vniuerſali comprehenduntur, et innumera ſub ſe habent indiuidua, SPECIES; idea vniuerſalis, quae primario ad eſſentiam rei pertinet, et qua res a re diſtinguitur, DIFFERENTIA; * qua ſecundario, PROPRIVM; quae rei quidem ineſt, ſed ita, vt ad eius eſſentiam nihil faciat, eaque ſalua vel adeſſe, vel abeſſe poſſit, ACCIDENS dici ſolet.

* Quae differentia genus a genere diſcernit, GENERICA; quae ſpeciem a ſpecie, SPECIFICA; quae indiuiduum ab indiuiduo, NVMERICA audit.

SECTIO

SECTIO III.

DE DEFINITIONIBVS ET DIVISIONIBVS.

§. XXXV.

Quid *definitio?*

Qui ſibi ideas rerum, diſtinctas et adaequatas adquiſiuit: ei iam facile erit, res non modo *deſcribere*, ſed et *definire*, et *diuidere*. Quibus ſane inſtrumentis carere non poteſt, qui veritatis inueſtigandae ſtudio tenetur. * Et DEFINITIO quidem eſt *propoſitio rem ita determinans, vt ab aliis omnibus ſemper diſtingui poſſit.*

* Si enim *diſtinctam* habemus ideam, rem DEFINIRE poſſumus: (§. 26.) *ſi adaequatam*, nihil facilius erit, quam eam DIVIDERE (§. 27.)

§. XXXVI.

Quid *deſcriptio.*

DESCRIPTIO a definitione ita differt, quod, licet vtraque vera ſit, illa tamen rei non niſi *certis ſub circumſtantiis*, haec *ſemper* competat. *

* E. gr. ſi dico, *horologium* eſſe machinam argenteam, quae iam ex catenula in pariete muſei mei ſub ſpeculo pendeat: illud tantum *deſcribo*. Sin dico, eſſe machinam ad horas vel ſono, vel ſtilo indicandas comparatam, illud *definitio*. Quod enim ex catenula pendet horologium in pariete, *aliquando*; quod ad horas indicandas comparatum eſt, *ſemper* ei competit, quamdiu manet horologium.

§. XXXVII.

Definitionis partes.

Quum ergo DEFINITIO ſemper competere debeat rei: (§. 36.) conſequens eſt, vt primo id, quo cum aliis eius naturae rebus conuenit, ac deinde ideam, quae ad eſſentiam rei primario pertinet, et qua a reliquis omnibus diſtinguitur, comprehendere debeat, adeoque conſtare ex GENERE et DIFFERENTIA SPECIFICA (§. 34.) e. gr. *triangulum eſt figura tribus lineis circumſcripta.*

§. XXXVIII.

Quid *definitio nominalis?*

Quod ſi itaque differentiam illam ſpecificam deſumo a nota aliqua, qua rem mihi obuiam ab aliis omnibus ſemper diſcernere poſſim, definitio illa dicetur NOMINALIS, e. gr. *circulus eſt figura, cuius peripheria a centro vbique aequaliter diſtat.*

§. XXXVIIII.

Quid *realis?*

Sin differentiam in eo pono, vt oſtendam modum, quomodo illa res oriatur, vel quomodo poſſibilis ſit, definitio REALIS emerget, e. gr. *circulus eſt figura, quae radio circa punctum circumacto deſcribitur.*

§. XXXX.

Definitionis bonae virtutes.

Ex quibus facile patet, 1) definitionem non debere eſſe negatiuam, quia ita res a re non diſtinguitur per ideam, quae

ad

ad eſſentiam pertinet. (§. 37.) 2) Eamdem nec latiorem, nec anguſtiorem eſſe oportere ſuo definito, ſed cum illo reciprocari debere; * quia alias rem non determinaret. (§. 35.) 3) Eamdem conſtare debere verbis propriis, perſpicuis, aut certe iam antea definitis.

* Hinc ſi quis circulum definiret *figuram lineae curuae incluſam*, procul dubio vitio inſigni laboraret haec definitio, quia reciprocando dici nequit, figuram lineae curuae incluſam eſſe circulum, ſiquidem et oualem figuram aliaſque complectitur.

§. XXXXI.

Ceterum definitiones aut *experiundo* reperimus, ſi in re quauis iuſta attentione conſideremus, quid cum aliis commune, quidue proprium habeat, vel per *abſtractionem*, circumſtantias quaſdam *omittendo*, vel eaſdem *mutando*, vel nouas quaſdam *addendo*. * Quomodo definitiones reperiantur?

* E. gr. dum video, duos homines emtionem venditionem inire, ſatis experior, hunc contractum id commune habere cum aliis, quod contrahentes conuenire vel conſentire debeant, id vero proprium, quod conſentiant in rem, quae in commercio eſt, pro certo pretio in pecunia numerata conſiſtente transferendam. EXPERIVNDO ergo inueni definitionem: emtionem venditionem *eſſe conuentionem de re, quae in commercio eſt, pro certa pecunia transferenda.* Iam ſi OMITTAM circumſtantiam pecuniae, habebo definitionem *contractus* in genere,

quod ſit *conuentio de re, quae eſt in commercio, transferenda.* Si MVTO circumſtantiam pecuniae, et fingo rem gratis transferri, habeo definitionem *donationis*, etc. Si denique circumſtantias aliquas ADDO, veluti quod res transferatur ea lege, vt elapſo certo tempore refuſoque pretio reſtituatur, emerget definitio *retrouenditionis.*

§. XXXXII.

An ſemper, quod definimus, exſtet.

Quando definitio *experiundo* reperitur, vel ab eius modi definitione hoc modo reperta *abſtrahitur*: rem definitam exſiſtere, negari nequit: at quotieſcumque definitio *mutando addendoue* circumſtantias inuenta eſt, demonſtrandum eſt, rem exſiſtere, quia et entia rationis hoc modo poſſunt definiri. *

* Hinc e. gr. quia experiundo didici, *montem eſſe partem terrae exſtantiorem particulis heterogeneis compoſitam*: certiſſimus eſſe poſſum de montium exſiſtentia. At ſi mutem circumſtantiam, et mihi concipiam *partem terrae exſtantiorem ex meris particulis aureis compoſitam*, habeo quidem definitionem montis aurei, qui tamen fortaſſis non exſtat in rerum natura.

§. XXXXIII.

Quando definitiones ſint fundamentum demonſtrationis.

Ex quo inferimus, 1) definitiones prioris generis vere eſſe fundamentum demonſtrationis veritatiſque reperiendae: 2) definitiones poſterioris generis tale fundamentum non praebere, niſi

niſi prius definiti exſiſtentia demonſtrata ſit. *

* Recte hoc vidit ill. Wolffius in *Introduct. ad method. mathem.* §. 21. *ſeqq.* Et ex eo patet, quid ſentiendum ſit de demonſtratione exiſtentiae Dei ex idea entis perfectiſſimi.

§. XXXXIIII.

Quum vero ad inueſtigandam veritatem praecipue vtile ſit, ideas habere *adaequatas*, (§. 20.) eas autem adquirere nequeam, niſi et notarum omnium, quae illas ingrediuntur, diſtinctas ideas habeam: (§. 27.) ad eas viam expeditiſſimam munit DIVISIO, quae eſt *ideae vniuerſalis in plures particulares ſolutio.* Quid *diuiſio*?

§. XXXV.

1) TOTVM ergo diuiditur in *partes*; 2) GENVS in *ſpecies* ſubordinatas; 3) SVBIECTVM in ſua *accidentia* ſeu *modos*; 4) ACCIDENS per ſua *ſubiecta*; 5) EFFECTVS per ſuas *cauſſas*; 6) CAVSSA per ſuos *effectus*; 7) QVALITAS per ſua *obiectas*. * Quomodo diuidendum ſit?

* PRIMAE exemplum eſto: templum Hieroſolymitanum diuiditur in *atrium*, *ſanctum*, et *ſanctum ſanctorum*. SECVNDAE: animal eſt vel *homo*, vel *brutum*. TERTIAE: homines vel *docti*, vel *indocti*. QVARTAE: bonum eſt vel *animi*, vel *corporis*. QVINTAE: ſcriptura ſacra vel *prophetica* eſt, vel *apoſtolica*. SEXTAE: verbum Dei aliud peccata arguit, vt *lex*, aliud

peccatores erigit, vt *euangelium.* Denique SEPTIMAE: amor eſt vel *Dei*, vel *ſui ipſius*, vel *proximi.*

§. XXXXVI.

Membra diuiſa iterum definienda.

Non ſolum autem res diuidendae, ſed et membrorum diſcrimen per *nouas definitiones*, eaſque oppoſitas oſtendendum eſt. * Vnde hic etiam negatiuae definitiones ferendae, quae alias in vitio ponuntur. (§. 40, 1.)

* E. gr. ICti res diuidunt in *corporales* et *incorporales.* Recte. Illas definiunt, *quae tangi poſſunt*; has, *quae tangi non poſſunt.* Id quoque recte. Nam ſic oppoſitae definitiones differentiam ſtatim oſtendunt. At ſi res *corporales* deſcriberem, *quae tangi poſſunt*; *incorporales* autem, *quae in iure conſiſtunt*, vera quidem eſſet definitio, ſed non oppoſita definitioni rerum corporalium, adeoque nec perſpicuam redderet diuiſionem.

§. XXXXVII.

Regulae bonae diuiſionis.

Ex qua diuiſionis natura ac indole ſequitur, 1) vt membra diuiſionis debeant exhaurire totum diuiſum. 2) Vt membra eſſe oporteat disiuncta, nec vnum in altero contineri. 3) Vt in tot membra dirimenda ſit idea, quot ipſa natura ſuppeditat. * 4) Vt ante diuiſionem idea diuidenda ab ambiguitate liberanda ſit. 5) Vt non *diuiſio*, ſed *diſtinctio* dicenda ſit, quae non rem in ſuas partes diuidit, ſed tantum

tantum vocabuli diuerſas ſignificationes diſcernit.

* Hinc facile patet, quam vana ſit Ramiſtarum regula de *dichotomiis*. Quaſi enim anatomici male diuidant corpus humanum in tres ventres, *ſupremum*, *medium*, et *infimum*, et rectius duos fingant, quum ipſa natura tres conſtituerit.

§. XXXXVIII.

Quae de diuiſione monuimus, eadem et de *ſubdiuiſionibus* intelligenda, quamuis danda ſit opera, ne ſubdiuiſiones praeter neceſſitatem multiplicemus. Quo magis enim magnum ſaxum in puluerem ſecatur, eo minus eius magnitudinem animo comprehendimus. *

Quid de ſubdiuiſionibus ſentiendum?

* Recte Seneca *Epiſt. 89. diuidi illam, non concidi, vtile eſt. Nam comprehendere quemadmodum maxima, ita minima, difficile eſt. Deſcribitur in tribus populus, in centurias exercitus. Quidquid in maius creuit, facilius agnoſcitur, ſi diſceſſit in partes: quas, vt dixi, innumerabiles eſſe et paruas non oportet. Idem enim vitii habet nimia, quod nulla diuiſio. Simile confuſo eſt, quidquid vſque in puluerem ſectum eſt.*

SECTIO IIII.

DE IVDICIIS ET PROPOSITIONIBVS.

§. XXXXVIIII.

Quid *iudicium?* quid *propoſitio?*

QUando mens binas ideas, accurate perceptas, inter ſe comparat, eaſque vel componit, vel diuellit: naſcitur inde IVDICIVM. (§. 11.) Iudicium autem verbis expreſſum, PROPOSITIO vel ENVNCIATIO adpellatur.

§. L.

Propoſitionis partes ſeu termini.

Quum itaque iudicium binas ideas inter ſe comparet: (§. 49.) conſequens eſt, vt omnis propoſitio conſtet SVBIECTO et PRAEDICATO, quos terminos inter ſe iungit, COPVLA EST, quamuis haec aeque, ac ſubiectum, ſaepe in praedicato latitet, adeoque tota propoſitio vno vel binis vocabulis conſtet, e. gr. *terra mouatur, perii, ningit, pluit.*

§. LI.

Quid *ſubiectum? praedicatum? copula?*

SVBIECTVM eſt, de quo aliquid enunciatur; PRAEDICATVM, quod de illo enunciatur; COPVLA, quae relationem inter ſubiectum et praedicatum, ſeu, quomodo ſe inuicem habeant, indicat.

§. LII.

§. LII.

Qui ideas duas inter ſe comparat, eas aut *coniungi* poſſe iudicat, aut eaſdem *ſeparandas* exiſtimat. (§. 49.) Priore caſu propoſitio dicitur ADFIRMATIVA; poſteriore ſenſu NEGATIVA; cuius ſignum eſt negatio NON, ad copulam referenda. * Propoſitio vel affirmatiua vel negatiua.

* Si enim negatio NON ad ſubiectum vel praedicatum referenda, propoſitio non eſt *negatiua*, ſed *infinita*, quae vere adfirmatiua eſt. E. gr. *non attente res conſiderans decipitur. Iudaei ſunt Lo-ammi, id eſt, non populus meus.*

§. LIII.

Quemadmodum porro iudicantes facile animaduertunt, praedicatum aut ſemper huic ſubiecto conuenire, vel diſconuenire, aut aliquando tantum et ſub certis circumſtantiis: ita priore caſu propoſitiones VNIVERSALES; poſteriore PARTICVLARES emergunt. SINGVLARES enim, quae aliquid de indiuiduo enunciant, loco vniuerſalium ſunt, quoties de forma quaeritur. * Item vel vniuerſalis, vel particularis, vel ſingularis.

* Aliquando enim ratione materiae imitari ſolent propoſitiones *particulares*, quoties nimirum praedicatum non toti indiuiduo, ſed eius parti conuenit. Sic vniuerſali ſimilis eſt propoſitio: *Socrates vixit*; particulari: *Socrates fuit ſapiens; Socrates cicutam bibit.*

§. LIIII.

Propoſitiones modales.

Aliquando non modo iudicamus, praedicatum ſubiecto conuenire, vel non conuenire: ſed et modum, quo vel conueniat, vel non conueniat, definimus. Et tunc propoſitiones dicuntur MODALES, quales modi ſunt quatuor: *neceſſe eſt, contingit, poſſibile eſt, impoſſibile eſt.* *

* E. gr. *Neceſſe eſt, oculum, poſitis ad videndum requiſitis, videre. Contingit, vt oculus bene adfectus non videat. Poſſibile eſt, circulum quadrari. Impoſſibile eſt, vt duo ſint entia infinita.* De his tenendae regulae: 1) *Propoſitiones neceſſariae fundamentum ſunt demonſtrationis firmiſſimae et directae.* 2) *Impoſſibiles dant demonſtrationem indirectam, quam et mathematici aliquando non negligunt.* 3) *Reliquae propoſitiones, ſi de demonſtratione ὅτι quaeritur, raro aliam, quam probabilem veritatem ſuppeditant, quia non ſtatim, quod contingit, aut poſſibile eſt, etiam actu eſt.*

§. LV.

Item exponibiles.

Addunt etiam propoſitiones EXPONIBILES, quarum alias EXCLVSIVAS vocant, veluti: *ſola fides iuſtificat:* alias EXCEPTIVAS, e. gr. *omnis poſſeſſio, praeter virtutem, eſt incerta:* alias RESTRICTIVAS, e. gr. *epiſcopus, qua princeps, gaudet iure gladii:* alias denique COMPARATIVAS, e. gr. *mens eſt corpore praeſtantior.*

§. LVI.

Exponibiles vocantur ideo, 1) quod ſenſus earum non intelligatur, niſi in duas reſoluantur propoſitiones: 2) quod ſaepe ſint virtualiter negatiuae, quamuis adfirmatiuae videantur. Cur ita vocentur?

§. LVII.

Vniuerſalem, an *particularem* eſſe oporteat propoſitionem, facile intelligitur, ſi attendas ad *hypotheſin* et *theſin*, quae vere omni propoſitioni inſunt. THESIS eſt ipſa enunciatio, HYPOTHESIS conditio, ſub qua haec enunciatio vera eſt. Iam obſerua regulam: *quoties hypotheſis ſeu conditio, ſub qua propoſitio vera eſt, latet in ipſa ſubiecti natura, toties propoſitio vniuerſalis eſt. Si ea extra ſubiecti naturam quaerenda: non poteſt non particularis eſſe.* * Quae propoſitiones vniuerſaliter verae ſint?

* Hinc recte dico: *omnis aër grauis eſt*. Conditio enim hic non alia ſupponenda, quam aëris ipſius natura, ex qua grauitas manifeſto fluit. At dicere non poſſum: *omnis aër eſt rarefactus*. Si enim rarefieri debet, conditio ponenda eſt alia extra aëris naturam, e. gr. calor. Ergo dicendum: *quidam aër eſt rarefactus*.

§. LVIII.

Mathematici, et, qui hos imitantur, philoſophi, ſingulis propoſitionibus ſingula vocabula tribuunt. Quae enim immediate ex defini- Quid *axiomata* et *poſtulata*?

definitione fluunt, propoſitiones, ſi theoreticae ſunt, AXIOMATA; ſin practicae, POSTVLATA vocantur. *

* E. gr. eſto definitio; *circulus eſt figura, cuius peripheria a centro vbique diſtat aequaliter.* Si inde colligam: *omnes radii a centro circuli ad peripheriam ſunt aequales*, habeo axioma. Sin inferam: *poteſt deſcribi circulus, ſi filum vel linea circa punctum moueatur:* habeo poſtulatum.

§. LVIIII.

An axiomata et poſtulata probatione indigeant?

Et hinc facile patet, quo ſenſu axiomata et poſtulata probatione non indigeant. Si enim ipſa definitio vera eſt, non poteſt non et propoſitio, quae immediate inde fluit, vera eſſe. Quando autem certa ſit definitio, quando ipſa demonſtratione indigeat, ſupra dictum. (§. 42.)

§. LX.

Quid *theoremata* et *problemata*?

Propoſitiones, quae ex plurium definitionum comparatione naſcuntur, ſi theoreticae ſunt, THEOREMATA; ſin practicae, PROBLEMATA vocantur. *

* E. gr. ex definitionibus polorum, aequatoris, et horizontis inter ſe comparatis manifeſto fluit propoſitio: *ſub polis arctico et antarctico dies aeque ac nox ſunt ſex menſium.* En *theorema.* Sic et comparatis inter ſe definitionibus lineae meridionalis et plagarum mundi, *problema* reperio: *linea meridionali per lineam perpendicularem diuiſa, reperiri poſſunt quatuor, plagae mundi cardinales.*

§. LXI.

§. LXI.

Theorematum et problematum veritas non ita incurrit in oculos, ac axiomatum et poſtulatorum. * Hinc vtraque ſunt demonſtranda. Ea ſemper demonſtranda.

* Naſcuntur enim ex comparatione diuerſarum definitionum. Quas autem ego habeam definitiones, quas inter ſe comparârim, quomodo ratiocinatus ſim, non vnuſquiſque intelligit. Ergo id oſtendere, id eſt, demonſtrationem ſubnectere teneor.

§. LXII.

Si quid noui ex *axiomate*, *poſtulato*, *theoremate*, vel *problemate* colligimus, ea propoſitio vocatur COROLLARIVM vel CONSECTARIVM. E. gr. ex theoremate illo (§. 60.*) recte infero: *ſub polis diem et noctem ſemper eſſe aequales:* ex problemate: *angulis ſingulis aequaliter diuiſis, reperiri poſſe quatuor plagas ſecundarias.* En CONSECTARIA. Quid *corollarium?*

§. LXIII.

Quoties propoſitio aliqua illuſtratur, e. gr. per exemplum, vel ex hiſtoria, vel aliud quid notatu dignum adiicitur, toties id vocatur SCHOLION. Quid *ſcholion?*

§. LXIIII.

Quamuis autem rarius philoſophi vocabula haec addant ſingulis propoſitionibus, (quod accurate plerumque faciunt mathe- Vſus huius diuiſionis propoſitionum?

mathematici :) vtile tamen eſt, ſcire, quales ſint propoſitiones ſingulae. Ita enim et ſtatim intelligimus, an et quali demonſtratione indigeant.

§. LXV.

Quotuplici modo propoſitio vna ex altera fluat?

Quum ergo, ceu hactenus oſtenſum, (§. *58. ſequ.*) ex vna propoſitione aliae fluant: ſciendum, id fieri vel per CONVERSIONEM, vel per OPPOSITIONEM, vel per SYLLOGISMVM. *

* E. gr. ſi ſcio: *omnem filiumfamilias eſſe alieno iuri ſubiectum:* per regulas de conuerſione ſcio etiam, *quoſdam, at non omnes, alieno iuri ſubiectos, eſſe filiosfamilias;* et per regulas de oppoſitione, falſam eſſe propoſitionem: *quemdam filiumfamilias alieno iuri ſubiectum non eſſe.* De ſyllogiſmo infra ſuo loco dicemus.

§. LXVI.

Quid *conuerſio?*

CONVERSIO eſt tranſpoſitio ſubiecti in locum praedicati, et huius in locum ſubiecti, ita inſtituta, vt vtraque propoſitio vera maneat. *

* E. gr. ſi propoſitionem hanc: *omnis filiusfamilias eſt alieno iuri ſubiectus*, ita inuertam: *omnis alieno iuri ſubiectus eſt filiusfamilias*, tranſpoſiti quidem ſunt termini, ſed altera tamen propoſitio eſt falſa. Non rite ergo facta eſt conuerſio. (§. 66.)

§. LXVII.

§. LXVII.

Quum itaque ſic conuertenda ſit propoſitio, vt vtraque vera ſit, (§. 66.) nec ſemper tamen vera ſit, quae tranſpoſitis terminis emergit: (§. 66. *) conſequens eſt, vt certae obſeruandae ſint regulae, quae ita ſe habent: I. Propoſitiones *vniuerſalis negans* et *particularis adfirmans* recte conuertuntur ſimpliciter. II. *Vniuerſaliter adfirmans* ita conuertenda, vt altera propoſitio fiat particularis. III. *Particulariter negans* ſimpliciter conuertitur, quamuis negatiua non amplius ad copulam, ſed ad ſubiectum pertineat, et ſic fiat adfirmatiua. * (§. 52.) Regulae de illa.

* Primam conuerſionem vocant *ſimplicem*, alteram *per accidens*, tertiam *per contrapoſitionem*, et doctrinam vtilem obſcuriſſimis inuoluunt vocabulis, regulis, verſiculis. Nobis non vacat in re ſeria nugas agere. En exempla: ſi verum eſt, *nullum corpus eſſe infinitum*, vel *quoddam corpus eſſe penetrabile*, veriſſimum quoque erit, *nullum infinitum eſſe corpus*, et *quoddam penetrabile eſſe corpus*. (*Reg*. 1. §. 67.) Si verum eſt, *omnes probos eſſe mortales*, verum etiam eſt, *quoſdam mortales eſſe probos*. (*Reg*. 2. §. 67.) Denique ſi verum eſt, *quoſdam homines non morituros*, verum erit profecto, *quoſdam non morituros eſſe homines*, (*Reg*. 3. §. 67.)

§. LXVIII.

Itaque vniuerſaliter adfirmantes propoſitiones omnes conuerti poſſunt, ſi altera fiat An non et vniuerſaliter affir-

mantes aliquando conuerti poſſint ſimpliciter?

fiat particularis. (§. 67, 2.) At non omnes conuerti poſſunt ſimpliciter, ſed illae tantum, vbi vel 1) praedicatum continet ſubiecti definitionem (§. 40, 2.) vel 2) alter terminus alterius cauſſam proximam comprehendit, vel 3) differentiam, vel 4) proprium tale, quod omni ſoli et ſemper competere cenſetur. *

* Sic recte ſimpliciter conuerto propoſitiones: *omnis ſpiritus eſt ſubſtantia cogitans*, (ob *rat.* 1. *§. 68.*) *omnes qui credunt ſaluantur*, (ob *rat.* 2. *ibid.*) *omnis linea recta procedit via breuiſſima*, (ob *rat.* 3. *ibid.*) *omne graue tendit deorſum*, (ob *rat.* 4. *ibid.*)

§. LXVIIII.

Quid *oppoſitio?*

Deinde et nouas propoſitiones ex aliis elicimus, earumque falſitatem cognoſcimus per regulas de OPPOSITIONE, quae eſt duarum inter ſe vel vere vel in ſpeciem pugnantium propoſitionum comparatio.

§. LXX.

Quotuplex?

Quando ergo comparantur inter ſe propoſitiones *vniuerſaliter adſirmantes* et *particulariter negantes*, vel *vniuerſaliter negantes* et *particulariter adſirmantes*, oppoſitio haec vocatur CONTRADICTORIA: ſin *vniuerſaliter adſirmans* comparatur cum *vniuerſaliter negante*, CONTRARIA: ſi denique *particularis* opponitur *particulari*, SVBCONTRARIA. *

* Con-

:ontradictoriae exemplum eſto: *omne bonum eſt iucundum; quoddam bonum non eſt iucundum.* Contrariae: *omne bonum eſt ſempiternum: nullum bonum ſempiternum eſt.* Subcontrariae denique: *quoddam bonum ad mentem pertinet: quoddam bonum ad mentem non pertinet.*

§. LXXI.

e CONTRADICTORIIS tenenda re- : *contradictoriarum propoſitionum al- ſemper vera, altera falſa eſt.* De NTRARIIS: *contrariarum vtraque eſſe poteſt, at numquam vtraque ve-* De SVBCONTRARIIS denique: *ntrariae propoſitiones ambae verae, n ambae falſae, eſſe poſſunt.* **De ſingulis regulae.**

§. LXXII.

uae regulae in inueſtiganda veritate, ſtituendis diſputationibus, in diiudiis controuerſiis, ac detegendis λογο-ίαις incredibilem adferunt vtilitatem.* **Earum vſus.**

Quum enim ad inueſtigationem veritatis pertineat etiam ſcire, quid falſum ſit: cognita eritate, vi oppoſitionis contradictoriae certiſſime cognoſco, quid falſum ſit. Deinde quia in controuerſiis et diſputationibus prooſitiones contradictoriae defendi debent: anc, ſi id non ſit, tota controuerſia vel diputatio aut in λογομαχίαν deſinat, aut neuer diſputantium rem acu tetigerit, oportet.

SECTIO V.

DE RATIOCINATIONE VEL SYLLOGISMO.

§. LXXIII.

Connexio.

Vidimus, quomodo duas inter ſe ideas comparet intellectus. Si tres inter ſe confert, συλλογίζεσθαι ſeu *ratiocinari* dicitur, (§. 10.) adeoque iam proximum eſt, vt de RATIOCINATIONE vel SYLLOGISMO dicamus.

§. LXXIIII.

Quomodo mens in ratiocinando procedat?

Quum vero in adornandis ſyllogiſmis intellectus ſe habeat, tamquam arithmeticus, qui *regula de tribus* vtitur, (§. 9.) idque ipſum etiam vocabulum innuat: conſequens eſt, vt quemadmodum arithmeticus ex datis duabus quantitatibus cognitis tertiam incognitam elicit: ita intellectus, quoties ratiocinatur, ex comparatione duarum idearum cum tertia colligat, componendae illae ſint, an ſeiungendae. *

* Ita ex comparatione *mentis* cum *corpore* et *cogitatione* ſatis intelligo, mentem et corpus iungi non poſſe. Ex comparatione *mentis* cum *ſpiritu* et *cogitatione*, ſtatim diſco, mentem et ſpiritum iungi poſſe, adeoque mentem eſſe non corpoream, ſed ſpiritualem ſubſtantiam.

§. LXXV.

§. LXXV.

aque RATIOCINATIO vel SYLLO-MVS eſt operatio intellectus, qua ille tuta duarum idearum comparatione tertia, iungendaene iſtae ſint, an ſe-ndae, cognoſcit.

Quid *ratiocinatio* vel *ſyllogiſmus?*

§. LXXVI.

uum itaque tres ſint ideae hic inter ſe parandae: (§. 75.) conſequens eſt, vt il ac quatuor ideas in vnum ſyllogi-n compingimus, vitioſa emergat ra-natio. *

Eius non poſſunt eſſe quatuor termini.

Quod plerumque fit vbi vocabulum aliquod aequiuocatione laborat. Hinc male quis ratiocinaretur: *ſpiritus eſt ſubſtantia cogitans: ergo et ſpiritus vini eſt talis ſubſtantia.* Vocabulum enim *ſpiritus* diuerſimode hic accipitur, adeoque quatuor ideae in vnum ſyllogiſmum compinguntur.

§. LXXVII.

res iſtae ideae, ſi verbis exprimuntur, MINI vocantur. Et is quidem, de aliquid quaeritur, MINOR; quod o quaeritur, MAIOR; et is, quocum uo termini comparantur, MEDIVS llari ſolet. *

Quis *terminus maior, minor, medius?*

Si e. gr. ſcire velim, an *aër* ſit *grauis*, et hinc has ideas comparem cum *preſſione corporum*; *aër* erit terminus MINOR, quia de eo aliquid quaeritur; *grauis* terminus MAIOR, quia hoc ipſum eſt, quod de aëre

 quae-

SECTIO V.

DE RATIOCINATIONE VEL SYLLOGISMO.

§. LXXIII.

Connexio.

Vidimus, quomodo duas inter ſe ideas comparet intellectus. Si tres inter ſe confert, *συλλογίζεσθαι* ſeu *ratiocinari* dicitur, (§. 10.) adeoque iam proximum eſt, vt de RATIOCINATIONE vel SYLLOGISMO dicamus.

§. LXXIIII.

Quomodo mens in ratiocinando procedat?

Quum vero in adornandis ſyllogiſmis intellectus ſe habeat, tamquam arithmeticus, qui *regula de tribus* vtitur, (§. 9.) idque ipſum etiam vocabulum innuat: conſequens eſt, vt quemadmodum arithmeticus ex datis duabus quantitatibus cognitis tertiam incognitam elicit: ita intellectus, quoties ratiocinatur, ex comparatione duarum idearum cum tertia colligat, componendae illae ſint, an ſeiungendae. *

* Ita ex comparatione *mentis* cum *corpore* et *cogitatione* ſatis intelligo, mentem et corpus iungi non poſſe. Ex comparatione *mentis* cum *ſpiritu* et *cogitatione*, ſtatim diſco, mentem et ſpiritum iungi poſſe, adeoque mentem eſſe non corpoream, ſed ſpiritualem ſubſtantiam.

§. LXXV.

§. LXXV.

Itaque RATIOCINATIO vel SYLLOGISMVS eſt operatio intellectus, qua ille inſtituta duarum idearum comparatione cum tertia, iungendaene iſtae ſint, an ſeparandae, cognoſcit. Quid *ratiocinatio* vel *ſyllogiſmus?*

§. LXXVI.

Quum itaque tres ſint ideae hic inter ſe comparandae: (§. 75.) conſequens eſt, vt ſimul ac quatuor ideas in vnum ſyllogiſmum compingimus, vitioſa emergat ratiocinatio. * Eius non poſſunt eſſe quatuor termini.

* Quod plerumque fit vbi vocabulum aliquod aequiuocatione laborat. Hinc male quis ratiocinaretur: *ſpiritus eſt ſubſtantia cogitans: ergo et ſpiritus vini eſt talis ſubſtantia.* Vocabulum enim *ſpiritus* diuerſimode hic accipitur, adeoque quatuor ideae in vnum ſyllogiſmum compinguntur.

§. LXXVII.

Tres iſtae ideae, ſi verbis exprimuntur, TERMINI vocantur. Et is quidem, de quo aliquid quaeritur, MINOR; quod de eo quaeritur, MAIOR; et is, quocum hi duo termini comparantur, MEDIVS adpellari ſolet. * Quis *terminus maior*, *minor*, *medius?*

* Si e. gr. ſcire velim, an *aër* ſit *grauis*, et hinc has ideas comparem cum *preſſione corporum ;* *aër* erit terminus MINOR, quia de eo aliquid quaeritur; *grauis* terminus MAIOR, quia hoc ipſum eſt, quod de aëre

 quae-

quaeritur; *preſſio corporum* erit terminus MEDIVS, quia cum hac idea duae reliquae comparantur.

§. LXXVIII.

Quot ſyllogiſmi propoſitiones.

Quumque tres ideae vel tres termini aliter comparari non poſſint, quam vt ſingulae cum ſingulis contendantur: omnem quoque ſyllogiſmum perfectum conſtare oportet tribus PROPOSITIONIBVS, quarum illa, quae ex maiori et medio termino componitur, MAIOR; quae ex minore et medio, MINOR; quae ex minore et maiore, CONCLVSIO adpellatur. *

* Sic ſi ſyllogiſmum conſtruam ex terminis paullo ante propoſitis: (§. 77. *)
Quod premit corpora inferiora, eſt graue,
Aër premit corpora inferiora,
Eſt ergo aër grauis.
prima propoſitio erit *maior*, altera *minor*, poſtrema *concluſio*.

§. LXXVIIII.

Quae ratiocinandi fundamenta.

Ceterum, quum actus ratiocinandi ſimilis ſit arithmeticae operationi: (§. 74.) eadem quoque fundamenta oportet eſſe ſyllogiſmi, quae arithmetices. Ea autem ſunt axiomata ſequentia: I. *Quae conueniunt in vno tertio, ea conueniunt inter ſe.* II. *Quae diſcrepant in vno tertio, ea inter ſe diſcrepant.* * III. *Quae adfirmantur vel negantur de ſubiecto vniuerſaliter, eadem adfirmantur vel negantur de ſingulis, quae ſub illo continentur.*

* Sic

* Sic recte ratiocinor:

B *non eſt* — C		4 † 3 *non eſt* — $\frac{12}{2}$
A *eſt* — C		6 *eſt* — $\frac{12}{2}$
A *non eſt* — B		6 *non eſt* — 4 † 3

Iam vocabula ſubſtitue, et conſtrue ſyllogiſmum.

Materia non cogitat,
Mens cogitat,
Ergo mens non eſt materia.

Perinde erit, ac ſi diceres: *mens* et *materia* diſcrepant in illo tertio, quod *illa cogitet*, haec *non cogitet*, ergo diſcrepant inter ſe, id eſt, *mens non eſt materia.*

§. LXXX.

Si ergo termini ita diſponuntur, vt *medius* ſit ſubiectum *maioris* et praedicatum *minoris* propoſitionis, ſyllogiſmus PRIMAE; ſi medius terminus bis loco praedicati eſt, SECVNDAE; ſi bis loco ſubiecti; TERTIAE FIGVRAE eſſe dicitur. * Quot inde figurae naſcantur?

* Sic ſyllogiſmus *primae* figurae eſt:

Quod cogitat, eſt ſpiritus,
Mens cogitat,
Mens ergo eſt ſpiritus.

Secundae contra:

Corpus non cogitat,
Mens cogitat,
Mens ergo non eſt corpus.

Tertiae denique:

Quidquid cogitat, eſt ſpiritus,
Aliquid, quod cogitat, in homine eſt,
Spiritus ergo aliquis in homine eſt.

§. LXXXI.

Earum differentia.

Prima ſemper adeo, quod vniuerſaliter rei competit, ad id, quod ſub iſta re continetur; * (§. 80, 3.) *ſecunda* a contrario **; (§. 80, 2.) *tertia* a conuenientia rei cum altera in vno tertio concludit †. (§. 80, 1.)

* Vocant id logici *dictum de omni* et *nullo*, quod in hac regula conſiſtit: *quidquid adfirmatur vel negatur de ſubiecto vniuerſaliter, id et adfirmari negariue poteſt de ſingulis, quae ſub illo ſubiecto continentur.* Hinc recte colligo:

Figura omnis incluſa eſt ſuis lineis,
Quadratum eſt figura,
Quadratum ergo incluſum eſt ſuis lineis.

Quod enim in vniuerſum de omni figura adfirmatur, non poteſt non et de quadrato adfirmari, quia hoc ſub genere figurae continetur.

** Ita, quia *mens cogitat*, *materia* autem *non cogitat*, colligo ſecundum figuram ſecundam, *mentem non eſſe materiam. Contrariorum* enim *contraria praedicata ſunt.* (§. 79, 2.)

† Sic quia, *quod cogitat, ſpiritus eſt, et aliquid cogitans in homine eſt*, adeoque id, quod in homine eſt, cum ſpiritu eatenus conuenit, quod cogitet, recte colligo, *ſpiritum aliquem eſſe in homine.* (§. 79, 1.)

§. LXXXII.

Regulae de his figuris.

Ex quo facile patet, 1) in prima figura maiorem propoſitionem ſemper vniuerſalem, minorem adfirmatiuam eſſe debere.

2) In

2) In ſecunda quoque maiorem vniuerſalem, et alterutram ex praemiſſis aeque ac concluſionem, negatiuam eſſe debere. 3) In tertia figura minorem adfirmatiuam, concluſionem autem particularem eſſe debere. *

* Et hae ſunt regulae ſpeciales, quas licet hodie vilipendere ſoleant, qui a ſolidiore doctrina abhorrent: vtiliſſimas tamen quotidie experiuntur, quicumque veritatis inueſtigandae ſtudio tenentur. Quomodo enim veritatem quis inueſtigabit, niſi ratiocinando? Et quis ſe recte ratiocinatum perſuaſus eſſe poteſt, niſi regulas bonae ratiocinationis perſpectas habeat? Solida ergo haec ſunt, vti pleraque, quae hodie vulgo diſplicent.

§. LXXXIII.

Nec minus iam patet ratio, 1) cur in ſyllogiſmo non eſſe poſſint, niſi tres termini. (§. 76.) 2) Cur nec ex puris particularibus, nec 3) ex meris negatiuis propoſitionibus quidquam ſequatur, * et cur denique 4) concluſio imitetur partem debiliorem. Regulae de ſyllogiſmis generales.

* In ſyllogiſmo ex mere particularibus propoſitionibus compoſito ita colligo: *quae diſcrepant in vno tertio, ea conueniunt inter ſe.* In ſyllogiſmo ex meris negatiuis conflato ratiocinor: *quae diſcrepant a tertio ad rem non pertinente, illa diſcrepant inter ſe.* Vtraque regula abſurda eſt: (§. 79.) ergo ſyllogiſmi ex mere particularibus et negatiuis conflati abſurdi ſunt, e. gr.

Quidam homines ſunt pulcri,
Quidam homines ſunt deformes,
Deformes ergo quidam ſunt pulcri.

Nulla materia cogitat:
Nullus ſpiritus materia eſt
Nullus ergo ſpiritus cogitat.

§. LXXXIIII.

Quid de ſyllogiſmorum modis, expoſitione, reductione ſentiendum?

Quae de ſyllogiſmorum modis, reductione, expoſitione tradunt logici, non abſurda quidem ſunt, ceu vulgus ſibi perſuadet: nec tamen, ſi quae hactenus diximus, recte intelligas, admodum neceſſaria.

§. LXXXV.

Enthymema.

Id potius hic obſeruandum, ſaepe contingere, vt alterutra praemiſſarum, quippe menti ſatis obuia, omittatur. Quo caſu ex ſyllogiſmo fit ENTHYMENA. *

* E. gr. ſi dicam: *mens cogitat, ergo mens eſt ſpiritus*, vel: *quidquid cogitat, eſt ſpiritus, ergo mens eſt ſpiritus:* enthymemata habebis, quorum propoſitiones omiſſas mens ſua ſponte facile ſupplebit.

§. LXXXVI.

Sorites.

Si plurium ſyllogiſmorum propoſitiones vna ſerie ita connectuntur, vt prioris praedicatum ſemper ſit poſterioris ſubiectum: * naſcitur SORITES. Qui ratiocinandi modus ſicuti eſt ad demonſtrandum quam maxime idoneus: ita facile in

ſophiſma

ſophiſma aut paralogiſmum degenerabit, ſi vel vna immiſcetur propoſitio, quae non neceſſario vera eſt, ** vel ſi merae negatiuae ſint propoſitiones in ſoritem compactae.

* Vere ergo hic ſyllogiſmus eſt coacervatio plurium ſyllogiſmorum, et hinc, ſi in enthymemata reſoluatur, multo clarior eſſe ſolet, E. gr. ſorites eſto ſequens:

Mens eſt ſubſtantia cogitans,
Subſtantia cogitans eſt ſpiritus,
Spiritus non eſt extenſum,
Quod non extenſum eſt, non habet partes extra partes,
Quod non habet partes extra partes, eſt indiſſolubile,
Quod eſt indiſſolubile, eſt immortale,
Mens ergo eſt immortalis.

Sane clarior ille erit, ſi ita reſoluatur in ſua enthymemata: *Mens eſt ſubſtantia cogitans: ſubſtantia cogitans eſt ſpiritus: ergo mens eſt ſpiritus. Spiritus non eſt extenſum quid: ergo mens non eſt extenſa. Quod non eſt extenſum, non habet partes extra partes: ergo mens non habet partes extra partes. Quod non habet partes extra partes, non poteſt diſſolui: ergo mens non poteſt diſſolui. Quod diſſolui non poteſt, eſt immortale: mens ergo eſt immortalis.*

** Hinc facile patet, vbi latitet vitium ſoritis ſequentis: *mens eſt in corpore, ergo eſt in loco. Quod eſt in loco eſt coëxtenſum loco: ergo mens eſt coëxtenſa. Quod coëxtenſum eſt, eſt extenſum: mens ergo eſt extenſa. Quod eſt extenſum, eſt corporeum; mens ergo corporea eſt.* Nec enim vera eſt propoſi-

poſitio: *quidquid eſt in loco, id coëxtenſum loco eſt.*

§. LXXXVII.

Syllogiſmus compoſitus.

Aliquando propoſitio maior in ſyllogiſmo eſt compoſita, et quidem vel CONDITIONALIS, e. gr. *ſi aër corpora ſubiecta premit, grauis eſt*; vel DISIVNCTIVA, e. gr. *aut bene loquutus ſum, aut male*; vel COPVLATIVA, e. gr. *nemo poteſt ſimul et Deo ſeruire, et mammoni.* Et tunc ſyllogiſmi hi COMPOSITI vocantur.

§. LXXXVIII.

Conditionalis.

Et CONDITIONALES quidem recte ſe habent, 1) ſi conſequentia maioris vera eſt: 2) ſi a poſitione antecedentis ad poſitionem conſequentis, vel 3) a remotione conſequentis ad remotionem antecedentis concluditur. *

* Hinc rectae ſunt ratiocinationes: 1) *ſi aër corpora ſubiecta premit, grauis eſt: at prius verum eſt: ergo et poſterius.* Item: 2) *ſi mens non eſt ſpiritus, eam extenſam eſſe oportet: at poſterius non eſt verum: ergo nec prius.* Contra male procedunt argumentationes: 1) *ſi Petrus Romae fuit, fuit ibi epiſcopus: prius verum eſt: ergo et poſterius.* 2) *Si Iudaei Mahumedani eſſent, eſſent infideles: at prius non eſt: ergo nec poſterius.* 3) *Si Iudaei Mahumedani ſunt, ſunt infideles: at poſterius verum eſt: ergo et prius.* Primus enim ſyllogiſmus contra primam; ſecundus contra ſecundam; tertius contra vltimam regulam peccat.

§. LXXXVIIII.

DISIVNCTIVVS quoque ſyllogiſmus concludit recte, 1) ſi membra maioris propoſitionis vere diſiuncta ſint: 2) ſi ea propoſitio omnia membra oppoſita comprehendat, et 3) a remotione reliquorum procedatur ad poſitionem vnius, vel contra. * Diſiunctiuus.

* Hinc recte ſe habet ratiocinatio: *aut mens eſt corporea, aut ſpiritualis: at corporea non eſt: ergo eſt ſpiritualis:* vel: *at eſt ſpiritualis: non ergo corporea.* Male contra procedunt ſyllogiſmi: 1) *Mahumedani aut blaſphemiis proſcindunt Chriſtum, aut in eum credunt: at prius non faciunt: ergo in Chriſtum credunt.* 2) *Si inter tutorem et pupillum infantem quaſicontractus intercedit, conſenſit aut tacite pupillus, aut expreſſe: at expreſſe non conſenſit: ergo tacite.* 3) *Aut mens eſt ſpiritus, aut corpus: at corpus non eſt: ergo nec ſpiritus.* Primus enim ſyllogiſmus primae; alter ſecundae; tertius poſtremae regulae aduerſatur.

§. LXXXX.

Denique et COPVLATIVVS ſyllogiſmus rite conſtructus firmiter concludere videtur, 1) ſi maior ſit negatiua, et 2) a poſitione vnius ad remotionem alterius membri procedamus, vel contra. * Copulatiuus.

* Bene ergo concludit Seruator: *nemo poteſt et Deo ſeruire, et mammoni: auari mammoni ſeruiunt: non ergo ſeruire poſſunt Deo.* At male ſe habet ſyllogiſmus: *poteſt homo Chriſtum profiteri, et improbe viuere: at*

at Iudaei quidam improbe viuunt: ergo Chriſtum profitentur. Eum enim in vtramque regulam impingere, facile vnuſquiſque intelligit.

§. LXXXXI.

Dilemma.

Si ex ſingulis membris propoſitionis diſiunctiuae, vel ex conditionali et diſiunctiua mixtae, noua eliciantur conſectaria: ſyllogiſmus naſcetur elegans, qui DILEMMA adpellatur. Quod quemadmodum maxime idoneum eſt ad oſtendendam theſeos abſurdidatem: ita facile in ſophiſma degenerabit, ſi vel 1) membra non ſint oppoſita, vel 2) quaedam omiſſa, aut 3) conſectaria ex ſingulis membris non fluant neceſſario *, aut 4) non ſint eiuſdem ponderis.

* Bene ergo ratiocinatur Seruator: *aut bene ſum loquutus, aut male: ſi male, cur non probas? ſi bene, quid me verberas?* At regulas dilemmatis paene omnes violatas eſſe deprehendes in illo Biantis dilemmate: *ſi duxeris vxorem, aut formoſam duces, aut deformem: ſi formoſam, habebis* κοινὴν, *ſin deformem, habebis* ποινὴν: *ergo, ſi ſapis, plane non duces vxorem;* nec non in altero: *ſi iuſtitiam adminiſtras, aut bene, aut male adminiſtras: ſi bene, offendes homines, ſin male, offendes Deum: ergo plane non adminiſtrabis.*

§. LXXXXII.

Modales et exponibiles.

De ſyllogiſmis MODALIBVS et EXPONIBILIBVS non eſt, quod multa dicamus,

dicamus, quum, qui naturam *propoſitionum modalium* atque *exponibilium* ſupra explicatam (§. *53. ſeqq.*) recte intelligit, non poſſit non et naturam horum ſyllogiſmorum perſpectam habere.

CAPVT III.

DE VERITATE EIQVE OPPOSITO FALSO.

SECTIO I.

DE VERITATE GENERATIM.

§. LXXXXIII.

Si quis hiſce intellectus operationibus recte vtitur: bene ſane vtitur ratione. Quumque recta ratio ſit facultas, veritates alias ex aliis per neceſſariam concludendi rationem eliciendi: (H. §. 2.) conſequens eſt, vt hoc modo procedens inueniat VERITATEM, de qua iam agendum paullo accuratius. Ratio connexionis.

§. LXXXXIIII.

VERITAS eſt vel METAPHYSICA, vel MORALIS, vel LOGICA. *Metaphyſicis* verum dicitur, quidquid habet eſſentiam ſibi conuenientem. Hoc ſenſu v. gr. Chriſtus dicitur *verus Deus* et *verus homo.* Veritas quotuplex?

Ethicis

Ethicis veritas eſt conuenientia verborum ſignorumque externorum cum cogitationibus mentis. Hinc qui, quod ſentit, eloquitur, *verum*; qui aliud ſentit, aliud loquitur, *falſum* dicere perhibetur. At nos iam hic de veritate *logica* loquimur.

§. LXXXXV.

Quid logicis veritas et falſum?

Ea eſt conuenientia idearum noſtrarum cum obiectis. * Hinc ſi mihi e. gr. concipio turrim vel aliquid rotundum, et ea vere talia ſunt, veritatem dicor adſequutus. Conueniunt enim ideae cum obiecto. Contra FALSVM eſt *diſconuenientia idearum cum obiecto.*

* Veritas ergo eſt in *re*, tamquam in fundamento, in *intellectu*, tamquam in ſubiecto, et in *verbis*, quibus ſenſa animi eloquimur, tamquam in ſigno. Io. Andr. Schmidt, *Metaph. P. III. §. 4. p. 50.*

§. LXXXXVI.

Veritas ideae, iudicii, ratiocinationis.

Itaque veritas aeque ac falſitas aut eſt in IDEA ſimplici, ſi ita rem concipio, vti eſt, vel non eſt: * aut in IVDICIO, quando iungenda iungo, diſiungenda diſiungo, vel contra: aut denique in RATIOCINATIONE, quoties in forma et materia recte ratiocinor, vel contra.

* Quamuis enim ſint, qui veritatem in vna idea conſiſtere poſſe negent: quia tamen falſa idea dicitur, quae ab obiecto diſcrepat, quidni *veram* dicamus, quae cum eo conuenit? Quidni ergo et ideae verum falſumue ineſſe fateamur.

§. LXXXXVII.

§. LXXXXVII.

Veritas IVDICII requirit, 1) vt ideae iungendae iungantur, diſiungendae diſiungantur, e. gr. *ignis eſt calidus*, *ignis non eſt frigidus*. 2) Vt ita iungantur vel diſiungantur ideae, ne, quae vniuerſalia ſunt, particulariter; quae particularia, vniuerſaliter efferantur. E. gr. *omnes figurae incluſae ſunt lineis. Quaedam figurae ſunt regulares*. Quando verum dicatur iudicium?

§. LXXXXVIII.

Ex quo per ſe patet, falſum vel in propoſitionum QVALITATE, id eſt, in affirmatione et negatione; vel in earumdem QVANTITATE, id eſt, in vniuerſalitate vel particularitate propoſitionum latitare.* Falſum quotupliciter dicatur iudicium?

* Sic ſi dicam: *ignis frigidus eſt, ignis non eſt calidus*, falſum latet in qualitate propoſitionum, quia adfirmo, quod negandum, nego, quod adfirmandum erat. Contra, dum dico: *omnes figurae ſunt regulares, quaedam figurae incluſae ſunt lineis*; falſum in quantitate latitat, dum omnibus figuris tribuitur, quid quibuſdam; quibuſdam, quod omnibus competit.

§. LXXXXVIIII.

Quumque ad veritatem ratiocinationum pertineat, vt ſyllogiſmus in FORMA aeque, ac MATERIA recte ſe habeat: (§. 96.) falſa erit ratiocinatio, quoties vel in forma non obſeruantur regulae ſyllogiſticae, (§. 83. *ſeqq.*) vel quod ad Quando vera ratiocinatio?

materiam attinet, alterutra praemiſſarum non eſt vera. *

* Ex veris enim praemiſſis, poteſt fluere falſa concluſio, ſi forma vel conſequentia male ſe habet. E. gr. *nullus martyr Chriſtianorum fuit Iudaeus : nullus Iudaeus eſt Chriſtianus : nullus ergo martyr Chriſtianorum fuit Chriſtianus.* Ex falſis quoque praemiſſis poteſt vera concluſio fluere per accidens. E. gr. *qui credit creationem mundi, eſt Chriſtianus. Auguſtinus credidit creationem mundi : Auguſtinus ergo fuit Chriſtianus.* At ſi forma et materia recte ſe habent : tunc veriſſimum eſt, ex veris praemiſſis non poſſe, niſi veram, concluſionem naſci.

§. C.

Quid *paralogiſmus?*

Et huiuſmodi quidem falſae ratiocinationes ſunt PARALOGISMI et SOPHISMATA, quorum illi ſunt ſyllogiſmi, qui vel ex vero vel falſo principio falſam concluſionem eliciunt, adeoque fallunt ſub ſpecie demonſtrationis. *

* Talis fuit ille ſupra propoſitus : *anima eſt in corpore : ergo in loco : quod eſt in loco, id loco coëxtenſum eſt : quod coëxtenſum eſt, eſt extenſum : anima ergo eſt extenſa.* Hic ſub ſpecie demonſtrationis ex principio falſiſſimo, *quod, quae in loco ſunt, loco coëxtenſa ſint*, elicitur falſa concluſio, quod anima ſit extenſa. Contra, ſi quis ratiocinaretur : *omne graue premit corpora : quod premit corpora, eadem, ſi infirmiora ſint, comprimit vel frangit : at aër corpora humana, quamuis infirmiora ſint,*

ſint, nec comprimit, nec frangit : ergo non eſt grauis : itidem committeret paralogiſmum, quia ex principio vero, *quod grauia premant corpora*, elicit concluſionem falſam : *aërem non eſſe grauem.*

§. CI.

SOPHISMATA contra ſunt ratiocinationes, quibus decipiuntur homines ſub ſpecie probabilitatis. Vnde et FALLACIAE ſolent adpellari. * Quid *ſophiſma?*

* Quis enim crederet, demonſtrationis ſpeciem prae ſe ferre hominem, ita ratiocinantem : *quod quis non amiſit, habet : cornua tu non amiſiſti : cornua ergo habes?* Sponte is et data opera decipit, vt acutior aliis videatur. Et hinc eius modi ſyllogiſmi dicuntur *ſophiſmata.* Quum enim initio σοφισαὶ dicerentur omnes ; qui ſapientiam profitebantur, poſtea a tempore Socratis ob inſignem ſophiſtarum tunc viuentium ſtultitiam euileſcere hoc nomen coepit, et tantum pſeudophiloſophis dari. Eorum characteres expreſſerunt Plato in *Sophiſta*, Themiſtius *Orat. IIII.* quibuſcum iungendum *Programma* noſtrum *inaugurale de verae falſaeque ſapientia characteribus*, Halae 1713, 4. editum. Saeculo Chriſtiano ſecundo et ſequentibus honorifica iterum eſſe coepit *ſophiſtarum* denominatio, quum ita dicerentur, qui cum philoſophia ſtudium eloquentiae coniunxerant. Argumento eſſe poſſunt Philoſtrati et Eunapii *Vitae ſophiſtarum.*

§. CII.

Quotuplicia ſophiſmata?

Latitat fallacia vel in DICTIONE, vel in REBVS ipſis. *Illa* ſophiſmata puerilia ſunt, et non niſi ſtupidiſſimum quemque decipiunt: *haec* paullo magis ſpecioſa.

§. CIII.

Fallaciae dictionis.

In DICTIONE latitat fallacia, quoties vel 1) in ſimplici voce eſt AMBIGVITAS, vel 2) in phraſi AMPHIBOLIA, vel 3) FIGVRA dictionis diuerſa, vel 4) ſenſus COMPOSITVS et DIVISVS permiſcentur. * Et his quidem caſibus omnibus vitium quatuor terminorum (§. 83.) in oculos incurrit.

* Ita ſophiſma Romanorum, quo aduerſus Antiochum regem vſi, *ambiguitate* laborat: *qui dimidium nauium ſe daturum promiſit, eius naues diſſecandae: promiſit hoc Antiochus: ergo eius naues ſunt diſſecandae.* Per *amphiboliam* decipiunt Romanenſes, dum argumentantur: *cui dictum: paſce oues meas, is eſt caput viſibile eccleſiae: id dictum Petro: Petrus ergo fuit caput viſibile eccleſiae.* Denique *figura dictionis* diuerſa eſt in illo argumento ſtolido: *populus ex terra creſcit: multitudo hominum eſt populus: multitudo ergo hominum ex terra creſcit.* Ad has ſpecies et pleraque *oracula* ambigua facile retuleris. Denique *compoſitione* et diuiſione ludebat filius, qui patri ruſtico, non tria oua in patina eſſe, ſed quinque, hoc argumento perſuadebat:

vbi

vbi ſunt tria oua, ibi et duo ſunt: tria et duo ſunt quinque: ergo haec tria oua ſunt quinque.

§. CIIII.

In rebus ipſis fallacia latitat, quoties vel 5) plures *interrogationes* in vnam compinguntur, vel 6) ſtatus quaeſtionis mutatur. Quarum priorem πολυζήτησιν, ſeu fallaciam PLVRIVM INTERROGATIONVM; poſteriorem ἑτεροζήτησιν, ſeu IGNORATIONEM ELENCHI adpellitant. * Fallaciae in rebus. Earum prima claſſis.

* Πολυζήτησιν, ſeu *plurium interrogationum* ſophiſma inuoluit argumentum: *qui furari non deſiit, furatur: Cato furari non deſiit: Cato ergo furatur.* Quaeſtio enim alia eſt, an Cato vmquam furatus ſit, et ſic deſierit furari? alia, an ideo furari non deſierit, quia numquam furtum facere coeperit? Quod genus ſophiſmatis praecipue ad veterem modum diſputandi Socraticum, qui per interrogationes inſtituebatur, pertinebat. Contra ad ἑτεροζήτησιν, vel *ignorationem elenchi* pertinet ſophiſma: *quod Chriſtus dicit, verum eſt: dicit vero: tu es Petrus, et ſuper hanc petram aedificabo eccleſiam meam: itaque hoc verum eſt.* Quaſi enim dubitet quiſquam, an id, quod Chriſtus dicit, verum ſit, ac non potius quaeſtio ſit, quomodo illa Seruatoris verba ſint intelligenda.

§. CV.

In rebus quoque fallacia eſt, vbi 7) vel demonſtratur aliquid ex eo, quod adhuc in quaeſtione eſt, vel 8) concluſio ex Et altera.

praemiſſis, praemiſſae ex concluſione probantur, vel 9) conſequentia non procedit, vel 10) ab eo, quod certo reſpectu verum eſt, argumentum ducitur ad id, quod abſolute verum ſit. *Septimum* illud genus PETITIO PRINCIPII; *octauum* CIRCVLVS; *nonum* fallacia CONSEQVENTIS; *decimum* fallacia A DICTO SECVNDVM QVID AD DICTVM SIMPLICITER adpellatur. *

* PETITIO PRINCIPII eſt illa Romanenſium: *extra eccleſiam non eſt ſpes ſalutis: Proteſtantes extra eccleſiam ſunt: nulla ergo Proteſtantibus ſpes ſalutis eſt.* CIRCVLVM iidem committunt, dum eccleſiae ſuae veritatem probant teſtimonio ſcripturae: ſcripturae diuinitatem teſtimonio eccleſiae. CONSEQVENTIS ſophiſma eſt: *quod oritur, etiam moritur: mens oritur: ergo et moritur.* A DICTO SECVNDVM QVID AD DICTVM SIMPLICITER inferunt, qui ita ratiocinantur: *homo moritur: ad hominem et anima pertinet: anima ergo moritur.*

§. CVI.

Itemque tertia.

Nec minus fallunt, qui 11) ab eo, quod fit per ACCIDENS, abſolute aliquid colligunt, vel 12) id, quod CAVSSA NON EST, pro cauſſa venditant. *

* Stolida itaque argumentatio eſt: *vnde quis furit, id malum eſt: qui bibit, inde furit: bibere ergo malum eſt.* Nec magis ferenda illa ratiocinatio paganorum aduerſus Chriſtianos: *dum Chriſtianiſmus in mundo fuit, mille calamitates orbem Romanum oppreſſerunt: Chriſtia-*

Chriſtianiſmus ergo omnium calamitatum cauſſa fuit. Quod ſophiſma eleganter ſoluit Tertullian. in *Apologet. cap.* 40. et 47. et *ad nation. Lib. I. cap.* 9. Quin eo conſilio Auguſtinum *libros de ciuitate Dei*; Oroſium *Ormeſtam*, quam vocat, ſcripſiſſe, nemo ignorat.

§. CVII.

Alia deinde veritas eſt CERTA, alia PROBABILIS. *Certa* eſt, quae vel indubia ſenſione, vel certo ac euidenti principio nititur. *Probabilis*, quae hypotheſi tamquam fundamento, ſuperſtruitur. * Veritas certa et probabilis.

* An veritas quaedam nitatur certo ac euidenti principio, tum demum adparet, quando mihi nexus eius cum tali principio clare ob oculos ponitur. Id vero fit per DEMONSTRATIONEM. Contra, an veritas ſenſione indubia nitatur, non poteſt clarum fieri, niſi per OSTENSIONEM et EXPERIENTIAM. Praeter ea quoties aliquid ideo verum puto, quod illud HYPOTHESI conueniat, hypotheſin autem ideo tamquam veram adſumo, quia phaenomena inde commode poſſunt explicari, *probabilis* naſcitur veritas. Sic per *oſtenſionem* et *experientiam* probo, dari colorem rubrum, ignem eſſe calidum, etc. Per *demonſtrationem*, duos angulos rectos aequales eſſe ſemicirculo. Ex *hypotheſi*, vitrum ideo eſſe pellucidum, quia meros habeat poros rectilineares.

§. CVIII.

PROBABILIS veritas minus conuincit intellectum, quam *certa*, non minus tamen, An probabilis alicuius pretii ſit?

quam haec, in vita ciuili vtilis eſſe poteſt. * Quin aliquando probabilitas, quia ſuos gradus habet, ita comparata eſt, vt a veritate certa non multum differat.

* Itaque in errores perniciofiſſimos incidunt, qui, reiectis veritatibus probabilibus, meras certas ac demonſtratiuas exigunt. In vita enim ciuili pleraque negotia ad probabiles tantum veritates pertinere, nemo ignorat.

§. CVIIII.

Falſum quotuplex?

Sic et FALSVM vel eſt CERTVM, vel PROBABILE. *Certum*, quando vel ſenſioni, vel principio euidenti manifeſto repugnat, adeoque inuoluit contradictionem. *Probabile*, quando repugnat hypotheſi probabili. *

* Ita CERTO FALSVM eſt, *ignem eſſe frigidum, dari figuram duabus lineis incluſam*: at PROBABILITER FALSVM videtur, *in planetis non eſſe animalia viua, mentem noſtram ante corpus exſtitiſſe, omnes morbos oriri ex vermiculis*.

§. CX.

Eius varii gradus.

Hinc et falſi certi gradus ſunt. *Alias* enim propoſitiones falſas eſſe, demonſtrari non poteſt, quamuis intellectus noſtri adſenſum vix impetrent. *Aliarum* falſitas demonſtratur vel facilius, vel operoſius. In *aliis* falſitas ita incurrit in oculos, vt demonſtratione plane non opus ſit. *

* Ita

* Ita quamuis demonſtrari non poſſit, *daemonem ſagis non adparere:* tamen ſapiens vix a ſe impetrabit, vt id credat. *Duos angulos trianguli aequales eſſe ſemicirculo*, falſiſſimum eſt: neque tamen id ſtatim agnoſcit intellectus, niſi demonſtratione conuincatur. Denique *lapidem eſſe corpus fluidum*, tam falſum eſt, vt, qui eam propoſitionem ſibi demonſtrari petit, non homo, ſed lapis videatur.

§. CXI.

An idem omnibus certum, probabile, verum, falſum?

Ex quibus patet, 1) nobis quaſdam res eſſe poſſe certo veras, quae aliis ſint tantum probabiles, et contra. Sic me *triſtem eſſe*, certo ſcio, alter id probabiliter iudicabit ex geſtibus meis. 2) Nobis aliquid certo falſum eſſe poſſe, quod aliis vel verum, vel probabiliter falſum ſit. E. gr. *non dari antipodes*, nobis certo falſum eſt: at patres tamen eccleſiae plerique eam propoſitionem vel pro certa, vel ſaltim probabiliter vera habuerunt. 3) Probabiliter verum vel falſum aliquando certo tale fieri poſſe. E. gr. maioribus probabiliter verum viſum, *ſanguinis circulationem quamdam eſſe*; probabiliter falſum, *vltra mare Atlanticum non accurrere terram continentem:* at nobis de vtroque certiſſime conſtat.

§. CXII.

Tranſitio ad alteram ſectionem.

Quare de eo, quod *certo* verum falſumue eſt, et quod *probabiliter* tale eſſe diximus, paullo diſtinctius erit agendum.

SECTIO II.

DE EO, QVOD CERTO VERVM FALSVMVE EST.

§. CXIII.

Quid *certa veritas?*

CERTA VERITAS nobis eſt, quae vel indubia *ſenſione*, vel certo ac indubio *principio* nititur. (§. 107.) CERTO FALSVM, quod indubiae *ſenſioni*, vel certo *principio* repugnat. (§. 109.)

§. CXIIII.

Eius duplex criterium: alterum *ſenſuum certitudo?*

Itaque certitudinis iſtius duo ſunt *criteria* certiſſima: SENSIO et RATIO. Quum enim res omnes, ſiue quod ad modos, ſiue quod ad effectus, ſenſibus percipiamus, eorumque ope claras, diſtinctas, adque adaequatas ideas adquiramus: (§. 23. *ſeqq.*) conſequens eſt, vt aut nulla ſit veritas, quod abſonum, aut ſenſus, poſitis omnibus ad ſentiendum requiſitis, numquam fallant. *

* Nimirum SENSIO et IDEAE ita differunt, vt in illa intellectus *paſſiue*, in his *actiue* ſe habeat. Illa percipimus res *ſingulares*, hae ſunt *vniuerſales*. Illa praecedit, hae *ſequuntur*. Vid. Thomaſii *Vernunft-Lehre*, *cap. 6. §. 22. ſeqq.*

§. CXV.

§. CXV.

Quid circa organa ſenſoria obſeruandum?

Senſio ponit organa ſenſoria. Quumque haec apud alios bene, apud alios male ſe habeant, et hoc quidem caſu illa officio ſuo fungi non poſſint: oportet ſane 1) organa ſenſoria ita comparata eſſe, vt nullo vitio vel morbo laborent: 2) is vero, cui ſenſus paullo hebetiores obtigerunt, ei defectui aliis modis mederi debet. *

* Ita myopes et presbytae ſatis norunt, quam prope ab oculo diſtare debeat obiectum, quod attentius contemplari velint. Vid. Io. Chriſt. Sturmii *Diſſ. de myopibus et presbytis*.

§. CXVI.

Qualem eſſe oporteat mentem, ſi ſenſus fallere non debeant.

Quumque ſenſus ad cerebrum propagetur, et ibi mens veluti contempletur iſtas perceptiones, atque inde ideas formet: (M. §. 25.) conſequens eſt, 3) vt, qui ſenſibus recte vti vult, ſana mente praeditus eſſe, ac 4) rem iuſta attentione contemplari, et 5) pluribus in conſilium adhibitis ſenſibus rei proprietates inueſtigare debeat. *

* Ita *oculis* non tam facile diſtingues ſaccharum et alumen: at facile illa diſtingues *guſtu*. Aurum et argentum inauratum difficilius diſcernent *oculi*, nec vllum aurium ac reliquorum organorum ſenſoriorum hac de re erit iudicium competens: at *tactu*, et, quod illo exploratur, *pondere* ſtatim res ſe prodet.

§. CXVII.

§. CXVII.

Qualis ſitus diſtantiaque obiecti eſſe debeat?

Quum porro vires et potentiae organorum ſenſoriorum non ſint infinitae: ſequitur, 6) vt iuſtam diſtantiam eſſe oporteat organorum et obiectorum. 7) Vt, ſi vel obiecta nimis remota ſint, vel ob inſignem ſubtilitatem ſenſus fugiant, inſtrumenta, quae induſtria humana eam in rem inuenit, adhibenda ſint. 8) Vt medium inter obiectum et organa recte ſe habere debeat. *

* *Diſtantia* qualis eſſe debeat inter oculos auresue et obiecta, ipſi oculi et aures iudicant. In reliquis ſenſibus obiecta organum contingant, eiue proxima ſint, oportet. *Inſtrumenta*, quibus res remotiores contemplamur, ſunt *tubi optici et teleſcopia*; quibus res minutiores, *microſcopia*. *Medium* in viſione debet eſſe lucidum, limpidum, non duplex. Nec ignotum, quam multa viſionis ludibria detegat optica.

§. CXVIII.

Res ſenſu exploranda ſub diuerſis circumſtantiis.

Denique quum res fere omnes ſint compoſitae: earum naturam ſenſione non aliter perſpiciemus, quam ſi 9) rem conſideremus ſub diuerſis circumſtantiis, et 10) eius partes ſingulas ſeorſim contemplemur. *

* Sic, *an aër elaſticus ſit*, non melius experiri poſſum, quam ſi aërem veſicae ſuillae incluſum primum frigori exponam, deinde admoueam igni. Naturam *pulueris pyrii* non rectius

rectius perſpiciam, quam ſi primum in naturam et effectus ſulphuris, dein nitri, ac denique carbonum deminutorum inquiram, deinde binas harum rerum miſceam, et ſic quoque earum effectus explorem.

§. CXVIIII.

Ita *ſenſione* ad veritatem mihi viam munio. Altera via eſt RATIO, (§. 114.) quae quum ſit facultas ratiocinandi, id eſt, veritates alias ex aliis per neceſſariam concludendi rationem eliciendi: (*H.* §. 2.) ſequitur, vt, an propoſitio quaedam ex principio aliquo certo fluat, ad liquidum perduci aliter non poſſit, quam per DEMONSTRATIONEM.

Alterum criterium veritatis certae *ratio*, vnde demonſtratio.

§. CXX.

DEMONSTRATIO eſt modus ratiocinandi, quo concluſionem cum indubio quodam principio ita connecto, vt de eius veritate dubitare non poſſis. *

Quid demonſtratio?

* Et hinc mathematici, quia meris demonſtrationibus vtuntur, diſciplinas ſuas ad eum certitudinis gradum prouexerunt, vt ab Euclidis temporibus de *Elementorum* eius veritate dubitare nemo potuerit, qui ea intelligit.

§. CXXI.

Ceterum aut effectum ex ſua cauſſa demonſtramus, aut cauſſam ex ſuo effectu. Quarum prior demonſtratio A PRIORE et κατ' ἐξοχὴν *demonſtratio*; poſterior demonſtratio A POSTERIORE dicitur. *

Quotuplex?

*Sic

* Sic e. gr. ſi rotunditatem telluris demonſtro ex vmbra eius in eclipſibus lunaribus: demonſtro cauſſam ex effectu, adeoque ea demonſtratio erit *a poſteriore*. Contra vbi mentis immortalitatem ex eius immaterialitate, hanc ex cogitatione demonſtro, demonſtratio erit *a priore*.

§. CXXII.

Demonſtrationis a priore requiſitum primum.

Quum itaque demonſtratio A PRIORE a cauſſa ad effectum procedat: conſequens eſt, 1) vt omnes praemiſſae debeant non modo notiores, ſed et priores concluſione, et vere eius cauſſae eſſe. *

* E. gr. *qui quindecim gradibus magis ad orientem habitant, quam nos, ii meridiem vna hora citius habent, quam nos. Ergo, qui ad orientem nauigant, quoties quindecim graduum iter abſoluerunt, meridiem habebunt vna hora citius. Iam circa terram gradus quindeni ſunt vicies et quater. Ergo qui totam terram orientem verſus circumnauigant, viginti quatuor horis citius habent meridiem, adeoque domum reuerſi diem vnum different a ciuibus ſuis.* Hic omnes propoſitiones praemiſſae ſunt concluſionibus priores, notiores, ac vere earum cauſſae, adeoque recte ſe habet demonſtratio.

§. CXXIII.

Secundum.

Quumque ex falſo principio verum fluere non poſſit: (§. 99.) merito inferimus, 2) omnes praemiſſas in demonſtratione neceſſario veras eſſe debere.*

* *Neceſſario* autem *verum* dicitur, quod non poteſt non ita ſe habere. Hinc ſi fieri non poteſt, quin ex cauſſa aliqua hic effectus ſequatur: propoſitio erit neceſſario vera. Sin cauſſa plures effectus producit, vel vnius effectus plures cauſſae eſſe poſſunt, eius modi propoſitio non erit ad demonſtrationem idonea. E. gr. neceſſario vera eſt propoſitio: *quia luna eſt corpus opacum, non poteſt non lumen ſolis intercipere, vbi inter ſolem et oculum noſtrum interpoſita eſt.* Opacum enim corpus neceſſario hunc effectum producit. At minus neceſſario verae ſunt propoſitiones: *qui laetus eſt, ridet, qui ridet, laetus eſt:* nam nec laetitia ſemper riſum excitat, et riſus illius plures eſſe poſſunt cauſſae.

§. CXXIIII.

Quum porro demonſtratio nexum cum ſuo principio oſtendere debeat: (§. 120.) conſequens eſt, 3) vt ſingulas propoſitiones immediate connexas eſſe oporteat. * Tertium.

*Si enim immediate non cohaererent, noua demonſtratione eſſet opus, quod cohaereant, adeoque an concluſio mea ex principio illo fluat, ignorarem, et ita non data eſſet demonſtratio. E. gr. ſi dicerem: *ſi quis ſub polo eſt, viuit in ſphaera parallela, ergo ſtellas nec orientes, nec occidentes videt*; nondum effectus hic ex ſua cauſſa demonſtratus eſſet. Nam nondum video, immediate cohaerere ſphaeram parallelam et effectum illum. At ſi ita ratiociner: *ſi quis ſub polo eſt, aequator et horizon ibi ſunt paralleli. Vbi hi ſunt paralleli, ibi et ſtellae mouentur in ſitu parallelo cum horizonte. Ergo ſemper in eadem diſtantia ab hori-*

horizonte ſunt, adeoque nec oriuntur nec occidunt. Iam omnia immediate cohaerent, et hinc recte ſe habet demonſtratio.

§. CXXV.

Quartum.

Nec minus inde colligas, 4) in demonſtratione eo vſque progrediendum eſſe, donec peruenerimus ad principium aliquod vel in ſe notum, vel antea demonſtratum.* Nam niſi id fieret, denuo opus eſſet demonſtratione demonſtrationis.

* Sic e. gr. demonſtratio, quam modo dedimus, omnino ſufficeret ei, qui ex geographia didicit, quid ſit ſphaera parallela: non autem ea ſufficeret, ſi mihi res eſſet cum homine, eius diſciplinae ignaro. Huic enim primum per definitionem oſtendendum eſſet, *quid ſit ſphaera parallela, horizon, aequator, ſitus parallelus*, deinde probandum, *ſub polis ſphaeram talem eſſe*, ac denique, *in tali ſphaera horizontem ac aequatorem parallelos eſſe.*

§. CXXVI.

Qualis demonſtratio a poſteriore?

Porro A POSTERIORE aliquid demonſtratur, quoties cauſſa ex ſuo effectu oſtenditur. Vbi tamen ea adhibenda cautio, ne alios effectus in ratiocinationem admittamus, quam qui neceſſario, et ex illa ſola cauſſa proficiſcuntur. *

* Vbi ergo vnius rei plures cauſſae eſſe poſſunt, non procedit demonſtratio. Hinc male ex ruina aedium colligo, ventum vehementem fuiſſe. At recte infero: *eclipſis*

eclipſis lunaris oritur ex vmbra terrae inter ſolem et lunam interpoſitae: vmbra illa eſt rotunda; ergo et corpus telluris, vnde proiicitur, eſt rotundum.

§. CXXVII.

Praeterea alia DIRECTA, alia INDIRECTA eſt demonſtratio. *Illa* eſt, quam hactenus deſcripſimus: *haec*, propoſitionem veram eſſe, inde oſtendit, quia ex oppoſita vel abſurdum, vel impoſſibile, vel, quod teſte experientia falſum eſt, ſequitur. Quae ſane firmior eſt, quam vulgo videtur. Nam quum duo contradictoria ſimul vera eſſe nequeant, (§. 72.) et ex vera propoſitione, ſi in forma aut conſequentia non pecces, falſa concluſio elici non poſſit: (§. 99.) vera ſane erit propoſitio, cuius ex oppoſita abſurdum vel impoſſibile quid neceſſario fluit. * **Nec non demonſtratio indirecta?**

* Sic *lunam eſſe corpus opacum*, recte inde demonſtro, quia, *ſi tale non eſſet, lumen ſolare tranſmitteret, et ſic nulla umquam exſiſteret eclipſis lunaris. Quod quum falſum ſit, falſum etiam eſſe oportet, lunam eſſe corpus pellucidum. Eſt ergo corpus opacum.* Q. E. D.

§. CXXVIII.

In ea demonſtratione id tantum prouidendum, 1) vt abſurdum, impoſſibile, falſum neceſſario ex propoſitione oppoſita fluat. 2) Vt propoſitio, ex qua tale quid **Quid in ea obſeruandum?**

I eli-

elicimus, vere ſit concluſioni noſtrae oppoſita. Niſi enim id obſeruetur, in calumniam abibit indirecta illa demonſtratio. *

* Hinc, ſi quis ita demonſtrationem ſuam inſtitueret: *ſi ſola fides iuſtificaret, impios etiam ac impoenitentes iuſtificari oporteret: atqui hoc abſurdum eſt: abſurdum ergo etiam eſt, ſolam fidem iuſtificare:* in manifeſtam calumniam abiret haec demonſtratio, quia ex hac doctrina haec conſequentia non fluit. Nec magis ferenda eſſet ratiocinatio: *ſi ſola fides iuſtificaret, conſequeretur, vt opera bona Deo diſpliceant: id vero abſurdum: ergo et abſurdum, fidem ſolam iuſtificare.* Nam propoſitio: *ſola fides iuſtificat,* alteri illi: *bona opera ſunt facienda*, non eſt oppoſita. Nec ſequitur, vt, quod non iuſtificat, Deo ideo prorſus diſpliceat.

§. CXXVIIII.

An alicui conſequentiae omnes, quae ex doctrina fluunt, tribuendae?

Contra ſi quis theſin defendit, ex qua abſurdae concluſiones manifeſto et neceſſario fluunt: ineptus eſt, dum concluſiones negat, et proteſtatur, ſe has non agnoſcere, quum theſin tamen, ex qua illae neceſſario fluunt, agnoſcat. *

* Quam abſurde enim quis defenderet, ſe quidem ſtatuere, *bis quatuor eſſe ſeptem,* at ideo non agnoſcere, *bis quatuor et vnum eſſe octo.*

SECTIO

SECTIO III.
DE VERITATE PROBABILI.

§. CXXX.

Sufficiant haec de veritate *certa* ac *demonſtratiua:* proximum eſt, vt de PROBABILI agamus. Vt vero illius fundamentum diximus eſſe *principium:* ita haec ſola HYPOTHESI nititur. (§. 107.)

Fundamentum veritatis probabilis; hypotheſis.

§. CXXXI.

Eſt autem HYPOTHESIS propoſitio, quam ideo pro vera adſumimus, quia proprietates et effectus rei inde commode explicantur. *

Quid *hypotheſis?*

* E. gr. ſi adſumam, terrae motus ex materia ſubterranea, inflammabili, maxime nitroſa et ſulphurea, oriri: id quidem ita ſe habere, aliter demonſtrare non poſſum, quam quia omnia phaenomena, quae in terrae motu obſeruantur, inde ſatis commode poſſunt explicari. Eſt ergo *hypotheſis*, quam iure pro falſa habere non poſſum, quamdiu verior et certior non profertur.

§. CXXXII.

Aut vero pro hypotheſi adſumo *verborum* ſignificationem, poſitum, connexionem, cum fine auctoris conſpirantem, aut *teſtis* cuiuſdam auctoritatem, aut *euentum* actionum, vel inclinationum ſigna, aut

Quotuplex probabilitas?

Digitized by Google

phaenomenorum ex cauſſa aliqua explicationem commodam. Si primum, fit probabilitas illa HERMENEVTICA: ſi ſecundum, HISTORICA, quae ſpeciatim FIDES dicitur: ſi tertium, MORALIS et POLITICA: ſi poſtremum denique; PHYSICA adpellabitur.

§. CXXXIII.

Fundamentum probabilitatis hermeneuticae.

Fundamentum itaque probabilitatis HERMENEVTICAE eſt: 1) *quod cum verborum ſignificatione, poſitu, connexione, itemque cum auctoris fine et affectu conuenit: id probabiliter pro ſenſu auctoris habendum.* *

* Dicemus ea de re infra (*cap. 4. ſect. 2.*) vbi *de interpretatione* erit agendum. Eſt enim hoc genuinum verae interpretationis fundamentum.

§. CXXXIIII.

Itemque hiſtoricae.

Probabilitatis HISTORICAE, ſeu FIDEI, fundamentum eſt regula: 2) *quod verum eſſe teſtatur homo fide dignus, id probabiliter verum eſt.* *

* Ita credimus *Polybio*, quae de bellis Punicis; *Ioſepho*, quae de excidio gentis Iudaicae refert. Nemo autem ſanus credet, quae *Cochlaeus* de Lutheri rebus geſtis nequiſſime calamo effudit.

§. CXXXV.

Quod traditur nobis ab hominibus, id 1) aut a *praeſentibus* vel *coaeuis* traditur, aut ab *abſentibus*, et *recentioribus*. 2) Teſtes vel *plures* ſunt, vel *vnus*: itemque 3) vel *oculis* rem perceperunt, vel ab aliis *narrari* audiuerunt, quin et 4) vel *ſcientiae ſuae rationes* reddunt, vel non, et 5) vel rem in ſe *poſſibilem* referunt, vel *mirabilem*, vel plane *impoſſibilem*. Denique 6) vel *noti*, vel *ignoti* ſunt, 7) vel *neutrarum partium*, vel *vni parti* magis obnoxii, 8) vel *prudentes*, vel *vecordes*, 9) vel *probi*, vel *improbi* et *mendaces*.

Teſtium non eadem auctoritas.

§. CXXXVI.

Ex quibus diuiſionibus facile intelliguntur axiomata, ex quibus de gradibus fidei humanae poteſt iudicari: I. *Quo magis certus ſum, auctorem nec voluiſſe, nec potuiſſe me decipere, eo maiorem ei fidem habere teneor.* * II. *An quis me vel voluerit, vel potuerit decipere, ſaepe ex ipſis narrationis circumſtantiis iudicandum eſt.* **

Axiomata de gradibus fidei humanae.

* Quum enim fides pro hypotheſi habeat *auctoritatem*, (§. 132.) auctoritas nitatur teſtimonio fide digno, (§. 134.) fide dignus autem ſit, qui nec vult, nec poteſt me decipere: quo magis de hoc certus ſum, eo probabilius eius teſtimonium eſſe oportere, facile patet.

* Quum enim res ad teſtimonia redeat, teſtimonium autem verum ſibi ipſi contradicere, aut ſui diſſimile eſſe non poſſit: vbi circumſtantiae eius contradictoriae vel diſſimiles ſunt, ibi teſtem vel voluiſſe, vel potuiſſe decipere, ſuſpectumque eſſe eius teſtimonium, facile apparet.

§. CXXXVII.

Regulae de numero et qualitate teſtium, ſi rem mirabilem narrent.

Certiſſimum ita eſt, 1) vni teſti, rem mirabilem narranti, parum fidei haberi, etiamſi alias non adeo ſuſpectus ſit, maxime vbi res ita comparata eſt, vt teſtis facile decipi imaginatione potuerit. 2) At maiorem eſſe probabilitatis gradum, ſi rem, vt vt mirabilem, non impoſſibilem tamen, plures teſtes, licet non per omnia eodem modo, iisdemque circumſtantiis, referant. 3) Multo probabilius eſſe, quod plures fide digni iisdem circumſtantiis referunt: eamque probabilitatem 4) haud parum augeri, ſi teſtes ſint oculati, ſi perſonae publicae, ſi iurati.

§. CXXXVIII.

De narratione rei minus mirabilis.

Si res, quae refertur, poſſibilis et minus mirabilis eſt: 1) fama ſine certo auctore minus facit probabilitatis; aliquanto plus, 2) ſi vnus vir prudens et probus ſe rei interfuiſſe dicat: multo plus, 3) ſi rem plures eodem modo, iiſdemque circumſtantiis et maxime, 4) ſi iurati referant.

§. CXXXVIIII.

§. CXXXVIIII.

In factis antiquis 1) recentiori ſcriptori, alterutri parti obnoxio, nullum narrationis fundamentum alleganti, parum creditur, maxime ſi alii alteri parti addicti contradicant. 2) Aliquanto plus, ſi neutrarum partium, et vir prudens et probus ſit: eiuſque narrationi 3) multo maius pondus accedit, ſi rem certis indubiisque documentis confirmet. 4) Probabilius multo eſt vnius coaeui, viri probi, prudentis, et qui rei interfuit, teſtimonium, quam plurium recentiorum. 5) Idque plane ſummum gradum obtinet probabilitatis, ſi plures eius modi teſtes, non ex compacto, factum eodem modo, iiſdemque circumſtantiis narrant. De narratione rerum antiquarum.

§. CXXXX.

Ita porro res ipſa et circumſtantiae docent, 1) minimum probabilitatis gradum obtinere, quae *poëtice*; 2) paullo maiorem, quae *oratorie*; multo maximum, quae *hiſtorice* narrantur, circumſtantiis non exaggeratis, ſed ſimpliciter recenſitis. De modo narrandi.

§. CXXXXI.

Denique teſtimonium diuinum, ſi de eo certo conſtet, ſummum gradum fidei attingere, ipſique demonſtrationi, ſeu argumento ἀποδεικτικῷ aequipollere, veracitas De teſtimonio diuino.

 ac

horizonte ſunt, adeoque nec oriuntur nec occidunt. Iam omnia immediate cohaerent, et hinc recte ſe habet demonſtratio.

§. CXXV.

Quartum.

Nec minus inde colligas, 4) in demonſtratione eo vſque progrediendum eſſe, donec peruenerimus ad principium aliquod vel in ſe notum, vel antea demonſtratum.* Nam niſi id fieret, denuo opus eſſet demonſtratione demonſtrationis.

* Sic e. gr. demonſtratio, quam modo dedimus, omnino ſufficeret ei, qui ex geographia didicit, quid ſit ſphaera parallela: non autem ea ſufficeret, ſi mihi res eſſet cum homine, eius diſciplinae ignaro. Huic enim primum per definitionem oſtendendum eſſet, *quid ſit ſphaera parallela, horizon, aequator, ſitus parallelus*, deinde probandum, *ſub polis ſphaeram talem eſſe*, ac denique, *in tali ſphaera horizontem ac aequatorem parallelos eſſe.*

§. CXXVI.

Qualis demonſtratio a poſteriore?

Porro A POSTERIORE aliquid demonſtratur, quoties cauſſa ex ſuo effectu oſtenditur. Vbi tamen ea adhibenda cautio, ne alios effectus in ratiocinationem admittamus, quam qui neceſſario, et ex illa ſola cauſſa proficiſcuntur. *

* Vbi ergo vnius rei plures cauſſae eſſe poſſunt, non procedit demonſtratio. Hinc male ex ruina aedium colligo, ventum vehementem fuiſſe. At recte infero: *eclipſis*

eclipſis lunaris oritur ex umbra terrae inter ſolem et lunam interpoſitae: umbra illa eſt rotunda; ergo et corpus telluris, unde proiicitur, eſt rotundum.

§. CXXVII.

Praeterea alia DIRECTA, alia INDIRECTA eſt demonſtratio. *Illa* eſt, quam hactenus deſcripſimus: *haec*, propoſitionem veram eſſe, inde oſtendit, quia ex oppoſita vel abſurdum, vel impoſſibile, vel, quod teſte experientia falſum eſt, ſequitur. Quae ſane firmior eſt, quam vulgo videtur. Nam quum duo contradictoria ſimul vera eſſe nequeant, (§. 72.) et ex vera propoſitione, ſi in forma aut conſequentia non pecces, falſa concluſio elici non poſſit: (§. 99.) vera ſane erit propoſitio, cuius ex oppoſita abſurdum vel impoſſibile quid neceſſario fluit.* Nec non demonſtratio indirecta?

* Sic *lunam eſſe corpus opacum*, recte inde demonſtro, quia, *ſi tale non eſſet, lumen ſolare tranſmitteret, et ſic nulla umquam exſiſteret eclipſis lunaris. Quod quum falſum ſit, falſum etiam eſſe oportet, lunam eſſe corpus pellucidum. Eſt ergo corpus opacum.* Q. E. D.

§. CXXVIII.

In ea demonſtratione id tantum prouidendum, 1) vt abſurdum, impoſſibile, falſum neceſſario ex propoſitione oppoſita fluat. 2) Vt propoſitio, ex qua tale quid eli- Quid in ea obſeruandum?

SECTIO III.

DE VERITATE PROBABILI.

§. CXXX.

Sufficiant haec de veritate *certa* ac *demonſtratiua:* proximum eſt, vt de PROBABILI agamus. Vt vero illius fundamentum diximus eſſe *principium:* ita haec ſola HYPOTHESI nititur. (§. 107.)

Fundamentum veritatis probabilis; hypotheſis.

§. CXXXI.

Eſt autem HYPOTHESIS propoſitio, quam ideo pro vera adſumimus, quia proprietates et effectus rei inde commode explicantur. *

Quid *hypotheſis?*

* E. gr. ſi adſumam, terrae motus ex materia ſubterranea, inflammabili, maxime nitroſa et ſulphurea, oriri: id quidem ita ſe habere, aliter demonſtrare non poſſum, quam quia omnia phaenomena, quae in terrae motu obſeruantur, inde ſatis commode poſſunt explicari. Eſt ergo *hypotheſis*, quam iure pro-falſa habere non poſſum, quamdiu verior et certior non profertur.

§. CXXXII.

Aut vero pro hypotheſi adſumo *verborum* ſignificationem, poſitum, connexionem, cum fine auctoris conſpirantem, aut *teſtis* cuiuſdam auctoritatem, aut *euentum* actionum, vel inclinationum ſigna, aut

Quotuplex probabilitas?

phaenomenorum ex cauſſa aliqua explicationem commodam. Si primum, ſit probabilitas illa HERMENEVTICA: ſi ſecundum, HISTORICA, quae ſpeciatim FIDES dicitur: ſi tertium, MORALIS et POLITICA: ſi poſtremum denique; PHYSICA adpellabitur.

§. CXXXIII.

Fundamentum probabilitatis hermeneuticae.

Fundamentum itaque probabilitatis HERMENEVTICAE eſt: 1) *quod cum verborum ſignificatione, poſitu, connexione, itemque cum auctoris fine et affectu conuenit: id probabiliter pro ſenſu auctoris habendum.* *

* Dicemus ea de re infra (*cap. 4. ſect. 2.*) vbi *de interpretatione* erit agendum. Eſt enim hoc genuinum verae interpretationis fundamentum.

§. CXXXIIII.

Itemque hiſtoricae.

Probabilitatis HISTORICAE, ſeu FIDEI, fundamentum eſt regula: 2) *quod verum eſſe teſtatur homo fide dignus, id probabiliter verum eſt.* *

* Ita credimus *Polybio*, quae de bellis Punicis; *Ioſepho*, quae de excidio gentis Iudaicae refert. Nemo autem ſanus credet, quae *Cochlaeus* de Lutheri rebus geſtis nequiſſime calamo effudit.

§. CXXXV.

§. CXXXV.

Quod traditur nobis ab hominibus, id 1) aut a *praeſentibus* vel *coaeuis* traditur, aut ab *abſentibus*, et *recentioribus*. 2) Teſtes vel *plures* ſunt, vel *vnus*: itemque 3) vel *oculis* rem perceperunt, vel ab aliis *narrari* audiuerunt, quin et 4) vel *ſcientiae ſuae rationes* reddunt, vel non, et 5) vel rem in ſe *poſſibilem* referunt, vel *mirabilem*, vel plane *impoſſibilem*. Denique 6) vel *noti*, vel *ignoti* ſunt, 7) vel *neutrarum partium*, vel *vni parti* magis obnoxii, 8) vel *prudentes*, vel *vecordes*, 9) vel *probi*, vel *improbi* et *mendaces*. Teſtium non eadem auctoritas.

§. CXXXVI.

Ex quibus diuiſionibus facile intelliguntur axiomata, ex quibus de gradibus fidei humanae poteſt iudicari: I. *Quo magis certus ſum, auctorem nec voluiſſe, nec potuiſſe me decipere, eo maiorem ei fidem habere teneor.* * II. *An quis me vel voluerit, vel potuerit decipere, ſaepe ex ipſis narrationis circumſtantiis iudicandum eſt.* ** Axiomata de gradibus fidei humanae.

* Quum enim fides pro hypotheſi habeat *auctoritatem*, (§. 132.) auctoritas nitatur teſtimonio fide digno, (§. 134.) fide dignus autem ſit, qui nec vult, nec poteſt me decipere: quo magis de hoc certus ſum, eo probabilius eius teſtimonium eſſe oportere, facile patet.

* Quum enim res ad teſtimonia redeat, teſtimonium autem verum ſibi ipſi contradicere, aut ſui diſſimile eſſe non poſſit: vbi circumſtantiae eius contradictoriae vel diſſimiles ſunt, ibi teſtem vel voluiſſe, vel potuiſſe decipere, ſuſpectumque eſſe eius teſtimonium, facile apparet.

§. CXXXVII.

Regulae de numero et qualitate teſtium, ſi rem mirabilem narrent.

Certiſſimum ita eſt, 1) vni teſti, rem mirabilem narranti, parum fidei haberi, etiamſi alias non adeo ſuſpectus ſit, maxime vbi res ita comparata eſt, vt teſtis facile decipi imaginatione potuerit. 2) At maiorem eſſe probabilitatis gradum, ſi rem, vt vt mirabilem, non impoſſibilem tamen, plures teſtes, licet non per omnia eodem modo, iisdemque circumſtantiis, referant. 3) Multo probabilius eſſe, quod plures fide digni iisdem circumſtantiis referunt: eamque probabilitatem 4) haud parum augeri, ſi teſtes ſint oculati, ſi perſonae publicae, ſi iurati.

§. CXXXVIII.

De narratione rei minus mirabilis.

Si res, quae refertur, poſſibilis et minus mirabilis eſt: 1) fama ſine certo auctore minus facit probabilitatis; aliquanto plus, 2) ſi vnus vir prudens et probus ſe rei interfuiſſe dicat: multo plus, 3) ſi rem plures eodem modo, iiſdemque circumſtantiis et maxime, 4) ſi iurati referant.

§. CXXXVIIII.

§. CXXXVIIII.

In factis antiquis 1) recentiori ſcriptori, alterutri parti obnoxio, nullum narrationis fundamentum alleganti, parum creditur, maxime ſi alii alteri parti addicti contradicant. 2) Aliquanto plus, ſi neutrarum partium, et vir prudens et probus ſit: eiuſque narrationi 3) multo maius pondus accedit, ſi rem certis indubiisque documentis confirmet. 4) Probabilius multo eſt vnius coaeui, viri probi, prudentis, et qui rei interfuit, teſtimonium, quam plurium recentiorum. 5) Idque plane ſummum gradum obtinet probabilitatis, ſi plures eius modi teſtes, non ex compacto, factum eodem modo, iiſdemque circumſtantiis narrant. **De narratione rerum antiquarum.**

§. CXXXX.

Ita porro res ipſa et circumſtantiae docent, 1) minimum probabilitatis gradum obtinere, quae *poëtice*; 2) paullo maiorem, quae *oratorie*; multo maximum, quae *hiſtorice* narrantur, circumſtantiis non exaggeratis, ſed ſimpliciter recenſitis. **De modo narrandi.**

§. CXXXXI.

Denique teſtimonium diuinum, ſi de eo certo conſtet, ſummum gradum fidei attingere, ipſique demonſtrationi, ſeu argumento ἀποδεικτικῷ aequipollere, veracitas **De teſtimonio diuino.**

ac bonitas Dei, falli ac fallere neſcii, vnumquemque conuincit. *

* Vndehic non quaeritur, ſitne res ita comparata, vt mirabilis vnicuique videri debeat? ſed an adſit *euidentia teſtimonii?* id eſt, 1) an diuinum hoc ſit teſtimonium? et 2) ſi diuinum eſt, an hoc modo neceſſario intelligendum ſit? Quae poſterior quaeſtio ex fundamentis probabilitatis hermeneuticae diiudicanda eſt. (§. 133.)

§. CXXXXII.

Fundamentum probabilitatis moralis et politicae.

Proxima eſt probabilitas MORALIS et POLITICA, quae quum euentu actionum et inclinationum ſignis nitatur: (§. 132.) et ab vna ſaepe cauſſa vel actionis circumſtantia, per Dei prouidentiam mutata, totus conſilii euentus pendeat, ac praeterea homines ſaepe ſimulent diſſimulentque: conſequens eſt, vt ſiue a conſiliis ad euentus futuros, * ſiue ab euentibus ad cauſſas et conſilia, ſiue denique a ſignis morum et propenſionum ad ipſas propenſiones argumentum ducamus, iſta illatio ſemper futura ſit probabilis tantum, et quidem gradu non ſummo ſemper, ſed aliquando mediocri.

* Eſt haec illa *diuinatio politica*, qua freti viri rerum ciuilium peritiores futura cecinerunt, tamquam vates. Ciceroni hanc facultatem tribuit Corn. Nep. in *Vit. Attici, cap. 16.* Quin et ipſe de ſe id narrat in *Philipp. VI. cap. 3.* et *Lib. VI. ad diuerſ. epiſt. 6.* Plura eius generis exempla

pla collegit Iuſt. Lipſ. *Monit. polit. Lib. II. cap. 9. monit. 3.* Quin et Ioſephi Iudaei vaticinium de Veſpaſiani imperio, de quo praeter ipſum Ioſephum Suetonius et Dio Caſſius narrant, εὐστοχίᾳ cuidam ſeu diuinationi politicae tribuit Gottfr. Olear. in *Diſſert. de vaticinio Ioſephi*, edita Lipſ. 1699.

§. CXXXXIII.

Denique PHYSICAE probabilitatis fundamentum eſt hypotheſis, ex qua phaenomena omnia facile explicantur, (§. 132.) Ac denique phyſicae.

§. CXXXXIIII.

Ex quo facile patet, 1) ſi vel vnum phaenomenon ex hypotheſi explicari non poſſit, eam probabilem non videri, vel ſaltim vix minimum probabilitatis gradum obtinere. Eius gradus infimus.

§. CXXXXV.

Nec minus inde ſequitur, 2) vt quo minus ſubtilis et coacta eſt ratiocinatio, per quam phaenomena ex aliqua hypotheſi explicantur, eo probabilior futura ſit hypotheſis. Gradus ſecundus.

§. CXXXXVI.

Denique 3) ſi hypotheſis ita comparata eſt, vt, poſitis iiſdem cauſſis, idem effectus ſequatur, vel eadem phaenomena per Supremus.

artem exhiberi poſſint, ea ſummum probabilitatis gradum procul dubio attingit. *

* Sic hypotheſis Carteſiana de iride paene eſt ἀποδεικτική, quia eius imitatione iris poteſt repraeſentari. Ventum oriri, ſi aër craſſior et compreſſus in regionem aëris tenuioris incidat, paene certum eſt, quia ventus hoc modo produci poteſt per Aeoli pilam etc.

§. CXXXXVII.

An phyſica phaenomena ex hypotheſibus metaphyſicis explicanda?

At cauendum, ne phaenomena phyſica explicemus ex hypotheſibus *metaphyſicis*, niſi quid realitatis illis inſit.

§. CXXXXVIII.

Differentia hypotheſeos, poſſibilitatis, fictionis.

Multoque magis prouidendum, ne HYPOTHESIS confundatur cum POSSIBILITATE et FICTIONE. Sane Epicuri hypotheſis de motu atomorum mera eſt fictio; hypotheſis Honorati Fabri de materia planetarum mera poſſibilitas.

§. CXXXXVIIII.

Quid fictio? quid poſſibilitas?

Si nimirum exſiſtentia rei, per hypotheſin aſſumtae, nullo modo probari poteſt, ea eſt FICTIO: ſin exſiſtentia rei, quam ſupponimus, probari poteſt, at phaenomena aeque ex hac, ac ex alia cauſſa, explicari poſſunt, POSSIBILITAS tantum inde oritur.

§. CL.

§. CL.

Haec ſunt vera ac genuina veritatis probabilis fundamenta. Quibus recte intellectis, facile carebimus LOCIS illis DIALECTICIS, quos et *topicos* barbare adpellitant. Regulae enim illae ſeu canones, quos inde petunt, ita comparati ſunt, vt ex quibuſdam aeque demonſtratio ac probabilitas, ex aliis ne probabilitas quidem peti poſſit. Quid de locis dialecticis ſentiendum?

§. CLI.

Ceterum veritatis probabilis cognitio, OPINIO; et haec, ſi ex ſignis communibus procedit, PRAESVMTIO: ſin ex propriis, CONIECTVRA* adpellatur. Quid opinio, praeſumtio, coniectura?

* *Praeſumtio* aeque ac *coniectura* pro diuerſis circumſtantiis alias aliaſque denominationes ſortitur. Illa enim vbi in deteriorem partem inclinat, SVSPICIO; haec ſi ad res futuras pertinet, DIVINATIO adpellatur, cuius pleraque ſigna, praeter phyſica, medica et politica, (§. 143.) vix probabilia ſunt.

§. CLII.

Vbi probabilitas cum probabilitate colliditur, naſcitur DVBITATIO, quae nihil aliud eſt, quam ſuſpenſio iudicii, vel adſenſus in alterutram partem cohibitio. Quid dubitatio?

§. CLIII.

§. CLIII.

Quid circa illam obſeruandum?

Ex quo facile patet, 1) vni rem dubiam videri poſſe, de qua alter ſit certiſſimus. 2) Dubitationem non confundendam eſſe cum negatione; quia, qui dubitat, nec adfirmat, nec negat: adeoque 3) eum, qui de myſterio aliquando dubitat, non ideo ſtatim *atheum* aut *profanum*, ſed *infirmum fide* eſſe. 4) Maxime differre dubitationem a σκέψει, quae eſt dubitatio ſine ratione iuſta ac idonea, id eſt, ſine colliſione probabilitatum.

§. CLIIII.

Quid ſcrupulus?

Aliquando contingit, vt res vel demonſtratiua vel probabilis ſit, et tamen nobis oboriatur difficultas, quam ipſi ſuperare non poſſumus. Tunc magis SCRVPVLVS, quam *dubitatio*, oritur.

§. CLV.

An is ad ſenſum omnem ſuſpendat?

Vnde colligimus, 1) ſcrupulum non ſuſpendere adſenſum circa totam rem. * 2) Non eſſe hoc acuti ingenii ſignum, ſi quis ſcrupulos plures ſibi aliiſque mouere, quam eximere, poſſit. 3) Male actum iri cum veritate, ſi ei non prius accommodetur adſenſus, quam ſcrupulis omnibus exemtis.

* Ita ſexcenti ſunt homines pii, qui toti ſcripturae ſacrae fidem habent indubiam, quamuis innumeros ſcrupulos, qui in quaeſtionibus geo-

geographicis, chronologicis, genealogicis, quin et philologicis, oriuntur, animo euellere non poſſint.

§. CLVI.

Deniquealiquando rem,quae nobis ipſis probabilis non eſt, aliis poſſumus probabilem reddere, ſi ratiocinemur ex hypotheſi, ab ipſis recepta. Quae ratiocinatio dicitur ARGVMENTVM κατ' ἄνθρωπον, ſeu AD HOMINEM. * Argumentum ad hominem.

* E. gr. quemquam hominum poſſe *noua Biblia* condere, nemini noſtrum probabile erit. At, qui credunt, eſſe hominem, qui poſſit nouos fidei articulos condere, iis non poterit non probabilis videri ratiocinatio: *qui nouos articulos fidei condere poteſt, poteſt etiam eos exponere in libro, qui in poſterum pro norma fidei ſit habendus: liber, qui in poſterum pro norma fidei habendus eſt, erunt noua Biblia: qui ergo nouos fidei articulos condere, et eos in libro exponere poteſt, poteſt et condere noua Biblia.* En argumentum ad hominem.

§. CLVII.

Ea argumentatione κατ' ἄνθρωπον vtimur vel ad *conuincendos alios* de veritate theſium noſtrarum, vel ad *hypotheſin* aduerſariorum deſtruendam. Si prius; naſcetur inde *opinio* de *veritate* theſeos noſtrae: * ſin poſterius; *opinio* de *falſitate* antitheſeos, adeoque haec argumentatio poſteriore caſu in probabilitate idem praeſtabit, quod in demonſtratione deductio ad impoſſibile vel abſurdum. Eius effectus.

* Non

* Non conuictio. Simul ac enim alter de veritate hypotheſeos ſuae ipſe dubitare incipit: argumentatio haec vim ſuam ac robur amittet. E. gr. Romanenſium hypotheſis eſt, *infantes haereticorum baptizatos morientes non damnari.* Si inde colligam, *ergo et extra eccleſiam Romanam ſalutem eſſe*, argumentatus ſum κατ' ἄνθρωπον. At ſimul ac illi reiecerint priorem hypotheſin, etiam haec concluſio amittet vires ſuas.

§. CLVIII.

Probabilitas ſaepe demonſtrationis inſtar eſt. Sic variae ratiocinationes gignunt veritatem probabilem. Harum ratiocinationum ſi plures concurrant: tam firma ſaepe haec eſt probabilitas, vt a veritate demonſtratiua parum diſcrepet.

CAPVT IIII.

DE MEDIIS VERITATEM INVENIENDI COMMVNICANDIQVE CVM ALIIS.

SECTIO I.

DE MODO VERITATEM MEDITATIONE INVENIENDI.

§. CLVIIII.

Connexio. Quum hactenus de operationibus intellectus humani, ipſaque natura veritatis ſatis pro inſtituti ratione actum ſit: proximum eſt, vt, quomodo his intellectus ope-

operationibus ad *inueſtigandam proponendamque* veritatem vtendum ſit, dicamus paullo accuratius. (§. 6.)

§. CLX.

Veritas INVESTIGATVR vel per MEDITATIONEM, vel per LECTIONEM ſcriptorum alienorum, vel per DISPVTATIONEM, ſeu comparationem binarum theſium ſibi oppoſitarum. Ita inuenta autem PROPONITVR vel SCRIBENDO, vel viua voce, DOCENDO. In quibus omnibus, quid obſeruandum ſit, in ſequentibus erit diſpiciendum. Quotuplici modo veritas inueſtigetur et proponatur?

§. CLXI.

Primum MEDITATIONE inueſtigatur veritas, (§. 160.) per quam nihil aliud intelligo, quam *cogitationes, ita ad leges et iuſto ordine inſtitutas, vt nouae ſemper veritates ex veritatibus ſemel cognitis emergant.* Quid *meditatio?*

§. CLXII.

Ordo iſte, quem intellectus in cogitando obſeruat, quoties in veritatem certam inquirit, vocatur METHODVS SYNTHETICA. * Et quia illa a geometris potiſſimum, quin omnibus mathematicis, ſtricte obſeruatur, GEOMETRICA etiam dici ſolet. Methodus ſynthetica vel geometrica.

* Vulgo

* Vulgo equidem *methodum* inquirendi in veritatem diuidunt in *ſyntheticam et analyticam*, quarum *illa* a principiis ad concluſiones; *haec* a concluſione ad principia procedit. Sed vbi concluſiones notae ſunt, veritas magis *adplicatur* et *diiudicatur*, quam *quaeritur*. Igitur methodus analytica magis ad capita ſequentia pertinebit.

§. CLXIII.

Quomodo praeparatus quis ad meditandum accedere debeat?

Hanc adhibiturus primo omnium det operam, vt ATTENTIONEM iuſtam adferat, deinde, vt mentem a PRAEIVDICATIS OPINIONIBVS vacuam ad meditationem adplicet.

§. CLXIIII.

Attentio quomodo excitanda?

Attentionem excitabimus, 1) ſi, quam praeclara res ſit veritas, ſaepius cogitemus, * 2) ſi ab aliis cogitationibus atque occupationibus vacui, et animo tranquillo, ad meditationem accedamus, 3) ſi feſtinemus lente, ** 4) ſi ea, quae meditamur, in chartam coniiciamus. Multum quoque attentionem prouehunt 5) ſolitudo, 6) ſilentium, 7) tempus matutinum, et inprimis 8) diuturnum ſtudium earum diſciplinarum, in quibus facultas bene ratiocinandi perpetuo exercetur, quales praecipue ſunt mathematicae.

*Sincerum veritatis inueſtigandae ſtudium vel ſolum attentionem noſtram excitabit. Quis enim non attente contemplatur, quod amat? Cur ſomnus non facile obrepit iis, qui ſpectant comoedias?

** Aliud

** Aliud eſt rem *obiter* contemplari, aliud *attente*. *Illud* fit a feſtinantibus, *hoc* ab iis, qui omnem aciem ad rem ita conuertunt, vt eam ſecundum omnes qualitates, modos, relationes, effecta, contemplentur. An id fieri poſſet a feſtinantibus?

§. CLXV.

Quumque praeiudicia AVCTORITATIS et PRAECIPITANTIAE veluti tenebras intellectui offundant, (§. 18.) et hinc ſequatur, vt, qui ſe meditationi accingunt, ab illis vacuos eſſe oporteat: (§. 163.) per ſe patet, vtiliſſimam fore dubitationem, dummodo 1) ea non ſit ſceptica, (§. 153, 4.) et 2) dubitetur non de criteriis veritatis, ſed de nexu propoſitionum cum principio, nec 3) praefracte negetur id, de quo dubitatur. (§. 153, 2.) **Quomodo praeiudicia debellanda per dubitationem?**

§. CLXVI.

Dubitatio haec, tam accurate ſuis circumſcripta limitibus, contra opiniones quamplurimas, etiam vulgo receptas, ſcrupulos iniiciet, teque facile docebit, 1) *et parentes, et praeceptores* tuos, *et viros magnos, et celebres, et probos, et canitie venerabiles*, aliquando et erraſſe, et errare poſſe: contra, 2) nonnunquam et *olitorem eſſe quaedam opportuna loquutum*, adeoque 3) te nullius auctoritati, tamquam claudum pilae, inhaerere debere. **Inprimis praeiudicium auctoritatis.**

§. CLXVII.

Et praeiudicium praecipitantiae.

Nec minus inde perſpicies, 4) mentem minus attentam facile opinionem receptam, quamuis abſonam, pro veritate, id eſt, nubem pro Iunone, amplecti. 5) Veritatem non ita omnibus obuiam, ac prope in medio poſitam eſſe, vt veluti ſe ſponte offerat, etiam minus diligentibus, adeoque, 6) ceu peſtem fugiendum eſſe praeiudicium praecipitantiae, et 7) ea etiam, quae nobis penitus perſpecta habere videmur, quaſi ignota accuratius inueſtiganda eſſe.

§. CLXVIII.

Ordo in meditatione obſeruandus.

Ita praeparatus ac veluti praemunitus facile animaduertes, quid tibi, meditationi te accingenti, primo omnium faciundum ſit. Quum enim cognitio noſtra a ſenſione incipiat, ſenſio autem, ſub diuerſis circumſtantiis ſaepe repetita EXPERIENTIAM gignat, (§. 23.) ex hac denique nobis ideas *claras*, *diſtinctas*, *adaequatas* formemus: (§. 25.) primum EXPERIVNDVM erit tam diu, donec nobis, quoad licet *claram*, *diſtinctam* atque *adaequatam* ideam rei adquiſiuerimus. *

* Id non modo in rebus naturalibus faciendum, ſed et in moralibus et ciuilibus. Quemadmodum enim fruſtra meditari conaueris de parheliis, niſi in promtu ſint tuae aliorumue phyſicorum atque aſtronomorum obſeruationes atque experientiae: ita

ita non magis cum ſucceſſu aliquo meditaberis de virtute, vitiis, adfectibus, quin et de republica, iuribus, ſimilibuſque, niſi quae harum rerum omnium adfectiones, relationes, fines, effecta ſint, experiundo accurate didiceris.

§. CLXVIIII.

Ne autem fallat experientia: res ipſa te docebit, 1) regulas, quas de ſenſione et experientia non vno loco dedimus, (§. *23. ſeq.* §. *115. ſeqq.*) diligenter eſſe obſeruandas; 2) in conſilium etiam adhibendas eſſe aliorum obſeruationes, eaſque, 3) ſi fieri poſſit, * repetendas, vt, an recte ſe habeant, tanto certius ſcias. **Primum experiundum.**

* Alia enim experimenta inſtituere facile eſt, alia vel difficilius, vel plane non poſſunt inſtitui. Sic e. gr. quae alii de natura aëris, de ebullitione certorum oleorum, inter ſe mixtorum, ſimilibuſque phaenomenis obſeruarunt, facile repetendo explorare poſſumus: at difficilius aliorum obſeruationes de parheliis, paraſelenis, cometis, tranſitu Mercurii per Solem, et ſimiles, hoc modo examinabimus, quia partim nec quotidiana, nec vbiuis conſpicua ſunt haec phaenomena, partim, ſi quando contingunt, non ſine magno inſtrumentorum adparatu obſeruantur.

§. CLXX.

Quo plures in promtu ſunt obſeruationes huius modi certae, et accurate collectae; eo proniorem nobis viam muniuimus ad veritatem. Iam enim nihil erit **Deinde definiendum.**

facilius, quam ex illa obſeruationum ſilua conſtruere DEFINITIONES tot *, quot opus eſt ad claram, diſtinctam, atque adaequatam obiecti ideam adquirendam.

* E. gr. qui aërem definit duce experientia, quod ſit *corpus fluidum, tellurem intra certam altitudinem ambiens, et ſpatia in et ſupra eam, ab aliis corporibus relicta, occupans, niſi ab alio quodam impediatur*, ei etiam definiendum, *quid* ſit *corpus*, quid *fluidum*, quid *atmoſphaera*, quid *altitudo aëris*, quid *ſpacium*, quid *vacuum*, quid *occupare ſpacium?* etc. Et quamuis deinde in veritate cum aliis communicanda omnibus his definitionibus forte non opus futurum ſit: eae tamen non ſunt ſuperuacuae in veritate inuenienda.

§. CLXXI.

An praeciſe requirantur definitiones reales?

Definitiones *reales* non ſemper initio ſtatim inueniri poſſunt, et tunc ſufficiunt *nominales*, modo illae ad amuſſim factae ſint. * (§. 38. *ſeqq.*)

* Egregie enim falluntur, qui definitiones nominales ad inueniendam veritatem inutiles exiſtimant. Continent ſane certas notas, quibus res ſemper ab omnibus aliis diſtinguitur. (§. 38.) Eae notae ſunt proprietates eſſentiales, et hinc non poſſunt non nouas ſuppeditare veritates.

§. CLXXXII.

Hinc porro diuidendum.

Nec minus vtile erit, res definitas, ſi fieri poſſit, ſecundum regulas, ſupra expoſitas, DIVIDERE, et ſingulorum membro-

brorum nouas condere definitiones. (§. 44. *ſeqq.*) Quo plures enim nanciſcimur definitiones: eo plures nobis ſunt fontes inueniendae veritatis, modo obſeruemus, quae ſupra de exploranda definitionum veritate dicta ſunt. (§. 63.)

§. CLXXIII.

Poſtea repetienda axiomata.

Singulae definitionum partes ſingulas dabunt praemiſſas, ex quibus, addita noua idea, per regulas ratiocinandi facile elicies AXIOMATA, quae baſes ſunt reliquarum concluſionum inde deriuandarum. *

* E. gr. eſto definitio: *totum eſt, quod ex omnibus ſui partibus conſtat.* Habes praemiſſam: *totum ex omnibus ſui partibus conſtat.* Eam compara cum ideis, *maius vel minus eſſe*, habebis alteram etiam praemiſſam. Ratiocinaberis ergo: *quod ex omnibus ſui partibus conſtat, eſt maius vnaquaque ſui parte: totum ex omnibus ſui partibus conſtat: eſt ergo totum maius vnaquaque ſui parte.* Quae concluſio axioma eſt.

§. CLXXIIII.

Vnde fluent corollaria?

Vbi eius generis plura axiomata in promtu fuerint: per regulas conuerſionis, (§. 61. *ſeqq.*) oppoſitionis, (§. 70. *ſeqq.*) collariique nouis ideis, facile reperies COROLLARIA quamplurima, ex quibus tamen ea potiſſimum, quae vel maximi, vel alicuius momenti erunt, ſeliges. *

 * Eſto

* Eſto definitio: *commodatum eſt contractus re initus, quo rem alteri gratis ad certum vſum ita concedimus, vt eadem in ſpecie reſtituatur.* Habebis inter alia hoc axioma: *commodata res non eſt abutenda*, alias enim non in ſpecie reſtitui poſſet. Ex eo fluent corollaria per *conuerſionem: quotieſcumque nobis res datur ita, vt abutamur*, (veluti in mutuo,) *toties non eſt commodatum. In re ergo fungibili non eſt commodatum.* Per oppoſitionem: *falſum ergo eſt, commodatam rem abſumi poſſe*, adeoque et *falſum, mutuum et commodatum non differre*, quamuis Germanis geliehen dicatur et mutuum et commodatum. Per ratiocinationem denique: *ſi res commodata non abutenda eſt, commodatarii erit, eam diligentiſſime cuſtodire:* adeoque, *ſi ea illius culpa vel periit, vel deterior reddita eſt, damnum reſarcire, nec commodans obſtrictus erit, ſi res exſtat, pro ea accipere aeſtimationem, cet.* Sic vnum axioma plura dabit corollaria, ſi meditationem continuaueris.

§. CLXXV.

Quomodo inueniri poſſint theoremata et problemata?

Si plures definitiones inter ſe contenderis: facile reperies THEOREMATA et PROBLEMATA. * Id modo obſeruandum, comparandas eſſe definitiones, quae aliquid inter ſe commune habent: alias enim comparabis diſparata, nec illis quidquam inuenies, praeter propoſitiones negatiuas, quas et pueri iam ſciunt.

* Sic, comparatis *mutui* et *commodati* definitionibus, habebis theorema: *in mutuo, non in commodato, transfertur dominium.* Si contenderis definitiones *commodati* et *verum*

verum fungibilium, ſolues problema: *an in pecunia commodatum conſiſtere poſſit?* Poſſe enim, facile intelliges, ſi pecunia non ſit vſualis, ſed ex numiſmatibus rarioribus, quae et ſine abuſu vtilitatem praeſtant, conſtet.

§. CLXXVI.

Et *axiomata* quidem, et *corollaria*, raro aliam demonſtrationem requirunt, quam ipſam definitionem. At *theoremata* et *problemata* ex corollariis, axiomatibus, definitionibus demonſtranda ſunt, ſi vere conuicti eſſe velimus.

An hae inventae propoſitiones egeant demonſtratione?

§. CLXXVII.

Denique nullum eſt corollarium, nullum theorema, nullum problema denique, ex quo comparato cum aliis ideis nouae veritates non fluant, ſi aciem meditationis intenderis.

Quomodo continuanda meditatio?

§. CLXXVIII.

Ita veritates *certae* per meditationem inueniuntur. *Probabiles* non aliter reperies, quam ſi 1) omnia rei phaenomena, quoad fieri poteſt, experiundo inueſtiges, iiſque inter ſe comparatis, 2) de inuenienda hypotheſi labores, ex qua illa explicari poſſint. Id enim quoties fieri poteſt, hypotheſis illa erit probabilis, et pro vera tamdiu habebitur, donec meliorem alius oſtenderit.

Quomodo reperiendae veritates probabiles?

§. CLXXVIIII.

Siue hiſtoricae, ſiue aliae.

Itemque obſeruandum erit, ſiue de *probabilitate hiſtorica*, ſiue de *phyſica*, ſiue de *politica* vel *morali*, ſis ſollicitus. In *hiſtorica* enim conferendae erunt regulae de auctoritate, eiuſque gradibus: (§. 136. *ſeqq.*) in *morali* vel *politica* conſilia et rei circumſtantiae comparanda, et pro hypotheſi ponendum, poſitis huius modi conſiliis et circumſtantiis, talem ſequi ſolere euentum. (§. 142.)

§. CLXXX.

Cur alii in veritatibus certis, alii in probabilibus inueniendis feliciores ſint?

Vel maxime tamen in inuenienda veritate probabili, *ingenio*; quemadmodum in reperienda certa, *iudicio* opus eſt. Et hinc non mirum eſt, alios in veritatibus probabilibus, alios in certis, inueniendis eſſe feliciores.

SECTIO II.

DE MODO VERITATEM PER INTERPRETATIONEM INVESTIGANDI.

§. CLXXXI.

An legendi ſint libri?

Non modo autem meditando reperitur veritas, verum eadem etiam ex aliorum libris eruitur. (§. 160.) Equidem ſi

ſi ita ageretur cum humano genere, vt rerum omnium cauſſas et naturam ipſi inueſtigare poſſemus: magna librorum mole aequo animo careremus. Iam quum nec occaſio ſit, omnia experiundi, et vitae breuitas vetet nos ſpes inchoare longas: in ſubſidium omnino adhibenda, quae ab aliis de rebus ad varias ſcientias pertinentibus ſcripta ſunt. *

* Hinc facile patet, quid ſentiendum de iis, qui vel omnem librorum lectionem aſpernati commendarunt bibliothecam τρίβιβλον, libros puta *naturae*, *ſcripturae* et *conſcientiae*, vel pauciſſima tantum legenda eſſe, monuerunt.

§. CLXXXII.

Quum itaque legendi ſint libri de rebus ad varias ſcientias pertinentibus, ſcripti: (§. 181.) conſequens eſt, vt abſtinendum ſit a libris, qui 1) vel ad vitia irritanda comparati, (*M.* §. 280.) vel 2) ad augendam ſcientiam noſtram minus idonei ſunt. 3) Vt ne libros quidem, mentem honeſta voluptate demulcentes, alio fine euoluere debeamus, quam vt verum inde fructum capiamus. * Qui libri legendi?

* Hoc conſilio legendi ſunt *libri hiſtorici comoediae*, *ſatyrici*, *poëtae*, *libelli eriſtici*, *ephemerides eruditorum*, et ſimiles. Non cortici hic inhaerendum, ſed nucleus quaerendus, alioquin in vanam curioſitatem, id eſt, in voluptatem, euadet hoc legendi

 ſtudium.

ſtudium. Praeclara quaedam hanc in rem monita dedit Plutarch. in libello *de audiendis poëtis*, *Tom. II. Opp.*

§. CLXXXIII.

Quomodo? Quum deinde ſcientiae cauſſa legendi ſint libri: (§. 183, 2.) conſequens eſt, 3) vt et media, librum cum fructu legendi, adhibenda ſint, qualia omnino ſunt 4) notitia vitae, doctrinae, ſectae auctoris, 5) eiuſdem inſtitutum, quod vel ex praefatione, vel ex hiſtoria litteraria diſcimus, 6) accurata libri partitio, 7) doctrinarum principalium ab illuſtrantibus diſcrimen, 8) ſubſidiorum, quae ad explicanda difficiliora loca faciunt, vſus, et 9) quod praecipuum eſt, meditatio de qualitate et veritate doctrinarum accuratior. *

* Niſi enim haec lectioni adiungatur, multae quidem lectionis homo fortaſſis dici poterit, at non parum occupabitur praeiudicatis opinionibus. Quin adſuefiet homo centonibus conſuendis, nec facile ad bonam frugem perueniet. Confuſionem enim parit lectio promiſcua, cui meditatio non accedit. Vid. Seneca *Epiſt. II.*

§. CLXXXIIII.

An excerpendum? Quumque memoria ſit labilis, vel ſaltim cum aetate decreſcat: * omnino 10) conſultum eſt, ea, quae meditando bona deprehendiſti, in aduerſaria referre, et futuris vſibus ſeponere.

* Equi-

* Equidem *memoria* ſenibus tribuitur: ſed rerum, quae antea contigerunt. (*M.* §. 65.) Quod ad cetera attinet, obliuioſi ſunt, et eorum maxime, quae legerunt, audiuerunt, dixerunt, parum memores.

§. CLXXXV.

Quaeris tu, qua potiſſimum excerpendi methodo vtendum ſit? Ego vero te ea de re nolim ſollicitum eſſe. Nemo ſane ſollicitus eſt de certa methodo, opes et theſauros commode reponendi. Ratio ipſa tibi dictitabit, optimam eſſe excerpendi methodum, quae nec nimis operoſa eſt, et res excerptas, quaerenti illas, facile exhibet. Perinde ergo erit, ſiue res notatu digniores ſub certos titulos referas, eorumque conficias indicem, ſiue eas margini alicuius ſyſtematis adſcribas. * Quomodo?

* Ea excerpendi methodus vel ideo commodiſſima eſt, quia ſic et res, ad diuerſas diſciplinas pertinentes, ſeparantur, et non opus eſt nouo indice, quum vel index ipſi ſyſtemati ſubiunctus, locum, ad quem adſcripſiſti obſeruationes ſingulas, facile oſtenſurus ſit.

§. CLXXXVI.

Ceterum ipſa ſuadebit prudentia, loca auctorum, vnde ſingula delibaſti, diligenter notanda eſſe. Si libros ipſe poſſides, et loca ſunt prolixiora, recte facies, ſi eorum tantum ſententiam breuiter expreſſeris. Sin breuiora ſunt, et ea vel ex codice ali- Quaedam circa aduerſaria obſeruanda.

aliquo MSCto, vel ex libro rariore, et non vbiuis obuio depromſiſti, integra omnino deſcribenda erunt, ſi facere volueris operae pretium.

§. CLXXXVII.

Libros legentibus opus eſt regulis hermeneuticis.

Quum denique libros cum fructu lecturus praecipue adhibere debeat ſubſidia, quibus ad intelligenda loca difficiliora opus eſt: (§. 183, 8.) eo in primis pertinent regulae de probabilitate HERMENEVTICA, quarum genuinum fundamentum iam ſupra attigimus. (§. 133.)

§. CLXXXVIII.

Quid interpretatio?

Eſt enim interpretatio eorum, quae ab auctore vel breuius, vel obſcurius, vel negligentius dicta ſunt, probabilis et veroſimilis explicatio.

§. CLXXXVIIII.

Eius finis.

Itaque finis interpretationis eſt, ſenſum auctoris diuinando adſequi, quem ipſe verbis non ſatis expreſſit. Quum enim ſigna cogitationum ſint verba, ſiue ore prolata, ſiue ſcripta: contingere poteſt, vt ſigna haec non ſufficiant rei deſignandae, ſiue obſcuritas ſit 1) in ſcripturae forma deformi, ſiue 2) in adbreuiationibus vulgo minus notis, ſiue 3) in ſphalmatibus ſcribarum vel typographorum, ſiue 4) in defectu vel vitio interpunctionum, ſiue 5) in verbis obſoletis, nouis, peregrinis, aequiuocis,

uocis, abruptis, ſuperfluis, perplexis, ſiue 6) in ſententiis contradictoriis, et quae paullo difficilius in concordiam reuocantur. *

* Singulas has obſcuritatis cauſſas accurate, vt ſolet, recenſuit, atque exemplis illuſtrauit Thomaſ. in *Praxi log. cap. 3. §. 36-55.* quem et in ſequentibus paſſim non ſine ratione ſequemur.

§. CLXXXX.

Regula I. de adfectu et fine ſcribentis.

Quum itaque hic in ſignis explicandis verſemur, (§. 189.) ſigna autem ad auctorum adfectum et finem comparata eſſe oporteat: (§. 133.) conſequens eſt, 1) vt verba interpretanda ſint, ſecundum ſtatum, adfectum, hypotheſes auctoris, qui ſcripſit. Vt enim duo, quum faciunt idem, non eſt idem, ita duo, quando idem loquuntur, non idem ſemper ſentiunt. *

* Ita nemo dubitat, immortalitatem animae aliud ſignificare *Pythagoreis* et *Platonicis*, aliud *Stoicis*, aliud *Chriſtianis*. Nec negandum, quamuis Ben. Spinoza quaedam de attributis Dei non male dixiſſe videatur, ea tamen aliter omnino accipienda eſſe, ac ſi a Chriſtianis ſcriptoribus prolata eſſent.

§. CLXXXXI.

Regula II. de propoſitionibus.

Quumque qui loquitur, animi ſui ſententiam explicare conetur, idque fieri non poſſit ſine propoſitionibus: ſequitur ſane, 2) vt ipſum ſaepe praedicatum ſignificationem ſubiecti; ſubiectum notionem praedicati indicet. *

Talia

* *Talia enim ſunt ſubiecta, qualia permittuntur eſſe a ſuis praedicatis; talia praedicata, qualia eſſe permittuntur a ſuis ſubiectis.* Hinc ſi *cancro* quis mortuus dicitur, plane aliud quid erit cancer ille, quam quem Titius ſumma cum voluptate comediſſe dicitur.

§. CLXXXXII.

Et de ἅπαξ λεγομένοις. Id quod etiam in vocabulis obſoletis, rarioribus, ἅπαξ λεγομένοις interpretandis vſum egregium praeſtat. *

* Ita Bochartus, Iob. Ludolphus, et alii ex praedicatis, quae *Leuiathani* et *Behemotho* tribuuntur a Iobo, collegerunt, per illum *corcodilum*, per hunc *hippopotamum* intelligi.

§. CLXXXXIII.

Regula III, de antecedentibus, et conſequentibus. Quum vero ſubiectum ſaepe in antecedentibus latitet, praedicatum, in ſubſequentibus accuratius explicetur: conſequens eſt, 3) vt interpres antecedentia et conſequentia ſemper in conſilium adhibere, nec vmquam textum, ſi fieri poteſt, extra contextum conſiderare debeat. *

* Hinc vel maxime commendare ICti ſolent comparationem textuum vnius eiuſdemque veteris ICti, ex eodem libro depromtorum, ex quorum nexu ſaepe perſpicuus fit locus, in ſe obſcuriſſimus. Vid. Henrici Brenkmanni, et Bern. Henr. Reinoldi *Diſſ.* et *Orat. de legum inſcriptionibus*, nec non Iac. Labitti *Vſum indicis Pandect.* vbi rem exemplis illuſtrauit. Id quod et Iac. Cuiacius ac Iac. Gothofredus,

fredus, et hic quidem cum in aliis opuſculis ſuis, tum in luculento *Commentario in regulas iuris* et *in Commentariis in Codicem Theodoſianum* praeclare praeſtiterunt. In exegeſi ſacra vſum huius regulae erudite oſtendit Wolfg. Franzius *de interpretatione*.

§. CLXXXXIIII.

Aliquando auctor doctrinam in aliis quoque locis expoſuit, et tunc ſaepe, quod vno loco obſcurius dixit, altero multo dilucidius expreſſit. Ex quo patet, 4) loca auctorum parallela, quae vocant, diligenter eſſe conferenda, ex iiſque genuinam eorum ſententiam eruendam, modo iſta loca ſibi non manifeſto contradicant. * Regula IIII. de locis parallelis.

* Id quod vel ſtudio et data opera facit auctor, vbi ſententiam ſuam curis ſecundis emendat, cuius rei exemplum praebent Auguſtini *libri Retractationum*, vel ex imprudentia, et inaduertentia animi. Quales ſane contradictiones frequentius occurrunt paſſim, quam credas.

§. CLXXXXV.

Si conſtet, data opera ſententiam mutaſſe ſcriptorem, tunc 5) poſterior ſententia anteferenda eſt priori, id quod tamen 6) in pactis vel ideo non ſemper obtinet, quia homini non ſemper libera conſilii mutandi facultas eſt. * Reg. V. et VI. de diuerſis vnius auctoris ſententiis.

* Aut ergo pactum poſterius *inter eaſdem perſonas* initum eſt, aut *cum diuerſis*. Si *inter eaſdem*: poſterius omnino tollit prius, quia

quia potuere paciſcentes ſententiam mutare. Sin *cum diuerſis*: prius pactum excludit poſterius, quia priori paciſcenti ius quaeſitum per nouum pactum adimi non potuit. Exemplo eſſe poſſunt *ſponſalia bina* cum diuerſis feminis inita, item *literae inueſtiturae* veteres et nouae inter ſe diſcrepantes.

§. CLXXXXVI.

Et de contradictione auctoris.

Sin inconſulto et ex inaduertentia auctor in contradictionem incidiſſe videatur, (quod tamen, ſi vlla conciliandi ratio ſuperſit, credere nos non patitur ſpes, de hominum diligentia concepta,) ceſſat interpretis officium, ac potius, vtra ſententia rectae rationis principiis magis conſentanea ſit, ſecundum regulas logices diſpiciendum eſt. *

* Vnde facile patet, quid ſentiendum ſit de quaeſtionibus: *an in iure dentur antinomiae? quomodo illae conciliandae? an iniuria fiat iuris collectoribus, ſi illis humani quid accidiſſe dicas?* et ſimilibus. Longa enim haec fabula eſt.

§. CLXXXXVII.

Reg. VII. et VIII. de effectu.

Nonnumquam tamen conciliandi aliqua ratio ſupereſt. Et tunc inſignem vtilitatem praeſtabunt regulae: 7) in dubio is ſenſus eligendus, qui vel nihil abſurditatis habet, vel 8) efficit, vt res aliquem effectum ſortiatur. *

* Non

* Non enim probabile eſt, quidquam dicturum ſcripturumue hominem ideo, vt ſermo vel ſcriptura effectum non habeat, niſi perſpicue appareat, loquentem aut ſcribentem vel data opera iocatum, vel emotae mentis fuiſſe. Hinc quum a militibus praeſidiariis Euboeae deditio ea lege fieret, vt capita ipſis ſalua eſſent, perabſurda erat Turcarum cauillatio, dum dedititios medios diſſecabant, ſic capita ſalua fore, in re ſeria nugantes.

§. CLXXXXVIII.

Quando itaque eum ſenſum eligendum eſſe dicimus, ex quo nihil abſurdi ſequatur: (§. 197. 7.) illud non modo intelligendum eſt de abſurditate *abſolute*, ſed et *ex hypotheſi* tali. Ex quo ſequitur, 9) vt verba ita interpretanda ſint, ne qui ſanae mentis fuit, aliquid contra ſenſum communem dixiſſe videatur. * 10) Vt interpretationem conſentaneam eſſe oporteat ſyſtemati auctoris. **

Reg. VIIII. et X. de abſurdo vitando, et ſyſtemate auctoris.

* Saepe tamen, vbi temeritas et dolus acceſſit, verba abſurda in poenam, vel tamquam abſurda accipiuntur, donec contrarium probatum ſit, vel pro non ſcriptis habentur. Prioris exempla paſſim occurrunt in delictis iniuriarum et blaſphemiae. Vid. Beyeri *Delin. iur. crimin. ad art. 106. §. 24. p. 172. edit. nou.* Poſterius praecipue fit in conditionibus impoſſibilibus, turpibus, perplexis, quae vltimis voluntatibus adiectae deprehenduntur. *L. 1. L. 14. L. 20. pr. L. 27. D. de cond. inſt. L. 45. D. de hered. inſt.*

** Ita pleraque Spinozae dicta aliud quid ſonare, ſi ſeparatim audiantur, aliud, ſi cum toto eius ſyſtemate comparentur, iam ſupra obſeruauimus. Et haec eſt illa *analogia fidei*, quam Theologi in interpretandis libris ſacris; *analogia iuris*, quam ICti in interpretandis legibus commendant. Alia exempla dedit Thomaſ. in *Prax. log. cap. 3. §. 82.*

§. CLXXXXVIIII.

Reg. XI. de ſignificatione verborum et XII. de coniecturis.

Ita procedendum omnino, ſi contradictio quaedam legendes torqueat: §. 195. * *ſeqq.*) Sin eius modi contradictio non obſeruetur, et verba tamen paullo obſcuriora appareant: primum firmiter tenendum, II) verba tamdiu in genuina et propria notione accipienda eſſe, quamdiu inde diſcedendi nulla neceſſitas eſt. * Si autem ſic obſcuritas tolli nequeat, 12) ad *coniecturas* confugiendum eſſe, in quibus inueniendis permultum facit ἡ εὐστοχία ſeu ingenii felicitas.

* Id eſt, quamdiu inde vel abſurdum non ſequitur, vel repugnantia cum ſyſtemate et analogia auctoris manifeſto non obſeruatur. Hinc facile patet, et eos errare, qui miracula fingunt, vbi id textus non vrget, e. gr. qui praefracte contendunt, Chriſtum a daemone, *Matth. III. 8.* per aëra raptum: et eos, qui omnia miracula, vel tamquam phaenomena naturalia, vel tamquam ſomnia et viſiones, vel per allegorias interpretanda eſſe contendunt. Syſtemati enim ſacro et analogiae fidei non repugnare miracula, ſatis adparet ex *Act. II, 22, IIII, 30.* et locis quamplurimis.

§. CC.

§. CC.

Coniecturae petuntur aut ex SVBSTRATA MATERIA, et tunc obſeruanda ea, quae ſupra (§. 191.) diximus, aut ex CONIVNCTIS, veluti antecedentibus, conſequentibus, et parallelis, de quibus itidem iam ſupra (§. 193. *ſeq.*) actum, aut ex FINE, qui auctori ob oculos verſatus eſt. Vnde coniecturae petendae?

§. CCI.

Finis hic in *legibus* et *pactis* vocatur RATIO LEGIS vel PACTI: et hinc adeo praetermitti non poteſt, vt recte potius dicere ſoleant ICti, 13) *rationem legis animam eius eſſe*. Id quod etiam de pactorum interpretatione veriſſimum eſt. * Reg. XIII. de inueſtiganda ratione legis vel pacti.

* Ratio enim eſt finis. Fini conſentanea debent eſſe media. Ergo ex fine omnino iudicandum, qualia media eſſe oporteat. Defendimus hoc ICtorum axioma in *Praefatione, Elementis iuris ſecundum ordinem Pandectarum* praemiſſa aduerſus Paganinum Gaudentium. Hinc *in vniuerſum ceſſante fine, media etiam ceſſare oportet*. In legibus id manifeſtum. Nam ſi legiſlator ob peſtis vel alterius luis periculum peregrinos admitti vetat: nemo dubitat, quin, ceſſante illo infectionis periculo, peregrini rurſus admittendi ſint. At diximus: *fine in vniuerſum ceſſante*. Nam ſi ceſſat vno alteroue caſu, lex ideo non exoleſcit, quia fertur de eo, quod vt plurimum in rebus humanis contingit. *L. 3. L. 4. ſeqq. D. de legib.* Hinc e. gr. quamuis aliquando impubes

ante pilos ſapiat: non ideo magis tamen is teſtari poterit, quam reliqui eiuſdem aetatis adoleſcentes. Vid. Huber. *poſit. ad Pand. Lib. I. tit. III. §. 14.*

§. CCII.

Reg. XIIII. de interpretatione reſtrictiua, declaratiua, extenſiua.

Quum itaque ratio legum vel pactorum eorumdem veluti anima ſit: (§. 201.) conſequens eſt, 14) vt interpretatio eorum in DECLARATIVAM, RESTRICTIVAM, et EXTENSIVAM recte diſpeſcatur.

§. CCIII.

Quomodo hae differant?

Vbi enim ratio verbis patet latius, ibi EXTENSIVAM; vbi verba ratione latiora ſunt, RESTRICTIVAM; denique, vbi verba et ratio pari paſſu ambulant, DECLARATIVAM interpretationem adhibendam eſſe, facile patet. *

* Eo pertinet regula, quae tam frequenter iactatur: *Vbi eadem ratio, ibi eadem iuris diſpoſitio eſt.* Sed ea ad ius tantum commune pertinet, non ad priuilegia, de quibus conſtat, quod ad exemplum non trahantur. *L. 1. §. 2. D. de conſtit. princip.*

§. CCIIII.

Reg. XV. de aequitate.

Quumque, vbi verba pactorum vel legum ratione latius patent, *reſtrictiuae* interpretationi locus ſit: (§. 203.) facile patet, 15) in dubio ſemper propenſiores nos eſſe oportere in partem rectae rationi, vir-

virtuti, benignitati, humanitati vel maxime conuenientem. Quae ipſa eſt AEQVITAS illa, quam omnes in ore habent, pauci norunt. *

* Aequitas eſt *virtus correctrix eius, in quo lex propter vniuerſalitatem deficit*, Grot. *de aequitate, indulgentia, et facilitate, cap. 1. §. 3.* Fundamenta huius correctionis ſunt *recta ratio, virtus, benignitas, humanitas*, quae quales ſint, ex principiis genuinae philoſophiae, et maxime moralis, ſatis notum eſt. Si quis ergo nubem pro Iunone, id eſt, *ſtupiditatem* pro recta ratione; *vitium* pro virtute; nimiam *indulgentiam* et *conniuentiam* pro benignitate et humanitate amplectitur, hiſque falſis principiis interpretationem ſuam attemperat: naſcitur inde AEQVITAS CEREBRINA, de qua etiam fuſe diſſeruit Thomaſ. in *Diſſ. de aequitate cerebrina L. 2. C. de reſcindenda vendit. cap. 1.*

§. CCV.

Quum ergo in benignitatem propenſior ſit aequitas: (§. 204.) facile patet, 16) in dubio eligendum eſſe ſenſum legis benigniorem, eoque referri poſſe pleraque, quae de interpretatione ODIOSORVM et FAVORABILIVM monuerunt Grotius, Pufendorffius, et ICti tantum non omnes. * Reg. XVI. de ſenſu beniguiore praeferendo.

* Nemo ignorat, eam regulam impugnaſſe primum Thomaſium in *Praxi log. cap. 3. §. 16. ſeqq.* quumque vir doctus, Vinc. Placcius, eius patrocinium ſuſcepiſſet, exarſiſſe illud certamen, cuius hiſtoriam

 ex

ex ipſis ſcriptis amoebaeis, *Inſtitutionibus Iurisprudentiae diuinae* poſt *Librum II. p. m. 372. ſeqq.* inſertis, facile intelliges. Nimirum dari non poſſe definitiones *fauorabilium* et *odioſorum* accuratas, vel inde patet, quod quae odioſa aliis ſunt, aliis fauorabilia videntur. Sed vix opus eſt regula hac, adplicatu certe difficillima, ſi regulam, hoc aphoriſmo datam, rite intelligamus.

§. CCVI.

Regulae de interpretatione myſtica.

Sunt hae praecipuae de interpretatione regulae, quibus ad eruendum genuinum auctoris ſenſum vtimur. De interpretatione MYSTICA non eſt, quod multa addamus. Nimirum 1) certos nos eſſe oportet, auctorem id intendiſſe, vt arcanius quid his verbis exprimeret. * 2) Certo conſtare debet, phyſicumne an hiſtoricum, an morale, an propheticum iſtud ſit myſterium, quod ſub littera latitat. ** Tunc, 3) qui myſterium iſtud diuinando ita inuenit, vt illud litterae per omnia accurate quadret, is probabiliter † ſenſum auctoris myſticum cenſebitur adſequutus.

* Sic e. gr. in caſſum laborant, qui diſputant acriter, quid arcani in Homeri Iliade et Odyſſea latitet, niſi prius liquidum ſit, arcani quid ſub iſtis poëmatibus occultari.

** Hinc fruſtra de explicatione myſtica poëmatum Homeri, metamorphoſeon Ouidii, cenotaphii notiſſimi Aeliae Laeliae Criſpidis,

dis, ſimiliumque laborabis, niſi exploratum prius ſit, phyſica, hiſtorica an moralia myſteria in iis quaerenda ſint.

† *Probabiliter* dicimus. Res enim plerumque ad coniecturas, quin aliquando ad ingenii luſus redit, niſi pruritum eius modi interpretationes venandi prudenter intra rationis limites cohibeamus. Cenotaphium Aeliae Laeliae Criſpidis paullo ante memoratum exemplo eſſe poteſt luculentiſſimo. Vtinam autem in his ludicris et nihili rebus ſubſiſteret ingenium humanum! Vtinam non ſacra etiam temeraret, fingeretque myſteria, quorum veſtigia in ſacris libris non exſtant!

§. CCVII.

Sed haec de interpretatione *logica* ſufficiant. *Grammatica* enim aliis nititur fundamentis, et ab aliis iam ſatis accurate tradita eſt, vt quidquam hic addere minus neceſſarium eſſe videatur. * De interpretatione grammatica.

* In primis hic praeclara quaedam obſeruauit Io. Clericus in *Arte critica*, quamuis et ſint in iſto libro plurima, quibus non ſupſcripſerim. Diſſentire in his licet, quemadmodum idem licuit citato auctori. *Hanc libertatem petimuſque damuſque viciſſim.*

SECTIO III.

DE RATIONE, VERITATEM PER DISPVTATIONEM INVESTIGANDI.

§. CCVIII.

An diſputationibus veritas inueniatur?

Ad inueſtigandam veritatem comparatae etiam ſunt DISPVTATIONES, quamuis ſaepe, non tam rei, quam hominum, vitio contingat, vt veritas diſputando amittatur. *

* Tribuendum id partim diſputantium adfectibus, φιλονεικίᾳ, cauillandi ſtudio, pertinaciae, partim neglectae methodo. Quemadmodum enim ob illa vitia diſputationes in rixas et digladiationes ſophiſticas: ita ob neglectum ordinem in vagos ſermones, vel declamationes potius ineptas, id eſt, in calcem fine arena, et Andabatarum, pugnas degenerant.

§. CCVIIII.

Quid *diſputatio* et quis eius finis?

DISPVTATIO eſt duarum ſententiarum, contradictorie ſibi oppoſitarum, * id eſt, theſeos et antitheſeos, accurata et per iuſtas ratiocinationes facta comparatio. Ex qua definitione ſtatim patet, finem diſputantium eſſe non oportere vanum gloriolae cuiuſdam aucupium, ſed veritatis inueſtigationem.

* Cur

* Cur contradictorias propoſitiones defendere debeant diſputantes, non obſcurum eſt. Niſi enim hoc fiet, contingere poterit, vt vel vterque defendat theſes omnino veriſſimas, adeoque Andabatarum more pugnet. (§. 72.)

§. CCX.

Quum itaque diſputatio ad inueſtigandam veritatem comparata eſſe debeat: (§. 209.) facile patet, 1) ex illa exſulare oportere odia, fraudes, ſtratagemata, conuicia, ſophiſmata, et ſcurriles inuectiuas, quibus alter alterum ludibrio exponere ſtudet. Qui enim his armis inſtructi in arenam prodeunt, dum ſe inuicem petunt, ipſam veritatem confodiunt, et inter manus veluti ſtrangulant. **In ea quid cauendum?**

§. CCXI.

Deinde, quum diſputatio theſin et antitheſin inter ſe comparet, et quidem contradictorie oppoſitas: (§. 209.) conſequens eſt, 2) vt RESPONDENTIS ſit, theſin proponere, quae examini ſubiicienda ſit, OPPONENTIVM autem, eidem opponere antitheſin contradictoriam. 3) Vt, ſi quid obſcuritatis inſit theſi, ea a *reſpondente* alterius rogatu explicanda, et ne in λογομαχίαν incidant diſputantes, ambiguitas hoc modo candide tollenda ſit. 4) Vt *opponentis* ſit, non modo theſin indicare, quam impugnare decreuerit, ſed et, **Status controuerſiae formatio.**

 ſi

ſi paullo prolixior illa videatur, accurate definire, quid in illa impugnare velit. Et haec eſt illa STATVS QVAESTIONIS FORMATIO, quae primam diſputationis partem merito conſtituit. *

* Sine ea nihil fructuoſum e diſputatione expectandum: ſemper enim diſputantes a chorda aberrabunt, et alteruter eorum, vbi alia via euadere non poteſt, dilabetur ad id, de quo non eſt quaeſtio. Sane, quod in lite forenſi bene inſtructa eſt *litis conteſtatio ſpecialis*, ſeu reſponſio ad partes libelli ſingulas categorica: id in diſputatione eſt *ſtatus quaeſtionis*, ſeu *controuerſiae formatio*. Ex vtraque enim, qua de re diſputatio ſit futura, ſtatim elucet.

§. CCXII.

Ea quomodo fiat?

Status quaeſtionis ita formatur, vt diſtincte oſtendat opponens, de quibus propoſitionibus non futura controuerſia, et quae demum illa ſit, de qua quaeſtio inter diſputantes agitanda ſit in poſterum. *

* E. gr. fingamus, theſin a reſpondente propoſitam: *pignus eſt contractus re initus, bonae fidei, quo res a debitore creditori in ſecuritatem crediti traditur, ſoluto debito in ſpecie reſtituenda.* Vna quidem haec theſis eſt, quippe definitio: ſed plures alias propoſitiones complexa. Quamobrem, qui eam impugnaturus eſt, oſtendere debebit, de quibus propoſitionibus non futura ſit controuerſia, et quam in ſpecie ipſe ſub incudem reuocaturus ſit, e. gr. ſe 1) *non negare, pignus eſſe contractum,* multo minus, 2) *eum*

2) *eum contractum eſſe bonae fidei.* Concedere ſe etiam, 3) *pignus tradi poſſe*, et 4) ſi tradatur, *id fieri in ſecuritatem crediti.* Denique 5) extra litem eſſe; *pignus traditum ſoluto debito reſtituendum eſſe.* Vnam ſupereſſe quaeſtionem, de qua iam agendum ſit, nempe *an pignus omne ſit contractus re initus?* Adfirmari hoc a reſpondente in theſi, ſibi vero veriorem videri antitheſin: *quoddam pignus non eſſe contractum re initum.* Iam vnuſquiſque videt, hic Rhodum, hic ſaltandum eſſe.

§. CCXIII.

Quale argumentum opponendum?

Iam, quum porro diſputatio ſit comparatio theſeos et antitheſeos accurata, et per iuſtas ratiocinationes facta: (§. 209.) conſequens eſt, 5) vt iam *opponentis* officium ſit, theſin reſpondentis tali ſyllogiſmo *impugnare, cuius concluſio ſit ipſa antitheſis in formatione ſtatus controuerſiae propoſita. **

* Magis alii commendant methodum Socraticam, quae per quaeſtiones procedebat: (*H.* §. 49.) Sed praeterquam quod illa iam pridem obſoleuit, et non paucioribus ſophiſtarum abuſibus patet, quam methodus hodierna; odium artis ſyllogiſticae redolet hoc conſilium, quum tamen illa non tam ars, quam mentis operatio ſit. (§. 75.) Et quid, quaeſo, intereſt, ſiue Socratice quaeras, ſiue ſyllogiſtice ratiocineris? Et quum hoc breuius, expeditius, quin et magis perſpicue fieri poſſit, cur non hoc potius faceres? Exemplum cape hanc diſputationem de theſi: *mens eſt Spiritus.* Finge, SAPIENTEM interrogare, reſpondere

AVDI-

AVDITOREM. S. *An concedes, obſecro, mentem cogitare? A. Quidni, o vir ſapientiſſime.* S. *An putas, id, quod cogitat, ſimile eſſe lapidi, ligno, auro, argento, an alii cuidam materiae?* A. *Immo nulli.* S. *Sed vide, ne erres. Num tu fieri non poſſe exiſtimas, vt materia quaedam cogitet? Multa efficit materia magnetis, pulueris pyrii, phoſphori, quae itidem fortaſſis fieri poſſe negares, niſi te ſenſus conuincerent. Quid ergo eſt, cur magis impoſſibile putes, materiam cogitare, quam magnetem attrahere ferrum, puluerem pyrium ſaxa rumpere, phoſphorum in tenebris lucere?* A. *Id video, magis impoſſibile eſſe, cogitare materiam, quam illa fieri, quae in magnete, puluere pyrio, phoſphoro obſeruamus, quamuis, me rationem non videre, fatear.* S. *Periculum, age, faciamus, an ita rem ad liquidum perducere liceat. Quae effecta in materia miramur, an non ex certa diſpoſitione, forma, et quantitate materiae explicari poſſe intelligis?* A. *Intelligo.* S. *Nonne ergo magnetem putas attrahere ferrum, quia eius atmoſphaera ferrum ambit, et illud tamquam vortice ſuo ad magnetem rapit; vel ex alia ſimili cauſſa? Nonne manifeſto vides, pulueris pyrii particulas inflammatas ita ſe expandere, vt globum cum fragore protrudant? Nonne intelligis, phoſphori quoque lucem non aliunde, quam ex eius materiae diſpoſitione, explicari poſſe?* A. *Ita videtur.* S. *An vero cenſes etiam, materiam ita diſponi poſſe, vt cogitet? Finge in hoc lignum quamcumque quantitatem, figuram, duritiem, mollitiem, grauitatem, leuitatem, quin qualitatem quamlibet, introduci, an cogitabit vmquam?* A. *Immo numquam vero.* S. *Vides itaque, materiam non cogitare?* A. *Immo video.* S. *Quid ergo cogitat, ſi id non agit materia?*

A. *Id*

A. Id quod materia non eſt, quodque ſpiritum vocare ſolet humanum genus. S. *Quid ergo ſupereſt, quam vt mentem noſtram dicamus ſpiritum?* A. *Immo, talem eſſe mentem, iam non opinari, ſed ſcire mihi videor.* En diſputationem Socraticam. Sed quam paucis ſyllogiſmis comprehendi poſſunt illae interrogatiunculae?

** Et hinc pueriles ſunt illae concluſiones, ad quas, tamquam ad ſacram anchoram, confugiunt opponentes parum exercitati: *qui hoc ſtatuit, is male agit, is peccat contra analogiam iuris, is abſurde ſentit,* cet. Potius ſi opponens velit impugnare theſin ſupra (§. 212. *) propoſitam, formato ſtatu controuerſiae, ita ratiocinabitur:

Qui contractus obligat ex ſolo conſenſu, is non eſt contractus re initus.
Quidam contractus pignoris obligat ex ſolo conſenſu,
Quidam ergo contractus pignoris non eſt contractus re initus.

Hic concluſio ipſam continet antitheſin, theſi contradictoriam.

§. CCXIIII.

Ex eodem ſequitur, vt 6) ***reſpondentem*** iam oporteat opponentis argumentum adſumere vel repetere, * quod vt facilius fiat, non decet opponentem condere ſyllogiſmos prolixos, et quos vel robuſtiſſimus agricola, vix ſine laterum dolore recitare poſſit. Quo breuiora ſunt tela, eo fortius iis pugnatur cominus. Argumentum cum adſumendum.

* Quod

* Quod non oſtentandae memoriae cauſſa repertum, ſed vt adpareat, reſpondentem opponentis argumentum ſatis intellexiſſe. Et ſane, qui id intellexit, is admodum infans eſſet, niſi illud vel iiſdem, vel aliis verbis idem ſignificantibus poſſet repetere.

§. CCXV.

Eius forma examinanda.

Iam *reſpondens* 7) in primis diſpicere debet, num forte ſyllogiſmi *forma* vitio quodam laboret, quamuis diſputantes ea in re hodie plerumque ſint negligentiſſimi. Et tamen neglecto formae vitio ad materiam reſpondere velle, eſt laterem lauare, et magno conatu maximas nugas agere.*

* Multis exemplis ſolide id demonſtrauit philoſophus accuratus, Cornel. Martini. *Analyſ. logic. Part. I. cap. 5. ſeqq.* Hinc veteres male ſoluerunt argumentum Meliſſi; *ſi ens generatur, habet principium: ſed non generatur: non ergo habet principium.* Quum enim reſpondere debuiſſent ad formam, ex regulis ſupra propoſitis: (§. 88, 3.) ipſi in materia fruſtra haeſerunt.

§. CCXVI.

Quae propoſitio neganda?

Vbi nihil in forma vitii haeret: in alterutra praemiſſarum latitabit aliquid, quod falſum ſit, ſi falſus eſt opponentis ſyllogiſmus. Et hinc 8) *reſpondens* negare debebit eam propoſitionem, vel, ſi nondum, quo tendat opponens, intelligit, eius probationem exigere.

§. CCXVII.

§. CCXVII.

Hic vero iam in vagam declamationem exſpatiari ſolet opponens, vel plerumque idem per idem μετὰ πολλῆς φαντασίας probare nititur. Sed male agit *reſpondens*, ſi in ea re adquieſcat. Potius iure quodam ſuo vrgebit, 9) vt *opponens* propoſitionem negatam formaliter probet. * Quomodo ea ab opponente probanda?

* E. gr. in ſyllogiſmo ſupra (§. 213.) propoſito neganda eſſet minor. Iam male ageret opponens, ſi loco probationis in locum communem excurreret, et prolixe doceret, promiſſa omnia iure naturae eſſe ſeruanda, diſtinctionem inter contractus reales, verbales, litterales, conſenſuales, ad ſubtilitates iuris Romani pertinere, idque a viris doctis iam pridem eſſe demonſtratum. Rectius minorem ſuam ita breuiter probabit: *in quo contractu ex ſolo promiſſo actio datur ad rem tradendam, in eo obligatio ex ſolo conſenſu naſcitur: in quodam contractu pignoris actio ex ſolo promiſſo datur ad rem tradendam: quidam ergo contractus pignoris ex ſolo conſenſu naſcitur.*

§. CCXVIII.

Si ne ſic quidem in proſyllogiſmo omnia recte ſe habent: vel 10) vitium ſtatim indicandum, vel 11) noua probatio alterutrius praemiſſae exigenda, idque 12) tamdiu faciendum erit, donec iam ad fundamentum perueneris, quod opponens ſententiae ſuae ſubſtrauit. * An probatio et quouſque perſequenda?

* Sic

* Sic in praecedente proſyllogiſmo (§. 217.) reſpondens minorem denuo iure negabit. Et hinc opponens eam probabit e. gr. ex *L. 1. pr. §. 1. D. de pignoratit. act.* Et inde argumentabitur: *ſi pignus contrahitur nuda conuentione citra traditionem, actio dabitur ex ſolo promiſſo ad rem tradendam: At contrahitur nuda conuentione citra traditionem,* (L. 1. pr. D. de pignorat. act.) *actio ergo tunc dabitur ex ſolo promiſſo.* 2) *Si, qui aurum oſtendens, aes creditori dedit, ad aurum tradendum conueniri poteſt, ſequitur, vt ex ſolo promiſſo citra traditionem naſcatur actio illa pignoratitia: At prius verum eſt:* (L. 1. §. 1. D. eod.) *ergo et poſterius.* Ita ſane iam peruentum eo, vt reſpondens totum opponentis fundamentum perſpicue intelligat, adeoque nihil ſupereſt, quam vt reſponſione ſua argumentum ſoluat.

§. CCXVIIII.

Ad quid reſpondendum?

Vbi fundamentum opponentis per probationes eius in aprico eſt: iam ad *reſpondentem* res redit, cuius iam officium erit, 13) argumentum ſoluere, et propoſitionem aliquam ſiue in proſyllogiſmis, * ſiue in argumento primario negare.

* Proſyllogiſmi enim continent fundamenta, quibus opponentis argumentum innititur. (§. 218.) Subrutis fundamentis, omne, quod iis ſuperſtructum, corruat, neceſſe eſt.

§. CCXX.

Quomodo reſpondea-

Reſpondendum autem formaliter, idque fit vel 14) per CONCESSIONEM, ſi iam ad-

adparet, opponentis argumentum non eſſe contra theſin, vel 15) per INSTANTIAM, ſi adducto caſu contrario oſtenditur, propoſitionem aliquam non eſſe vniuerſaliter veram, * vel 16) per INVERSIONEM, ſi oſtenditur, ex illa propoſitione plane theſin ſuam fluere, ** vel 17) per DISTINCTIONEM et limitationem. turper conceſſionem, inſtantiam, inuerſionem?

* E. gr. ſi opponens vſus eſſet argumento inepto: *nullus contractus realis eſt bonae fidei: contractus pignoris eſt bonae fidei,* (per definitionem:) *nullus ergo contractus pignoris eſt realis:* res ipſa docet, reſpondendum eſſe, negando maiorem, eam enim non eſſe vniuerſalem. Facile id doceri poſſe *per inſtantiam: commodatum* enim et *depoſitum* eſſe contractus reales, et tamen bonae fidei. Ita inter omnes conſtare, contractus innominatos re iniri. Et tamen b. f. eſſe permutationem et contractum aeſtimatorium. §. 28. *Inſt. de act. L. 2. D. de permut.*

** Finge hoc argumento vſum opponentem: *quod leges ipſae contractibus conſenſualibus accenſent, id ad contractus conſenſuales omnino referendum eſt: pignus leges contractibus conſenſualibus accenſent:* (*L. 1. pr. D. de pignorat.*) *eſt ergo pignus ad contractus conſenſuales referendum.* Reſpondери poterit per *inuerſionem* vel *retorſionem:* quod leges ipſae contractibus realibus accenſent, id ad contractus reales referendum eſt: pignus leges ipſae contractibus realibus accenſent. (§. 4. *Inſt. quib. mod. re contrah. obligat.* eſt ergo ad contractus reales referendum.

§. CCXXI.

Quomodo diſtinguendo et limitando?

Vbi *diſtinctione* vtitur reſpondens, 18) ea breuiter explicanda, adplicandaque erit, eoque facto limitandum ex ea argumentum, quod iſta diſtinctione infringere cupit. *

* Sic e. gr. ad minorem proſyllogiſmi primi (§. 218.*) reſpondendum erit *diſtinguendo* inter pignus *latius* et *ſtricte* acceptum. *Late* acceptum ſignificat omne ius, creditori in re debitoris conſtitutum, adeoque et hypothecam comprehendit, quae a pignore hoc ſenſu tantum nominis ſenſu differre dicitur *L. 5. §. 1. D. de pign.* At *ſtricte* pignus eſt ius in re, ab hypotheca diuerſum, et quod per traditionem demum naſcitur. *L. 238. §. 2. D. de verb. ſign.* Iam verum quidem eſt, pignus priore ſenſu etiam contrahi nuda conuentione, puta per pactum hypothecae. At poſteriore ſenſu, qui hic obtinet, nuda conuentio non ſufficit, ſed requiritur traditio. Hinc limitandus erit opponentis proſyllogiſmus: *ſi pignus* (ſtricte dictum, quatenus hypothecae opponitur,) *nuda conuentione citra traditionem conſtituitur, actio dabitur ex ſolo promiſſo. At pignus* (ſtricte dictum, et quatenus hypothecae opponitur,) *nuda conuentione conſtituitur.* Sic nego minorem.

§. CCXXII.

Nec reſpondendum vaga declamatione, vel probatione theſeos.

Nihil ergo agunt reſpondentes, qui non vno horum modorum reſpondendi vtuntur, ſed vel vaga declamatione ſatisfacere conantur opponenti, vel loco reſponſionis in probationem theſeos ſuae excurrunt. Quare quemadmodum illi oppo-

nen-

nentem, extra oleas vagantem, et ſermoni vago laxantem habenas, ſuo iure monere poſſunt, vt formaliter opponat: ita et ipſi declamaturi recte vrgentur, vt reſpondeant formaliter. *

* Vnde omnino vtiles ſunt opponentis interrogationes: *ad quam propoſitionem reſpondes? concediſne illam, an negas? an diſtinguis? cet.*

§. CCXXIII.

Et huc vſque alter diſputandi actus pertingit. Iam in tertio 19) opponens replicat, ſi quid habet, quo reſpondentis ſolutionem infringere poſſit. Replicatio opponentis.

§. CCXXIIII.

Et quidem 20) ſi *reſpondens* totum argumentum *conceſſit*, oſtendendum erit, argumentum omnino vel mediate, vel immediate, theſi contradicere. Sin 21) per *inſtantiam* reſponſum: probandum erit, vel caſus in contrarium adductos ad propoſitionem ſuam non pertinere, vel loco inſtantiae ipſum *τὸ κρινόμενον* ſibi obtrudi. Quomodo id fiat, ſi reſponſum conceden do vel per inſtantiam?

§. CCXXV.

Similiter, ſi per *inuerſionem* reſponſum, 22) opponentis erit oſtendere, ex propoſitione ſua theſin reſpondentis minime fluere. Ac denique 23) ſi ille *diſtinctione* vſus fuerit, probare, vel fundamento deſtitui Quomodo, ſi per inuerſionem vel diſtinctionem?

ſtitui illam diſtinctionem, vel eam argumento ſuo adplicari non poſſe.

§. CCXXVI.

Duplicatio reſpondentis.

Replicationem hanc iam 24) iterum formaliter ſoluit reſpondens, idque 25) tamdiu fit, donec alteruter, quod cum ratione * obuertat, non habeat.

* Cum ratione, dico. Nam qui *φιλονεικίας* ſtudio diſputant, ſemper habere ſe ſimulant, quod obuerti poſſit, quamuis auditores, neutrarum partium, facile animaduertant, vtri diſputantium aqua haereat, vel vter plane ad incitas redactus ſit.

§. CCXXVII.

Vnde de euentu diſputationis iudicandum?

Vbi hae leges diſputandi vtrimque accurate obſeruantur, fieri profecto non poteſt, quin vel opponens demum in probatione deficiat, vel reſpondens ad concedenda contradictoria, vel abſurda etiam, inuitus adigatur. * Quo facto, non amplius obſcurum erit, ex vtra parte ſtet veritas.

* Exempla inſignia praebent colloquia bina, vnum *Ratisbonenſe* inter Hungerum, Tannerum, Gretſerum ex vna; et Hunnium eiuſque ſocios ex altera parte habitum: alterum Hemelſchenburgenſe inter theologum incomparabilem, Ge. Calixtum et Ieſuitam Hildeſienſem inſtitutum. In *priore* enim Ieſuitae eo adacti ſunt, vt implicarent ſe contradictoriis: *pontifex ſummus, quando ex cathedra definiendo ſen-*

ſententiam fert, numquam poteſt errare; et: ſummus pontifex aliquando, ex cathedra definiendo ſententiam ferens, errauit. Item: *Caiphas fuit ſummus pontifex illius anni, quo Chriſtum condemnauit; et: Caiphas illius anni pontifex ſummus non fuit.* Vid. Corn. Martin. *Analyſ. log. Part. II. cap. 3. p. 239. ſeqq.* In poſteriore Calixtus formaliter opponendo ita in anguſtias redegit Ieſuitam, vt contraria ſimul vera eſſe, non obſcure prae ſe ferret.

§. CCXXVIII.

De PRAESIDIS officio nihil adhuc diximus. Eſt enim haec perſona acceſſoria, cuius officium eſt, feroces iuuenes, et extra orbitam euagantes, in viam reuocare. Oportet ergo illum virum accurate doctum ac prudentem eſſe. Si talis non eſt, fruſtra illi praeſcribentur regulae, quas, ſi vel maxime vellet, obſeruare non poſſet. Cur de praeſidis officio nihil dictum?

§. CCXXVIIII.

Et haec ipſa eſt vera METHODVS ANALYTICA, cui in diiudicanda veritate locum eſſe diximus. (§. 162.*) Eſt enim illa *meditatio, qua concluſiones ad ſua principia, vel phaenomena ad ſuas hypotheſes, tamquam ad Lydium lapidem, examinamus.* Methodus analytica.

§. CCXXX.

Ergo quod ad demonſtrationem diiudicandam attinet, in eo vertitur tota analyſis, Qualis ſit analytica de-

monſtrationis?

vt propoſitiones in ſua ſubiecta et praedicata ſoluamus, ratiocinationes ſecundum formam et materiam; definitiones ſecundum ſenſiones, ſenſiones per experientiam examinemus. Ita enim facile adparebit, an tota demonſtrationis ſeries ſe recte habeat, et ſi male demonſtratum, in qua parte iſtius catenae latitet vitium.

§. CCXXXI.

Analyſis hypotheſeos.

Eodem modo, in diiudicanda veritate probabili, diſpiciendum erit primum, an omnia phaenomena adducta ſint, deinde, an illa omnia ex hypotheſi data commode poſſint explicari, ac denique, an non alia in promptu ſit hypotheſis commodior, ex qua illa phaenomena minore negotio fluere videantur?

SECTIO IIII.

DE RATIONE, VERITATEM PERSPICVE PROPONENDI.

§. CCXXXII.

Connexio.

Denique eum quoque fructum nos ex logica capere oportet, vt veritatem inuentam cum aliis eo ordine eaque methodo communicemus, vt hi de ea ſe conuictos eſſe fateantur, (§. 160.)

§. CCXXXIII.

§. CCXXXIII.

Id fit vel DOCENDO viua voce, vel SCRIBENDO, Vtrumque pulcrum, et viro ſapiente dignum eſt. Sed, qui ipſi nondum veritatem adſequuti ſunt, nec quomodo cum ſuis principiis connectenda ſit, perſpexerunt, ii rectius ſibi aliiſque conſulerent, ſi illi docendi ſcribendique pruritum tantiſper cohiberent, dum aetas, diuturna meditatio, et vſus, cruda ſtudia ad iuſtam maturitatem prouexiſſent.

Quibus modis veritas cum aliis communicetur?

§. CCXXXIIII.

DOCENTIBVS duo potiſſimum incumbunt, 1) vt auditoribus non ſolum doctrinas ſuas, ſed et earum nexum inter ſe perſpicue ob oculos ponant, 2) vt eoſdem de illarum veritate ita conuincant, ne de iis cum ratione dubitare poſſint.

Docentium officium.

§. CCXXXV.

Quum itaque doctrinae perſpicue ſint explicandae: (§. 234.) id commodiſſime obtinebit docens, ſi 1) accuratas rerum definitiones dederit, et quo pacto per illas res ab aliis diſcernendae ſint, oſtenderit, 2) ſi vocabula τεχνικὰ accurate explicauerit, * et 3) quaecumque tradit, exemplis aptiſſimis, iucundis, et perſpicuis illuſtrarit, denique, 4) an auditores omnia

Quomodo doctrinae perſpicue proponendae?

ſatis perceperint, data occaſione, inſtituto examine, exploraric.

* Quum enim haec vocabula auditoribus plerumque incognita ſint, et hinc vel maxime confuſio oriatur, ſi ea aliter, ac docens velit, accipiant; omnino docentis erit, eam confuſionem pro virili euitare. Hoc pleroſque docentes fugit, aut ii ſaltim infra dignitatem ſuam fore putant, ſi in his minimis verſentur. Sed minima putanda non ſunt, ſine quibus maiora non conſtant. Non puduit magnos theologos, fateri, *theologiam magna ex parte eſſe grammaticam:* et quo quaeſo cum fructu docebit ICtus, niſi vocabula artis, e. gr. *ſatiſdatio*, *conſtitutum*, *vſusfructus*, *vſus*, *habitatio*, *moram purgare*, et ſexcenta alia tironibus cum cura explicarit?

§. CCXXXVI.

Quae perſpicuitatem hanc impediant?

Ex eo perſpicue adparet, 5) male docere, qui dictando in calamum auditores defatigant, qui 6) ad ſingulas doctrinas totas auctorum turmas conſcribunt, * quorum vix nomina recte excipiunt tirones, tantum abeſt, vt eos euoluere, vel illorum placita diiudicare poſſint, qui denique 7) variis digreſſionibus, doctis illis quidem, et parum ad rem facientibus, auditorum animos demulcent, et ita coruos deludunt hiantes.

* Quamuis prouectioribus haud parum vtilitatis adferat optimorum librorum notitia: dici tamen non poteſt, quantum detrimenti tirones ſentiant ex hoc teſtes citandi caco-

cacoëthe. Ita enim fit, 1) vt auditores rem ipſam non teneant, ſed 2) ſe ſatis tamen eruditos exiſtiment, ſi tantam ſibi ſcriptorum notitiam adquiſiuerint. Praeterea 3) ſaepe hi ſcriptores pugnantia tradunt, adeoque 4) tiro, diſciplinae ipſius ignarus, centones conſuere, omniaque ſine iudicio corradere paullatim adſueſcet. Denique 5) ita non ipſae diſciplinae docentur, ſed hiſtoria litteraria, quae ſane omnem eruditionis ambitum non abſoluit. Sed tale eſt ſaeculum, vt et maxime rudes his phaleris ſuperbiant, et hoc apparatu, aliis ſublecto, magnum dent ſtrepitum.

§. CCXXXVII.

Quomodo doctrinarum nexus oſtendi poſſit?

Quumque earumdem doctrinarum nexus a docentibus perſpicue ſit oſtendendus: (§. 234.) conſequens eſt, 8) vt tale eligendum ſit compendium, in quo doctrinae omnes, poſitionibus breuiſſimis comprehenſae ad ſua principia reuocantur. 9) Vt ſemper inculcandum ſit auditoribus, quomodo ſingulae doctrinae vel cum axiomate, vel cum definitione cohaereant, 10) Vt danda docenti ſit opera, ne ex diuerſis principiis doceat. *

* Hoc iis contingere ſolet, qui, vbi ſe praelectionibus praeparant, modo hoc, modo illud ſyſtema euoluunt, ſuaque arua ex his lacunis irrigant, parum ſolliciti, eademne ſint illorum auctorum principia, an diuerſa et pugnantia.

 §. CCXXXVIII.

§. CCXXXVIII.

Quomodo auditores conuincendi?

Quia porro docentis eſt, auditores de doctrinarum ſuarum veritate conuincere: (§. 234.) per ſe patet, 11) docentem non auctoritate, * ſed rationibus niti, adeoque 12) doctrinas, quas inculcat, aut accurate demonſtrare, aut, 13) ſi in probabili veritate verſetur, eam ex hypotheſi perſpicua explicare debere.

* Dubitari quidem non poteſt, quin quaedam diſciplinae auctoritatibus nitantur, veluti *hiſtoria:* ſed non deſunt ſexcenta compendia, in quibus illae iam adductae ſunt. Itaque hiſtoria ipſa docenda, et ſicubi auctores coaeui vel recentiores in circumſtantiis diſcrepant, in veritatem ſecundum fundamenta probabilitatis hiſtoricae (§. 134. *ſeq.*) inquirendum. De citatione legum in docenda iuris prudentia ſententiam noſtram aperuimus in *Praefatione Elementorum iuris ſecundum ord. Pandect.*

§. CCXXXVIIII.

An et aliorum ſententiae refellendae?

Si quis ex me quaereret, 14) an docens aliorum diſſentientium ſententias examinare debeat? diſtinguerem ego inter *tirones* et *prouectiores.* Illos controuerſiis difficilioribus fatigare abſonum eſt. His ſcrupuli etiam, ab aliis iniecti, omnino eximendi ſunt. Id quod fiet cum fructu auditorum, ſi primum ſententiam diſſentientium candide expoſueris, deinde eorum argumenta recenſueris ſine fuco, ac demum

mum ea ex principiis tuis * perſpicue ſolueris.

* Ex tuis dico. Eſt enim hoc argumentum veritatis eximium, ſi non modo tuae doctrinae firmiſſimo nexu cohaerent, ſed et aliorum dubia ex iis dextre ſoluuntur. Qui in arithmetica arte periculum faciunt, an recte ſubtraxerint, illi id per additionem explorant. Qui, an bene multiplicarint, ſcire cupiunt, diuiſione vtuntur. Ita veritatis ſignum luculentum eſt, ſi falſitas inde refelli poſſit perſpicue.

§. CCXXXX.

Ceterum ipſe docentis finis ſuadet, 15) omnem adhibendam eſſe fidem, 16) vitandam prolixitatem nimiam, 17) auditores, qui ſcrupulos ſibi eximi petunt, amanter eſſe audiendos, 18) eoſdem a voluptate et petulantia, quantum fieri poteſt, ad virtutem reuocandos. Virtutes docentis.

§. CCXXXXI.

Sunt, qui et ſaeculo ſeruiendum, et noua quam maxime docenda eſſe ſuadent. * Sed quemadmodum non ſemper antiqua nouis praeferenda: ita nec noua ſemper antiquis meliora ſunt. Quum ergo vitae, non ſcholae, diſcendum ſit: conſequens eſt, 19) vt nihil innouandum ſit, vbi id veritatis ſtudium non exigit. 20) Vt nec innouandum aliquid temere, vbi ex noua doctrina non maior, quam ex vetere, vtilitas adfulget, multo minus, An et nouaturire docentem deceat?

21) vbi

21) vbi non ſperandum, nouam doctrinam in praxi aliquid emolumenti eſſe adlaturam.

* Eſt hoc aucupium, quo nouelli doctores iuuenes alliciunt, ſimiles illis rhetoribus apud Petron. *in Satyr. cap. 3.* qui iam pridem eorum arcanum euulgauit: *adoleſcens, quoniam ſermonem habes non publici ſaporis, et, quod rariſſimum eſt, amas bonam mentem: non fraudabo te arte ſecreta. Minimum in his exercitationibus doctores peccant, qui neceſſe habent cum inſanientibus furere. Nam ni dixerint, quae adoleſcentuli probent, vt ait Cicero, ſoli in ſcholis relinquentur: ſicuti ficti adulatores, cum coenas diuitum captant, nihil prius meditantur, quam id quod putant gratiſſimum auditoribus fore, (nec enim aliter impetrabunt, quod petunt, niſi quaſdam inſidias auribus fecerint,) ſic eloquentiae magiſter, niſi tamquam piſcator eam impoſuerit hamis eſcam quam ſcierit appetituros eſſe piſciculos, ſine ſpe praedae moratur in ſcopulo.*

§. CCXXXXII.

An antiquos errores defendere?

Id quod tamen non in eam partem accipiendum eſt, ac ſi inueteratos errores indicare et refellere, nefas eſſet, ſed quod omnia, ſine neceſſitate innouantes promiſcue, parum conſulant diſcentibus.

§. CCXXXXIII.

Dotes docentis.

Multum docendi onus ſubleuabunt 22) ordo non interruptus, 23) eloquentia natiua, a loquacitate probe diſcernenda, et

25)

25) ſtilus perſpicuus, amoenus, et philoſophicus magis, quam declamatorius. *

* Quia enim diuerſi ſunt docentium et declamantium fines, illique audientes *conuincere*; hi vel aliquid *perſuadere*, vel eloquentiae *famam captare*, vel denique auditorium *obleƐtare* cupiunt: nihil minus docentes decet, quam concionari, declamare, et aures magis demulcere, quam intellectum inſtruere.

§. CCXXXXIIII.

Haec generalia docendi praecepta ſunt. Quae ſpeciatim in ſingulis diſciplinis obſeruari oporteat, eos, qui ipſi eam diſciplinam probe didicerunt, facile docebit vſus et illa iudicandi facultas, quae in doctore primum, ſecundum, vltimum eſt. Cur ad ſingulas diſciplinas deſcendere non liceat?

§. CCXXXXV.

De SCRIBENDIS libris praecepta plurima accumulare ſuperuacuum foret, partim, quia methodus arbitraria eſt, partim, quia ſingulae fere diſciplinae aliquid ſingulare habent. Quum itaque ad ſpecialia deſcendere infiniti res laboris eſſet: generalia tantum conſectabimur. Libros ſcribendi praecepta tradere difficile.

§. CCXXXXVI.

Qui aliquid, quod ad veritatis cognitionem pertinet, ſcribunt, ii aut HISTORICE quid *referunt*, aut DISCIPLINAM Praecipua ſcriptionum genera.

eiuſque

eiuſque partem *proponunt*, aut aliquid EXPLICANT, aut denique aliorum ERRORES REFVTARE conantur. *

* Hinc non curamus hic libellos *ſatyricos, poëmata, comoedias, tragoedias, fabulas Romanenſes*, et huius generis alia, quorum praecepta alibi quaerenda.

§. CCXXXXVII.

Hiſtoria quotupliciter ſcribi poſſit?

HISTORIAS qui ſcribunt, eas vel ad certa *ſumma capita* referunt, vel totam eius ſeriem *ordine chronologico* connectunt. Poſterius et vtilius, et ordini naturali conuenientius eſſe, vnuſquiſque videt, maxime quum ita facilius conſiliorum et euentuum nexus in oculos incurrat, et ſic hiſtoria vere fiat pragmatica, ac ab illis λεπτολογίαις, queis vulgus hiſtoricorum delectatur, perpurgata. Sed prior methodus eo frequentior, quo pauciores hiſtorici in chronologica arte vltra Schraderi *tabellas* ſapiunt.

§. CCXXXXVIII.

Regulae in ſcribenda hiſtoria obſeruandae.

Nihil vero ab hiſtorici officio alienius eſt, quam fingere, quae nemo memoriae prodidit, iudicia interponere, perſonarum characteres magis ex ſuo ingenio, quam ſecundum rei veritatem, inſerere, orationes numquam habitas comminiſci, adfectus mouere, res denique mediocres exaggerare pro lubitu. Sunt ſcilicet hae egre-

egregiae artes, quibus Verillaſius, Maimburgius, et alii huius furfuris ſcriptores ludibrio humani generis ſe expoſuerunt. *

* Conferenda hic omnino, quae de ſtylo hiſtorico commentati ſumus in *Fundamentis ſtili cultioris part. I. cap. 2. §. 57.*

§. CCXXXXVIIII.

Quomodo veritates certae proponendae dogmatice?

Qui vel DISCIPLINAM, vel eius partem, veluti doctrinam aliquam ſpecialem, vel veritatem demonſtrabilem, proponere cupiunt, quam optime procedent, ſi exorſi a principiis, iiſque probe munitis, ad concluſiones eo ordine progredientur, vt poſteriora ex prioribus et lucem et robur accipiant. Vnde reliquis omnibus praeferenda *methodus mathematica*, vel quae ad illam quam proxime accedit. *

* Nec tamen opus eſt, vt ſemper more mathematicorum ſingulas propoſitiones ſuis nominibus adpelles, niſi id tua ſponte facere velis. Sufficit, ſi ipſum ordinem, quantum licet, accurate obſerues.

§. CCL.

Quomodo veritates probabiles?

Si veritates probabiles fuerint proponendae, recte initium capies ab hiſtoria phaenomenorum, iiſque recenſitis, addes aliorum hypotheſes, ac his denique expenſis, indicatiſque, quae illas premunt, difficultatibus, tuam proponens, eamque phaenomenis omnibus ſatisfacere, oſtendes.

§. CCLI.

§. CCLI.

Methodi ſcholaſtica, cauſſarum, erotematica, miſcella.

Non ergo elegantioribus placere poterunt methodi, quibus olim magnopere delectabantur homines veluti SCHOLASTICA, quae *ſyllogiſtice* et *formaliter* omnia proponit, methodus CAVSSARVM, quam Ramiſtae potiſſimum probabant, EROTEMATICA, quae pueris magis et tironibus, quam doctis, prodeſt, ac denique MISCELLA, quae omnia ſine ordine, prout calamum ſubeunt, effundit. *

* Quid vero de *dialogiſtica methodo* ſentiendum, qua veteres philoſophi, Plato, Xenophon, Aeſchines, Cicero, mirifice delectabantur? Eam aliquando prudenter adhiberi, iam in *Fundamentis ſtili cultioris Part. II. cap. 4. §. 1.* monuimus.

§. CCLII.

Quomodo exegetica ſcribenda?

EXEGETICA vbi tractare accurate volueris, *ſcopus* textus ex occaſione illi ſcribendo data, et hiſtoria, nec non ex antecedentibus et conſequentibus accurate eruendus, *textus ipſe*, an recte ſe habeat, ſecundum regulas critices diſpiciendum, tum porro in partes ſuas *ſoluendus*, parteſque ſingulae ſecundum regulas de probabilitate hermeneutica (§. 241. *ſeq.*) *interpretandae*, ac denique *poriſmata* ſeu *conſectaria*, dogmatica aeque ac elenchtica, inde eruenda erunt.

§. CCLIII.

§. CCLIII.

Qui denique aliorum ſcripta refellere conantur, iis primo omnium incumbit, vt propoſita theſi et antitheſi, et vtriuſque oſtenſo diſcrimine, πρῶτον ψεῦδος, ſeu principium illud falſum, quod auctor illuſit, profligent. * Eo enim profligato, concluſiones illi ſuperſtructas breuibus ſtricturis confodere licebit, et oſtendere, illas vel cum ipſo auctoris principio connecti non poſſe, vel ex πρώτῳ ψεύδει fluere, vel aliis veritatibus, ab ipſo auctore agnitis, repugnare. Quomodo elenchtica?

*Illud plerumque latet in definitionibus et axiomatibus inde male deductis, et hinc iſtae quam accuratiſſime cum ſenſionibus comparandae et expendendae ſunt. Quid ſi auctor non niſi ſcopas diſſolutas vendat? Tunc vero nihil ſupereſt, quam vt ratiocinationes illius ſecundum regulas logicas examinemus, earumque abſurditatem in lucem protrahamus.

§. CCLIIII.

Ad huius generis ſcripta non temere ſe accingent homines ſapientes, et tranquillitatis ſuae ſtudioſi, niſi vel officii ratio, vel eorum fama, vel veritatis ſtudium id exigat. Nec, ſi quid huius generis ſcribendum, ruent in conuicia, ſcommata, calumnias, ſed veritatem graui oratione defendent, aliorum ſcommata, calumnias, aut contemnent, aut ſolide refutabunt, denique nimium petulantes, aut conuictos An hoc ſcribendi genere vtendum?

 igno-

ignorantiae in ruborem dant, aut plus ſaltim ſalis, quam fellis, iis adſpergunt.

§. CCLV.

Quo ſtilo ſcribendum?

In omnibus his ſcriptis qualem ſtilum adhiberi oporteat, alibi docuimus. * Iam addimus, textum ineptis et minus neceſſariis auctorum citationibus non eſſe interrumpendum, digreſſiones, ad rem non pertinentes, quam maxime fugiendas, adeoque nec ſectandum genus ſcribendi per aphoriſmos, quorum vocabulis ſingulis magna adnotationum farrago ſubiicitur, quamuis haec in compendiis ſcribendis laudem mereantur, ſi talia ſint ſcholia, qualia illa eſſe oportere, ſupra monuimus. (§. 64.)

* Conferenda et hic *Fundamenta ſtili cultioris, part. I. cap. 2. §. 56.*

§. CCLVI.

Concluſio logices.

Et haec quidem in praeſenti ſufficiant. Pauca ſunt, quae diximus: at quae pro ſaeculi genio pleriſque iam nimis multa videbuntur. Nobis hanc operam nauare viſum eſt diſciplinae pulcherrimae, quam neglectum ſui per omnem vitam ſeueriſſime vindicare; res ipſa docet, et magiſtra rerum, experientia.

ΑΛΗΘΕΥΕΙΝ ΕΝ ΑΓΑΠΗ.

ELE-

ELEMENTA PHILOSOPHIAE MORALIS.

CAPVT I.

DE PHILOSOPHIAE MORALIS NATVRA ET CONSTITVTIONE.

§. I.

Quum philoſophia ſit cognitio non *veri* tantum, ſed et *boni*, (*H.* §. 1.) eaque illius pars, quae circa poſterius verſatur, *practica* adpelletur, (*H.* §. 7.) haec denique in *ethicam*, *politicam*, et *oeconomicam* diuidatur: (*H.* §. 9.) iam de ETHICA aliquid praecipere iuuabit. Ethica pars philoſophiae practicae.

§. II.

Verſatur haec circa *bonum*, eiuſque fruitionem generatim (*H.* §. 9.) adeo- Quid ſit?

 que

quae potest, quod ſit *cognitio boni, vel ſcientia, oſtendens rationem, ad ſummum bonum, eiuſque fruitionem perueniendi.*

§. III.

An certa ſit ſcientia?

Quum itaque ſit cognitio boni, (§. 2.) cognitio autem, quae certis principiis nititur, ſcientiam certam generet: (*H.* §. 2. *) et alia certa principia in ethica paſſim occurrant: conſequens eſt, vt et moralia cadant ſub demonſtrationem. *

* Negant Ariſtotelici, et ipſe Grot. *de iure belli et pac. Lib. II. cap. 23. §. 1.* ſed ei iam Conringius, Pufendorffius, et Lockius ſatisfecerunt.

§. IIII.

Methodus eam docendi dogmatica, paraenetica, paradigmatica, et characteriſtica.

Quemadmodum autem circa *verum* intellectus; circa *bonum* voluntas magis occupata eſt: ita facile patet, philoſophiae moralis eſſe, voluntatem mouere ac flectere ad bonum adpetendum. Quia autem voluntas mouetur vel veris boni notionibus, vel argumentis, vel exemplis: hinc ethicam in DOGMATICAM, PARAENETICAM, PARADIGMATICAM, et CHARACTERISTICAM * diuidunt.

* *Dogmatica* ergo doctrinas de bono et malo connectit, atque in iuſtum ſyſtemate redigit: *par-*

paraenetica adpetitum boni excitat ſententiis, admonitionibus, argumentis. *Illa* magis intellectum inſtruit, *haec* voluntatem fortius mouet. *Exemplis* meliores reddere nos conatur *paradigmatica*: iiſdem homines diſcernere docet *characteriſtica*, et illa quidem *ſpecialibus*, haec *generalibus*, exempla vnius generis ad certos characteres reducendo.

§. V.

Addunt alii methodum MYTHOLOGICAM, qua vſus Aeſopus, et AENIGMATICAM, HIEROGLYPHICAM, et SYMBOLICAM, quarum hanc Pythagoras, illam Aegyptii, iſtam Orientales, et ipſi Hebraei in deliciis habuere. * Sed hi docendi modi ideo reperti, quod homines non omnes veritatem libenter audiant ab hominibus paullo vilioris conditionis. Nota ſunt illa Phaedri ex *Praef. Lib. III. v. 35.* Aliae methodi.

- - Seruitus obnoxia,
Quia, quae volebat, non audebat dicere,
Affectus proprios in fabellas tranſtulit,
Calumniamque fictis eluſit iocis.

* Adde de *hieroglyphica* methodo Pieril Valeriani *Hieroglyphica*; de *ſymbolica* Paulli Patris *Arcana moralia ex Pythagorae ſymbolis*; de *aenigmatica* Thom. Burnetii *Archaeol. philoſ. p.* 339. de *mythologica* denique

 Salluſt.

Salluſt. philoſophum *de diis et mundo, cap. 4. p. 247. ſeq. edit. Thom. Gale*, et Macrob. in *Somn. Scip. Lib. I. cap. 2.*

§. VI.

Ethicae differentia a iure naturae.

Quandoquidem porro ethica viam munit ad ſummum bonum, et coniunctam cum eo veram felicitatem: (§. 2.) nemo amplius diſciplinam hanc cum IVRE NATVRAE, quod *bonum*, quatenus *iuſtum, honeſtum, decorum* eſt, conſiderat, confundet. *

* Et eam tamen confuſionem veteres, veluti Ariſtoteles in *Ethica*, et Cic. *in libris de officiis* vix euitarunt.

§. VII.

Nec non a politica et oeconomica.

Nec minus facile erit ab ethica diſcernere POLITICAM et OECONOMICAM, quae, quid vtile ſit vel *publice* vel *priuatim*, diſquirunt.

§. VIII.

Quo ordine tradenda ethica?

Ex eadem definitione etiam patebit, quo ordine tradenda ſit philoſophia moralis. Quamuis enim ea de re ſollicite admodum diſputarint veteres: * res ipſa tamen docet, totam rem explicari poſſe quam commodiſſime ea methodo, vt *primum*, qualis ſit NATVRA HOMINIS ſummo bono nondum potiti, conſideremus: *deinde* de BONO, ad quod contendit,

aga-

agamus: ac *denique* MEDIA, quibus ad illud conſequendum opus ſit, diſſeramus paullo accuratius.

* Veteres hic ſtricte inhaeſerunt methodo analyticae, quam, quum primus deſeruiſſet Franc. Piccolomineus, a Iac. Zabarella ceu nouator traductus eſt. Quod occaſionem dedit libello apologetico, qui *Comes politicus* inſcribitur. Vid. Horneii *philoſ. moral. Lib. I. cap.* 2. *ſ.* 7. Vinc. Placcius philoſophiam moralem *methodo medicorum* tractandam ſtatuit, quem ſequutus celeberrimus Io. Franc. Buddeus in *Philoſophia practica*, vbi ethicae veluti *phyſiologiam*, *pathologiam*, *hygienam*, *ſemeioticam*, et *therapeuticam*; iuris naturae et prudentiae ſtatus veluti partem *diaeteticam* huius medicinae mentis vindicat. Sed methodus arbitraria eſt, eaque optima, quae ſimpliciſſima, et naturae diſciplinae quam maxime videtur conſentanea.

§. VIIII.

Denique, quam vtilis ſit philoſophia moralis in vita ciuili et Chriſtiana, * ex hac ipſa definitione facile colligitur. **Eius vtilitas.**

* Neque enim omnino nihili eſt, quod dictum a veteribus, in primis Clem. Alexandr. *Strom. Lib. I. pag.* 282. προπαρασκευάζειν τὴν φιλοσοφίαν προοδοποιοῦσαν τὸν ὑπὸ Χριστοῦ τελειούμενον, *praeparare philoſophiam, ei dum viam muniat, qui a Chriſto perficiatur.* Demonſtrauimus hoc in *Diſſertatione de philoſophis ſemichriſtianis*, *ſ.* 1. et ante nos idem fecere Vinc. Placcius in libello *de praecipuo philoſophiae moralis fructu*,

Io. Franc. Budd. in *Elem. philoſ. mor. cap. 6. §. 54. ſequ.*

CAPVT II.
DE NATVRA HOMINIS MORALI.

SECTIO I.
DE MENTE.

§. X.

Homo ſibi conſcius eſt ſubſtantiae in ſe cogitantis.

Homo, qui ad veram felicitatem perducendus eſt, non modo CORPVS circumfert, in longum, latum, et profundum extenſum, ſed in ſe quoque ſentit aliquid, quod cogitet, et non modo res extra ſe poſitas per organa ſenſuum percipiat, et ab aliis diſtinguat, verum etiam ideas abſtractas ſibi formet, ſuarumque perceptionum ſibi conſcium ſit, eas inter ſe comparet, quin et, vna cognita veritate, alias inde eliciat, ac denique, quod bonum ſibi fore iudicauit, ſiue materiale illud, ſiue immateriale ac incorporeum ſit, appetat, quod malum, auerſetur.

§. XI.

Eius partes eſſentiales.

Quae experientia ſatis nos conuincit, hominem conſtare ex MENTE et CORPORE, id eſt, ex ſubſtantia cogitante, et altera in longum, latum, profundum ex-

extenſa. Quumque ſe inuicem tamquam amicis vtantur: vtramque eſſe oportet partem eſſentialem, nec corpus habendum pro mentis ergaſtulo. *

* Notandum hoc contra barbaros, Pythagoraeos, Socratem, Stoicos, qui vel corpus carcerem mentis eſſe ſomniabant, vel cauſſam ſaltim mali omnem imputabant corpori, (*H.* §. 33.) mentem ſolam hominis eſſentiam ingredi exiſtimantes. Quis vero carcerem amat? quis eo tamquam inſtrumento vtitur?

§. XII.

Quumque *mens* cogitet, (§. 11.) cogitare autem ſit res percipere; ſuarumque perceptionum conſcientiam habere, ea vero adfectio in nullum corpus, quantumuis ſubtile, cadat: * eam ſane IMMATERIALEM, adeoque SPIRITVM, id eſt, ens ſimplex eſſe, recte colligimus. Mentis immaterialitas.

* Quum enim corpus ſit ſubſtantia extenſa: omnes eius adfectiones a partium figura, diſpoſitione, motu pendent. At quocumque modo tibi concipias vel figuram, vel diſpoſitionem, vel motum partium corporis, numquam concipies cogitationem; ergo corpus non cogitare, merito colligimus. Add. Baelii *Dictionar. hiſtor.* et *critic.* ſub voce *Lucrece.*

§. XIII.

Quia autem mens eſt ſpiritus, ſpiritus ens ſimplex, et ex nullis elementis compoſitum: (§. 12.) illa quoque diſſolui ſua Et immortalitas.

natura * non poteſt, ſed ſemper manet ſubſtantia cogitans, et ſuarum perceptionum ſibi conſcia, (§. 11.) et hinc merito INDESTRVCTIBILIS et IMMORTALIS iudicatur, quantumuis corpus diſſoluatur in ſuas partes.

* Deum autem velle mentem deſtruere, vel in nihilum redigere, nullo nobis argumento innoteſcit.

§. XIIII.

Dignitas mentis prae corpore.

Si porro mens immortalis eſt, corpus mortale, (§. 13.) et vtrumque tamen ad hominis eſſentiam pertinet: (§. 11.) multo praeſtantiorem mentem corpore, adeoque de vera eius felicitate magis, quam de huius conditione, cogitandum, nec tamen in hoc ſaeuiendum eſſe, facile patet. *

* Quare errant, qui cum Pythagoraeis, Socrate, Stoicis, corpus nimis deprimunt. (§. 11. *) nec minus tamen errant, qui illud cum Ariſtippo ipſi menti putant praeferendum. (*H.* §. 56.) Laërt. II, 90.

§. XV.

Eiuſdem facultates, vt intellectus et imaginatio.

Mens autem et res varias cognoſcit, et cognitas appetit vel auerſatur. Eam ergo facultatem, qua res immateriales et abſtractas percipit, diiudicatque, et de iis ratiocinatur, vocamus INTELLECTVM: qua vero ideas rerum materialium olim

olim perceptas retinet, reuocat, componit, diſcernit, IMAGINATIONEM.

§. XVI.

Eodem modo facultas mentis, quae bonum materiae expers appetit, malum auerſatur, VOLVNTAS; quae in res materiales, quas bonas iudicat, fertur, vel ab iis refugit, APPETITVS SENSITIVVS dicitur.

Item voluntas et adpetitus ſenſitiuus.

§. XVII.

Quum *intellectus* percipiat, iudicet, ratiocinetur, et quidem de rebus immaterialibus et abſtractis, *imaginatio* de materialibus, hae autem ſenſus diuerſimode adficere poſſint: conſequens eſt, vt *intellectus* apud omnes idem, *imaginatio* hominum diuerſorum ſaepe diuerſiſſima ſit. *

Intellectus et imaginationis diuerſa natura.

* Hinc omnes homines, modo ſana ratione vtantur, concipiunt, figuram includi non poſſe duabus lineis, virtutem eſſe honeſtam, corpus conſtare partibus: at non omnes iudicant, hanc muſicam eſſe ſuauem, faciem illam eſſe formoſam, cibum iſtum eſſe ſaporis eximii.

§. XVIII.

Quoties mens ratiocinatur de actionibus propriis, et, vtrum legi conueniant, nec ne, diſquirit, * haec intellectus operatio adpellatur CONSCIENTIA.

Quid *conſcientia?*

* Eſt

* Eſt ergo conſcientia vere ſyllogiſmus, cuius in *maiore* propoſitione *lex*, in *minore factum*, in *concluſione ſententia* occurrit. Hinc quo reſpectu *norma actionum*, *accuſatrix*, *teſtis*, *iudex* vocari ſoleat, facile patet. Nec magis dubitari poterit, quin errorem ridiculum committant, qui cum Tolando et aliis conſcientiam pro terriculamento, plebi a clericis obiecto, venditant.

§. XVIIII.

Ea vel antecedens, vel conſequens.

Quum ergo vel de *factis praeteritis*, vel de *futuris* ratiocinemur; illo caſu conſcientia CONSEQVENS; hoc ANTECEDENS vocatur. Haec ſapientibus propria; illa ſapientibus cum ſtultis communis eſt.

§. XX.

Item vel certa, vel probabilis, vel dubia.

Si quis deinde ita ratiocinatur, vt rem ad liquidum perducat, conſcientia CERTA; ſi ex hypotheſi aliquid infert, PROBABILIS; ſi denique vel in maiore, vel minore propoſitione, aliquid dubii ſupereſt, DVBIA vel SCRVPVLOSA audit, *contra quam nihil eſſe faciendum*, recte omnino monent ſapientes. *

* Diſſentit hic vir acutiſſimus, Gottl. Gerh. Titius *Obſeru. 19. ad Puſendorffii Lib. I. cap. 1. §. 6. de offic. hom. et ciu. p. 59.* Sed eius argumentum inde facile diſſoluitur, quod is, cui, dum aliquid agit, perinde eſt, ſiue id a Deo permiſſum, ſiue prohibitum ſit, aperte Deo inſultat, eiuſque legem pro nihilo reputat.

§. XXI.

§. XXI.

Sic et, prout quis vel recte, vel perperam de actionibus ſuis ratiocinatur, eatenus conſcientia vel RECTA dicetur, vel ERRONEA, quemadmodum et illa, quatenus concluſio vel abſolutoria, vel condemnatoria ex ratiocinatione emergit, (§. 18. *) modo BONA, modo MALA vocari ſolet. *

Nec non vel recta, vel erronea: vel bona, vel mala.

* Caue ergo confundas conſcientiam RECTAM et BONAM. Poteſt enim aliquis *recte* ratiocinari, qui tamen *bona* conſcientia non gaudet, veluti Dauides, Iudas, Cainus. Nec etiam pro eadem habenda conſcientia BONA et TRANQVILLA, item MALA et MORSVS CONSCIENTIAE, quia et per erroneam conſcientiam, licet illa in ſe non mala ſit, tranquillitas illa turbari poteſt.

§. XXII.

Quod ad IMAGINATIONEM attinet, quum illa ideas rerum materialium retineat, reuocet, diſcernat, componat: (§. 15.) facultas, quae illas retinet, nobis eſt MEMORIA; quae eaſdem reuocat, REMINISCENTIA; * quae diſcernit, IVDICIVM; quae denique componit, INGENIVM.

Memoria reminiſcentia, ingenium, iudicium.

* Quum vero *reminiſcentia* aeque ac reliquae facultates, ex perceptionibus cerebro impreſſis oriatur, ceu paullo poſt (§. 24. *ſequ.*) demonſtrabimus; vna reuocata idea, et altera, cum hac coniuncta, ſolet recurrere, quae eſt illa ADSOCIATIO IDEARVM,

ex

ex qua varia phaenomena, quae in imaginatione humana obſeruamus, explicari poſſunt.

§. XXIII.

Vnde diuerſa hominum indoles?

Et quamuis non temere reperiatur quiſquam, quin aliquam harum virtutum particulam a Deo optimo maximo acceperit: tamen quia diuerſo gradu permixtae ſunt, et in aliis iudicium, in aliis ingenium praedominatur: hinc diuerſas quoque eſſe hominum INDOLES, nemo non animaduertit.

§. XXIIII.

Vnde cognitio oriatur?

Ceterum ex eo, quod imaginatio circa res *materiales*, intellectus circa *immateriales* verſatur, facile patet, *imaginationem* immediate; *intellectum* mediante abſtractione, ex SENSV oriri, et eatenus verum eſſe, quod veteres aiunt: *nihil eſſe in intellectu, quod non prius fuerit in ſenſu.* *

* Quae ergo *de ideis innatis* diſputant Platonici, Carteſiani, et alii philoſophi, experientiae repugnant, eaſque, ſi quid video, accurate profligauit Io. Loockius *de intell. human. Lib. I. cap. 2. et duobus ſequentibus.*

§. XXV.

Quid *ſenſus?*

SENSVS eſt corporum et affectionum, quae extra organum ſenſorium ſunt, perceptio, in organis ſenſoriis orta, et per ner-

neruos ad cerebrum, inde ad mentem deriuata.

§. XXVI.

Quumque ſenſio iſta fiat ope organorum ſenſoriorum, et eorum quinque reperiamus in corpore noſtro: totidem quoque erunt ſenſiones rerum externarum, GVSTVS, OLFACTVS, AVDITVS, VISVS, TACTVS. Quae tametſi non fallant, ſi requiſita ad ſentiendum omnia adſint: mens tamen parum attenta, et illis requiſitis deſtituta, facile fallitur. Quot ſenſus ſint?

§. XXVII.

Et hinc imaginatio facile incidit in morbos varios, veluti FATVITATEM, STVLTITIAM, INSANIAM, FVRORVM, ENTHVSIASMVM: quemadmodum et, ſenſibus ſomno ſopitis, imaginationi varia SOMNIA illudunt. Morbi imaginationis.

§. XXVIII.

Haec de *intellectu* et *imaginatione*. VOLVNTAS eſt, qua bonum materiae expers appetimus, malum auerſamur (§. 16.) Qualis facultatis quum nobis conſcii ſimus: contra ſenſum communem philoſophantur, qui eam exſtare praefracte negant. * *Voluntatis definitio.*

* Fecit id Bened. Spinoza *Epiſt. II. ad Oldenburg. pag. 399.* cuius πρῶτον ψεῦδος ex eius ſyſtemate facile perſpicitur.

§. XXVIIII.

§. XXVIIII.

Eiuſdem libertas.

Ex quo ſimul inferimus, voluntatem in ſe eſſe liberam, eatenus, vt ſi in re quadam particulari cognouit boni et mali quiddam mixtum eſſe, ſe vel ad adpetendam illam, vel auerſandam poſſit determinare. * At in vniuerſum voluntas neceſſario appetit bonum, malumque auerſatur. Plerumque illa etiam ſeruit imaginationi, nec non prauis inclinationibus et adfectibus, niſi virtute vindice, ex iſta ſeruitute eluctetur.

* Non ergo hic nobis quaeſtio eſt de libertate arbitrii, vel viribus naturae humanae in rebus ſpiritualibus, quippe quae ad cathedram theologicam pertinet.

§. XXX.

Et actus varii.

Actus voluntatis ſunt varii. Aliquando enim illi in voluntate ſubſiſtunt, veluti VOLITIO, INTENTIO, ELECTIO, CONSENSVS, VSVS, FRVITIO, qui vocantur actus ELICITI. Aliquando extra voluntatem tranſeunt in alias animi vel corporis facultates, et tunc IMPERATI adpellantur. *

* Non alias autem facultates voluntatis imperio ſubiecit Deus, quam quibus dirigendis eſt idonea. Hinc voluntas poteſt imperare intellectui, vt rem accuratius contempletur, non autem, vt circulum ſibi concipiat quadratum. Ita et voluntas poteſt imperare brachio, vt ſe extendat, non autem ſanguini, ne circulum ſuum abſoluat, nec ſtomacho, vt concoquat cibum.

cibum. Ex quo ſane DEI prouidentia inprimis elucet.

§. XXXI.

Quemadmodum vero *voluntas* in bonis et malis,quae omnis materiae expertia ſunt, verſatur: ita ADPETITVS adpetit vel auerſatur res materiales, prout illae ſe imaginationi vel tamquam bonae, vel tamquam malae repraeſentant. Nec non differentia ab appetitu ſenſitiuo.

§. XXXII.

Prout ergo vel voluntas, vel appetitus a rebus externis diuerſimode adficitur, diuerſi quoque inde naſcuntur ADFECTVS, per quos intelligimus commotiones voluntatis vel adpetitus, ex repraeſentatione boni vel mali ortas, et cum motu ſanguinis et fluoris neruoſi extraordinario coniunctas. * Quid *adfectus?*

* Quod enim ſanguis extra ordinem moueatur, ex coloris repentina mutatione; quod fluor neruoſus; ex geſtibus, motu, robore membrorum, cum adfectu quolibet coniunctis, adparet.

§. XXXIII.

Quum itaque adfectus ſint commotiones: (§. 32.) ſequitur, vt ſuos habeant gradus, quos non male *propenſionem, conſenſum,* et *impetum* vocaueris. In priore mens fere *paſſiue;* in poſterioribus *actiue* Eorum gradus.

ſe habet, adeoque his facilius, quam illis, reſiſtitur.

§. XXXIIII.

Quomodo mens iis moueatur.

Et quia adfectus ex repraeſentatione boni et mali oriuntur, (§. 32.) voluntas autem naturaliter bonum adpetit, malumque auerſatur: (§. 29.) dubitari ſane non poteſt, quin in adfectu mens ſemper a *malo* ad *bonum* moueatur, idque ſiue verum, ſiue adparens. Ita recte Budd. in *Elem. philoſ. pract. II, 2. §. 35. ſeqq.*

§. XXXV.

Eorum cauſſa et effectus.

CAVSSA itaque adfectuum eſt repraeſentatio boni vel mali: EFFECTVS autem commotio ſanguinis et ſpirituum animalium extraordinaria. (§. 32.) In quo ſtatu conſtitutus homo, nec intellectu ſatis vtitur, nec imaginatione, * et ipſum corpus colore, geſtu, ** membrorum poſitu, adfectum prodit.

* Vnde non male veterum non nemo ſuaſit irato, ne quid ageret, priuſquam alphabetum Graecum recitarit. Mora ſcilicet interponenda, nec temere quidquam agendum eſt, feruente adhuc adfectu.

** Quos geſtus le Brun, Gallus, iconibus chalcographicis eleganter expreſſit.

§. XXXVI.

§. XXXVI.

Nec tamen ideo pro malis habendi ſunt adfectus, nec funditus exſtirpandi, quod Stoicis placuiſſe nouimus. (*H.* §. 83.) Quum enim nihil peccati habeat appetere bonum, et auerſari malum: ſane nec adfectus, qui ex repraeſentatione boni vel mali oriuntur, (§. 32.) in ſe mali eſſe poſſunt. An adfectus in ſe mali?

§. XXXVII.

Ex eodem facile patet, quinam adfectus ſint primarii. *Appetitio* enim *boni* dicitur AMOR, *auerſatio mali* ODIVM. Eorum claſſis prima.

§. XXXVIII.

Aut vero bonum illud vel malum *praeteritum* eſt, aut *praeſens*, aut *futurum*. Appetitio *boni praeteriti* vocatur DESIDERIVM, *praeſentis*, LAETITIA, *futuri* SPES. Auerſatio *mali praeteriti*, POENITENTIA; *praeſentis*, TRISTITIA; *futuri*, METVS dicitur. Secunda.

§. XXXVIIII.

Quumque, qui bonum adpetit, de *mediis* illud conſequendi, retinendique; qui malum auerſatur, de mediis illud a ſe amoliendi laboret: conſequens eſt, vt ſi *media bonum conſequendi retinendique facilia* cui videantur, FIDVCIA; ſi *difficilia*, Tertia.

DIFFIDENTIA; itemque, ſi *media auerruncandi malum* ſe tamquam *facilia* repraeſentent. AVDACIA; ſin tamquam *difficilia* vel *impoſſibilia* plane, DESPERATIO inde naſcatur.

§. XXXX.

Quarta. BONVM omne verum, quamuis ſimul *iucundum*, ſimul *honeſtum*, ac *decorum*, ſimul *vtile* ſit: plerumque tamen vnus reſpectus prae altero magis adficit animum. Quod ſi ergo imminet bonum apparenter *iucundum*, VOLVPTAS * oritur: ſi bonum apparenter *honeſtum* vel *decorum*, AMBITIO; ſi denique, quod *vtile* videtur, AVARITIA. Rurſus, quoties malum *honeſto* repugnare videtur, IRA; ſi *decoro*, PVDOR; ſi *iucundo*, TAEDIVM, ſi denique *vtilitati*, INVIDIA emergit.

* Ea ſi in Venerem tendit, LASCIVIA; ſin in variarum rerum parum vtilium cognitionem, CVRIOSITAS; ſi denique in gulam, LVXVRIA dici ſolet.

§. XXXXI.

Quinta. Sunt et adfectus, qui e *bono maloque alteri contingente* exſiſtunt. Ex bono enim amici praeſente vel praeterito CONGRATVLATIO; ex futuro FAVOR; ex malo amici praeſente, praeterito vel futuro COMMISERATIO; ex bono porro, quod inimi-

inimico obuenit, iterum INVIDIA; ex malo et imminente IRRISIO vel *ἐπιχαιρεκακία* naſcitur.

§. XXXXII.

Nec raro plures adfectus inter ſe colliduntur aut iungunt phalanges. Sic ſi *amor* et *metus* concurrunt, ZELOTYPIA; ſin *inuidia* et *ambitio*, AEMVLATIO inde oritur. **Sexta.**

§. XXXXIII.

Qui adfectus omnes, ſaepius repetiti, facile in animo radices tam altas agunt, vt in habitum degenerent, quo caſu adfectus, qui olim veluti per vices recurrebant, in MORES degenerare ſolent. **Quando adfectus in mores abeant?**

SECTIO II.

DE CORPORE.

§. XXXXIIII.

Mens non modo pure operatur, ſed et CORPORE, tanquam organo et inſtrumento vtitur, (§. 11.) et viciſſim a corpore varie adficitur. Id quod in imaginatione et adpetitu ſenſitiuo docet experientia. Modum, quomodo mens, id eſt, ſubſtantia immaterialis, in corpus agat, et rurſus a corpore agi poſſit in mentem, **Mentis et corporis nexus.**

 igno-

ignoramus, * quamuis de effectu conſtet quam certiſſime.

* Hoc fateri non pudet. Noui, quae ſit Ariſtotelicorum ſententia de *ſyſtemate influxus phyſici*: non ignoro Malebranchii aliorumque de *ſyſtemate cauſſarum occaſionalium*: denique et *ſyſtema harmoniae praeſtabilitae*, quod adhuc tantum ſtrepitum dedit, expendi. Sed hypotheſes video, quibus adſumtis, demonſtrari poſſunt phaenomena, an vero illae hypotheſes verae ſint, ſemper manebit incertum. Philoſophandum hic eſt, ſed paucis. Nam omnino non placet.

§. XXXXV.

Corporis partes quotuplices?

Quamuis autem corpus variis conſtet partibus, *ſolidis* aeque ac *fluidis*; hae tamen praecipue huc pertinent: quia et ad vitam hominis plurimum conferunt, et mentem adficiunt maxime, et ſolidarum veluti ſeminarium ſunt perpetuum.

§. XXXXVI.

Circulatio ſanguinis.

Nimirum ſanguis, generatus ex cibo et potu, quem quotidie adſumimus, perpetuum obſeruat circulum, per venam cauam in dextrum cordis ventriculum, ex eoque per arteriam pulmonarem in pulmones, ex his per venam pulmonarem in ſiniſtrum ventriculum cordis, et ex hoc denique per aortam in reliquas corporis partes progrediens, ſemperque priorem circulum repetens. * Quod quamdiu fit, *vita* hominis *vegetatiua* ſalua eſt.

* Inuen-

* Inuentae obſeruataeque huius circulationis laudem vulgo tribuunt Guil. Haruaeo. Sed conſtat tamen, ante eum et Paullum Sarpium, et Andr. Caeſalpinum hunc ſanguinis circulum non ignoraſſe. Vid. Baelii *Dict. hiſt. crit. voce: Caeſalpinus.* Quin et Hippocratem hic aliquid vidiſſe, probant ex eius *Lib. II. de diaeta §. 45. libro de ſtatibus §. 21. libro de alim. §. 4. libro de locis in hom. §. 6.*

§. XXXXVII.

Eiusdem ſanguinis, tranſitu per vaſculoſam pulmonum ſubſtantiam probe comminuti et ſubacti, pars fere tertia ex ſiniſtro cordis ventriculo per carotides et vertebrales arterias ad cerebrum defertur, vbi liquidum ſubtiliſſimum ſecernitur, quod in medulla oblongata collectum, neruos ſubit,* et ad organa ſenſoria reliquaſque partes delatum, ſenſum et motum efficit. Qui fluor neruoſus, quam diu in neruis rite procedit, *vitam ſenſitiuam* conſeruat. Fluor neruoſus.

* Eos, qui neruis liquidum ineſſe negant, erudite refellit collega olim coniunctiſſimus Io. Fr. Hoffmannus *in Medic. ration. Tom. I. p. 467.*

§. XXXXVIII.

Quemadmodum ergo ad efficiendum motum mens vtitur muſculis, id eſt, faſciculis ex fibris cylindricis mollioribus collectis: ita eadem et organa ſenſoria ad Eius officia.

 ſen-

ſenſiones adhibet. Vtrobique autem neruorum ampliſſimus vſus eſt, qui et muſculos extendunt vel comprimunt, et ipſarum perceptionum genuina ſedes ſunt. *

* Ita *viſus* obiecta ſe repraeſentant in membrana nerui optici expanſa, quae alias tunica retina vocatur. *Sonus* incidit in membranam interiorem nerui acuſtici, quae internas aurium partes inueſtit. Ita et *olfactus* fit mediante membrana neruea, quae internas narium partes obducit: *ſapor* in extremitatibus nerueis et pyramidalibus linguae; *tactus* denique in nerueis fibrillis et papillulis cutis peragitur. Per omnes hos neruos perceptio ad cerebrum, et per hoc ad mentem propagatur.

§. XXXXVIIII.

Sanguinis partes diſſimilares.

Sanguinis porro maſſa ex variis quidem conſtat particulis diſſimilaribus, *phlegmate* puta, *oleo*, *ſale*, et *terra fixa*, quae operatione chymica facile eliciuntur: * at has tamen partes non apud omnes eadem proportione mixtas eſſe, facile eadem operatione deprehenditur.

* Sanguinem enim exſiccatum et chymico igne tractatum primum *phlegma*, deinde *oleum ſubtile*, poſtea *craſſius*, fundum petens et empyreumaticum cum *ſale volatili*, ac poſtremo *terram fixam* elargiri, teſtis locupletiſſimus eſt laudatus Hoffm. *Tom. I. Med. rat. pag.* 93.

§. L.

§. L.

Deinde nec pulſum omnibus hominibus eumdem, nec eiuſdem capacitatis vaſa eſſe, ipſa experientia ſatis euincit : Pulſus et vaſorum diuerſitas.

§. LI.

Quum ergo ſanguinis circulus ſit vitae vegetatiuae fundamentum, (§. 46.) et ſanguis tamen ex variis conſtet partibus diſſimilaribus, in diuerſis hominibus diuerſimode mixtis, (§. 49.) diuerſi denique ſint diuerſorum hominum pulſus, et vaſa diuerſiſſima: (§. 50.) conſequens eſt, vt diuerſa quoque ſit habitudo partium ſolidarum et fluidarum ad circulationem ſanguinis perficiendam, adeoque diuerſa dentur hominum TEMPERAMENTA. Vnde temperamenta?

§. LII.

Nimirum, vbi *fibrae* ſunt tenuiores, et admodum tenſae, anguſtiora *vaſa*, *pulſus* celerior et vehementior, et copioſior *materia oleaginoſa* vel *ſulphurea* ſanguinem impraegnat: temperamentum vocatur CHOLERICVM. Temperamentum cholericum.

§. LIII.

Quoties *fibrae* ſunt duriores, *vaſa* capacia, *pulſus* magnus quidem, ſed tardior, *ſanguis* denique, *materia terreſtri* copioſiore Melancholicum.

praeditus : toties naſcitur temperamentum MELANCHOLICVM.

§. LIIII.

Sanguineum.

Quando *fibrae* nec laxae nimis ſunt, nec iuſto ſtrictiores, *vaſa* mediocria, *pulſus* non vehemens, at ſufficiens tamen, *ſalinae* denique *particulae* quam copioſiſſimae *ſanguini* innatant: temperamentum hoc vocabitur SANGVINEVM.

§. LV.

Phlegmaticum.

Denique, ſi cui ſunt *fibrae* ſpongioſae et laxae *vaſa* tenuora, *pulſus* parum vehemens, *ſanguis* denique multo *phlegmate* inundatus: ei temperamentum PHLEGMATICVM tribuimus. *

* Satis antiqua eſt doctrina de temperamentis hominum, ceu Io. Franc. Buddeus ſingulari *Diſſertatione de hiſt. doctrinae de temperam. homin.* Hal. 1704, 4. demonſtrauit. Sed nemo tamen veterum eam explicauit accurate, et recentiores, dum particulis ſanguinis ſolis inhaerent, nec fibrarum, vaſorum, pulſuum vllam fere rationem habendam putant, praecipua eius capita negligunt.

§. LVI.

Cur mores animi temperaturam corporis ſequantur?

Quum autem tam arctum ſit mentis corporiſque commercium, vt altera pars alteram diuerſimode adficiat, (§. 44.) mens autem operationes pleraque mediante fluore neruoſo peragat, (§. 48.) hic

hic denique ſubtiliore parte ſanguinis in cerebro ſecernatur: (§. 47.) facile patet ratio, cur mores animi temperaturam corporis ſequantur. *

* Exſtat ea de re Claudii Galeni *liber ſingularis* ὅτι τὰ ψυχῆς ἤθη ταῖς τοῦ σώματος κράσεσιν, ἕπεται, *quod mores animi temperamento corporis obſequantur: Tom. V. p. 444. edit. Pariſ.* ſed imperfecta tamen adhuc eſt illa Galeni obſeruatio.

§. LVII.

Praecipuae inclinationes, cum temperamentis coniunctae.

Et quidem, quum motus ſanguinis in CHOLERICIS ſit expeditiſſimus: mens quoque *ſe effert*, et ſpe plena ſibi ipſi placet, tamquam domicilio egregio inſtructa. Mens SANGVINEI ob placidum ſanguinis motum ſemper ***hilaris*** eſt. Mens MELANCHOLICI, veluti ruinoſum habitans domicilium, tuta omnia ***timet.*** Denique PHLEGMATICI animus, veluti anguſto incluſus tuguriolo, ad omnia ***tardus*** ac ***languidus*** eſt. *

* Tantum ergo abeſt, vt mens ipſa ſibi corpus formet, vt corpus eam ad varios mores *determinet*. Id quod contra Sennertum alioſque notandum.

§. LVIII.

Character cholericorum.

Itaque CHOLERICORVM character eſt ***ſpes***, ***ambitio***, ***grauitas*** in moribus, ***procliuitas*** ad ***iram***, ***diligentia*** in quolibet

vitae

vitae genere, ac denique *iudicium* acre ac rectum. *

* Quia enim *ſpe* plena eſt mens: (§. 57.) hinc facile maiora adpetit, et hinc *ambitio* oritur. Et quia *ambitioſus* honoris ſui ſtudioſiſſimus: hinc facile *iraſcitur*. Quum porro ex ſanguine ſubtiliore ſubtiliores quoque ſpiritus ſecernantur: fieri non poteſt, quin *iudicio* polleat. Qui autem *honores* et praerogatiuam adfectat, ſimulque pollet iudicio, procul dubio et mediis vtetur, quibus ad hunc finem opus eſt, et hinc *diligentia* et *grauitas morum*.

§. LVIIII.

Sanguineorum.

Quumque mens SANGVINEORVM ſit *bilaris:* (§. 57.) hinc eorum character eſt *ſecuritas, voluptas, petulantia, prodigalitas, praecipitantia, ſpes, metus,* procliuitas ad *otium*, *ingenium* denique fertile potius, quam bonum. *

* Hilares delectantur rebus iucundis: inde *voluptas*. Huic repugnant grauitas morum, parſimonia, labor; hinc *petulantia*, *prodigalitas*, procliuitas ad *otium*. Vbi plus ſanguinis, ibi ſpiritus copioſi et agiles: hinc *ingenium*. Quod quando cum iudicio non coniunctum eſt, *ſecuritatem* et *praecipitantiam* inde naſci oportet.

§. LX.

Melancholicorum.

Quum porro MELANCHOLICORVM animus omnia *timeat:* (§. 57.) conſequens eſt, vt eorum character ſit *triſtitia*,

aua-

auaritia, *mores ruſtici* et *indecori*, *inuidia*, *laborioſitas*, *memoria* denique tenaciſſima. *

* Qui enim *timet*, *triſtis* eſt. Qui *timet*, ſemper quoque ſibi aliquid deeſſe iudicat, hinc *auaritia*. *Auarus* ſibi omnia adpetit, adeoque alterius rebus marceſcit opimis: hinc *inuidia*. Idem facile ſentit, ſine labore rem haud parari, hinc *laborioſitas*. Homo *auarus* et *laborioſus* parum curat, an aliis placeat, et *inuidus* neminem vere amat: inde *ruſticitas* et *neglectus decori*.

§. LXI.

Denique, quum PHLEGMATICORVM animus ſit *tardus* et *languidus*: (§. 57.) facile patet, eos *pigritiae* deditos, *ſomnolentos*, et nec *virtutum*, nec *vitiorum* eminentium, nec *adfectuum* vehementiorum capaces, nec vlla *intellectus* ac *imaginationis* facultate prae aliis praeditos eſſe. — Phlegmaticorum.

§. LXII.

Sed quum porro ſanguis ex partibus diſſimilaribus conſtet: (§. 49.) nemo poteſt hominum reperiri, qui vno, eoque ſolo, temperamento ſit praeditus, quamuis ex pluribus, quae recenſuimus, vnum plerumque praedominetur. * — Mixtura temperamentorum.

* Quia tamen, quae praedominantur, reliqua impotentiora fere ſupprimunt, phlegmaticum quoque reliqua temperamenta magis impedit, quam vt ad ſingularem propenſionem determinet: hinc tantum duorum prae-

vitae genere, ac denique *iudicium* acre ac rectum. *

* Quia enim *ſpe* plena eſt mens: (§. 57.) hinc facile maiora adpetit, et hinc *ambitio* oritur. Et quia *ambitioſus* honoris ſui ſtudioſiſſimus: hinc facile *iraſcitur*. Quum porro ex ſanguine ſubtiliore ſubtiliores quoque ſpiritus ſecernantur: fieri non poteſt, quin *iudicio* polleat. Qui autem *honores* et praerogatiuam adfectat, ſimulque pollet iudicio, procul dubio et mediis vtetur, quibus ad hunc finem opus eſt, et hinc *diligentia* et *grauitas morum*.

§. LVIIII.

Sanguineorum.

Quumque mens SANGVINEORVM ſit *hilaris:* (§. 57.) hinc eorum character eſt *ſecuritas, voluptas, petulantia, prodigalitas, praecipitantia, ſpes, metus,* procliuitas ad *otium*, *ingenium* denique fertile potius, quam bonum. *

* Hilares delectantur rebus iucundis: inde *voluptas.* Huic repugnant grauitas morum, parſimonia, labor; hinc *petulantia*, *prodigalitas*, procliuitas ad *otium*. Vbi plus ſanguinis, ibi ſpiritus copioſi et agiles: hinc *ingenium*. Quod quando cum iudicio non coniunctum eſt, *ſecuritatem* et *praecipitantiam* inde naſci oportet.

§. LX.

Melancholicorum.

Quum porro MELANCHOLICORVM animus omnia *timeat:* (§. 57.) conſequens eſt, vt eorum character ſit *triſtitia,* *aua-*

auaritia, *mores ruſtici* et *indecori*, *inuidia*, *laborioſitas*, *memoria* denique tenaciſſima. *

* Qui enim *timet*, *triſtis* eſt. Qui *timet*, ſemper quoque ſibi aliquid deeſſe iudicat, hinc *auaritia*. *Auarus* ſibi omnia adpetit, adeoque alterius rebus marceſcit opimis: hinc *inuidia*. Idem facile ſentit, ſine labore rem haud parari, hinc *laborioſitas*. Homo *auarus* et *laborioſus* parum curat, an aliis placeat, et *inuidus* neminem vere amat: inde *ruſticitas* et *neglectus decori*.

§. LXI.

Denique, quum PHLEGMATICORVM animus ſit *tardus* et *languidus*: (§. 57.) facile patet, eos *pigritiae* deditos, *ſomnolentos*, et nec *virtutum*, nec *vitiorum* eminentium, nec *adfectuum* vehementiorum capaces, nec vlla *intellectus* ac *imaginationis* facultate prae aliis praeditos eſſe. Phlegmaticorum.

§. LXII.

Sed quum porro ſanguis ex partibus diſſimilaribus conſtet: (§. 49.) nemo poteſt hominum reperiri, qui vno, eoque ſolo, temperamento ſit praeditus, quamuis ex pluribus, quae recenſuimus, vnum plerumque praedominetur. * Mixtura temperamentorum.

* Quia tamen, quae praedominantur, reliqua impotentiora fere ſupprimunt, phlegmaticum quoque reliqua temperamenta magis impedit, quam vt ad ſingularem propenſionem determinet: hinc tantum duorum

prae-

praedominantium temperamentorum ratio habetur, nec temere de aliorum, quam trium priorum, mixtura quaeri ſolet.

§. LXIII.

Eius exempla.

Hinc CHOLERICO SANGVINEI homines magnam virtutis ſpeciem prae ſe ferunt, paullo minorem SANGVINEO CHOLERICI: CHOLERICO MELANCHOLICI, et MELANCHOLICO CHOLERICI crudeles, et perfidi, ſed magis tamen hi, quam illi. Denique MELANCHOLICO SANGVINEI et SANGVINEO MELANCHOLICI ad incondita quaeuis et ridicula ruunt, in omni vitae genere inconſtantes ac varii.

§. LXIIII.

Vnde mores aetatum.

Quandoquidem autem in temperamentis, praeter vaſa et pulſum, etiam ſanguinis conſtitutio, et fibrarum qualitas in cenſum veniunt; (§. 52. *ſeqq.*) per ſe patet, temperamenta paullatim mutari. * Atque inde eſt, quod in PVERITIA *phlegmaticum*; in IVVENTVTE *ſanguineum*; in AETATE VIRILI *cholericum*; ac denique in SENECTVTE *melancholicum* ſe prae reliquis exſerat.

* Eatenus nimirum, vt quod antea infirmius erat, iam potentius adpareat, et quod antea ſe exſerebat quam maxime, id iam minus polluceat.

§. LXV.

§. LXV.

Hinc PVERI *ſocordes, ſomnolenti, adfectuum minus capaces,* et freno et calcaribus indigent. IVVENES *voluptati otioque* dediti, *prodigi* aeris, *petulantes*, in amicitiis contrahendis et toto vitae genere *praecipites.* Qui VIRILEM AETATEM attigerunt, *bonorum* cupidi, *ambitioſi, graues, diligentes* adparent. SENECTVTEM, *meticuloſam, auaram, inuidam, moroſam,* ac rerum, quae antea contigerunt, admodum *memorem,* alioquin valde *obliuioſam* eſſe, ipſa experientia docet. * Qui deſcribuntur.

* Commendandus hic merito Horatius Flaccus, qui in *Arte poët. v. 158. ſeqq.* characteres *puerorum; v. 161. ſeqq.* mores *iuuenum; v. 166. ſeqq.* ſtudia *virorum; v. 169. ſeqq. ſenum* adfectus et propenſiones egregie deſcribit.

§. LXVI.

Quumque ad mores permultum conferat ſanguinis temperies, (§. 51.) ſanguinem autem praecipue alteret aëris et caeli conſtitutio: non mirum profecto eſt, nationum integrarum diuerſa eſſe temperamenta, quae, vbi educatio ac conſuetudo accedit, facile in mores tranſeunt. * Nationum integrarum diuerſi mores.

* Hinc mores *Hiſpanorum, Gallorum, Germanorum, Italorum, Anglorum, Scotorum, Hibernorum* diuerſiſſimi. Hinc toto vitae gene-

genere differunt *Sinenſis*, *Aethiops*, et *Americanus*. Commendandus Barclaius, qui in *Icone animorum*, hic quaedam praeclare obſeruauit.

§. LXVII.

Concluſio ſectionis ſecundae. Reliquae res extra hominem poſitae quomodo aliquid ad mores conferant, alio loco commodius oſtendemus.

SECTIO III.

DE VARIIS HOMINVM MORIBVS ET VITIIS.

§. LXVIII.

Connexio. Quamuis mens humana non modo *intellectu*, ſed et *voluntate* inſtructa ſit: (§. 15. 16.) voluntas autem ſemper adpetat bonum, malumque auerſetur: (§. 29.) tamen, quum bona ſint plura, hominesque aliquando mala etiam pro bonis, veluti nubem pro Iunone amplectantur: MORES quoque diuerſos inde naſci oportet.

§. LXVIIII.

***Mores* quid?** MORES enim nobis ſunt adfectus (§. 43.) et propenſiones, ex temperamento ortae, (§. 57. *ſeqq.*) diuturnaque conſuetudine, ſeu actibus ſaepe iteratis, confirmatae. *

* Quod

* Quod vbi factum, mores veluti alteram naturam conſtituunt, vt recte dixerit Horatius *Lib. I. epiſt. 10. v. 24.*

NATVRAM expellas furca, tamen vſque recurret.

§. LXX.

Sunt ergo *mores* duorum generum. Si enim voluntas in *verum* bonum fertur, mores erunt BONI: * ſin in *adparens*, MALI. Priores VIRTVTEM, poſteriores VITIA adpellamus. **Quotuplices?**

* Itaque mores bonos hic non accipimus in ſenſu *vulgari*, pro moribus ad regulas decori compoſitis, ſed in ſenſu *philoſophico*, pro inclinationibus voluntatis per veram virtutem emendatae.

§. LXXI.

Enimuero quum voluntas ordinarie ſeruiat imaginationi et prauis inclinationibus et adfectibus, (§. 29.) et ex voluntatis inclinationibus mores naſcantur: (§. 69.) facile patet, VIRTVTEM homini natura non ineſſe. Itaque dum hic in natura hominis morali deſcribenda verſamur, de VITIIS tantum erit agendum. **An virtus homini natura inſit?**

§. LXXII.

Quandoquidem ergo VITIA ſunt inclinationes voluntatis, quae in bonum adparens feruntur, (§. 70.) et diuturna conſuetudine firmantur: (§. 69.) hinc ea **Vitium quid?**

non poſſunt non multiplicia eſſe. At conſtat tamen hodie inter omnes, tria potiſſimum eſſe *vitia capitalia.*

§. LXXIII.

Cur tria vitia capitalia?

Bonum enim adparens, in quod mens nondum emendata ruit, nobis illudit vel ſub ſpecie HONESTATIS, vel ſub ſpecie IVCVNDI, vel ſub ſpecie VTILITATIS. *

* De vero bono morali recte ſtatuebant Stoici, illud ſimul *honeſtum, vtile, iucundum* eſſe. Vid. Cic. *de offic. Lib. II. cap.* 3. At vbi hi reſpectus diſiunguntur, et *vtile* vel *iucundum*, ſine *honeſto*, concipitur, vel *honeſtum* a vera *iucunditate* et *vtilitate* ſeiungitur: bonum tantum erit adparens.

§. LXXIIII.

Quaenam illa ſint?

Quando mens in bona adparentia fertur, quae ſpecie *honeſti* fallunt, naſcitur AMBITIO; quoties in ea, quae ſpeciem *boni iucundi* induunt, VOLVPTAS; denique vbi mens meris *vtilibus* capitur, AVARITIA emergit. Quae ipſa ſunt tria vitia capitalia, * ac veluti triceps ille Cerberus, qui homines ad orcum rapit.

* Ea agnouit etiam Ioannes apoſtolus in *1. Epiſt. cap.* 2, *v.* 16.

§. LXXV.

Quid *ambitio*, et quotuplex?

AMBITIO eſt vitium, quod ad honorem et praerogatiuam omnia refert. Quum-

Quumque alii praerogatiuam ſibi vindicent ob res *nihili* et *indifferentes*; alii ob actiones *turpes*; alii ob ſingulares *corporis* vel *animi dotes*, hinc iſta ambitio STVLTA; illa BRVTA et THRASONICA; haec SPECIOSA vocari poteſt. Haec porro, ſi in perſuaſione prudentiae conſiſtit, AVLICA; ſi in perſuaſione doctrinae ac eruditionis, ERVDITA; ſi in perſuaſione fortitudinis, MILITARIS; ſi denique in perſuaſione virtutis ac ſanctimoniae, PHARISAICA a quibuſdam non inepte adpellatur. *

* Sunt qui ſibi placent ob *pulcritudinem*: (nam *faſtus ineſt pulcris, ſequiturque ſuperbia formam*,) ſunt, quos *opes*; ſunt denique, quos *potentia* inflat. Sed quum hae res in ſe *indifferentes* ſint, nec hominem meliorem reddant: omnia haec vitia ad ambitionem *ſtultam* recte referuntur.

§. LXXVI.

Quum ergo ambitio omnia referat ad honorem et praerogatiuam: (§. 75.) conſequens eſt, 1) vt ambitioſi vel parem, vel ſaltim ſuperiorem non facile ferant. 2) Vt opes adpetant, tamquam inſtrumentum potentiae. 3) Vt a voluptatibus et petulantia ſint alieni, quoad propenſioni ſuae obſequuntur. Ambitioſorum charactéres generales?

§. LXXVII.

Circa officia erga Deum.

Ex eodem principio ſequitur, 4) vt, quod ad RELIGIONEM attinet, ambitioſus ſingularium opinionum ac doctrinarum ſit amantiſſimus, et hinc vel in *atheiſmum*, vel in *haereſin*, vel in *hypocriſin* craſſiſſimam incidat. *

* In *atheiſmum* ambitioſus natura procliuior eſt; *haereſin* adfectat, ſi plauſum ſectatorum praeuidet; *ſpeciem pietatis*, quoties id ſua intereſſe exiſtimat, prae ſe ferre non dubitat. Memorabile P. Cornelii Scipionis exemplum eſt apud Liu. *Lib. XXVI. cap. 19.*

§. LXXVIII.

Erga alios.

Porro inde conſequitur, 5) vt ambitioſi ALIOS non ament, niſi quatenus illos ſibi vtiles futuros exiſtimant, adeoque 6) amicitias attemperent ſuis commodis. 7) Vt ſuperiores, ſi eos ſibi fauere credunt, colant, inſidiantibus inſidientur, pares porro ſibi conentur ſubiicere, inferiores denique vel auctoritate et metu, vel vi ac crudelitate in officio continere ſtudeant.

§. LXXVIIII.

Erga ſe ipſos.

Praeterea quum ad praerogatiuam omnia referant: (§. 75.) facile patet, 8) eos eſſe laborioſos, ac diligentes, ac 9) iis potiſſimum ſtudiis deditos, quae ad finem eorum praecipue pertinent. Quae 10) eo felicius

felicius excolunt, quo acriore plerumque pollent iudicio.

§. LXXX.

Denique ex eodem axiomate ſua ſponte fluit, 11) ambitioſos in tota vita decori eſſe ſtudioſiſſimos, et 12) grauitatem ſermone, geſtu, inceſſu, veſtitu teſtari, atque 13) verborum tamen, quam pecuniae, eſſe parciores. (§. 76, 2.) Circa decorum.

§. LXXXI.

VOLVPTAS eſt vitium, quod in immoderata rerum iucundarum cupiditate conſiſtit. (§. 74.) Quumque alii iucundiſſimum exiſtiment, quod *gulam* irritat; alii, quod *laſciuiam* quam maxime prouocat; alii, quod *animum* oblectat in ſpeciem: hinc *voluptas* vel BACCHICA, vel VENEREA, vel AMICA * eſſe dicitur. Quid *voluptas*, et quotuplex?

* Huius ſpecies eſt CVRIOSITAS, quae eſt voluptas, quae in rerum quamplurimum iucundarum magis, quam vtilium, ſcientia ponitur. Characterem huius vitii eleganter expreſſit Plutarch. in *libello* περὶ πολυπραγμοσύνης, ſeu *de curioſitate*, *Tom. II. p. 5.*

§. LXXXII.

Ex ea definitione patet, 1) voluptuoſos maxime paſci iis omnibus, quae vel ſenſus, vel imaginationem oblectant. Voluptuoſorum characteres generales.

2) Eoſdem abhorrere ab omni labore, dolore, periculo, et ſi quid aliud parum iucundum videtur. 3) Pecuniam iis non ob aliam cauſſam cordi eſſe, quam quatenus eſt inſtrumentum voluptatis, adeoque 4) eos ad prodigalitatem potius, quam πλεονεξίαν, procliues, 5) honorumque nec cupidos, nec admodum capaces eſſe. *

* Hinc voluptuoſiſſimos principes magiſtratu ſe abdicaſſe legimus, vt voluptatibus eo indulgerent liberius. Gottfr. Olearii *Diſſ. de principe magiſtratu ſe abdicante*, §. 7.

§. LXXXIII.

Circa officia erga Deum,

Nec minus inde colligas, 5) eos in RELIGIONE eſſe tepidos, et 6) ad *ſcepticiſmum* procliuiores, nec 7) cultum diuinum magnopere curare, niſi quatenus ſenſus et imaginationem oblectat. *

* Non ergo difficile intelligitur, cur orientales gentes, tamquam voluptuoſiſſimae, ſacra tanto caerimoniarum adparatu faciant, et cur ſimplicior multo fuerit populorum ſeptentrionalium cultus, quum adhuc pago eſſent dediti.

§. LXXXIII.

Erga alios.

Porro inde inferas, 8) eos in amandis ALIIS faciles, at inconſtantes eſſe, adeoque 9) amicitias et temere inire, et facile abrumpere; 10) erga ſuperiores eos adulatorio, erga pares facili at inconſtanti, erga inferiores indulgente nimis ingenio eſſe.

§. LXXXV.

§. LXXXV.

Nec magis dubium, 11) quin ab omni labore, qui ſenſibus parum iucundus videtur, abhorreant quam maxime, et 12) hinc iis ſtudiis ſe totos mancipent, quae vel ſenſus, vel imaginationem adficiunt, in quibus etiam eo magis plerumque proficiunt, quo fecundiore pollere ſolent ingenio. **Erga ſe ipſos.**

§. LXXXVI.

Denique inde fluit, 13) voluptuoſos in omni vitae genere varios, ac 14) grauitatis parum amantes, 15) veſtitu, inceſſu, ac geſtibus aut molle quid aut diſſolutum prodere, praecipue autem 16) eos ad garrulitatem, * mendacia, calumnias, periuria eſſe procliues quam maxime. **Circa decorum.**

* Vitium voluptuoſis proprium, et quod ſtatim in oculos incurrit. Eius characteres habes apud Theophraſt. in *Charact. mor. cap. 4. p. m. 574.* et Plutarch. *περὶ ἀδολεσχίας*, ſeu *de garrulitate, Tomo II. p. 502.*

§. LXXXVII.

AVARITIA eſt vitium, quod in rerum vtilium inexplebili cupiditate conſiſtit. (§. 74.) *Vtile* autem videtur auaris, quidquid in commercio eſt, et pretium admittit. Quamuis ergo omnes res, quae ſunt in commercio, obiectum auaritiae eſſe poſſint: praecipue tamen auari vel ſupellectilis ſplendidioris, vel praediorum et **Auaritia quid, et quotuplex?**

 opum

opum, vel nummorum poſſeſſione ſibi placent. Vnde non incommode auaritia in SPLENDIDAM, RVSTICAM, et MERCATORIAM diuiditur. *

* Ad SPLENDIDAM proni ſunt, quibus ſimul multum *ſanguinis*; ad MERCATORIAM, quibus haud parum *cholerae*; ad RVSTICAM, quibus plurimum μελαγχολίας eſt.

§. LXXXVIII.

Auarorum characteres generales.

Hinc 1) ſunt parci, et citius ex manu Herculis clauam, quam ex his nummum extorſeris: * 2) voluptatum contemtores, quas pecunia conſtare norunt: 3) honorum denique non ob eorum praeſtantiam, ſed ob lucrum tantum cum iis coniunctum, adpetentes.

* Quae tenacitas, vbi ſupremum attigit gradum, in SORDES euadit, quarum characterem in Euclione eleganter exprimit Plautus in *Aulularia*.

§. LXXXVIIII.

Circa officia erga Deum.

Quum itaque rerum vtilium poſſeſſione delectetur auarus; (§. 87.) facile profecto reddideris rationem, 4) cur non alium in finem Deum colat, quam vt eo in accumulandis opibus adiutore vtatur, et hinc 5) cultu externo totam religionem metiatur, adeoque 6) ad *ſuperſtitionem* ſit quam maxime procliuis. *

* Quem-

* Quemadmodum *atheiſmus* in profana Dei negatione; ita *ſuperſtitio* in peruerſo Dei conceptu et metu numinis ſeruili conſiſtit. Quum autem characteres ſuperſtitionis ſint abominandi, veluti crudelitas aduerſus diſſentientes, idololatria, hypocriſis: non obſcurum eſſe poteſt, cur fuerint, qui ſuperſtitionem atheiſmo multo eſſe deteriorem exiſtimarent. Vid. Plutarch. περὶ δεισιδαιμονίας, ſeu *de ſuperſtitione*, et Baelii *Cogit. de comet.* eiuſdemque *Quaeſtion. ad prouincial.*

§. LXXXX.

Nec minus inde perſpicuum eſt, 7) auaros eſſe inuidos, et hinc 8) moroſos, 9) et μυσανθρώπυς, 10) qui nec amicitiam colere, nec amici eſſe norint, ſed 11) ob metum, perpetuamque, qua anguntur, ſuſpicionem ab omnibus abhorreant, niſi quos ſibi plane putent obnoxios: eoſdem denique, 12) quum iniuſti, 13) litigioſi, et 14) omnium officiorum humanitatis negligentiſſimi ſint: 15) ſuperiores odio habere, paribus inuidere, inferiores iniuſtitia et crudelitate a ſe alienare quam maxime. * Erga alios.

* Eleganter Theophr. in *Charact. cap. 11. p. 587.* Οὐκ ἂν ἐάσαι οὔτε συκοτραγῆσαι ἐκ τοῦ αὐτοῦ κήπου, οὔτε διὰ τοῦ αὐτοῦ ἀγροῦ πορευθῆναι, οὔτε ἐλαίαν ἢ φοίνικα τῶν χαμαὶ πεπτωκότων ἀνελέσθαι: *ficum de ſuo horto neminem guſtare ſiuerit: neminem per fundum ſuum tranſire, aut vllum caduam oliuam palmulamue auferre.* Nota quoque illa Plutarchi: ὔτε παρὰ νεκρῦ ὁμιλίαν, ὔτε παρὰ φιλαργύρυ χάριν

non poſſunt non multiplicia eſſe. At conſtat tamen hodie inter omnes, tria potiſſimum eſſe *vitia capitalia.*

§. LXXIII.

Cur tria vitia capitalia?

Bonum enim adparens, in quod mens nondum emendata ruit, nobis illudit vel ſub ſpecie HONESTATIS, vel ſub ſpecie IVCVNDI, vel ſub ſpecie VTILITATIS. *

* De vero bono morali recte ſtatuebant Stoici, illud ſimul *honeſtum, vtile, iucundum* eſſe. Vid. Cic. *de offic. Lib. II. cap. 3.* At vbi hi reſpectus diſiunguntur, et *vtile* vel *iucundum*, ſine *honeſto*, concipitur, vel *honeſtum* a vera *iucunditate* et *vtilitate* ſeiungitur: bonum tantum erit adparens.

§. LXXIIII.

Quaenam illa ſint?

Quando mens in bona adparentia fertur, quae ſpecie *honeſti* fallunt, naſcitur AMBITIO; quoties in ea, quae ſpeciem *boni iucundi* induunt, VOLVPTAS; denique vbi mens meris *vtilibus* capitur, AVARITIA emergit. Quae ipſa ſunt tria vitia capitalia, * ac veluti triceps ille Cerberus, qui homines ad orcum rapit.

* Ea agnouit etiam Ioannes apoſtolus in *1. Epiſt. cap. 2, v. 16.*

§. LXXV.

Quid *ambitio*, et quotuplex?

AMBITIO eſt vitium, quod ad honorem et praerogatiuam omnia refert. Quum-

Quumque alii praerogatiuam ſibi vindicent ob res *nibili* et *indifferentes;* alii ob actiones *turpes;* alii ob ſingulares *corporis* vel *animi dotes*, hinc iſta ambitio STVLTA; illa BRVTA et THRASONICA; haec SPECIOSA vocari poteſt. Haec porro, ſi in perſuaſione prudentiae conſiſtit, AVLICA; ſi in perſuaſione doctrinae ac eruditionis, ERVDITA; ſi in perſuaſione fortitudinis, MILITARIS; ſi denique in perſuaſione virtutis ac ſanctimoniae, PHARISAICA a quibuſdam non inepte adpellatur. *

* Sunt qui ſibi placent ob *pulcritudinem:* (nam *faſtus ineſt pulcris, ſequiturque ſuperbia formam,*) ſunt, quos *opes;* ſunt denique, quos *potentia* inflat. Sed quum hae res in ſe *indifferentes* ſint, nec hominem meliorem reddant: omnia haec vitia ad ambitionem *ſtultam* recte referuntur.

§. LXXVI.

Quum ergo ambitio omnia referat ad honorem et praerogatiuam: (§. 75.) conſequens eſt, 1) vt ambitioſi vel parem, vel ſaltim ſuperiorem non facile ferant. 2) Vt opes adpetant, tamquam inſtrumentum potentiae. 3) Vt a voluptatibus et petulantia ſint alieni, quoad propenſioni ſuae obſequuntur. Ambitioſorum characteres generales?

§. LXXVII.

Circa officia erga Deum.

Ex eodem principio ſequitur, 4) vt, quod ad RELIGIONEM attinet, ambitioſus ſingularium opinionum ac doctrinarum ſit amantiſſimus, et hinc vel in *atheiſmum*, vel in *haereſin*, vel in *hypocriſin* craſſiſſimam incidat. *

* In *atheiſmum* ambitioſus natura procliuior eſt; *haereſin* adfectat, ſi plauſum ſectatorum praeuidet; *ſpeciem pietatis*, quoties id ſua intereſſe exiſtimat, prae ſe ferre non dubitat. Memorabile P. Cornelii Scipionis exemplum eſt apud Liu. *Lib. XXVI. cap. 19.*

§. LXXVIII.

Erga alios.

Porro inde conſequitur, 5) vt ambitioſi ALIOS non ament, niſi quatenus illos ſibi vtiles futuros exiſtimant, adeoque 6) amicitias attemperent ſuis commodis. 7) Vt ſuperiores, ſi eos ſibi fauere credunt, colant, inſidiantibus inſidientur, pares porro ſibi conentur ſubiicere, inferiores denique vel auctoritate et metu, vel vi ac crudelitate in officio continere ſtudeant.

§. LXXVIIII.

Erga ſe ipſos.

Praeterea quum ad praerogatiuam omnia referant: (§. 75.) facile patet, 8) eos eſſe laborioſos, ac diligentes, ac 9) iis potiſſimum ſtudiis deditos, quae ad finem eorum praecipue pertinent. Quae 10) eo felicius

felicius excolunt, quo acriore plerumque pollent iudicio.

§. LXXX.

Circa decorum.

Denique ex eodem axiomate ſua ſponte fluit, 11) ambitioſos in tota vita decori eſſe ſtudioſiſſimos, et 12) grauitatem ſermone, geſtu, inceſſu, veſtitu teſtari, atque 13) verborum tamen, quam pecuniae, eſſe parciores. (§. 76, 2.)

§. LXXXI.

Quid voluptas, et quotuplex?

VOLVPTAS eſt vitium, quod in immoderata rerum iucundarum cupiditate conſiſtit. (§. 74.) Quumque alii iucundiſſimum exiſtiment, quod *gulam* irritat; alii, quod *laſciuiam* quam maxime prouocat; alii, quod *animum* oblectat in ſpeciem: hinc *voluptas* vel BACCHICA, vel VENEREA, vel AMICA * eſſe dicitur.

* Huius ſpecies eſt CVRIOSITAS, quae eſt voluptas, quae in rerum quampluriũm iucundarum magis, quam vtilium, ſcientia ponitur. Characterem huius vitii eleganter expreſſit Plutarch. in *libello* περὶ πολυπραγμοσύνης, ſeu *de curioſitate*, *Tom. II. p. 5.*

§. LXXXII.

Voluptuoſorum characteres generales.

Ex ea definitione patet, 1) voluptuoſos maxime paſci iis omnibus, quae vel ſenſus, vel imaginationem oblectant.

 2) Eoſ-

2) Eoſdem abhorrere ab omni labore, dolore, periculo, et ſi quid aliud parum iucundum videtur. 3) Pecuniam iis non ob aliam cauſſam cordi eſſe, quam quatenus eſt inſtrumentum voluptatis, adeoque 4) eos ad prodigalitatem potius, quam πλεονεξίαν, procliues, 5) honorumque nec cupidos, nec admodum capaces eſſe. *

* Hinc voluptuoſiſſimos principes magiſtratu ſe abdicaſſe legimus, vt voluptatibus eo indulgerent liberius. Gottfr. Olearii *Diſſ. de principe magiſtratu ſe abdicante*, §. 7.

§. LXXXIII.

Circa officia erga Deum,

Nec minus inde colligas, 5) eos in RELIGIONE eſſe tepidos, et 6) ad *ſcepticiſmum* procliuiores, nec 7) cultum diuinum magnopere curare, niſi quatenus ſenſus et imaginationem oblectat. *

* Non ergo difficile intelligitur, cur orientales gentes, tamquam voluptuoſiſſimae, ſacra tanto caerimoniarum adparatu faciant, et cur ſimplicior multo fuerit populorum ſeptentrionalium cultus, quum adhuc pago eſſent dediti.

§. LXXXIIII.

Erga alios.

Porro inde inferas, 8) eos in amandis ALIIS faciles, at inconſtantes eſſe, adeoque 9) amicitias et temere inire, et facile abrumpere; 10) erga ſuperiores eos adulatorio, erga pares facili at inconſtanti, erga inferiores indulgente nimis ingenio eſſe.

§. LXXXV.

§. LXXXV.

Nec magis dubium, 11) quin ab omni labore, qui ſenſibus parum iucundus videtur, abhorreant quam maxime, et 12) hinc iis ſtudiis ſe totos mancipent, quae vel ſenſus, vel imaginationem adficiunt, in quibus etiam eo magis plerumque proficiunt, quo fecundiore pollere ſolent ingenio. Erga ſe ipſos.

§. LXXXVI.

Denique inde fluit, 13) voluptuoſos in omni vitae genere varios, ac 14) grauitatis parum amantes, 15) veſtitu, inceſſu, ac geſtibus aut molle quid aut diſſolutum prodere, praecipue autem 16) eos ad garrulitatem, * mendacia, calumnias, periuria eſſe procliues quam maxime. Circa decorum.

* Vitium voluptuoſis proprium, et quod ſtatim in oculos incurrit. Eius characteres habes apud Theophraſt. in *Charact. mor. cap. 4. p. m. 574.* et Plutarch. περὶ ἀδολεσχίας, ſeu *de garrulitate, Tomo II, p. 502.*

§. LXXXVII.

AVARITIA eſt vitium, quod in rerum vtilium inexplebili cupiditate conſiſtit. (§. 74.) *Vtile* autem videtur auaris, quidquid in commercio eſt, et pretium admittit. Quamuis ergo omnes res, quae ſunt in commercio, obiectum auaritiae eſſe poſſint: praecipue tamen auari vel ſupellectilis ſplendidioris, vel praediorum et *Auaritia* quid, et quotuplex?

 opum

opum, vel nummorum poſſeſſione ſibi placent. Vnde non incommode auaritia in SPLENDIDAM, RVSTICAM, et MERCATORIAM diuiditur. *

* Ad SPLENDIDAM proni ſunt, quibus ſimul multum *ſanguinis*; ad MERCATORIAM, quibus haud parum *cholerae*; ad RVSTICAM, quibus plurimum μελαγχολίας eſt.

§. LXXXVIII.

Auarorum characteres generales.

Hinc 1) ſunt parci, et citius ex manu Herculis clauam, quam ex his nummum extorſeris: * 2) voluptatum contemtores, quas pecunia conſtare norunt: 3) honorum denique non ob eorum praeſtantiam, ſed ob lucrum tantum cum iis coniunctum, adpetentes.

* Quae tenacitas, vbi ſupremum attigit gradum, in SORDES euadit, quarum characterem in Euclione eleganter exprimit Plautus in *Aulularia*.

§. LXXXVIIII.

Circa officia erga Deum.

Quum itaque rerum vtilium poſſeſſione delectetur auarus; (§. 87.) facile profecto reddideris rationem, 4) cur non alium in finem Deum colat, quam vt eo in accumulandis opibus adiutore vtatur, et hinc 5) cultu externo totam religionem metiatur, adeoque 6) ad *ſuperſtitionem* ſit quam maxime procliuis. *

* Quem-

* Quemadmodum *atheiſmus* in profana Dei negatione; ita *ſuperſtitio* in peruerſo Dei conceptu et metu nimiis ſeruili conſiſtit. Quum autem characteres ſuperſtitionis ſint abominandi, veluti crudelitas aduerſus diſſentientes, idololatria, hypocriſis: non obſcurum eſſe poteſt, cur fuerint, qui ſuperſtitionem atheiſmo multo eſſe deteriorem exiſtimarent. Vid. Plutarch. περὶ δεισιδαιμονίας, ſeu *de ſuperſtitione*, et Baelii *Cogit. de comet.* eiuſdemque *Quaeſtion. ad prouincial.*

§. LXXXX.

Nec minus inde perſpicuum eſt, 7) auaros eſſe inuidos, et hinc 8) moroſos, 9) et μυσανθρώπυς, 10) qui nec amicitiam colere, nec amici eſſe norint, ſed 11) ob metum, perpetuamque, qua anguntur, ſuſpicionem ab omnibus abhorreant, niſi quos ſibi plane putent obnoxios: eoſdem denique, 12) quum iniuſti, 13) litigioſi, et 14) omnium officiorum humanitatis negligentiſſimi ſint: 15) ſuperiores odio habere, paribus inuidere, inferiores iniuſtitia et crudelitate a ſe alienare quam maxime. * **Erga alios.**

* Eleganter Theophr. in *Charact. cap. 11, p. 587.* Οὐκ ἂν ἐάσαι οὔτε συκοτραγῆσαι ἐκ τοῦ αὐτοῦ κήπου, οὔτε διὰ τοῦ αὐτοῦ ἀγροῦ πορευθῆναι, οὔτε ἐλαίαν ἢ φοίνικα τῶν χαμαὶ πεπτωκότων ἀνελέσθαι: *ficum de ſuo horto neminem guſtare ſiuerit: neminem per fundum ſuum tranſire, aut vllam cadiuam oliuam palmulamue auferre.* Nota quoque illa Plutarchi: ὔτε παρὰ νεκρῦ ὁμιλίαν, ὔτε παρὰ φιλαργύρυ χάριν

primum ad quatuor, deinde ad binos, poſtea ad vnum numero redacti ſunt. Ex qua narratione colligit, ὅτι παρὰ τοῖς ἀνθρώποις τοῖς ἐπὶ τὴν τοῦ πλεονεκτεῖν προαιρέσει ζῶσιν, οὐδὲν οὔτε βέβαιον, οὔτε ὅσιόν ἐστι, *hominibus, quorum ſtudia ad auaritiam referuntur, nihil quidquam aut firmum, aut ſanctum videri.*

§. LXXXXIIII.

Cauſſa vitiorum primaria.

Cauſſa tot vitiorum in ipſa quidem mente, vel innata omnibus mortalibus praua Φιλαυτία ſeu IMMODICO SVI AMORE, quaerenda eſt: nec tamen negari poteſt, mentem a *temperamentis corporis* ad hoc vel illud vitium capitale praecipue determinari. (§. 56.)

§. LXXXXV.

Vnde vitiorum mixtura?

Ex quo ſequitur, 1) vt quemadmodum non ſingulis hominibus ſingula temperamenta ſunt, ſed ea diuerſimode miſcentur: (§. 62.) ita et vitia illa omnia, diuerſo licet gradu, in omnibus hominibus reperiantur. 2) Vt haec ipſa mixtura impediat, quo minus characteres omnes illorum vitiorum tam palam ſe ſemper exſerant. 3) Vt, ſi aequali gradu permixta ſint: facile ſpecie virtutis illudant imperitioribus. *

* Ita ſane mixta voluptati ambitio ſaepe virtutis laruam induit, ambitione voluptatem, voluptate ambitionem ad mediocritatem reuocante.

§. LXXXXVI.

§. LXXXXVI.

Cauſſae vitiorum ſecundariae.

Praeterea ad haec vitia hominem facile abripiunt peruerſa EDVCATIO, CONSVETVDO, CONVERSATIO cum aliis hominibus vitioſis, immo et STATVS diuerſi.

§. LXXXXVII.

Quomodo et ſtatus diuerſi diuerſa vitia producant?

Quum enim in ſingulis ſtatibus quaedam bona adparentia ſe repraeſentent, et repraeſentatio eiuſmodi adfectus excitet, (§. 32.) adfectus ſaepe iterati ac diuturna firmati conſuetudine in mores euadant: (§. 69.) facile explicari poſſunt mores diuerſi *imperantium*, *ſubditorum*, *optimatium*, *plebis*, *diuitum*, *pauperum*, *ſacerdotum*, *eruditorum*, *militum*, *mercatorum*, *opificum*, *agricolarum*.

§. LXXXXVIII.

An felicitas in vitioſos cadat?

Quemadmodum autem philoſophiae moralis eſt, hominem perducere ad veram felicitatem, haec autem in fruitione ſummi boni conſiſtit: (§. 2.) ita facile patet, vitiis obrutos, et bonis adparentibus inhiantes, (§. 70.) quantumuis ſibi beati videantur, vere tamen infeliciſſimos eſſe.

§. LXXXXVIIII.

Vitiorum effectus circa intellectum.

Primo enim, quum *ambitioſi opinionum ſingularium*, quam veritatis, ſint ſtudioſiores; (§. 77.) *auari* autem ad

ſuper-

ſuperſtitionem (§. 89.) et *voluptuoſi* denique ad *ſcepticiſmum* ſint proniores: (§. 83.) quam male ſe habeant hominum vitiis deditorum *intellectus* et IMAGINATIO, facile vnuſquiſque animaduertit. *

* Hinc *ambitio* et *voluptas* hominem facile ad *furorem* et *inſaniam:* auaritia ad *enthuſiaſmum, metum ſpectrorum* et *magiae* abſurdiſſimae ſtudium adigunt.

§. C.

Circa conſcientiam.

Quumque deinde *conſcientia* ſit ratiocinatio de actionibus propriis, (§. 18.) vitiis autem cooperti homines, actiones ſuas legi et rationi aduerſari, ſemper ſibi conſcii ſint: quis non videt, quantis conſcientiae morſibus vexentur, quoties mens eorum in ſe ipſam conuertitur? Quaenam vero felicitas adeſt, vbi nos ipſi condemnamus?

§. CI.

Circa voluntatem.

Praeterea quum mens adpetat bonum, et deſiderium mentis immortalis non poſſit non infinitum eſſe: (§. 13.) qui fieri poteſt, vt ſitis illa rebus fluxis, id eſt, opibus, honore, ſenſuumque titillationibus, reſtinguatur? An vero felices dixeris, quorum adpetitus vel numquam exſatiatur, * vel in taedium et faſtidium deſinit?

*Feli-

* Felicem eſſe eſt perfrui bono: perfrui bono eſt illo exſatiari. Qui ergo ſemper adpetunt, numquam exſatiantur, non magis felices dici poſſunt, quam Tantalus, cuius ſempiternos cruciatus poëtae in perpetua fame ac ſiti inter delicias conſiſtere fingebant.

§. CII.

Circa adfectus.

Quum porro vitioſis perpetuo ſe repraeſentent bona adparentia, (§. 70.) et ex repraeſentatione boni ADFECTVS oriantur: (§. 32.) ambitioſi ſane mentem perpetuo agitabit *ira*; (§. 58.) voluptuoſi *ſpes*, *metus*, (§. 59.) *amor*, *odium*, *zelotypia*; auari *inuidia*, (§. 60.) *metus*, *deſperatio*. Inter hos fluctus quae tranquillitas eſſe poteſt? quae felicitas?

§. CIII.

Circa corpus.

Quumque CORPORIS quoque habenda ſit ratio: (§. 14.) quid certius, quam pleroſque *morbos*, *dolores*, *ſenſuum* ac *motuum hebetudines* ex vitiis oriri? Immo quis *mortem* iis accelerari ignorat? *

* Diſſeratur hic de Luciani μακροβίοις, et cur patriarchae ad tantam ſenectutem peruenerint, poſtea autem vita hominum ſemper decreuerit? Cur item in vltimo ſeptentrione et ruri diutius viuant, aut integriore ſaltim valetudine vtantur homines, quam in vrbibus? Add. Thomaſii *Diſſert. de iure circa pharmacopolia ciuitatum*, §. 25.

§. CIIII.

§. CIIII.

Circa calamitates.

Et quaenam porro CALAMITATES, non ex vitiis proficiſcuntur? Vnde quaeſo *infamia*, *contemtus*, *carceres*, *ſupplicia*, *paupertas*, *aes alienum*, *inimicitiae*, niſi ex vitiis?

§. CV.

Vitioſi ſolatii omnis expertes.

Quibus omnibus quum mens quam maxime percellatur: (§. 32.) illud tamen eſt longe triſtiſſimum, quod omni vero ſolatio deſtitutos ſe intelligunt, quicumque flagitiis ſuis indulgent. Neque enim conſcientia eos ſolatur, (§. 100.) neque immortalitas mentis, quae, quum ſemper ſui conſcia maneat, (§. 13.) non poteſt non et vitiis ſuis perpetuo cruciari, neque prouidentia Dei, quem vel non exſiſtere credunt, (§. 77. 83.) vel ſibi parum fauere, conſcientia iudice, facile intelligunt. * (§. 100.)

* Commendandus itaque hic in primis eſt libellus Plutarchi elegantiſſimus, ὅτι οὐδὲ ζῆν ἐστιν ἡδέως κατ' Ἐπίκουρον, *quod non ſuaviter viui poſſit ſecundum decreta Epicuri, Tom. II. p. 1086.*

§. CVI.

Circa mortem.

Haec plerumque parum expendunt homines, dum adhuc vitiis ſuis indulgent, nec facile ſibi perſuaderi patiuntur, ſe tam infelices eſſe. Sed hoc non credere,

ſed

ſed ſentire incipiunt, vbi MORS imminet, quae eos ab obiectis, quae maximi fecerant, in perpetuum ſeiungit. *

* Quum enim mens et indeſtructibilis, et immortalis ſit, et hinc maneat ſubſtantia cogitans, et ſuarum perceptionum ſibi conſcia: (§. 13.) quid infelicius mente, quae a bonis apparentibus ſeiuncta, non habet iam, quod amet, praeter Deum, quum hunc tamen nec amare, nec ab eo amari poſſit. Vbi nihil eſt, quod amemus, ibi nec ſperare quidquam licet: vbi ſpes abeſt, adeſt deſperatio. Itaque moriens homo prauus, et deſperationem et triſtitiam ſempiternam ſibi imminere et praeuidet, et reipſa ſentit, ſi aliquo conditionis ſuae ſenſu tangitur.

SECTIO IIII.

DE SIGNIS ET CHARACTERIBVS MORVM ET ADFECTVVM.

§. CVII.

Signa adfectuum et morum.

Alia ſunt ADFECTVVM SIGNA: alia MORVM ac PROPENSIONVM. *Illa* enim cum adfectu euaneſcunt, ſed non facile diſſimulantur: *haec* fere perpetuo haerent, et non facile mutantur, * ſed diſſimulantur tamen facilius.

* Si in ratione itaque conqueritur Medea apud Euripid. in *Med. v. 516. ſeqq.*

Ω' Ζεῦ·

Ω' ζεῦ, τί δὴ χρυσὸν μὲν, ὃς κίβδηλος,
Τεκμήρι ἀνθρώποισιν ἄπασι σαφῆ,
Α'νδρῶν δ' ὅτῳ χρῆ, τὸν κακὸν διειθέναι,
Ο'υδεὶς χαρακτὴρ ἐμπέφυκε σώματι;

O Iupiter, quare auri quidem, quod ſit adulterium,
Clara ſigna hominibus dediſti,
Sed quo oporteat diſcerni malum virum,
Nullum ſignum inditum eſt corpori?

§. CVIII.

ADFECTVVM praecipuorum ſigna in oculos quam maxime incurrunt, et COLORE, GESTIBVS, INTELLECTV, ipſiſque ACTIONIBVS ſe facile produnt. * Adfectuum ſigna qualia?

* Quum enim adfectus moueant ſanguinem et ſpiritus animales, ſeu fluorem neruoſum: (§. 32.) non poſſunt non color et geſtus mutari. Et quia adfectus etiam intellectum et imaginationem turbant, (§. 35.) et adpetitum vel auerſationem extraordinariam operantur: in his quoque adfectus ſe prodant, neceſſe eſt.

§. CVIIII.

Ita AMORIS ſigna ſunt rubor, agitatio ſpirituum animalium vehementior, oculi inſigne deſiderium indicantes, et in vnum obiectum defixi, ſuſpiria frequentiora, pediloquia, iudicia de obiecto amato abſurdiſſima, querelae de fortunae iniuriis perpetuae, ſuperſtitioſa perſonae amatae venera- Signa amoris.

veneratio, epiſtolae ridiculae, ſuſpiciones denique, lacrymae, irae, pax rurſum.*

* Poſtremos *characteres* eleganter expreſſit Terent. *Eun. act. 1. ſcen. 1. v. 14. ſeqq.*

In amore haec omnia inſunt vitia: iniuriae,
Suſpiciones, inimicitiae, induciae,
Bellum, pax rurſum.

§. CX.

Odii.

ODIVM ſe prodit colore pallido, oculis ab obiecto auerſis, ſilentio, quoties quis de exoſo obiecto bene; loquacitate, vbi male loquitur, iudicia ſiniſtriora, euitatio colloquiorum, neglectus decori, ſuſpiciones, irae ac lites perpetuae.

§. CXI.

Laetitiae et triſtitiae.

LAETITIAM riſus, exſultatio, conuerſatio ſponte quaeſita, narratio ſuae felicitatis, promiſſa ſplendida, liberalitas; * TRISTITIAM pallor, oculi deiecti, lacrymae, caput brachio innixum, ſolitudo, conſolantium amicorum et omnis voluptatis auerſatio, perpetua denique ſui ipſius accuſatio indicant. **

* Laetitiae characteres in Chaerea praeclare expreſſit Terent. *Eunuch. act. 3. ſcen. 5.*
** Expreſſit triſtitiae characterem Idem in *Heautont. act. 1. ſcen. 1.*

§. CXII.

§. CXII.

Ita et SPE pleni alacres, audaces, alio- rum contemtores; METICVLOSI pallidi, tremuli, corpore contractiore, animo demiſſo, cauti, et ſuſpicaces eſſe ſolent. DESPERATI vario colore, oculis furorem praeferentibus, verbis ſui aliorumque odium exprimentibus, robore corporis inuſitato, ac audacia incredibili, temeritate denique in adeundis periculis maxima adfectum indicant.

Spei, metus, deſperationis.

§. CXIII.

AMBITIOSOS ſupercilium, ſtatus corporis ad oſtentationem compoſitus, inceſſus grauis, ſimulatio, decori ſtudium; AVAROS oris habitus, ex quo curae elucent, triſtitia, ſolitudo, querelae de temporum hominumque iniuriis, eorum, qui blandius ſalutant, omniumque voluptatum auerſatio, diſſimulatio diuitiarum, rerum minimarum cura, lites de meo et tuo, facundia de rebus oeconomicis, in aliis mera infantia, ſuperſtitio, inuidia denique et decori omnis neglectus; * VOLVPTVOSOS facies hilarior, ioci et dicteria acutiora, adfectatum elegantiae ac varietatis ſtudium, miſericordia, et liberalitas, ac praecipue procliuitas ad otium, et fuga laboris latitare non patiuntur.

Ambitionis, auaritiae, voluptatis.

*Eos, quorum habendi cupiditas plane in ſordes degenerauit, graphice in Euclione ſuo expreſſit Plaut. in *Aulul. act. 1. ſcen. 1. 2. act. 2. ſcen. 2. 8. act. 3. ſcen. 2. 3. 4. 5. 6. act. 4. ſcen. 2. 3. 4. 6. 9. 10.*

§. CXIIII.

Irae. Nullius ferme adfectus characteres magis in oculos incurrunt, quam IRAE. *Flagrant et micant oculi, multus ore toto rubor, exaeſtuante ab imis praecordiis ſanguine.* * *Labia quatiuntur, dentes comprimuntur, horrent ac ſubriguntur capilli, ſpiritus coactus ac ſtridens, articulorum ſe ipſum torquentium ſonus, gemitus mugituſque, et parum explanatis vocibus ſermo praeruptus, et complosae ſaepius manus, et pulſata humus pedibus, et totum concitum corpus, magnaſque minas agens. Foeda viſu et horrenda facies, deprauantium ſe atque intumeſcentium. Neſcias, vtrum magis deteſtabile vitium ſit, an deforme.* Ita Seneca *de ira, Lib. I. cap. 1.*

* Atqui iracundi aliquando palleſcunt. Reſponſum cape. Ira vel *velox* eſt, quam EXCANDESCENTIAM vocant, vel *tardior* et *tenacior*, quam appellamus IRACVNDIAM, vel denique *lenta* et *ſempiterna*, quam RANCOREM vel AMARITVDINEM dicere iuuat. Haec *melancholicis*; illa *cholericis*; iſta *ſanguineis* magis propria eſt. Iſta ruborem extraordinarium, illa mediocrem, haec pallorem excitat.

§. CXV.

§. CXV.

Nec minus INVIDIA pallore, oculis toruis et veluti faſcini quid ſpirantibus, macie corporis, calumniis, ſolitudine adfectata, et fuga eius, cui parum quis fauet, in ſenſus incurrit. Inuidiae.

§. CXVI.

Nec dubitari poteſt de PVDORE, vbi ſuffuſus in facie rubor cum oculis conniuentibus et deiectis, auerſo corporis ſtatu et fuga praeſentium coniunctus eſt. Pudoris.

§. CXVII.

Ridiculi ſunt ZELOTYPIAE characteres, quam mille ſuſpiria, metus, ſuſpiciones, oculi emiſſitii in congreſſibus amicorum, aliquando et deſperatio, ſemper autem aliquid ſtultitiae comitantur. Zelotypiae.

§. CXVIII.

Habent et reliqui adfectus ſua ſigna, quae tamen non aeque incurrunt in oculos. Nos iam ad alia ſigna propenſionum progredimur. * Tranſitio ad ſigna morum.

* Scripſit de la Chambre libellum ſub titulo: *les charactères des paſſions*, editum Pariſ. 1653. 12. vbi in praefatione artem cognoſcendi homines ad quinque capita reducit, et *primum* quidem ad characteres adfectuum virtutum et vitiorum, *ſecundum* ad ſimilitudinem hominum et beſtiarum, *tertium* ad ſimilitudinem ſexuum, *quartum* ad

ad ſimilitudinem gentium ſub diuerſis climatibus habitantium, *quintum*, quod *ſyllogiſticum* vocat, ad ſermonem, inceſſum, aliaque ſigna particularia pertinere ait. De ſimilitudine faciei humanae cum ore beſtarum egit etiam Io. Baptiſta Porta in *Phyſiognomonicis*, vbi et lineamenta vultuum humanorum beſtiis certis ſimilium depinxit. Sed certiora tamen ſunt ſigna, quae ad capita primum et vltimum pertinent.

§. CXVIIII.

Ea vel phyſiognomonica, vel moralia.

Ea recte diſtinxeris in PHYSIOGNOMONICA et MORALIA. *Illa* ſua certitudine haud deſtitui, ſatis patet. Quum enim habitus et motus corporis humani a fluore neruoſo pendeant, (§. 48.) hic ex ſanguine ſecernatur, (§. 47.) ſanguinis temperamenta diuerſa ſint, (§. 51.) eaque ad diuerſos mores homines determinent: (§. 56.) negari vix poterit, dari ſigna phyſiognomonica morum ac propenſionum humanarum.

* Euripid. in *Ione v.* 239. *ſeq.*

Γνοίη δ' ἂν ὡς τὰ πολλά γ' ἀνθρώπῳ πέρι,
Τὸ χῆμ' ἰδών τις, εἰ πέφυκεν εὐγενής.

De homine plerumque quis iudicauerit,
Figuram eius conſpicatus, ac ſit generoſae indolis.

§. CXX.

Signa temperamentorum.

Hinc rubor in facie, agilitas membrorum, habitus corporis ſucculentus, temperamen-

ramentum SANGVINEVM; color viuidus, motus agilis, at cum grauitate coniunctus, habitus corporis non inelegans, at aridior et ſiccior, CHOLERICVM; color fuſcus et liuidus, motus tardior et moleſtior, corpus compactum, et oſſa grandiora, MELANCHOLICVM; color pallidus, motus tardiores corpus obeſum et mollius, PHLEGMATICVM arguunt.

§. CXXI.

Et inde facile etiam intelliguntur regulae de inceſſu, quas alibi prolixius demonſtratas meminimus. * Ex iis enim, quae modo (§. 120.) de motu ſanguineorum, cholericorum, melancholicorum, phlegmaticorum diximus, regulae illae prono alueo fluunt.

Signa ex inceſſu generatim.

* In *Syllog. opuſc.* noſtr. *Diſſert. IIII. de inceſſu, animi indice*, quae habita fuit Halae 1713.

§. CXXII.

Nam ratio et experientia confirmant, 1) inceſſum cum adfectatione quadam et moleſtia tardum, greſſus Hiſpanicos, habitum corporis ad pompam compoſitum, ceruicem obſtipam et vultum adſeueratum, ſignum eſſe AMBITIONIS *ridiculae*. 2) Inceſſum tardum et interruptum, cum motu corporis erecto, geſticulatione gladiatoria, ceruice exſerta, vultuque truce et ad ter-

In ſpecie ex inceſſu ambitioſorum.

terrorem incutiendum compoſito coniunctum, ſignum eſſe AMBITIONIS *Thraſonicae*. 3) Inceſſum tardum, altum, conſtantem, grauem, cum motu corporis reciproco et manuum decoro coniunctum, ſignum eſſe AMBITIONIS *tum aulicae, tum militaris*. * 4) Greſſum tardum, habitum corporis veluti in ſe contractum, caput demiſſum, oculos deiectos, et ſubinde ad caelum ſublatos, vultum toruum, ſuſpiria altius et frequentius ducta, ceteris paribus, indicare AMBITIONEM *phariſaicam*.

* Alioquin ſi accedit ceruix rigida et obſtipa, vultus adductus, taciturnitas, vel ſermo rarior, et cum molli quadam digitorum geſticulatione coniunctus, arrogantiae hoc et crudelitatis indicium cenſetur. Ita inceſſum Tiberii deſcribit Sueton. in *Tiber. cap. 68*.

§. CXXIII.

Voluptuoſorum

Nec minus facile intelligitur, 5) inceſſum agilem, mollem, et ad ſcenicam leuitatem formatum, nec non oculos inter ambulandum procaciter circumacto, VOLVPTATIS *Venereae*; * 6) inceſſum agilem, at compoſitum tamen, cum motu corporis decoro coniunctum, nec tamen mimicum, vultum denique ſerenum et hilarem, VOLVPTATIS *amicae*; 7) inceſſum leuem, remiſſum, diſſolutum, ab omni decoro alienum, pedes infirmos ac inſta-

inſtabiles, VOLVPTATIS *Bacchicae* praebere indicium.

* Pertinet huc inprimis locus apud Petron. Arb. *Satyr. cap.* *Vides me? nec anguria noui, nec mathematicorum caelum curare ſoleo: ex vultibus tamen hominum mores colligo, et quum ſpaciantem vidi, quid cogites, ſcio. Quo enim inceſſus arte compoſitus, et ne veſtigia quidem pedum extra menſuram aberrantia, niſi quod formam proſtituit, vt vendas?*

§. CXXIII.

Denique non male inde inferimus 8) inceſſum difficilem, et cum moleſtia quadam velocem, incompoſitum, interruptum,* et cum anhelitu et ſtatu motuque corporis indecoro coniunctum, AVARITIAM, ſeu opum et diuitiarum cupiditatem, prodere; 9) inceſſum varium, modo tardum, modo concitatum, cum vultu feroce et oculis vagis coniunctum, ſummae LEVITATIS ac VAECORDIAE; ** 10) inceſſum denique cum violento humerorum motu, oculis ſtupentibus, et ore diſtorto coniunctum, ingenii DOLOSI, INVIDI et NVLLI mortalium FIDI argumenta eſſe. **Auarorum, leuium, et vaecordium.**

* Theophraſt. in *Charact. cap. 4.* Καὶ ἐπ' ἄλλῳ μὲν μήτε θαυμάζειν, μήτε ἐκπλήττεσθαι ἐν ταῖς ὁδοῖς, ὅταν δὲ ἴδῃ βοῦν, ἢ τράγον, ἑστηκὼς θεωρεῖν: *in via aliorum quidem nihil admiratur, neque vlla re percellitur: at ſi bouem viderit, aut hircum, ibi homo gradum ſiſtere et contemplari.*

 ** Ita

* Ita inceſſum Catilinae deſcribit **Salluſt.** *de bello Catil. cap. 15.*

§. CXXV.

Signa moralia quotuplicia ?

Sunt et alia ſigna phyſiognomonica, quae ex rugis ac lineamentis frontis, ex voce, geſtibus, ſimilibuſque petuntur. Sed certiora ſunt MORALIA id eſt, SERMO et ACTIONES. Effectum enim de cauſſa teſtari, nemo temere negauerit. *

* Hinc ipſe Seruator haec ſigna morum tamquam certiſſima commendat, *Matth. XII. 33 - 35. Luc. VI, 43 - 45.* Plutarch. in *Vita Alex. p. 664. Tom. I. Opp.* οὔτε ταῖς ἐπιφανεςάταις πράξεσι πάντως ἔνεςι δήλωσις ἀρετῆς καὶ κακίας. ἀλλὰ πρᾶγμα βραχὺ πολλάκις καὶ ῥῆμα, καὶ παιδιά τις ἔμφασιν ἤθους ἐποίησε μᾶλλον, ἢ μάχαι μυριόνεκροι, καὶ παρατάξαις αἱ μέγισαι, καὶ πολιορκίαι πόλεων: *non ſemper clariſſimae quaeque res virtutes et vitia repraeſentant, ſed exiguum ſubinde factum dictumque et iocus aliquis citius ſpecimen edit morum, quam praelia funeſtiſſima, maximae acies, vrbiumque expugnationes.*

§. CXXVI.

Sermo an mentis indicium praebeat ?

SERMO eſt ſonus articulatus, quo cogitationes noſtras cum aliis communicamus. Quum itaque ex cogitationibus proficiſcatur, cogitationes autem plerumque cum affectu, propenſione, et inclinatione hominis conueniant : conſequens eſt, vt recte obſeruarit Diogenes Cynicus, mentem hominis ex ſermone, non minus ac ollae

ollae materiam ac integritatem ex tinnitu, dignoſci. *

* Idem etiam de verbis *ſcriptis*, ſeu in litteras redactis, exiſtimandum. Quamuis enim ſtilus facilius ſimulet diſſimuletque, quam lingua: plerumque tamen et in ſcriptis ingenium humanum, tamquam in ſpeculo quodam, conſpicitur. Vere ac eleganter Demetr. Phalereus, vel quiſquis libelli *de eloqutione* auctor eſt: Σχεδὸν γὰρ εἰκόνα ἕκαςος τῆς ἑαυτȣ̃ ψυχῆς γράφει τὴν ἐπιςολήν. Καί ἐςιν μὲν καὶ ἐξ ἄλλȣ λόγȣ παντὸς ἰδεῖν τὸ ἦθος τȣ̃ γράφοντος. ἐξ ȣ̓δένος δὲ ȣ̃τως, ὡς ἐπιςολῆς: *fere enim animi ſui ſimulacrum quiſque et imaginem epiſtolam ſcribit. Et eſt quidem ex omni alia oratione videre ac noſcere mores ſcriptoris: ex nulla tamen aeque, ac ex epiſtola.*

§. CXXVII.

In ſermone et FORMA ſpectatur, et MATERIA. *Forma* eſt ipſe ſtilus, eiuſque character; *materia* ipſa ſententia, quam verbis complectimur. Quum itaque ſtilus ab ingenio, iudicio, memoria vel maxime pendeat: hae vero facultates nexu inſeparabili cum propenſionibus hominum coniungantur: ex *ſtilo* etiam de hominis moribus non inepte iudicamus. * Quotuplicia haec ſigna ſint?

* Ex ſanguinis enim temperatura et motu temperamentum corporis oritur. (§. 51.) Prout ſanguis ſe habeat, eatenus et ſpiritus animales, vel fluor neruoſus vel ſubtilior agiliorque, vel craſſior et minus agilis ſecernitur. (§. 47.)

(§. 47.) Ex fluoris iſtius diuerſa conſtitutione diuerſa indoles naſcitur. (§. 48.) Ex indole ſtili characteres modificantur. (§. 127.) Ergo ex ſtilo de temperamentis, coniunctaque cum iis propenſione iudicatur.

§. CXXVIII.

Stilus ambitioſorum.

Quia ergo AMBITIOSI et CHOLERICI iudicio acri et recto pollent: (§. 58.) conſequens eſt, vt genus dicendi ament Atticum vel Rhodium, emphaticum, ſublime, grande, concitatum, et ex quo vis quaedam dicendi elucet. *

* Quomodo differant iſtae ideae ſtili vel characteres, de quibus hac et ſequentibus §§. agimus, regulis et exemplis luculenter expoſuimus in *Fundam. ſtili cult. Part. I. cap.* 2. *§. 37-63.*

§. CXXVIIII.

Volnptuoſorum.

Quumque SANGVINEI et VOLVPTVOSI ingenio valeant: (§. 59.) non mirum eſt, eos aptiores eſſe ad genus dicendi Aſiaticum, iocoſum, perſpicuum, elegans, moratum, argutum, et poëticum.

§. CXXX.

Auarorum.

Denique quum MELANCHOLICI et HABENDI CVPIDI memoria potius, quam iudicio et ingenio excellant: facile incidunt in ſermonem verboſum, circumductum, obſcurum, frigidum, inaequalem, et ſententiis parum acutis refertum. *

* Tan-

* Tantum enim abeſt, vt ſententiae nimis frequentes ſapientiam quamdam eximiam arguant, vt vulgus magis, quam ſapientiſſimi quilibet, vti ſoleant ſententiis. Oſtendimus hoc in *Fundam. ſtili cultior. Part. I. cap.* 2. *§. 35.*

§. CXXXI.

Quid hic temperamentorum mixtura efficiat?

Ex quo ſtili peritiores facile colligent, qualis morum et temperamentorum mixtura ad ſtilum vere elegantem, et natiua ſua pulcritudine adſurgentem quam maxime ſit idonea.

§. CXXXII.

Sermones ambitioſorum.

Ita ex *forma* ſermonis, ſeu ſtilo, de hominum ingenio iudicatur. Quod ad eiuſdem MATERIAM attinet, experientia ipſa nos ſatis conuincit, eos, quos vana vexat *ambitio*, de rebus magnis, et ſuis maxime, itemque de rebus moralibus et politicis, libentiſſime loqui, nullumque acroama audire lubentius, quam de laudibus ſuis. *

* Hinc colligas, Ciceronem immodica laboraſſe laudis ac honorum cupiditate, eaque in re ipſum Caeſarem multo modeſtiorem fuiſſe. Nec dubium eſt, quin facundiſſimus iſte Romuli nepotum idem, quod Caeſar, auſurus fuiſſet, ſi tam facile putaſſet, eloquentia ciuitatis libertatem opprimere, quam armis. Veritatem huius obſeruationis deprehendent, quicumque Caeſaris *Commentarios de bello Gallico* et *ciuili* cum Ciceronis *orationibus Catilinariis*, iiſque, quas poſt reditum habuit, nec non cum *Philippicis*, contulerit.

§. CXXXIII.

§. CXXXIII.

Voluptuoſorum.

Nec minus res ipſa docet, *voluptati deditos* ἐκ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας libenter diſſerere de rebus ad voluptatem pertinentibus, iucundis, curioſis; magiſque quaeſtionibus phyſicis, quam moralibus, politiciſque, quin et obſcenis et ludicris magis, quam ſeriis delectari. Vbi diſſimulant, tanto abſurdius in voluptates inuehuntur, quanto magis ad eas natura procliues ſunt.

§. CXXXIIII.

Auarorum.

Denique *auari* aut nihil loquuntur, aliis ſermocinantibus, aut de lucro captando, rebus oeconomicis, frugalitate, temporum hominumque iniuriis, et litibus ſuis, quin et de magia, cultu externo et benedictione, quam vocant, diuina, longos ac parum ſuaues ſermones inſtituunt.

§. CXXXV.

An ſimulatio certitudinem horum ſignorum tollat?

Locus hic eſt ſimulationi, ſed non ita, vt non occaſio, vinum, familiaritas, laruam aliquando detrahant. Quin quo magis ſimulationi ac diſſimulationi ſtudet homo vitiis deditus, eo minus propenſionem ſuam diſſimulat. *

* Hinc quamuis Tiberius eſſet ſimulator maximus, non fefellit tamen plerosque cautiores, qui diuturno vſu didicerant, *cupere eum ſpecie recuſantis, recuſare ſpecie cupientis*

Illuſtra-

Illuſtrabit hanc obſeruationem Tacitus *Annal. Lib. I. cap. 3.*

§. CXXXVI.

Superſunt ACTIONES, quas quales eſſe oporteat *ambitioſorum, voluptuoſorum, auarorum,* facile vnuſquiſque animaduertit. Id modo obſeruandum, non ex vna alteraue actione iudicandum eſſe de propenſione hominis, ſed ex longa earum ſerie. Si verum eſſe deprehendet, quae toties inculcat Seruator noſter, ***qualis ſit arbor, tales eam fructus laturam.*** * Signa ex hominum actionibus petenda.

* Quare peſtilentiſſimi ſunt homines, et ad omne ſcelus profligati, in quos cadit elogium Cornelii Nepotis, in *Alcib. cap. 1. conſtat enim inter omnes, qui de eo memoriae prodiderunt, nihil illo fuiſſe excellentius vel in virtute, vel in vitiis.* Adde Timaei et Theopompi de eo teſtimonia apud eumd. *cap. 11.*

CAPVT III.

DE SVMMA FELICITATE, AD QVAM HOMO CONTENDIT.

SECTIO I.

DE BONO ET MALO GENERATIM.

§. CXXXVII.

Expenſa natura hominis morali, proximum eſt, vt veram illam felicitatem, Connexio.

ad

ad quam ille perducendus eſt, paullo accuratius conſideremus. (§. 8.)

§. CXXXVIII.

Hominis inclinatio naturalis ad felicitatem.

Et eum quidem finem homini vel ipſa natura oſtendit, vt ad ſummam, ad quam adſpirare poteſt, felicitatem contendat. Voluntas enim ſemper bonum adpetit, (§. 29.) vera autem felicitas in veri boni fruitione malique abſentia manifeſto conſiſtit, ſeu, vt Cicero *Tuſc. quaeſt. Lib. V. cap. 10.* loquitur, felicitas eſt *ſecretis malis omnibus cumulata bonorum complexio.*

§. CXXXVIIII.

Ea quotuplex?

Quum itaque *felicem eſſe* ſit bono vero frui: (§. 138.) et multi tamen, qui bonis variis, et iis quidem veris, praediti ſunt, ideo felices non videantur: conſequens eſt, vt felices dicendi ſint, * aut qui omnibus bonis fruuntur, aut qui poſſident bonum ſummum et praeſtantiſſimum, quod facile reliquorum omnium pretium aut exſuperet, aut ſaltim exaequet.

* Ita ſummam felicitatem definiuit Plato apud Cic. *Quaeſt. acad. Lib. I. cap. 6.* vbi ait: *in vna quidem virtute poſitam beatam vitam, non tamen beatiſſimam, niſi adiungerentur et corporis bona, et cetera ad virtutis vſum idonea.*

ba §. CXXXX.

§. CXXXX.

Quia autem omnibus bonis ſe fruiturum, homo naturae ſuae ſibi conſcius ſperare vix poteſt: ſufficere ei ad veram felicitatem debet poſſeſſio boni ſummi et praeſtantiſſimi, quod reliqua omnia aut ſuperat, aut exaequat. * Conſiſtit in fruitione boni praeſtantiſſimi.

* Quemadmodum enim, vbi forte res agitur, et in medio poſitae ſunt diuerſae ſummae pecuniae, veluti 10000, 1000, 500, 100, 50, 20, 10, 5, 1, florenorum, vnuſquiſque optat ſibi copiam dari ſummae maximae, ſi omnes coniunctim ſperare non liceat: ita et homini eo enitendum, vt quando omnibus bonis abſolute perfrui nequit, ſummo ſaltim et perfectiſſimo potiatur. Ipſe Seruator *Luc. X, 42. Vnum*, inquit, *neceſſarium eſt*, *Maria* τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο, *optimam portionem elegit*.

§. CXXXXI.

Vt autem ex tot bonis, quae omnis boni dator, Deus, humano generi dedit, maximum et praeſtantiſſimum eligatur: de natura BONI et MALI paullo accuratius erit agendum. Ergo de bono generatim agendum.

§. CXXXXII.

BONVM adpellamus, quidquid rem conſeruat ac perficit, adeoque, ſi id ad hominem refertur, bonum illi erit, quidquid hominem conſeruat ac perficit; MALVM, Quid *bonum? quid malum?*

 quod

quod eumdem deſtruit ac deteriorem reddit. *

* Si ergo malum repugnat naturae noſtrae et eſſentiae, adeoque deſtruit τὸ *eſſe*, vocatur PHYSICVM: ſin repugnat voluntati Dei et deſtruit τὸ *bene eſſe*, MORALE dicitur. Quae diuiſio etiam ad bonum pertinet.

§. CXXXXIII.

Bonum *verum* et *adparens*.

Quum igitur quaedam hominis naturam credantur conſeruare et perficere, quae eam reuera deſtruunt; quaedam eamdem deſtruere aut deteriorem reddere videantur, quae vere conſeruant ac perficiunt: *bonum* aeque ac *malum* vulgo in VERVM et ADPARENS diuidunt, quamuis bonum adparens verum malum; malum adparens verum bonum, adeoque tota diuiſio inepta ſit. *

* Eſt ergo potius diſtinctio, per quam vocabulum BONVM ab aequiuocatione liberatur. Ariſtotelicis tamen ea genuina diuiſio viſa eſt, quia bonum ipſis erat *congruentia cum aliquo adpetitu.* Ariſtot. *Eth. ad Nicom. Lib. I. cap. 1.*

§. CXXXXIIII.

Abſolutum et *reſpectiuum*.

Deinde, quemadmodum res aliqua ita nos conſeruat ac perficit, vt eius fruitio non poſſit detrimentum adferre: alia, * prout bene vel male ea vtimur, nos vel conſeruat vel deſtruit: ita facile intelligitur diui-

diuiſio noua, quod aliud bonum ſit SIMPLICITER et ABSOLVTE tale, aliud certo RESPECTV, vel SECVNDVM QVID. **

* Quum vero detrimentum nobis adferatur, aut dum *τὸ eſſe* deſtruitur, aut dum *τῷ bene eſſe* priuamur: (§. 142. *) neutrum cadit in bonum abſolutum: et hinc illud et *vtile*, et *honeſtum*, et *iucundum* eſſe oportet, e. gr. virtus.

** Et hoc etiam dicitur *ἀδιάφορον*, ſeu *indifferens*, quod vere nec bonum, nec malum ſit, ſed tale fiat, ſi certis vſibus adhibeatur.

§. CXXXXV.

Porro quum homo vel *agendo* aliquid ſe perficiat et conſeruet, vel *patiendo*, ſeu *recipiendo*: priore caſu bonum ACTIVVM; poſteriore PASSIVVM adpellatur. *Actiuum et paſſiuum.*

§. CXXXXVI.

Per ſe quoque patet, bonum vel ideo nos perficere, quia conſeruat, i. e. mali quid a nobis auertit, vel, quia perficit, et vtilitatis quid adfert. Hinc illo caſu bonum PRIVATIVVM; hoc POSITIVVM dicitur. * *Priuatiuum et poſitiuum.*

* Hinc facile patet, vbi bonum ſimul *priuatiuum*, ſimul *poſitiuum* eſt, illud κατ' ἐξοχὴν bonum eſſe. Sic dum Seruator nos non ſolum ab aeternis cruciatibus redemit, ſed et ſempiternam beatitudinem ſua obedien-

dientia meruit, dubitari non poteſt, quin hoc beneficium ſit inaeſtimabile.

§. CXXXXVII.

Ordinarium et extraordinarium.

Eſt etiam bonum, quod nos in *ſtatu naturali* conſeruat. Eſt aliud, quod in *ſtatu praeternaturali* deſtructionem a nobis auertit. Illud ORDINARIVM; hoc EXTRAORDINARIVM vocamus. *

* Sic cibus, potus, motus, ſunt bona hominis *ordinaria;* medicamenta, venae ſectiones, cauteria, ſectiones, *extraordinaria.*

§. CXXXXVIII.

Corporis et animi.

Denique, quae immediate ad corporis conſeruationem ac perfectionem comparata ſunt, bona CORPORIS; quae mentem perficiunt ac conſeruant, bona ANIMI nuncupantur. Quae diuiſio cum altera, qua bona quaedam ad vitam *vegetatiuam*, quaedam ad *ſenſitiuam*, quaedam ad *rationalem* pertinere dicuntur, facile poterit conciliari. *

* Quae enim vitam *vegetatiuam* vel *ſenſitiuam* perficiunt, immediate proſunt *corpori;* quae *rationalem*, animo.

§. CXXXXVIIII.

Axiomata de bono, primum et ſecundum.

Quum itaque homini bonum ſit, quidquid eum conſeruat, ac perficit: (§. 142.) conſequens eſt, 1) vt quo magis res ad con-

conſeruationem ac perfectionem noſtram facit, eo melior, et 2) quo magis imperfectos nos reddit, aut deſtruit, eo peior habenda ſit.

§. CL.

Deinde quum mens noſtra corpore ſit praeſtantior: (§. 14.) facile intelligitur, 3) bonum, quod mentem perficit, bonis corporis eſſe praeferendum, nec tamen, 4) quae corpori proſunt, plane pro malis vel indifferentibus eſſe habenda. * 5) Bonum, quod et mentem et corpus perficit vel conſeruat, multo praeſtantiſſimum eſſe. Tertium, quartum, et quintum.

* Hinc abſurde Cyrenaici vitam pro *malo*, mortem pro *bono* quodam vendıtabant. (*H.* §. 57.) Nec minus errabant Stoici, qui ſolam *virtutem bonum*; ſolum *vitium malum*, reliquas res omnes nec bonas, nec malas eſſe cenſebant. (*H.* §. 81.) Quum enim bonum homini ſit, quod eum, id eſt, eius eſſentiam, conſeruat et perficit, (§. 142.) ad eſſentiam autem hominis non modo mens, ſed et corpus pertineat: (§. 11.) ea quoque, quae corpus conſeruant et perficiunt, bona eſſe, oportet, Q. E. D.

§. CLI.

Quum porro, qui non eſt, nec felix eſſe poſſit: (*L.* §. 15.) conſequens eſt, 6) vt conſeruari magis expediat, quam perfectiorem fieri, adeoque 7) bonum *priuati-* Sextum, ſeptimum, et octauum.

uum poſitiuo ſit; praeſtantius, 8) praeſtantiſſimum autem, quod ſimul priuatiuum, ſimul poſitiuum eſt. (§. 146. *)

* Errauit ergo Epicurus, et quicumque illum ſequuti ſummum hominis bonum in *ἀναλγησίᾳ* ſeu *indolentia* poſitum exiſtimant. (*H.* §. 90.). Eſt enim hoc bonum priuatiuum, quod poſitiuo comparate praeſtantius, at non praeſtantiſſimum eſt.

§. CLII.

Nonum, et ſequentia.

Porro ex definitionibus boni *abſoluti* et *ſecundum quid*, (§. 144.) *actiui* et *paſſiui*, (§. 145.) *ordinarii* et *extraordinarii* (§. 147.) fluunt axiomata: 9) Bonum *paſſiuum*, quia propter actiuum eſt, huic merito poſthabendum. 10) Bonum extraordinarium in ſtatu naturali fit malum, aeque ac ordinarium in ſtatu praeternaturali. 11) Quod bonum minus nos fruitione maioris boni priuat, illud malum fit. 12) Quod malum maius malum, ipſamque deſtructionem a nobis auertit, fit bonum. * 13) Bonum verum ſimpliciter tale ſimul iucundum eſt, ſimul honeſtum, ſimul vtile. (§. 144. *)

* Hinc regulae: 1) *Ex duobus malis (phyſicis) eligendum eſt minus*, e. gr. melius eſt, digitum amittere, quam vitam. 2) *Ex duobus malis moralibus neutrum eligendum, niſi factor neceſſitatis excuſet*, e. gr. ſi quis Nero Chriſtianum aut ſacrificare, aut adulterium admittere iuberet, neutrum faciendum eſſet.

3) Ex

3) Ex *duobus malis, quorum alterum morale, alterum phyſicum eſt, phyſicum eſt eligendum,* (§. 150, 3.) e. gr. ſatius videbatur Ioſepho, vincula ferre, quam in herae amplexus ruere.

§. CLIII.

Ex quibus axiomatibus facile patet, 1) *in nobis* VITAM eſſe bonum praeſtantiſſimum, (§. 150, 5.) niſi quis ita viuat, vt ſpe maioris felicitatis excidat. (§. 152, 11.) At 2) MORTEM in ſe malum quid eſſe, (§. 142.) niſi nos maioribus malis ſubducat. * (§. 152, 12.) Vita et mors bonae, an malae?

* Mors puta naturalis. Quam enim ipſe ſibi homo adſciſcit, voluntariam, numquam bonam eſſe, facile patet. Voluntas hominis fertur in bonum, (§. 29.) et ex Dei quidem intentione in bonum verum, quia adparens non bonum, ſed malum eſt. (§. 143.) Iam quum verum bonum ſit, quod nos conſeruat et perficit; (§. 142.) voluntas noſtra ex intentione Dei ferri debet in ſui conſeruationem et perfectionem. Ergo αὐτόχειρ, dum eius voluntas fertur in ſui deſtructionem, agit contra intentionem Dei, adeoque committit malum morale. (§. 142. *) Iam quum malum morale numquam eligendum ſit: (§. 152. * 2. 3.) αὐτοχειρία etiam numquam eligenda eſt, adeoque hoc ſenſu mors numquam bona fieri poteſt. Q. E. D.

§. CLIIII.

Ex quo porro colligimus, 3) ne illos quidem recte ratiocinari, qui MORTEM An differentes?

in ſe pro indifferente habent, * quum in meo arbitrio non ſit, mori velim, nec ne, adeoque morte nec bene, nec male vti poſſim, ſed tantum a Deo eam exſpectare debeam. (§. 153.)

* Itaque adparet, in paralogiſmum abire ratiocinationem: *quia vita bona eſt, etiam finis vitae malus eſſe non poteſt.* Marc. Antonin. *εἰς ἑαυτόν, Lib. VIIII. §. 21.* Nam alius eſt finis, qui rei bonae pars eſt, alius, qui rem bonam deſtruit. Ita ſi adnumerem tibi 100. aureos, centeſimi adnumeratio mala non erit, quamuis finis iſtius actus adſit. At ſi habeas 100. aureos, eique poſſeſſioni finem adferat incendium, vel furtum, finem hunc poſſeſſionis nemo negabit malum eſſe, quamuis ipſa poſſeſſio bona ſit.

§. CLV.

An bona ſanitas, robur, forma, ingenium?

Idem 4) de SANITATE, ROBORE, FORMA, INGENIO, aliiſque, quae natura in homine ſunt, dicendum, niſi eorum fruitio te maiore bono priuet, (§. 152. 11.) quemadmodum 5) morbus, dolor, infirmitas, deformitas, ſtupor, pro malis merito habentur, niſi maiori euitando malo occaſionem praebeant. (§. 152. 12.)

§. CLVI.

An ſcientia, artes, agilitas?

Quas ſtudio ac exercitatione adquirimus perfectiones intellectus, veluti SCIENTIA, ARTES, AGILITAS CORPORIS

RIS cet. in ſe bonae ſunt, at ſcientia, et celeritas ingenii praeſtantiora bona, quam artes et agilitas corporis. (§. 150, 3.) At ſi quis tamen abutatur his praeſidiis ad vitia, ea malorum nomen merito induunt. * (§. 152, 11.)

* Abſurde ergo laudaret quis *pulcritudinem* Thaidis, *ſcientiam* Spinozae, *artem* eius, qui falſam monetam cudit, *celeritatem ingenii* in Pſeudolo Plautino, *agilitatem* corporis in Cartuchio, vel fure alio, cui ingenium omne in digitos abiit.

§. CLVII.

Praeterea, quum VIRTVS vere ſit bonum honeſtum, iucundum, vtile; (§. 144. *) ſequitur, vt illa vere bona ſit, (§. 152, 13.) quemadmodum VITIVM abſolute et ſimpliciter malum eſt, adeoque numquam admittit excuſationem. * An virtus et vitium?

* Et hinc regula fluit: *non ſunt facienda mala, vt eueniant bona*; et recte Apoſtolus, ita ſentientium κρίμα ἔνδικον εἶναι, *condemnationem iuſtam eſſe*, ait *Epiſt. ad Rom. III*, 8. Ita peccarunt Saul et populus, res Amalekitarum deuotas diripientes, ne ſacrificia deeſſent. *1. Sam. XV*, 21. Nec obſcurum inde eſt, quo vitio laboret principium illud famoſum Ieſuitarum, quod nomine *methodi dirigendi intentionem* adpellitant. (*H.* §. 91.)

§. CLVIII.

Quae *extra nos* poſita ſunt, ENTIA ſiue NATVRALIA, vt *cibus*, *potus*, *au-* An entia naturalia et

 rum,

moralia extra nos poſita? *rum, argentum,* ſiue MORALIA, vt *fama, honor, dignitas*, vere *indifferentia* ſunt: (§. 44. **) adeoque *bona*, ſi iis recte vtaris; *mala*, ſi perperam. *

* Sic cibi, potus, et reliqua omnia ſunt bona, ſi iis vtaris ad vitam et ſtatum tuum conſeruandum. At malorum ſemper iliadem cibus et potus attulerunt *luxurioſis*, aurum et argentum *Euclionibus*, honor et dignitas *tyrannis*, et ambitioſis omnibus, qui

Tolluntur in altum,
Vt lapſu grauiore ruant.

§. CLVIIII.

An homines? Multo magis HOMINES, qui nobiſcum in ſocietate viuunt, *boni* nomen merentur, ſi virtute praediti ſumus, *mali*, ſi vel nos, vel ipſi, vitiis indulgemus. *

* Homines enim aut *flagitiis* adhuc ſunt contaminati, aut *virtuti* ſtudent. *Hoc caſu* nobis non aegre facient, ſi et ipſi virtutem ſectamur. Infra enim demonſtrabimus ſuo loco, inter homines virtute praeditos veram intercedere amicitiam. *Illo caſu* nec nocere nobis poſſunt, nec nos deſtruere, vel perfectionibus noſtris priuare. Potius eorum malitia virtutem noſtram acuit, exercet, prouehit. Hinc illa aurea Socratis, iudicium capitale ſubituri, verba apud Epictet. *Enchir. cap. vlt.* Ἐμὲ δὲ Ἄνυτος καὶ Μέλιτος ἀποκτεῖναι μὲν δύνανται, βλάψαι δὲ οὔ: *me autem Anytus et Melitus occidere ſane poſſunt, laedere vero non poſſunt.* Contra ſi mali ſumus: mali homi-

homines nobis non poſſunt non nocere, ſiue amici nobis ſint, ſiue inimici: *boni* nobis non aliter proderunt, quam ſi nos ab iis emendari patiamur. Hinc verum eſt, diuerſo reſpectu *hominem homini deum, angelum, lupum, diabolum eſſe.*

§. CLX.

Et quid denique de DEO dicamus, qui, quum et eſſe nobis dederit, et id ſolus conſeruet, et quod caput rei eſt, tamquam ens perfectiſſimum, non poſſit non eos, qui illo fruuntur, bonis innumeris beare, bonum vere abſolutum eſt, nec proprie vlli nocere poteſt? * An Deus?

* Poſſet quidem deſtruere hominem et perdere, ſi vellet. Sed quia non vult, nec ſane poteſt. Atqui pereunt, qui eius voluntati non parent. Immo pereunt, at non perdit eos Deus, ſed ipſi ſuo ſibi iumento hoc malum arceſſunt. *Perditio tua ex te, Iſrael.* Quo enim pacto felices eſſent, qui a vero bono ſe alienant? Praeclara ſunt, quae in hanc rem diſſerit Seneca, *Epiſt. 95. quae cauſſa eſt Deo bene faciendi? Natura. Errat, ſi quis putat, illum nocere velle: non poteſt: nec accipere iniuriam poteſt, nec facere, cet.*

§. CLXI.

Tam multa bona ſunt, quae hominem vbique circumſtant. Sed quum in his quaedam in eius poteſtate non ſint, veluti ſanitas, robur, forma, ingenium, opes, honores, quaedam fluxa ac

Quum haec bona omnia ſimul conſequi nequeamus, prae-

ſtantiſſimum quaerendum.

ac minus ſtabilia, veluti, praeter haec omnia, ipſa ſcientia: facile patet, neminem temere eſſe mortalium, qui ea omnia coniunctim et perpetuo poſſideat, adeoque ex tot bonis eligendum eſſe ſummum ac praeſtantiſſimum, (§. 140.) in eoque inueniendo non aberraturum, quicumque axiomata de bono et malo, luce meridiana clariora, (§. 149. *ſeqq.*) in conſilium adhibuerit.

SECTIO II.

DE SVMMO BONO.

§. CLXII.

Summum bonum quid?

SVMMVM itaque BONVM eſt bonum omnium praeſtantiſſimum, cuius fruitio reliqua bona omnia aut adaequat, aut ſuperat, (§. 140.) et hinc hominem, expleto eius deſiderio, vere felicem ac tranquillum reddit. Hoc bonum finis vltimus eſt, ad quem contendimus. * Eo autem potiti, non poſſumus non ſimul vera felicitate potiri.

* Non ergo felicitas et tranquillitas eſt vltimus hominis finis, ſed ſummi boni fruitio, quacum vera felicitas et tranquillitas animi ſemper coniuncta eſt. Non appetimus *ſummum bonum*, vt *felices* ſimus: ſed ideo *felices* ſumus, quod *ſummo bono* perfruimur. Nec poſſet bonum hoc *ſummum* adpellari, ſi

ſi propter aliud bonum adpeteretur, id eſt, propter *felicitatem.* Elegantiſſime itaque ſummum bonum deſcribit *Cic. de finib. Lib. I. Cap. 4. quod ſit illud extremum, et vltimum, quod ſint omnia bene viuendi et recte faciendi conſilia referenda, quid ſequatur natura, vt ſummum ex rebus expetendis, quid fugiat, vt extremum malorum.*

§. CLXIII.

Quum itaque bonum omnes adpetamus naturaliter, (§. 24.) adeoque et nemo ſit mortalium, quin ſummo bono perfrui cupiat: facile patet, I. id bonum ita comparatum eſſe oportere, vt ab omnibus, media non adſpernantibus, poſſit obtineri. * Eius character primus.

* Quum enim omnibus naturale ſummi boni deſiderium inſeuerit Deus, et is tamen fruſtra nihil faciat: neceſſario etiam vult, vt homines id conſequantur. Quare vult etiam, vt ab omnibus media non aſpernantibus poſſit obtineri. Eleganter Arrianus in *Diſſert. Epictet. Lib. III. cap. 3.* Πέφυκε δὲ πᾶσα ψυχὴ, ὥσπερ τῷ ἀληθεῖ ἐπινεύειν, πρὸς τὸ ψεῦδος ἀνανεύειν, πρὸς τὸ ἄδηλον ἐπέχειν, οὕτω πρὸς μὲν τὸ ἀγαθὸν ὀρεκτικῶς κινεῖσθαι, πρὸς τὸ κακὸν ἐκκλιτικῶς, πρὸς δὲ τὸ μήτ᾽ ἀγαθὸν μήτε κακὸν οὐδετέρως. *Omnis mens vt naturaliter propenſa eſt, et vero adſentiri, et a falſo diſſidere, et in ambiguis ſe ſuſtinere: ita ei inſitum eſt, vt ad bonum adpetitu incitetur, malum refugiat, et in his, quae nec bona, nec mala ſunt, in neutram partem moueatur.* Id quod deinde eleganter illuſtratur exemplo numiſmatis, imaginem Caeſaris circumferentis.

§. CLXIIII.

Secundus. Quandoquidem etiam bonum hoc oportet eſſe omnium praeſtantiſſimum: (§. 162.) conſequens eſt, II. vt praecipue mentem conſeruare ac perficere debeat, ſiquidem animi bona bonis corporis praeſtantiora eſſe, inter omnes conſtat, (§. 150, 3.) qui non ſunt Ariſtippi de grege porci. (*H*. §. 56.)

§. CLXV.

Tertius. Quumque circa *bonum* proprie voluntas; circa *verum* intellectus verſetur: (§. 15. 16.) merito inferimus, III. ſummum bonum voluntatem perficere, eam libertate donare, morbos ſeu vitia eius curare, et hinc ſummam illam infelicitatem, quacum vitiis obruti homines conflictantur tollere debere. *

* Quum enim bonum excellentiſſimum ſit, quod ſimul priuatiuum eſt, ſimul poſitiuum: (§. 151, 8.) non obſcurum eſt, ſummum bonum et vitia voluntatis curare, et hanc facultatem integritati libertatique ſuae reſtituere debere.

§. CLXVI.

Quartus. Praeterea quum, ſi propter aliud expeteretur ſummum bonum, hoc nomen tueri non poſſet: (§. 162.*) facile intelligitur, IIII. illud ita comparatum eſſe debere, vt nullum ſit praeſtantius, propter quod expetendum videatur.

§. CLXVII.

§. CLXVII.

Denique quum in fruitione iſtius boni ſummi vera hominis felicitas poſita ſit, (§. 162.) adeoque non maior infelicitas excogitari poſſit, quam amittere ſummum bonum: conſequens eſt, V. vt bonum hoc perpetuum, et extra omne id amittendi periculum conſtitutum eſſe debeat. Quintus.

§. CLXVIII.

Itaque quum omnia haec axiomata ex ipſo ſummi boni conceptu ſua ſponte fluant: dubitari nequit, *quin id demum, in quod omnia illa attributa eſſentialia cadunt, pro ſummo bono habendum ſit.* Id quod quum parum obſeruarint veteres philoſophi: non ſane mirum videbitur, eos hac in re mirifice diſſenſiſſe. * Cui omnes characteres conueniunt, id ſummum bonum eſt.

* Si verum eſt, quod Varro apud Auguſtin. *de ciuit. Dei, Lib. XVIII. cap. 1.* refert, ducentae et octoginta octo diuerſiſſimae philoſophorum hac de re fuerunt ſententiae. Sed in his plaeraeque procul dubio tam abſurdae, vt non magis refelli mereantur, quam febricitantium ſomnia. (*H. ſ. vlt.*)

§. CLXVIIII.

Proinde in procliui eſt, animaduertere errorem *Ariſtippi Cyrenaici*, ſummum bonum in VOLVPTATE CORPORIS poſitum eſſe, ſomniantis. (*H.* §. 56.) Quum enim ea nec animae bonum ſit, (§. 164.) nec voluntatem perficiat, et a Non ergo voluptas.

mor-

morbis liberet, (§. 165.) ipſa quippe morbus grauiſſimus et vitium peſtilentiſſimum, (§. 81. *ſeqq.*) nec denique perpetuo illa perfrui liceat hominibus: (§. 167.) en profecto ne boni quidem, nedum ſummi boni cognomine cohoneſtanda eſt.

§. CLXX.

Nec voluptas animi, vel tranquillitas.

Et quamuis *Epicurus* paullo verecundius philoſophatus, VOLVPTATEM ANIMI, id eſt, tranquillitatem, ſummum bonum ſtatueret: (*H.* §. 88.) tamen quia et haec animi voluptas ſeu indolentia non eſt ſimul bonum poſitiuum, (§. 165. *) nec propter ſe ipſam expetitur, (§. 166.) nec denique perpetua eſt, (§. 167.) ſummum bonum haberi nequit. *

* Quin quum ideo voluptatem veram animo percipiamus, quod ſummo bono perfruamur; (§. 162. *) ea magis pro effectu ſummi boni, quam pro ſummo bono, habenda eſt.

§. CLXXI.

An diuitiae et honores?

Faceſſant etiam, ſi qui DIVITIAS et HONORES pro ſummo bono venditant. Quis enim, niſi inſanus, illas res ſibi finem vltimum ſtatuat, quae nec ab omnibus obtineri poſſunt, (§. 163.) nec mentem conſeruant et perficiunt, (§. 164. *ſeqq.*)

ſed

ſed eam potius tanto imperfectiorem reddunt, (§. 101. *ſeqq.*) nec propter ſe ipſas expetuntur, (§. 166.) nec ſempiternae ac perpetuae ſunt. (§. 167.)

§. CLXXII.

An ſcientia, ſanitas, libertas?

Iam ſi porro SCIENTIAM, SANITATEM, LIBERTATEM, aliaque, quae non nulli pro ſummo bono habuerunt, ad eumdem Lydium lapidem exegeris: res ipſa docebit, characteres ſummi boni illis haud quadrare.

§. CLXXIII.

An virtus?

Specioſior eſt eorum ſententia, qui vel *habitum* VIRTVTIS, vel *operationem ſecundum virtutem optimam et perfectiſſimam* ſummum bonum eſſe opinantur. * Virtus enim, vt vt praeſtantiſſimum bonum ſit, non tamen ita comparata eſt, vt aliud non reperiatur. (§. 166.)

* Hinc alterutram ſententiam plerique amplexi ſunt philoſophi. Priorem defendit Plotin. *Ennead. I. Lib. IIII. qu. 10.* poſteriorem Ariſtot. *Moral. magn. cap. 3.*

§. CLXXIIII.

Solus Deus ſummum bonum eſt.

Quae quum ita ſint, inueſtigandum eſt aliud bonum, omnibus his praeſtantius, nec difficulter id inueſtigabimus, et in DEO ſolo vere reperiemus, modo nos ipſos conſideraueri mus paullo accuratius.

§. CLXXV.

Nos aeque, ac res extra nos, exſiſtimus.

Mens noſtra perceptionum ſuarum ſibi conſcia eſt, (§. 10.) adeoque certiſſimum eſt, nos cogitare, et res etiam extra nos poſitas percipere. Quum ergo de non ente cogitari nihil poſſit: (*L.* §. 15.) de noſtra profecto aliarumque rerum *exſiſtentia*, ſi vel maxime velimus, dubitare non poſſumus.

§. CLXXVI.

Exſiſtentia vel neceſſaria, vel contingens.

EXSISTERE aliquid dicitur vel NECESSARIO, quod non poteſt non eſſe, vel CONTINGENTER, quod poſſet etiam non eſſe. Sic nos etiam non eſſe poſſe, et hinc contingenter exſiſtere, vel inde patet, quod ante ducentos annos nemo noſtrum fuit.

§. CLXXVII.

Entis neceſſario exſiſtentis attributa.

Quum ergo, quod *neceſſario* exſiſtit, non poſſit non exſiſtere: (§. 176.) conſequens eſt, 1) vt et ſemper fuerit, et numquam defiturum, adeoque et 2) nulli mutationi obnoxium ſit. 3) Vt non habeat extra ſe cauſſam exſiſtentiae, adeoque 4) a ſe ipſo exſiſtat.

§. CLXXVIII.

Nec non entium contingenter exſiſtentium.

Contra quum *contingentia* etiam eſſe non poſſent: (§. 176.) per ſe patet, 4) ea oriri ac interire, et hinc 5) variis muta-

mutationibus obnoxia eſſe, et 6) neceſſario cauſſam aliquam, cur exſiſtant, habere, adeoque 7) non eſſe a ſe ipſis. 8) Poſitis omnibus cauſſis, ponendam demum eſſe cauſſam primam, adeoque 9) progreſſum cauſſarum in infinitum non dari.

§. CLXXVIIII.

Quia autem experientia docet, totum hoc vniuerſum varias ſubire mutationes, et quae mutationi obnoxia ſunt, contingenter exſiſtunt, (§. 178, 5.) quae contingenter exſiſtunt, cauſſam, cur exſiſtant, habere debent: (§. 178, 6.) conſequens eſt, vt totum hoc vniuerſum exſiſtentiae ſuae cauſſam habere debeat, haecque ab vniuerſo, tamquam effectu ſuo, ſit diuerſa. Ergo datur cauſſa huius vniuerſi, ab vniuerſo diſtincta.

Vniuerſum hoc habet cauſſam exſiſtentiae a ſe diuerſam.

§. CLXXX.

Ea cauſſa, quum ab vniuerſo diſtincta ſit, (§. 179.) ipſa quoque aut ens *contingens* fuit, aut *neceſſarium*. Si *contingens eſſet*, ipſa quoque haberet ſui cauſſam, (§. 178, 6.) et quum progreſſus cauſſarum in infinitum non detur, (§. 178, 9.) demum tamen ſubſiſtendum eſſet in cauſſa quadam prima. Sin *neceſſaria* eſt, a ſe ipſa, (§. 177, 4.) et ſic quoque cauſſa prima erit rerum omnium.

Cauſſa illa eſt prima, et a ſe ipſa exſiſtens.

omnium. Ergo datur cauſſa vniuerſi ab vniuerſo diſtincta, quae ſimul cauſſa prima eſt, adeoque ſui cauſſam non habet, id eſt, neceſſaria, et a ſe ipſa exſiſtens.

§. CLXXXI.

Et hinc ens perfectiſſimum, id eſt, Deus.

Quia porro haec cauſſa eſt ens neceſſarium, et a ſe ipſo exſiſtens, (§. 180.) ea ſane erit immutabilis. (§. 177, 2.) Si immutabilis eſt: nec addi ei quidquam poteſt, nec detrahi. Ergo eſt ens perfectiſſimum: adeoque cauſſa huius vniuerſi prima et ab ipſo vniuerſo diſtincta, eſt ens perfectiſſimum, id eſt, Deus.

§. CLXXXII.

Deus eſt ens ſimplex.

Ex hoc (§. 181.) ſequitur etiam, vt Deus non ſit ens compoſitum, ſed SIMPLEX. Si enim compoſitus eſſet: partes, ex quibus conſtat, eſſent eo priores, adeoque ipſe haberet exſiſtentiae ſuae initium, nec eſſet a ſe ipſo. (§. 177, 1.)

§. CLXXXIII.

Spiritus.

Quum ſit ſimplex; (§. 182.) non poteſt eſſe corpus, quippe quod ſine partibus et extenſione concipi nequit. Eſt ergo *ſpiritus*, adeoque ſubſtantia perfectiſſime cogitans. * (§. 11.)

* Quod non animaduertens Io. Clericus *Logic. Part. I. cap. 8. §. 5.* et *Pneumatol. Sect.*

Sect. III. cap. 3. §. 17. Deo non tantum ſpirituum, ſed et corporum, immo et omnium entium proprietates tribuit.

§. CLXXXIIII.

Dum Deus a ſe ipſo eſt, (§. 180.) eſt etiam ens AETERNVM, et INDEPENDENS. Dum nec addi ei, nec detrahi quidquam poteſt, eſt ens INFINITVM, et hinc INCOMPREHENSIBILE, OMNIPRAESENS,* et VNVM.

Aeternus, independens, infinitus, incomprehenſibilis, omnipraeſens, vnus.

* Si enim Deus eſt ens infinitum: mens noſtra finita eum cogitando capere non poteſt, et hinc eſt ens *incomprehenſibile.* Quia deinde ens infinitum certo loco includi nequit, eſt *omnipraeſens.* Quia denique ens infinitum eſt, infinitum autem non niſi vnum concipi poteſt, Deus tantum *vnus* ſit, oportet.

§. CLXXXV.

Comparatis inter ſe ideis cogitationis et entis perfectiſſimi, (§. 183.) ſua ſponte ſequitur, non poſſe non Deum eſſe ens INTELLIGENS, SAPIENTISSIMVM, PRAESCIVM, OMNISCIVM, LIBERRIME VOLENS, OMNIPOTENS.*

Intelligens, ſapiens, praeſcium, omniſcium, libere volens, omnipotens.

* Quod ergo vult, etiam poteſt. Nihil autem vult, niſi quod ſapientiae ſuae eſt conſentaneum. Et hinc facile patet, cur non poſſe dicatur efficere, vt contradictoria ſint vera, et cur negetur, eum mentiri poſſe.

§. CLXXXVI.

Verax, iuſtus, bonus.

Quum ergo nihil poſſit, niſi quod vult: (§. 185. *) ſequitur, vt ſit VERAX, IVSTVS, BONVS, omnesque virtutes in Deo reperiantur in gradu eminentiſſimo.

§. CLXXXVII.

Deus ergo eſt ſummum bonum.

Talis eſt Deus. Iam quis negauerit, eum bonum infinitum, ac omnium praeſtantiſſimum, quin abſolute tale eſſe, adeo, vt ei id nomen *κυρίως* et *κατ' ἐξοχὴν* omnino competat? *

* Hinc Germanis Deus dicitur GOtt, quaſi Gut. Et nota ſunt illa Seruatoris *Luc. XVIII*, 19. τί με λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς ἀγαθὸς, εἰ μὴ εἷς, ὁ Θεός: *quid me vocas bonum? Nemo bonus, niſi ſolus Deus.*

§. CLXXXVIII.

Etiam ratione hominis conſideratus.

Nec tantum *in ſe* et *abſolute* bonus eſt Deus: ſed et *homini* bonum praeſtantiſſimum, et hinc vere ſummum bonum vnicum.* Quod facile patebit, ſi attributa ſummi boni eſſentialia (§. 173. *ſeqq.*) conſideremus paullo accuratius, eaque cum conceptu Dei hucuſque explicato comparemus.

* Errauit ergo Epicurus, dum Deum conſiderauit, tamquam ens *in ſe* beatum, immortale, ſempiternum, at otioſum, (*H.* §. 84.) et quod ad ſe non pertineret, adeoque et cultum illi nullum admodum exhibuit. Et qui potuit colere

ens,

ens, quod ipſi bonum videbatur, at abſolute tantum, et in ſe, non in ordine ad homines? Quis noſtrum colit Iapanorum regem, quamuis potentiſſimum, quem ad nos non pertinere probe nouimus? At nec magis ad Epicurum pertinebat Deus otioſus, et ſua beatitudine in intermundiis perfruens. Sapiens itaque ex contemplatione naturae Dei colliget, cum non modo *abſolute*, ſed et *reſpectiue bonum* eſſe, et cum Epicteto apud Arrian. *Diſſ. Epictet. Lib. I. cap. 16.* cogitabit: Εἰ ἀηδὼν ἤμην, ἐποίουν τὰ τῆς ἀηδόνος. εἰ κύκνος, τὰ τοῦ κύκνου. νῦν δὲ λογικός εἰμι. ὑμνεῖν με δεῖ τὸν θεόν, τοῦτο ποιῶ. οὐκ ἐγκαταλείψω τὴν τάξιν ταύτην, ἐφόσον ἂν δίδωται; *ſi luſcinia eſſem, luſciniae officio fungerer: ſi olor, oloris more facerem. Atqui compos ſum rationis. Itaque Deus mihi celebrandus eſt. Hoc officium meum eſt, hoc exſequar, nec deſeram hanc ſtationem, dum licuerit.*

§. CLXXXVIIII.

Quod probatur ex charactere primo.

Quum enim ſummum bonum ita comparatum ſit, vt ab omnibus, media non adſpernantibus, poſſit obtineri: (§. 163.) talis profecto eſt Deus, qui quanto amore homines proſequatur, tot praeclaris, quibus eos prae aliis animantibus condecorauit, beneficiis docuit. Iam quum amor ſit adpetitio boni, (§. 37.) adpetitio boni autem cupiditas, ſe cum re vniendi: conſequens eſt, vt ex parte Dei nihil ſit, cur, qui media haud adſpernantur, perfectiſſimum hoc bonum non poſſint obtinere.

§. CLXXXX.

Secundo. Si porro ſummi boni requiſitum eſt, vt mentem conſeruet ac perficiat: (§. 164.) quis magis id praeſtabit Deo, qui et exſiſtentiam menti dedit, et felicitatis omnis ſolus largitor eſt?

§. CLXXXXI.

Tertio. Et quis dubitet, quaeſo, quin Deus voluntatem perficere, libertate donare, morboſque et vitia eius tollere poſſit? (§. 165.) Perficitur voluntas, ſi verum bonum amat: id vero fit, ſi amat Deum. Qui Deum amat, non amplius ſeruit adfectibus et inclinationibus prauis. Ergo in libertatem vindicatus eſt, et hinc nec vitiis amplius indulget, et virtuti ſtudet.

§. CLXXXXII.

Quarto. Praeterea quemadmodum ſummum bonum ita comparatum eſſe oportet, vt propter ſe, ac non propter aliud, expetatur: (§. 166.) ita hoc quoque ſummi boni attributum in Deum manifeſto cadit. Quid enim eſt, quaeſo, Deo praeſtantius, propter quod cum Deo vniri velis?

§. CLXXXXIII.

Quinto. Denique quum bonum ſummum perpetuum ac extra amittendi periculum conſtitutum eſſe oporteat: (§. 167.) memini et id attributum magis competit, quam

quam Deo, qui et ipſe in ſe eſt immutabile ac ſempiternum eſt, (§. 184.) et amorem, quo ſemel hominem complectitur, non deponit, niſi ipſe homo ſe ab eius conſortio diuellat. (§. 160. *)

§. CLXXXXIIII.

Ex quibus omnibus ſua ſponte fluit ratiocinium: cui omnia attributa ſummi boni eſſentialia competunt: id ſummum bonum eſt. (§. 168.) At ea omnia competunt Deo. (§. 189. *ſeqq.*) Eſt ergo Deus ſummum bonum. * Q. E. D. Concluſio demonſtrationis.

* Id et gentiles philoſophi agnouerunt. Pythagoraeis ſummum bonum conſiſtebat ἐν ὁμοιώσει τῦ θεοῦ, (*H.* §. 44.) idque et Platonici ſtatuebant. (*ibid.* §. 66.) Stoici finem philoſophiae moralis eſſe dicebant, naturae conuenienter viuere: (*ibid.* 81.) ſed plerique id interpretabantur de Deo. Lipſ. *Introd. ad Stoic. philoſ. Lib. II. diſſ.* 19. Similia illa Cleanthis apud Clem. Alexandrinum:

Ἐι τὸ ἀγαθὸν ἐρωτᾶς μ, οἷον ἐς', ἄκυε
δή.
Τεταγμένον, δίκαιον, ὅσιον, ἐυσεβὲς,
Κρατοῦν ἑαυτοῦ, χρήσιμον, καλὸν, δέον,
Ἀυςηρὸν ἀυθέκαςον, ἀιεὶ σύμφερον,
Ἄφοβον, ἄλυπον, λυσιτελὲς, ἀνώδυνον,
Ὠφέλιμον, ἐυάρεςον, ἀσφαλὲς, φίλον,
Ἔντιμον, ὁμολογούμενον - .
Ἐυκλεὲς, ἄτυφον, ἐπιμελὲς, πρᾶον, σφοδρὸν,

Χρονιζόμενον, ἄμεμπτον, αἰεὶ διαμένον.
Ἀνελεύθερος πᾶς, ὅςις εἰς δόξαν βλέπει,
Ὡς δὴ καὶ ἐκείνης τευξάμενος καλοῦ
τινος.

Si quale ſit bonum, rogas, ita accipe:
Eſt ordinatum, iuſtum, et eſt ſanctum,
pium,
Sui potens, commodum aliis, pulcrum, decens,
Rectum atque conſtans, ſemper autem conferens,
Expers metu, dolore, curis omnibus,
Iuuans, benignum, ſtabile, amicum, amabile,
Honore dignum, confitendum, - -
Et glorioſum, non ſuperbum, quod gerit
Curam omnium, placens, et viribus valens,
Aeui uotus, culpae inſcium, ſemper manens,
Ah vilis ille, opinionem qui adſpicit,
Tamquam duce hac venturus ad veri ſcopum.

Praeclara haec, et ἐν ὀλίγῳ Chriſtiana, ſed quorum ſimilia permulta apud veteres illos pago deditos philoſophos paſſim occurrunt.

§. CLXXXXV.

Deo perfruimur mente.

Ex iiſdem autem ſummi boni characteribus, quo vinculo cum Deo, tamquam ſummo illo bono, coniungamur, facile patet. Quia enim ſummum bonum perpetuum, et extra omne amittendi periculum conſtitutum eſſe debet: (§. 167.)

ſane

ſane non poteſt illud in corpore, tamquam ſubſtantia mortali conſiſtere, ſed in mente ſubſtantia indeſtructibili ac immortali.* (§. 13.)

* Quamuis enim et corpus ſummam ex vnione cum Deo vtilitatem capiat, primario tamen cum mente coniungitur Deus. Et hinc facile patet, quo ſenſu et corpus piorum dicatur *ναὸς τοῦ ἐν αὐτοῖς θεοῦ. 1. Cor. VI, 19.*

§. CLXXXXVI.

Quumque mentis facultates ſint intellectus et voluntas, (§. 15. 16.) intellectus autem circa *verum* tantum verſetur: experientia quidem docet, veri cognitione carere non poſſe, qui Deo frui cupit, at neminem ideo frui Deo, quod veritatis ſit ſcientiſſimus. **Et quidem voluntate.**

* Quare recte *Hebr. XI, 6.* ponitur, eum, qui ad Deum venire cupiat, credere debere, quod exſiſtat, et ſe quaerentibus *μισθαποδότης* futurus ſit. At acu rem non tetigere philoſophi, qui veritatis cognitionem veluti vinculum inter Deum et homines eſſe contenderunt. Pythagoras apud Stob. *Serm. XI.* interrogatus, *τί ποιοῦσιν ἄνθρωποι θεῷ ὅμοιον; quid facerent homines, quo ſimiles Deo euaderent?* reſpondit: *ἐὰν ἀληθεύωσι, ſi veritati ſtuderent.* Similia loca ex Porphyrii *Vita Pythagorae*, Hieroclis *Commentario ad aurea Pyth. carmina* aliiſque veterum monimentis collegit Scheffer. *de nat. et conſtit. philoſ. Ital. cap. 7. p. 47. ſequ.*

§. CLXXXXVII.

§. CLXXXXVII.

Speciatim amore.

Itaque hoc vinculum in voluntate quaerendum, cuius quum ſint duae operationes, *appetere* et *auerſari*: (§. 28.) vnusquiſque videt, *auerſationem* nos cum Deo haud coniungere, ſed *appetitionem*, quae, dum in bonum fertur, vti ſemper fertur, AMOR vocari ſolet. (§. 37.) Eſt igitur amor vinculum illud, quo cum Deo coniungimur.

§. CLXXXXVIII.

Qui vinculam inter Deum et homines.

A Deo nos amari, iam ſupra ex inſigni eius in genus humanum beneficentia demonſtratum eſt. (§. 189.) Si ergo et homo amore in Deum fertur: non poteſt non inde praeclara illa coniunctio oriri, in qua veram conſiſtere felicitatem, diximus.

§. CLXXXXVIIII.

Amor complacentiae et concupiſcentiae.

Diſtinguere hunc amorem ſolent in eum, quem COMPLACENTIAE vel PVRVM, et CONCVPISCENTIAE vocant, quorum illo Deum tantum propter perfectiones; hoc etiam propter bona, quibus nos cumulat, amari aiunt. Sed quum Deus ſimul ens perfectiſſimum, (§. 181.) ſimul bonum ſummum ſit: (§. 194.) fieri non poteſt, quin vtroque genere amoris complectendus ſit, et in

abſtractionem parum ſolidam abeat ſubtilis illa de amore Dei puro diſputatio. *

* Eam iam mouerunt Epicurei, eorumque adſeclae recutiti, Sadducaei. Inſtaurauit eam controuerſiam epiſcopus Cameracenſis, quae non ſine inuidia agitata diutiſſime. Prodiere initio Franc. de Salignac Fenelon. *Explication des maximes des ſaintes ſur la vie interieure*, in quo libello auctor venerandus amorem purum inculcat. Huic Lud. Ant. Noallius archiepiſcopus Pariſienſis, cum Boſſueto et Godeto, epiſcopis Meldenſi et Carnotenſi, oppoſuere *Declarationem*, quae vna cum ſuperiore libello recuſa eſt *Amſtel.* 1698, 12. Sequuta eſt Fenelonii *Inſtructio paſtoralis*, eodem anno ibidem recuſa. Prodiere etiam *Apologia pro amore, quo Deum ſolum vere deſideramus poſſidere cet.* itidem Fenelonio oppoſita, *Amſt.* 1698. et *Lettre d'un Theologien de Louvain à un Docteur de Sorbonne*, pro illo ſcripta. *Leod.* 1698, 8. *le Chriſtianiſme eclairci, Amſt.* 1700, 12. cuius auctor ſe medium inter iſtos litigantes gerit. Vt ſimiles libellos eius generis praetermittamus, tu adde *Acta erud. anno* 1701. *pag.* 394. *pag.* 507. *anno* 1704. *pag.* 412. *anno* 1708. *pag.* 358. *pag.* 461. vbi Saurini, de la Placette, Malebranchii, Poireti, aliorumque eius generis libelli recenſentur.

§. CC.

Et quia amore aliquem perſequimur vel tamquam ens *perfectius*, vel tamquam nobis *aequale*, vel tamquam *inferius* atque *imperfectius*, primi generis amorem DEVOTIONIS vel OBEDIENTIAE; ſecundi AMI- Nec non obedientiae, amicitiae, et beneuolentiae.

AMICITIAE; tertii BENEVOLENTIAE vocare ſolent.

§. CCI.

Quali amore nos Deus complectatur?

Ex quibus definitionibus conſequitur, vt Deus homines ſe amantes complectatur amore BENEVOLENTIAE, qui, quatenus nullo noſtro merito prouocatur, GRATIA; quatenus nos ex miſeriis noſtris eripere cupit, MISERICORDIA* adpellatur.

* Eam et pago dediti philoſophi agnouere. Hinc preces illae: κύριε ἐλέησον, *domine miſerere*, quae non modo Chriſtianis a tot ſaeculis in litaniis ſollemnes fuere, ſed et iam apud Arrian. in *Diſſert. Epictet. Lib. II. cap.* 7. occurrunt.

§. CCII.

Qualem debeamus Deo? vnde cultus Dei internus?

Ex parte autem hominis non poteſt non hic amor OBEDIENTIAE vel DEVOTIONIS eſſe, qui totum Dei cultum complectitur. Dum enim eius perfectiones ac bonitatem intuemur, eum *amare*; dum illam cum eius iuſtitia et potentia coniungimus, eumdem *timere*; dum nobis praeter eius bonitatem et potentiam etiam omniſcientiam ad animum reuocamus, omnem in eo *fiduciam collocare*; dum eius amorem et ſapientiam contemplamur, *in eius voluntate adquieſcere*; dum denique eius iuſtitiam cum noſtra ab illo dependen-

dentia contendimus, ei *parere* ac *obſequi* * nos debere facile animaduertimus.

* Et in his verus poſitus eſt cultus Dei internus. Sapienter Xenophon Ἀπομνημονευμάτων *Lib. IIII. cap. 3. §. 16.* πῶς ἂν ἄν τις κάλλιον καὶ εὐσεβέστερον τιμῴη θεοὺς, ἤ, ὡς αὐτοὶ κελεύουσιν: οὕτω ποιῶν: *qui ergo poſſit aliquis rectius et religioſius deos colere, quam ea, quae iuſſerint, faciendo?*

§. CCIII.

Quumque, quem calidius amamus, ei, nos noſtraque omnia mancipare, ac veluti deuouere ſoleamus quam libentiſſime: facile patet, et linguam *honorifice* de Deo *loquuturam*, eiusque beneficia *praedicaturam*, (§. 188. *) et cum nemine *colloquuturam* libentius, quam cum Deo: * membra quoque reliqua omnia prouehendae Dei gloriae conſecrata fore.

Vnde externus?

* Plato in *Timaeo, pag.* 1046. πάντες, ὅσοι κατὰ βραχὺ σωφροσύνης μετέχουσιν, ἐπὶ πάσῃ ὁρμῇ καὶ σμικροῦ καὶ μεγάλου πράγματος, Θεὸν ἀείπου καλοῦσιν: *omnes, qui mentis compotes ſunt, in operis cuiuslibet ſiue magni ſiue parui exordio Deum inuocant.* Adde eiusdem *Epiſt. 8.*

§. CCIIII.

Ex quo de quaeſtione, *an cultu etiam externo Deus ſit proſequendus?* facile poteſt ferri iudicium. Quamuis enim illo Deus

An Deus etiam cultu externo proſequendus ſit?

Deus haud indigeat: ſane nec interno indiget. Et ita natura comparatum eſt, vt affectus animi in verba aliaſque externas actiones non poſſit non erumpere.

SECTIO III.

DE SVMMI BONI EFFECTIBVS.

§. CCV.

Summi boni effectus.

Quale ſit ſummum bonum, hactenus vidimus. Iam demonſtrandum, non poſſe non cum eius poſſeſſione veram felicitatem coniunctam eſſe. Id quod, ſi effecta huius poſſeſſionis expenderimus, facile deprehendemus.

§. CCVI.

Eſt illud ſimul iucundum, honeſtum, et vtile.

Verum bonum ab *apparente* in eo differt, quod illud ſimul IVCVNDVM, ſimul HONESTVM, ſimul VTILE ſit. (§. 144. *) Id ergo de ſummo etiam bono, tamquam vere tali, erit adfirmandum.

§. CCVII.

Hinc eius primus effectus tranquillitas animi.

IVCVNDVM illud eſſe facile patet. Quum enim Deus propter ſe ipſum expetatur, neque ſit aliud bonum praeſtantius, propter quod ſit expetendus: (§. 192.) non poteſt ſane mens, quin in eius poſſeſſione adquieſcat. Vbi adquieſcit mens, ibi

ibi nec triſtitia, nec taedio, nec metu alioue adfectu perturbatur, (§. 32.) adeoque ſumma ſuauitate perfruitur. Id quod TRANQVILLITATEM ANIMI vocant philoſophi.*

* Seneca *de tranquill. animi, cap.* 2. *Innumerabiles proprietates ſunt, ſed vnus effectus vitii, diſplicere ſibi. Hoc oritur ab intemperie animi, et cupiditatibus timidis, aut parum proſperis, vbi aut non audent, quantum concupiſcunt, aut non conſequuntur, et in ſpem toti prominent, ſemper inſtabiles, mobileſque, quod neceſſe eſt accidere pendentibus ad vota ſua. Omni vita pendent, et inhoneſta ſe ac difficilia docent coguntque, et vbi ſine praemio labor eſt, torquet illos irritum dedecus, nec dolent, praua, ſed fruſtra voluiſſe. Tunc illos et poenitentia coepti tenet, et incipiendi timor, ſubrepitque illa iactatio animi, non inuenientis exitum, quia nec cupiditatibus ſuis imperare, nec obſequi poſſunt, et cunctatio vitae, parum ſe explicantis, et inter deſtituta vota torpentis animi ſitus.*

§. CCVIII.

Quid *tranquillitas animi?*

Eſt itaque TRANQVILLITAS animi adquieſcentia mentis in fruitione Dei, qua homo omnia, quae mentem perturbant, vincit, et in mediis calamitatum fluctibus non expaueſcit, ſed ſua conditione contentus et viuit, et viuere deſinit.

§. CCVIIII.

Eius cauſſa prima in intellectu.

Cauſſae tantae ſuauitatis quam plurimae. Quum enim de eo, quod vere amamus, ad-

adſidue ac cum incredibili voluptate cogitemus: quam iucundam, quaeſo, ſapienti oportet eſſe contemplationem Dei, in quo immenſam perfectionem, bonitatem, gratiam, miſericordiam, perſpicit, et maiora ea omnia quotidie experitur, quam mente vmquam adſequi potuit?

§. CCX.

Secunda in conſcientia.

Deinde quum improbis cruciatus maximos excitet mens, admiſſorum ſcelerum ſibi conſcia: (§. 100.) nihil eſt, quod eos vereantur ſapientes, qui ſummi boni facti ſunt compotes. Quum enim Deum ament, et a Deo amentur: (§. 198.) cur ab eo ſeruili metu abhorrerent? Et quum eum colant, honorent, ei obſequantur: cur ſe admiſſi ſceleris reos peragerent? Nonne ipſa potius conſcia mens recti ipſis perpetuae epulae viderentur? *

* Hinc illa ἡδεῖα ἐλπὶς, *iucunda ſpes*, quam Plato; illa ἐλευθερία, ſeu *libertas*, quam Periander conſcientiae rectae tribuebat. Hinc ſolos Socrates ἀταράχως, id eſt, *citra perturbationem*, viuere dicebat, τὺς μηδὲν ἑαυτοῖς ἄτοπον συνειδότας, *qui ſibi nullius abſurditatis eſſent conſcii.*

§. CCXI.

Tertia in voluntate.

Quumque voluntas quam maxime turbetur, ſi deſiderium eius haud expleatur: (§. 101.) non eſt, quod id vereatur vir ſapiens, qui, dum ſolum Deum anhelat, bonum

bonum infinitum anhelat, idque tale, quod ſolum iſtud deſiderium omnino explere poſſit.

§. CCXII.

Ceſſabunt etiam illi animi tumultus, quos adfectus excitare ſolent. Oriuntur enim hi ex repraeſentatione boni vel mali. (§. 32.) Qui autem ſummo bono potitus eſt, is nec bona minoris pretii tanti facit, vt eorum iactura excrucietur, nec mala vlla tam intolerabilia exiſtimat, vt eorum cauſſa ſe minus beatum iudicet. Quarta in adfectibus.

§. CCXIII.

Aequo ergo animo carebit opibus, honoribus, et voluptatibus, quum ea omnia nec meliores reddant homines, et ſaepe eosdem vera felicitate priuent. Quin, quum et fiduciam in Deo omnem collocet, et in eius voluntate vnice adquieſcat, (§. 201.) nec ea, quibus opus eſt, ſibi deeſſe, nec pauperiem, ignominiam, dolores ſibi nocere poſſe, perſuaſiſſimus erit. Quinta in ſtatu hominis virtute praediti.

§. CCXIIII.

Multo minus mortem metuet. Quamuis enim ea in ſe mali quid ſit: (§. 153.) accurate tamen intelligit ſapiens, illi, qui cum Deo vnitus eſt, illam malam eſſe non poſſe, quia bonum illud ſummum eſt ſempiternum, (§. 193.) adeoque a mente Sexta in morte.

immortali amitti non poteſt, ſi vel maxime corpus in ſua elementa, ex quibus conflatum eſt, reſoluatur. *

* Hinc facile patet, cur Ariſtoteles mortem adpellarit φοβερώτατον φοβερωτάτων. Nec minus vnusquisque animaduertet, quid in Platonis *Phaedone* et Boëthii libello de *conſolatione ex philoſophia* deſiderandum ſit. Denique non difficile erit iudicare, an vlla εὐθανασία eſſe potuerit eorum, qui immortalitatem mentis in dubium vocarunt, et cur tamen et Epicurei quidam, quin et athei, mira conſtantia diem obiiſſe ſupremum legantur. Addantur Petrus Baelius in *Diction. hiſtor. et crit.* voc. *T. Lucrece, pag. 1809.* et Gottfrid. Olearius *Diſſ. de morte contemnenda.*

§. CCXV.

Concluſio doctrinae de tranquillitate.

Ita ſapiens ſuae ſe virtuti inuoluit. Ita fractus illabatur orbis, impauidum ferient ruinae. Vt paucis dicamus, ſapientis animus eſt, ſicut Olympus, qua nubes tranſcendit: ſemper ibi ſerenum eſt.

§. CCXVI.

Alter ſummi boni effectus, virtus.

Deinde quum omne bonum verum ſimul HONESTVM ſit: (§. 144. *) eius ſane poſſeſſionem cum vera VIRTVTE coniunctam eſſe oportet, adeoque is alter effectus erit, qui ex fruitione ſummi boni proficiſcitur.

§. CCXVII.

§. CCXVII.

Eſt autem VIRTVS conſtans ac ſincera voluntas actiones ad diuinae voluntatis normam inſtituendi. * Quid *virtus?*

* Siue autem ex *ratione*, ſiue ex *reuelatione* voluntas illa diuina innoteſcat, perinde eſt. Non minus enim illi, quam huic, debemus obſequium, et aeque peccant, qui contra rectam rationem, quam qui contra legem Dei poſitiuam aliquid admittunt. Ex quo ſimul patet, quam abſurda ſit illa Ieſuitarum de peccato *philoſophico* et *theologico* doctrina, quae Antonio Arnaldo vera viſa eſt haereſis. (*H.* §. 91. *) Exſtant eius *Nouvelle hereſie dans la morale, denoncée au Pape*, Colon. 1689, 12. item *Seconde Denonciation de la nouvelle hereſie du peché philoſophique*, Colon. 1690, 12. et *Troiſieme Denonciation de la nouvelle hereſie du peché philoſophique* 1690, 12.

§. CCXVIII.

Quum itaque virtus ſit *voluntas*: (§. 217.) conſequens eſt, 1) vt *prudentia* a veteribus philoſophis pro virtute fruſtra habeatur, quippe quam ad habitus intellectuales pertinere, nemo temere negauerit. 2) Vt ſemper cum *ſtudio inquirendi in voluntatem Dei* coniuncta ſit. Virtus eſt voluntas.

§. CCXVIIII.

Quum deinde ſit *conſtans* voluntas: (§. 217.) conſequens eſt, 3) virtutem coniunctam eſſe cum *habitu* tali, vt homo Conſtans.

 nullam

nullam actionem malam, vel omiſſionem boni cum vera virtute conſiſtere poſſe ſtatuat, adeoque 4) numquam ſponte et *ἐκ προαιρέσεως* contra voluntatem Dei peccet. *

* Et hinc recte Stoici virtutem omnem poſitam arbitrabantur in conſentiente cum ratione et perpetua conſtantia. Cic. *Paradox. III. cap. I.* vel in *conſtante ac perpetua vitae ratione.* Idem de *legib. Lib. I. cap.* 17. Vid. *Elem.* noſtra *iur. ciu. ſecundum ordin. Pandect. Part. I. §.* 2.

§. CCXX.

Vnica. Quin exinde colligimus, 5) virtutes omnes inſeparabili vinculo connexas, immo 6) *vnam* tantum virtutem eſſe, quum vnica tantum ſit conſtans ac ſincera voluntas ad normam diuinae voluntatis viuendi. *

* Haec quoque viderunt Stoici, quamuis ideo ab aliis philoſophis perperam exagitati. Vid. Lipſ. *Manud. ad philoſoph. Stoic. Lib. III. diſſ.* 4. Et quid aliud ſibi volunt illa apoſtoli: Ὅστις γὰρ ὅλον τὸν νόμον τηρήσει, πταίσει δὲ ἐν ἑνὶ, γέγονε πάντων ἔνοχος: *qui enim totam legem ſeruauerit, et tranſgreſſus fuerit vnam, totius violatae legis reus erit.* Iac. II, 10.

§. CCXXI.

Seria. Praeterea, quum *ſerium* eſſe oporteat viri boni propoſitum, ſecundum voluntatem diuinam agendi: (§. 217.) per ſe patet,

patet, 7) virtutem non in ſolis actionibus externis, ſed in emendata mente conſiſtere, et 8) ex hac deinde actiones virtuti conſentaneas ſua ſponte proficiſci. *

* Et hinc aliud *iuſta;* aliud *iuſte agere.* Eleganter Philemon apud Stobaeum *Serm. VIIII.*

Ἀνήρ δίκαιός ἐστιν, οὐχ ὁ μὴ ἀδικῶν,
Ἀλλ᾽ ὅς, τις ἀδικεῖν δυνάμενος μὴ βούλεται,
Οὐδ᾽ ὃς τὰ μικρὰ λαμβάνειν ἀπέχετο,
Ἀλλ᾽ ὃς τὰ μεγάλα καρτερεῖ μὴ λαμβάνων,
Ἔχειν δυνάμενος, καὶ κρατεῖν ἀζημίως.
Οὐδ᾽ ὅς γε ταῦτα πάντα διατηρεῖ μόνον,
Ἀλλ᾽ ὅς, τις ἄδολον γνησίαν τ᾽ ἔχων φύσιν
Εἶναι δίκαιος, κ᾽ οὐ δοκεῖν εἶναι, θέλει.

Non iuſtus omnis abſtinens iniuria eſt,
Sed qui, nocere dum poteſt, abſtinet.
Nec qui recuſat parua, ſed qui maximis
Tentatus, animi robur inuictum gerit.
Nec quiſquis illa quolibet praeſtat modo,
Sed qui, doloſi neſcius fuci, integra
Probitate iuſtus eſſe, non credi ſtudet.

§. CCXXII.

Quumque verae virtutis norma ſit *voluntas diuina:* (§. 217.) facile adparet, 9) non eſſe in hominis arbitrio, ſibi ipſi

Eius norma voluntas diuina.

ipſi fingere normam actionum ſuarum, adeoque 10) non excuſari ſemper, qui agunt ſecundum conſcientiam, et 11) multo minus pro virtute praeditis habendos, qui quidquam agunt, quod Deus ab vllo hominum nec per rationem, nec per reuelationem, vmquam exegit. *

* Et hinc adparet, ipſi ſanae philoſophiae morali repugnare flagella, aliaſque ἀσκήσεις, quas et veteres et noui quidam ſapientes viam ad beatitudinem proximam, quin genuinam virtutem eſſe, arbitrantur. Vid. Boileau *Hiſtoria flagellantium*, et Io. Franc. Buddei Diſſ. de ἀσκήσει *philoſophica*.

§. CCXXIII.

Mediocritas in virtute obſeruanda.

Ex eodem conſequitur, 12) virtute praeditum ita inueſtigare voluntatem diuinam, vt obſeruet mediocritatem, et nec in exceſſu, nec in defectu aduerſus voluntatem diuinam peccet. *

* Notum eſt, Ariſtotelem ipſam virtutem definiuiſſe, quod ſit *habitus conſiſtens in mediocritate*. Quamuis autem haec definitio non niſi nominalis ſit, et hinc eſſentiam virtutis minus exhauriat: verum tamen eſt, virtutis eam eſſe proprietatem, quod neque in exceſſu, neque in defectu peccet. Vti enim, qui plus probat, nihil probat; ita et qui plus facit, quam voluntas diuina exigit, eam voluntatem Dei plane non videtur exſequutus. Multoque minus, qui minus, quam Deus exigit, facit. Mediocritas autem non *rei*, ſed *rationis*, hic intelligenda. Quod quum non animaduerterit Lactant. *Inſtit. diuin. Lib. VI. cap.*

cap. 16. male hanc veritatem ex ea ratione in dubium vocat, *quod interdum et modicum gaudere vitioſum, interdum vel exſultare laetitia, non ſit criminoſum.* Vid. Hornei. *Ethic. Lib. III. cap. 1. §. 17.*

§. CCXXIIII.

Denique quia virtutis amans actiones ſuas ad normam diuinae voluntatis inſtituit: (§ 217.) nemo dubitabit, 13) quin non modo quod Deus praecipit, faciendum, ſed et, quod prohibet, omittendum ſit, adeoque 14) is minime omnium viri boni nomen mereatur, qui quidem multas actiones, legi materialiter conuenientes, edit, nec tamen a malo abſtinet, vel 15) qui a vitiis quidem abhorret, nec quidquam tamen boni facit. Virtutis eſt facere et omittere.

§. CCXXV.

Nec minus res ipſa docet, 16) ob eamdem rationem virtutem non eſſe propoſitum bene et ſecundum voluntatem diuinam agendi, niſi accedat vſus mediorum, quibus ad eum finem peruenire liceat. Et vti mediis neceſſariis.

§. CCXXVI.

Talem eſſe oportet virtutem, quae id nomen cum laude tueatur. Quamuis vero non niſi vna ſit: (§. 220. 6.) negari tamen non poteſt, eam verſari circa obiecta varia, variiſque ſe exſerere occaſionibus, Virtutis vnius variae denominationes.

et hinc varias etiam denominationes adſciſcere poſſe. *

* Quemadmodum vna mens eſt, et ea tamen, prout bonum adpetit, et malum auerſatur, *voluntas* adpellatur; ita et vnica illa virtus, prout circa diuerſa obiecta verſatur, vel certis occaſionibus ſeſe exſerit, modo *fortitudo*, modo *iuſtitia*, modo aliis nominibus vocatur.

§. CCXXVII.

Quid *pietas*, *iuſtitia*, *temperantia*?

Sic conſtans illa ac ſincera voluntas, actiones omnes, *quae ad Deum pertinent*, ad normam voluntatis diuinae exigendi, vocatur PIETAS; ſi voluntas illa noſtra circa actiones, quae ad officia erga alios homines pertinent, occupata eſt, IVSTITIA; ſi denique circa officia, nobis ipſis debita verſatur, TEMPERANTIA. *

* Et hae vere cardinales virtutes, ſeu modificationes vnicae iſtius virtutis praecipuae, quas et apoſtolus coniungit, dum de gratia ſalutari, quae omnibus hominibus apparuit, praedicat, quod nos eo adducere debeat, ἵνα σωφρόνως, καὶ δικαίως, καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, *vt temperanter, iuſte ac pie viuamus in hoc ſaeculo.* Tit. II, 12.

§. CCXXVIII.

Vitia oppoſita pietati.

Quemadmodum autem vera virtus nec in exceſſu, nec in defectu peccat: (§. 223.) ita facile patet, *pietati* ex vna parte ATHEISMVM et IMPIETATEM; ex

altera

altera SVPERSTITIONEM quam maxime repugnare, quorum vitiorum illud Deo officia, quae exigit, denegat; hoc cultum, quem non exigit, et qui a natura eius abhorret, obtrudit.

§. CCXXVIIII.

Nec minus contra *iuſtitiam* et exceſſu et defectu peccari poteſt, dum vel nimium vni, vel alteri iuſto minus tribuitur. Sed quia vtrumque extremum in vna actione obſeruatur, hinc iuſtitiae vnum tantum opponitur vitium, INIVSTITIA. Iuſtitiae.

§. CCXXX.

Porro temperantiae ex altera parte INTEMPERANTIA, quae voluptatibus nec finem, nec modum ſtatuit, ex altera ΑΝΑΙΣΘΗΣΙΑ, quae nec licitis frui ſuſtinet, omnino repugnat. * Temperantiae.

* Vnde qui genium defraudant, et quum rebus omnibus abundent, ferias agunt eſuriales, et nudi incedunt, ne quid ex nummorum ſtrue deminuatur, ii non magis temperantes ſunt, quam homines, fruges conſumere nati.

§. CCXXXI.

Ita porro voluntas conſtans ac ſincera rebus vtilibus recte vtendi varias poteſt ſortiri denominationes. Dum enim aliena non adpetit, ABSTINENTIA; dum Quid abſtinentia, liberalitas, magnificentia?

aliis ſubuenit, in priuatis LIBERALITAS, in viris principibus atque illuſtribus MAGNIFICENTIA * vocatur.

* Hac virtute ornatum Cyrum ſuum deſcribit Xenophon. Talem ipſe ſe eſſe gloriabatur Alexander M. qui, ſe a nemine beneficiis victum, dicere ſolebat, Sen. *de benef. Lib. V. cap. 6.* Nec ignotum eſt, Titum viſum ſibi diem perdidiſſe, ſi quando nihil cuiquam praeſtitum, meminiſſet. Sueton. *Tit. cap. 8.* Egregia profecto virtus, ſi ex conſtante ac ſincera voluntate actiones ad normam voluntatis diuinae inſtituendi proficiſcitur. Si enim illa magnificentia ad captandam gloriam, hominesque ſibi deuinciendos comparata eſt, non virtus erit, ſed virtutis ſimulacrum, ſplendidum illud quidem, at ſimulacrum tamen.

§. CCXXXII.

Vitia iis oppoſita.

Si his virtutibus ratio non conſtat: * eae facile in RAPACITATEM, vel CYNICAM PAVPERTATIS ADFECTATIONEM, in TENACITATEM vel PROFVSIONEM, denique in LVXVM vel SORDES degenerant.

* Non autem conſtabit ratio, ſi nec 1) facultatum noſtrarum, nec 2) perſonae, cui benefaciendum, nec 3) neceſſitatis, in qua ei ſubueniendum, nec 4) effectus, quem illa liberalitas habitura ſit, rationem habeamus. Sic e. gr. cum detrimento familiae ſaginare ventres otioſos, et hominibus culpa ſua mendicantibus alimenta pingui-

pinguioſa decernere, denique magno ſudore parta iis elargiri, qui accepta in popinis et lupanaribus male conſumunt, non eſt liberalitas, ſed profuſio, quamuis in dubio nos minus ſuſpicaces eſſe deceat.

§. CCXXXIII.

Propoſitum ſincerum ac conſtans circa honores recte verſandi vocatur MODESTIA, cui SVPERBIA et CYNICVS OMNIS HONORIS CONTEMTVS opponuntur. *Quid modeſtia,* et quae vitia ei repugnent?

§. CCXXXIIII.

Ita et virtus, quae circa id, quod iucundum vel iniucundum eſt, recte ſe gerit, modo CONTINENTIA, modo PATIENTIA, modo FORTITVDO vocatur, quibus ex vna parte INCONTINENTIA, IMPATIENTIA, PVSILLANIMITAS; ex altera ΑΝΑΙΣΘΗΣΙΑ, de qua ſupra diximus, (§. 230.) SVI ODIVM, et TEMERITAS opponuntur. *Continentia, patientia, fortitudo,* iiſque oppoſita vitia.

§. CCXXXV.

Sunt et aliae huius generis virtutis denominationes. Nam in primis etiam id agit vir ſapiens, vt in rebus indifferentibus, quoad fieri poteſt, ſe aliorum attemperet moribus. Inde naſcitur ſtudium DECORI, quod nihil aliud eſt, quam qualitas moralis actionum indifferentium, *An virtute ornatus decoro ſtudeat?*

qui-

quibus homo amorem aliorum ſibi conciliare ſtudet. *

* Homo enim virtutis amans non viuit in ſolitudine, ſed in ſocietate humana. Qui in ſocietate humana viuit, commode non viuet, et nec ſibi, nec aliis proderit, niſi aliorum ſibi amorem conciliet. Nec aliorum amorem ſibi conciliabit, niſi et actiones indifferentes ad eorum ſenſum attemperet. Id qui facit, decoro ſtudet. Homo ergo virtutis amans decoro ſtudet. Hinc quid de Cynicorum impudentia et decori neglectu (*H.* §. 75. ſtatuendum ſit, facile patet.

§. CCXXXVI.

Decorum quotuplex?

Quaedam actiones indifferentes ita comparatae ſunt, vt toti humano generi placeant, vel diſpliceant: quaedam non vbique, nec ſemper, placent vel diſplicent. * Prioris generis actiones ad DECORVM IVRIS NATVRAE; poſterioris ad decorum POLITICVM pertinent.

* E. gr. nudum incedere, et verendas corporis partes conſpiciendas praebere, omnibus hominibus diſplicet, qui non omnem humanitatis ſenſum amiſerunt. At tegere caput aliis praeſentibus, digitoſque admouere lactucae in patina pinguefactae, in Germania indecorum videtur: alibi id facere neminem pudet. Pertinet ad poſterioris generis decorum Cornelii Nepotis *praefatio* elegantiſſima de diuerſis Graecorum Romanorumque moribus.

§. CCXXXVII.

§. CCXXXVII.

Hinc ex *prioris generis* decori ſtudio naſcentur VERECVNDIA, VERACITAS, HVMANITAS, ex *poſterioris* VRBANITAS, quibus ex vna parte PVDOR SVBRVSTICVS, GARRVLITAS, ADVLATIO, SCENICA VRBANITATIS ADFECTATIO, ex altera IMPVDENTIA, MENDACIVM, et DISSIMVLATIO, INHVMANITAS, RVSTICITAS repugnant. Virtutes ex decoro natae.

§. CCXXXVIII.

Nec *alterius generis* decoro ita ſtudebit ſapiens, vt omnem prauam vel ſaltim ſtolidam conſuetudinem imitetur, quamuis eam toleret, et humanum genus ex meris ſapientibus haud conſtare poſſe, ſtatuat. Inde naſcuntur aliae virtutes, non minus ſplendidae, GRAVITAS in inceſſu, veſtitu, verbis, iocis, et MODERATIO, quibus ex vna parte ΜΙΣΑΝΘΡΩΠΙΑ et LEVITAS, ex altera nimia LENITAS et nimius RIGOR aduerſantur. Eo et grauitas et moderatio pertinent.

§. CCXXXVIIII.

Sed quis omnes virtutis modificationes referat? Quod Stoicorum fuit *παράδοξον*, ſolum ſapientem, (id eſt, virtute praeditum,) eſſe diuitem, liberum, regem, amicum, pulcrum, nobilem, ciuem, magiſtratum, vatem, rhetorem, et plura: id Virtutis modificationes innumerae.

veriſſimum eſt, ſi recte intelligatur. In quacumque ſtatione eum collocauit ſupremum Numen, in ea ita verſatur, vt perſonam ſuam non incommode egiſſe videri poſſit. * Et hinc mille aliae virtutum denominationes oriri poterunt.

* Ita vero intelligenda illa Stoicorum παράδοξα. Eleganter Athenaeus *Deipnoſoph. Lib. IIII.* Στωϊκὸν δὲ δόγμα ἐςὶν, ὅτι πάντα εὖ ποιήσει ὁ σοφὸς, καὶ φακὴν φρονίμως ἀρτύσει: *Stoicum dogma eſt, omnia recte facere ſapientem, etiam dum lenticulam condit.* Et Horat. *Sermon. Lib. I. ſat. 4.*

- - - Non noſti, quid pater ille
Chryſippus dicat? Sapiens crepidas ſibi numquam,
Nec ſoleas fecit: ſutor tamen eſt ſapiens. Quo?
Vt, quamuis tacet Hermogenes, cantor tamen atque
Optimus eſt modulator;
- - - Sapiens operis ſic optimus omnis
Eſt opifex.

§. CCXXXX.

An et temperamenti vis ſit circa virtutem?

Quamuis autem virtus ſit vna, (§. 220, 6.) eaque variis ſeſe exſerat occaſionibus, (§. 226.) fatendum tamen eſt, hic quoque vim aliquam temperamenti ſe prodere, easque virtutes tanto magis elucere, quae huic vel illi temperamento magis conueniunt. *

* Hinc

* Hinc quamuis vera virtute eminuerint Ioannes et Paullus apoſtoli: in Paullo tamen maiorem feruorem in conuertendis paganis, in Ioanne maiorem feruorem amoris ac dilectionis eluxiſſe, facile deprehendes.

§. CCXXXXI.

Ceterum quantum ad veram felicitatem conferat virtus, vel inde patet, quod hominem in libertatem adſerit, voluntatis morbis medetur, mentemque tranquillam, et retinendo ſummo bono idoneam reddit. Virtutis effectus.

§. CCXXXXII.

Tertius ſummi boni effectus eſt vera AMICITIA, qua nihil in vita ſuauius, nihil vtilius eſt. Quum enim omne verum bonum ſimul VTILE, ſimul honeſtum ac iucundum ſit: (§. 144.*) vtilitas autem non immediate tantum a Deo, ſed et mediate ab amicis proficiſci ſoleat: conſequens eſt, vt virtute praediti illam vtilitatem tanto certius ſperare poſſint, quanto magis ad veram amicitiam ſunt idonei. * Tertius ſummi boni effectus, amicitia.

* Hoc ex inſtituto oſtendit Cicero in *Laelio, ſeu de amicitia*, imitatus, vt videtur, Chryſippum, qui itidem περὶ φιλίας, ſeu de amicitia ſcripſit, teſte Laërt. *Lib. VII. ſegm. 175.*

§. CCXXXXIII.

Quid *amicitia?*

Eſt autem AMICITIA animorum, idem volentium idemque nolentium, coniunctio, * ad communem amantium vtilitatem comparata.

* Ad quam definitionem pertinent illa Ciceronis: *idem velle ac idem nolle, ea demum firma amicitia eſt*; et, *amicorum omnia communia*; nec non illa Zenonis: τίς ἐστι φίλος; ἄλλος ἐγώ. *Quis amicus eſt? alter ego*; itemque Ariſtotelis: τί ἐστι φίλος; μία ψυχὴ δύο σώμασιν ἐνοικοῦσα: *quid eſt amicus? Vna anima in duobus corporibus.*

§. CCXXXXIIII.

Conſiſtit ea etiam inter abſentes.

Quum itaque amicitia ſit coniunctio animorum: (§. 243.) conſequens eſt, 1) vt ſola conſuetudo familiaris non ſit amicitia, et 2) haec potius inter abſentes etiam conſiſtere poſſit.

§. CCXXXXV.

At non niſi inter virtute praeditos.

Qumque idem velle idemque nolle, ea demum vera ſit amicitia: (§. 243. *) ſequitur, 3) vt inter diſſimiles amicitia locum non habeat, adeoque 4) nec inter duos ſceleratos, * nec inter virtute praeditos et ſceleratos conſiſtere poſſit, ſed 5) tantummodo inter homines virtuti deditos.

* Aut enim diuerſis vitiis dediti ſunt, aut vni eidemque. Si diuerſis: ſunt diſſimiles, adeoque non idem volent nolentque, ac pro-

proinde non erunt amici. (§. 243) Sin vni eidemque vitio ſtudent, vnuſquiſque ſuae cupiditati ſatisfactum cupiet, adeoque non omnia referent ad communem vtilitatem, ac proinde ne ſiquidem alter alteri amicus erit. (§. *ead.*) Recte ergo Quinctilian. *Declam. CLXXXII iungit amicitias ſimilitudo morum; neſcio quomodo inter ſe amicorum lumina vident et agnoſcunt, nec quiſquam amare in altero poteſt, n ſi quod tacitus probat.*

§. CCXXXXVI.

Ex eodem patet, 6) veriſſimum eſſe, quod omnibus fere philoſophis in Stoicis viſum eſt παράδοξον, τὴν φιλίαν ἐν μόνοις τοῖς σπουδαίοις εἶναι, διὰ τὴν ὁμοιότητα, ***amicitiam in ſolis bonis eſſe, idque ob ſimilitudinem.*** Laërt. ***in Zenone.*** Quod et Stoici agnouerunt.

§. CCXXXXVII.

Denique quia amicitia ad communem vtilitatem eſt comparata: (§. 243. conſequens eſt, 7) vt amicus amici commodis non minus ſtudeat, quam ſuis. 8) Vt amici communem habeant vtramque fortunam, et hinc 9) ſe inuicem conſilio, re, ac opibus adiuuent. 10) Vt tamen amicus amicum plus, quam ſe ipſum amare non teneatur. * Eius effectus.

* Atque hoc recte vidit Cicero, cuius loca ex *Lib. III. Quaeſt. Tuſc.* et *Lib. III. de finib.* protulit Lipſ. in *Manud. ad philoſ. Stoic. Lib. III. diſſ. 16. p. m. 793.* Itaque intra mediocritatem ſe non continuit Seneca

Epiſt. 6. et 9. vbi *amicos cum amicis et pro amicis etiam mori* exiſtimat.

§. CCXXXXVIII.

Suauitas inde nata.

Ex quo facile patet, 11) amicos veros amicis non adulari, quin 12) infenſiſſimum inimicum praeſtare amico adulatore. * 13) Non poſſe non vitam eſſe ſuauiſſimam, his ſuffultam praeſidiis.

* Hinc eleganter Diogenes dicere ſolebat: *qui ſaluus eſſe cupiat, ei aut amicos optimos eſſe oportere, aut inimicos infenſiſſimos. Illos enim docere, quid factu opus ſit; hos redarguere, ſi quid mali feceris.* Et eo pertinet Plutarchi libellus elegantiſſimus; πῶς ἄν τις διακρίνειε τὸν κόλακα τῦ φίλυ; *quomodo adulator ab amico internoſci poſſit?* Tom. II. *Opp. p. 61.*

CAPVT IIII.

DE MEDIIS AD VERAM ILLAM FELICITATEM PERVENIENDI.

SECTIO I.

DE SVI IPSIVS COGNITIONE.

§. CCXXXXVIIII.

Connexio.

Conſideratis, quae ad naturam hominis moralem et ſummum bonum pertinent, omnibus, proximum eſt, vt, qua via

via ad veram felicitatem eatur, oſtendamus. (§. 8.)

CCL.

Quum tale ſit ſummum bonum, vt ab omnibus media non adſpernantibus, poſſit obtineri, (§. 163.) media autem adſpernari omnino debeat, quicumque nullo ſummi boni deſiderio tenetur, denique deſiderio eius teneri nequeat, niſi qui miſeriam ſuam accurate perſpectam habet: * conſequens eſt, vt bene viderint veteres, primam ac praecipuam, quae ad ſapientiam ducit, viam eſſe illud: *γνῶϑι σεαυτὸν, noſce te ipſum.* ** Prima via ad felicitatem eſt cognitio ſui.

* Seneca *Epiſt. XXVIII. Initium eſt ſalutis notitia peccati. Egregie mihi hoc dixiſſe videtur Epicurus. Nam, qui peccare ſe neſcit, corrigi non vult. Deprehendas te oportet, antequam emendes. Quidam vitiis gloriantur. Tu exiſtimas, aliquid de remedio cogitare, qui mala ſua virtutum loco numerant? Ideo, quantum potes, te ipſe coargue, inquire in te, accuſatoris primum partibus fungere, deinde iudicis, nouiſſime deprecatoris. Aliquando te offende.*

** Hanc ad veram felicitatem perueniendi rationem omnes commendarunt philoſophi veteres. Eleganter Muret. *Lib. I. Orat. X.* quae eſt *de ſui cognitione: quoties audimus, Apollinem reſpondiſſe Croeſo, beatum eum fore, ſi ſe cognoſceret: quoties praeceptum eadem de re in templo Delphico inſcriptum fuiſſe legimus: toties illud cogitare debemus, magnum quoddam bonum eſſe*

cognitionem ſui, quum inter omnes omnium aetatum ſapientes viros conuenerit, in eo poſitum eſſe fundamentum felicitatis, neque vlla re vnumquemque noſtrum in plura aut grauiora mala, quam ſui ipſius ignoratione, prolabi. Legenda et cetera, quae ſequuntur, ſatis praeclara.

§. CCLI.

Totius hominis notitia opus eſt.

Et quamuis Plato in Alcibiade primo, vbi hanc regulam ex inſtituto interpretatur, hypotheſi ſuae ſeruiens, (*H.* §. 65.) illam ſui cognitionem ad ſolam mentem pertinere exiſtimet: tamen, quum et corpus pars eſſentialis ſit hominis, (§. 11.) illudque non parum faciat ad mores: (§. 56.) eius quoque cognitionem non plane negligendam eſſe, facile vnuſquiſque animaduertit.

§. CCLII.

Mens non modo comparate noſcenda.

Quod ergo primo ad MENTEM attinet, eam dupliciter cognoſcimus, vel COMPARATE, vel ABSOLVTE. Prius fit, quoties nos cum beſtiis contendimus, et quantum illis praeſtemus, conſideramus paullo accuratius. Sed, qui ea ſola ſui exploratione contenti ſunt, in varia ac periculoſa praecipitia facile prolabuntur. *

* Nam ita philoſophantes in eam ambitionem ac ſuperbiam facillime incidunt, vt ſibi natura ſatis praeſidiorum eſſe exiſtiment ad bene beateque viuendum. Hinc illa Stoico-

Stoicorum: *in noſtra poteſtate* (ἐφ' ἡμῖν) *eſſe opinionem, appetitionem, deſiderium, auerſationem, et quaslibet noſtras actiones.* Epictet. *Enchir. cap. 1.* item: Ἐξάλειφε τὰς φαντασίας, συνεχῶς σεαυτῷ λέγων, νῦν ἐπ' ἐμοί ἐστιν, ἵνα ἐν ταύτῃ τῇ ψυχῇ μηδεμία πονηρία ᾖ, μηδὲ ἐπιθυμία, μηδὲ ὅλως ταραχή τις, ἀλλὰ βλέπων πάντα ὁποῖά ἐστι χρῶμαι ἑκάστῳ κατ' ἀξίαν. μέμνησο ταύτης τῆς ἐξουσίας κατὰ φύσιν: *imaginationes dele, ſaepe tecum ſic loquendo: nunc in poteſtate mea ſitum eſt, vt nulla in hac anima exſiſtat improbitas, nulla cupiditas, nulla animi perturbatio, ſed vt omnibus, qualia reapſe ſunt, perſpectis, pro exiſtimatione ſua ſingulis vtar, memento poteſtatis huius, a natura tibi tributae.* Marcus Anton. imp. εἰς ἑαυτ. *Lib. VIII. §. 29.*

§. CCLIII.

Quamuis et illa notitia non plane inutilis ſit.

Poteſt tamen et haec *comparata* ſui exploratio vtilitatem aliquam adferre, ſi cum altera *abſoluta* coniungatur. Qui enim ſe tot mentis corporiſque dotibus prae brutis a Deo ornatum eſſe, et has tamen facultates, niſi mens vere a vitiis emendetur, plus detrimenti, quam vtilitatis, adferre, probe conſiderat; is facile intelliget, eam eſſe Dei optimi maximi voluntatem, atque id conſilium, vt homo de ſui emendatione et adſequendo ſummo bono ſit vnice ſollicitus, vt et vita ac moribus a brutis animantibus ſe ſegreget, et non adpetitiones illas, homini cum his beſtiis communes, ſed rectam rationem, ducem ſequatur. *

* Elegans eam in rem locus eſt apud Arrian. *Diſſ. Epict. Lib. I. cap. 6.* Τὸν δ᾽ ἄνθρωπον ὁ θεὸς θεατὴν εἰσήγαγεν αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἔργων τῶν αὐτοῦ, καὶ οὐ μόνον θεατὴν, ἀλλὰ καὶ ἐξηγητὴν αὐτῶν. Διὰ τοῦτο αἰσχρόν ἐστι τῷ ἀνθρώπῳ ἄρχεσθαι καὶ καταλήγειν, ὅπου καὶ τὰ ἄλογα, ἀλλὰ μᾶλλον ἔνθεν μὲν ἄρχεσθαι, καταλήγειν δ᾽ ἐφ᾽ ὃ κατέληξεν ἐφ᾽ ἡμῶν καὶ ἡ Φύσις, κ. τ. λ. *Deus introduxit in mundum hominem, tamquam inſpectorem operum ſuorum, ac non cognitorem ſolum, verum etiam interpretem. Quare turpe eſt homini, ſi inde incipiat, et eodem deſinat, vbi cetera ſolent ratione deſtituta. Magis enim conuenit, inde incipere, in eo autem deſinere, quousque natura nos noſtra euexit ac produxit, cet.*

§. CCLIIII.

Sed et abſolute.

Potius itaque omne punctum fert cognitio ſui *abſolute* talis, adeoque danda nobis opera eſt, vt noſtrae primum VOLVNTATIS, tum deinde INTELLECTVS, ac CORPORIS, (§. 251.) ac denique totius STATVS noſtri notitiam adquiramus accuratiorem.

§. CCLV.

Et quidem quoad voluntatem.

Circa VOLVNTATEM, (quo et ADPETITVM SENSITIVVM referimus, (§. 16.) diſpiciendum erit, 1) quid maxime concupiſcamus? 2) quibus laboremus vitiis? 3) quodnam in his primum locum obtineat? 4) quomodo erga Deum, nos ipſos, ac alios adfecti ſimus? 5) quibus in

in rebus maxime aduerſus iuſti, honeſti, ac decori regulas peccemus? et 6) a quibus denique veris bonis quam ſaepiſſime abhorreamus?

§. CCLVI.

Quum vero ea in re facile quiſque falli ac decipi poſſit, dum vel ſibi ipſi blanditur et parcit, vel ex vitiis primariis id, quod ſpeciem aliquam virtutis prae ſe fert, ſibi tribuit: tres in primis commendandae ſunt regulae: 1) vt quis et indifferentes cogitationes, quibus praecipue indulget, quam diligentiſſime exploret: 2) vt varia obiecta, varioſque caſus, quorum alius ad voluptatem vel dolores, alius ad opes vel paupertatem, alius ad honorem vel contemtum pertinet, ſibi ob oculos ponat, et quid ipſe electurus ſit, ſecum cogitet: 3) vt, quibus praecipue affectibus concutiatur, ſubinde conſideret. * In qua exploranda caute procedendum.

* Si enim ad *iram* te incaleſcere ſenties quam ſaepiſſime: AMBITIONEM in te dominari ſcies. Si *ſpes*, *metus*, *amor*, *odium*, *zelotypia* te prae reliquis turbant: VOLVPTATIS; ſi denique *inuidiam*, *metum*, *deſperationem*: AVARITIAE primas partes eſſe facile animaduertes. (§. 102.)

§. CCLVII.

Ita et ad INTELLECTVS tui receſſus multo facilius iam penetrabis, circa quem diſpiciendum erit, 1) quam diligenter res Quoad intellectum.

omnes contempletur? 2) quibus maxime praeconceptis opinionibus indulgeat? 3) quomodo ſe iudicium, ingenium, et memoria ac reminiſcentia habeant? et 4) an denique tam prudenter rationes tuas componas, vt verae felicitatis tuae habeas rationem? Quae ſane ſui exploratio omnium difficillima eſt. *

* Facilius enim homini vitiis obruto perſuaſeris, eum a vera virtute aberrare, quam homini ſtolido, eum laborare ſtultitia. Quin, quanto quis eſt ſtolidior; tanto magis ſibi ſapiens videbitur.

§. CCLVIII.

Qui quomodo explorandus?

Quum vero tam difficilis ſit haec ſui exploratio: (§. 257.) id agendum eſt ſapientiae ſtudioſo, 1) vt ſe virorum ſapientum examini ſubmittat, et 2) horum monita audiat aequo animo, * ſimulque 3) ad conſiliorum ſuorum ac cogitationum euentus diligenter attendat.

* Et hinc eſt, quod Plato dixit, *σοφὸν ψεγόμενον ὐκ ὀργίζεσθαι, ἐπαινὑμενον δὲ ὐκ ἐπαίρεσθαι*, *ſapientiae ſtudioſum reprehenſum non iraſci, laudatum non extolli.* Vere enim cognitionis ſui ipſius, id eſt, profectus in virtute, hoc indicium eſt, ſi quis aliorum obiurgationes, non ex inuidia ac odio, ſed ex amore profectas, aequo animo ferat.

§. CCLVIIII.

§. CCLVIIII.

CORPORIS exploratio maxime ad temperamenta pertinet. Horum autem characteres iam ſupra (§. 58. *ſeqq.* et §. 120. *ſeqq.*) tam diſtincte oſtendimus, vt, qui eos recte in conſilium adhibuerit, ei non difficilis futura videatur haec inueſtigatio. Quoad corpus?

§. CCLX.

Quum itaque haec *voluntatis, intellectus, corporis* exploratio innumeros fere morbos, quibus laboras, tibi detectura ſit: facile etiam perſpicies, *ſtatum* tuum, qui ex hac mentis ac corporis tui imperfectione et vitiis reſultat, non poſſe non eſſe miſerrimum. Quis enim ſe felicem putabit, qui morborum ſuorum aliquo ſenſu tangitur? Quoad ſtatum?

§. CCLXI.

Multum tamen refert, te infelicitatem iſtam, quam ex vitiis oriri diximus, (§. 98.) *ſeqq.*) accurate conſiderare, et explorare ingenue, quibus potiſſimum calamitatibus premaris, ſimulque certo ſtatuere, earum omnium cauſſam atque originem in te ipſo quaerendam eſſe. * Homo miſeriae ſuae cauſſa.

* Eſt ea hominum infelicium indoles, vt infelicitatis ſuae cauſſam non in ſe ipſis, ſed in aliis ſitam exiſtiment, et ſemper alios, quam ſe, accuſare malint. Quem ſtultitiae humanae characterem elegantiſſime

ſuo

ſuo more expreſſit Seneca *Epiſt. L.* vbi de caecitate Harpaſtae ſuae lepide narrat: *quid aliud agas, quam vt meliorem te ipſe quotidie facias, vt aliquid ex erroribus ponas, vt intelligas, tua vitia eſſe, quae putas rerum? Quaedam enim locis et temporibus adſcribimus: at illa, quocumque tranſierimus, ſequutura ſunt Harpaſten, vxoris meae fatuam, ſcis hereditarium onus in domo mea remanſiſſe. - - Haec fatua ſubito deſiit videre. Incredibilem tibi narro rem, ſed veram. Neſcit, eſſe ſe caecam: ſubinde paedagogum ſuum rogat, vt migret, ait, domum tenebroſam eſſe. Hoc, quod in illa videmus, omnibus nobis accidere, liqueat tibi. Nemo ſe auarum eſſe intelligit, nemo cupidum. Caeci enim ducem quaerunt, nos ſine duce erramus, et dicimus: non ego ambitioſus ſum ſed nemo aliter Romae poteſt viuere, cet.* Legenda et cetera, quae me exſcribere pigeret, te non legiſſe puderet.

§. CCLXII.

Etiamſi ab aliis hominibus iniuria adficiatur.

Vnde enim omnia mala, niſi ex vitiis tuis, quorum haec maxima poena eſt, quod per ſe ipſa puniuntur? Et finge, alios te in hanc calamitatem conieciſſe. Sane aut irritaſti hos vitiis tuis, aut mala tibi non futura eſſent, de quibus lamentaris, ſi mentem haberes, vera virtute praemunitam. *

* Multa ignominioſa tibi non viderentur, niſi talia illa eſſe perſuaderet ambitio. Ita et parum te habere, non doleres, nec accuſares alios, qui te locupletare nolunt, niſi plura concupiſceres, id eſt, niſi laborares auari-

auaritia. Et cur ad omnes caſus trepidares, niſi mollitie et voluptate corruptum animum gereres? Recte Epictetus in *Enchirid. cap.* 72. Φιλοσόφου στάσις καὶ χαρακτὴρ, πᾶσαν ὠφέλειαν ἢ βλάβην ἐξ αὐτοῦ προσδοκᾷ. Σημεῖα προσκόπτοντος, οὐδένα ψέγει, οὐδένα ἐπαινεῖ, οὐδένα μέμφεται, οὐδενὶ ἐγκαλεῖ. ὅταν ἐμποδισθῇ τι ἢ κωλυθῇ, ἑαυτῷ ἐγκαλεῖ, κ. τ. λ. *Philoſophi ſtatus eſt et formula, omnem vtilitatem ac nocumentum a ſe ipſo exſpectare. Signum proficientis hoc eſt: neminem vituperat, neminem laudat, de nemine queritur, neminem accuſat. Quum in re quapiam aut impeditur, aut prohibetur: ſe ipſum accuſat, cet.*

§. CCLXIII.

Paucis: haec tui exploratio te facile conuincet, 1) mentem tuam ac corpus innumeris vitiis ac imperfectionibus laborare. 2) Eorum malorum omnium cauſſam in te ipſo ſitam, et 3) infelicitatem tuam tantam eſſe, vt mors tolerabilior vita futura ſit, niſi ſignum receptui quam celerrime dederis. Multum profeciſti, mihi crede, ſi viuam tibi huius rei ſcientiam pepereris. **Cognitionis huius vtilitas.**

SECTIO II.
DE CAPIENDO VERAE EMENDATIONIS CONSILIO.

§. CCLXIIII.

Inter corporis et animi morbos permultum intereſt. Primo enim illos plerumque **Homines amant vitia ſua.**

que facillime ſentimus: hos, non niſi adhibito omni ſtudio, deprehendimus. Deinde de illis a nobis amoliendis, ſimul ac eos ſentire coepimus, laboramus diligenter, et ideo nec corpori, nec aeri parcimus: hos ita amare incipiunt homines, vt, ſi optio daretur, iis aetatem frui, quam carere, omnino mallent.

§. CCLXV.

Et tamen capiendum emendationis conſilium.

Itaque difficile non eſt, concipere propoſitum, morbum corporis, ſi qua fieri poſſit, a ſe amoliendi: at difficillimum, capere conſilium fugiendi vitia, mentemque iis obrutam emendandi. Et tamen opus eſt hoc propoſito ei, qui ad veram ac ſolidam felicitatem adſpirat. *

* Eleganter Epictetus apud Arrian. *Lib. II. cap. 19.* ratiocinatus, diſcipulos monet, ſe ea docere, quibus poſſint fieri meliores ac felices; diſcipulos ipſos ideo acroaſibus intereſſe, vt meliores et felices fiant: felicitatem conſequi, et meliorem fieri non eſſe ἐκ τῶν ἀδυνάτων, ſed ex iis, quae obtineri poſſint. Quum igitur pauci nihilominus felicitatem hanc conſequantur: fieri non poſſe, quin verum deſit propoſitum: Τί οὖν θέλετε; inquit, ἀρξώμεθά ποτε τοιαύτην ἐπιβολὴν κομίζειν ἐνταῦθα, τὰ μέχρι νῦν ἀφῶμεν. ἀρξώμεθα. μόνον πιςεύσατέ μοι, καὶ ὄψεσθαι: *quid ergo vultis? Incipiamus demum tale propoſitum concipere, vt quae praeterierunt, omittamus. incipiamus, inquam. Credite mihi modo et videbitis.*

§. CCLXVI.

§. CCLXVI.

Quod nobis ſuadent argumenta quam plurima.

Itaque opus eſt argumentis, quibus mens, adeo immerſa vitiis, ad concipiendum huius modi propoſitum excitetur. Quum autem ea ſit natura voluntatis noſtrae, vt naturaliter adpetat bonum, et auerſetur malum, (§. 28.) et hinc ſemper a malo ad bonum moueatur: (§. 34.) conſequens eſt, vt non alia firmiora ſint ad concipiendum verae felicitatis propoſitum incitamenta, quam ſi homo ſibi *ſtatus* ſui *praeſentis miſeriam*, et *ſummi boni* veraeque *felicitatis* inde exſiſtentis *ſuauitatem ac praeſtantiam* viuide repraeſentet. *

* Cur enim vitiis ſuis tantoperé oblectantur homines? Quia ea ipſis grata, iucunda, vtilia videntur. Cur virtutem, cur ipſum ſummum bonum tam temere apſpernantur? Quia illud cum moleſtia et omnis voluptatis priuatione coniunctum, adeoque boni nomine vix dignum eſſe exiſtimant. Quapropter ſi eo adducendi ſunt, vt vitia adſpernari, et virtutem ſummumque bonum ſectari ſerio decernant: ita dirigendus erit animus, vt vitiis nihil deteſtabilius, ſtatu prauorum hominum nihil miſerius, ac ſummi boni poſſeſſione nihil ſuauius praeſtantiusque eſſe, agnoſcat. Vſus eſt hac methodo ipſe Seruator, dum ſtatus ſui miſeriam agnoſcentes vocat τοὺς κοπιῶντας καὶ πεφορτισμένους, *laborioſos* et *onuſtos*; ſummae vero felicitatis, quam pollicetur, poſſeſſionem ἀνάπαυσιν τῶν ψυχῶν,

requi-

requiem animarum, quin ζυγόν χρηςόν καὶ φορτίον ἐλαφρόν, *iugum ſuaue et facile*. Matth. II, 28. *ſeqq.*

§. CCLXVII.

Veluti I. ipſa vitioſorum miſeria.

STATVS ſui MISERIAM non rectius ſibi ob oculos ponet homo, quam ſi illum et *voluntati diuinae aduerſari*, et *nihil ſolidi habere*, et *cum innumeris malis*, ac *ſumma*, non modo corporis, ſed et mentis, partis noſtrum praeſtantiſſimae, *pernicie coniunctum* eſſe, vere intellexerit.

§. CCLXVIII.

Eorum ſtatus repugnat voluntati Dei.

Quum enim primo Deus nos non brutis fecerit ſimiles, ſed recta ratione inſtruxerit, volueritque adeo, vt non cupiditatibus, ſed rationi et voluntati ſuae, obſequeremur: (§. 253.) quid miſerius, quaeſo, quam eam viuere vitam, quae Deo diſpliceat, Deo inquam, omnipraeſenti, (§. 184.) omniſcio, (§. 185.) et tam iuſto* (§. 186.) vt non poſſit non poenis grauiſſimis adficere omnes, qui eius voluntati obluctantur? Quid periculoſius, quam Dei voluntati denegare obſequium, cui et exſiſtentiam, et conſeruationem noſtram vnice debemus? Quid denique intolerabilius, quam intra ſe audire conſcientiam laeſae maieſtatis diuinae crimen dies noctesque exprobrantem?

* Agno-

* Agnouerunt et pagani philoſophi, incumbere nobis neceſſitatem pie viuendi, quia degamus ſub oculis Dei, omnia videntis, et vindicantis ſeuere. Interrogatus ſane Thales Mileſius, εἰ λήτοι θεὸν ἄνθρωπος ἀδικῶν; *an lateat Deum homo iniuſte agens?* reſpondit: ἀλλ᾽ οὐδὲ διανοούμενος, *immo ne cogitans quidem.* Et nihil verius illo Demoſthenis enthymemate: Α᾽εὶ σύμφερόν ἐστι ἀκούειν τῶν κρατούντων. Τοῦ Θεοῦ τοίνυν ἀκουστέον, τοῦ ἀεὶ κρατοῦντος: *ſemper expedit iis obedire, qui rerum potiuntur. Deo igitur parendum, qui in aeternum dominatur.*

§. CCLXVIIII.

Nec ſolidi quidquam habet, quod oſtenditur de voluptate.

Deinde quid ſolidi habet vita eorum, qui adhuc vitiis immerſi ſuis cupiditatibus indulgent? VOLVPTAS breuis eſt delectatio, fertur in res vaniſſimas, nec amore noſtro dignas, et mox euaneſcentes. Et quanto, quaeſo, voluptuoſis conſtat breuis illa, quam anhelant, delectatio? Quanta moleſtia ſibi homo viam ad illam ſternit? Quanto cum taedio eam exercet? quanto cum dolore amittit?

§. CCLXX.

De honore.

Quid HONOR, niſi aliorum de noſtris actionibus opinio? quid vero opinione leuius? Quam paruum eſt hoc terrae punctum? quantula pars hominum in eo viuentium nos nouit? Horum ipſorum quam pauci ſunt, qui ſapientes ſint, et res ſuo pretio aeſtimare norint? Quam mox

 deni-

deniqne futurum eſt, vt opinio illa, quam de nobis conceperunt, cum ipſis hominibus exſpiret? Attentius porro, quaeſo, conſidera, quanto labore honores parentur, quam difficile conſeruentur, quam facile, et quanto cum dolore amittantur: nonne tibi exclamandum videbitur:

O vanas hominum curas! o pectora caeca!

§. CCLXXI.

De diuitiis.

Quid DIVITIAE? Quid? niſi poſſeſſio terrae, lapillorum, maſſarum, ſplendore aliquo praeditarum, quibus hominum cupiditas pretium ſtatuit? An, qui harum rerum plus aliis poſſidet, ideo reliquis beatior eſt? an tranquillior? an non aeque ſuauiter viuit, cui neceſſaria ſuppetunt, quam qui abundat ſuperfluis? an non ille aequiore animo moriatur, quam diues, cui opes pro numine ſunt? Quanto porro labore parantur illa malorum irritamenta? quot curas, et inſomnes noctes aduehit eorum poſſeſſio? ad quam deſperationem amiſſio et iactura illorum hominem adigit? O vtinam meditari inciperemus, quid diligamus, * et quam anima immortali indignum ſit, inhaerere rebus perituris, et cum vera felicitate nullo modo coniunctis!

* Ele-

* Eleganter Epictet. *Enchirid. cap. 6. In vnoquoque*, inquit, *eorum, quae aut delectant, aut vtilitatem praebent, aut diliguntur, memento conſiderare, quale id quidque ſit, incipiens a minimis. Si ollam diligis, dic: ollam diligo. Sic, ea fracta, non perturbaberis. Si filium tuum amas, aut vxorem, dic: te hominem diligere: mortuo enim eo, non perturbaberis.*

§. CCLXXII.

Porro vitia multa mala aduehunt.

Quot mala ſecum vehant vitia, iam ſupra oſtendimus pluribus. (§. 98. *ſeqq.*) Et quid denique fiet de homine, qui de mente emendanda numquam cogitauit, vbi iam vita excedendum, vbi imminet aeternitas, et mens indeſtructibilis atque immortalis ea omnia, quae bona credidit, poſt tergum relinquit? Nonne conſcientia ipſa conuincet eius modi hominem, nullam ipſi ſpem eſſe melioris ſtatus, ſummumque periculum ſupplicii, quum Deus iuſtus non poſſit non in hominem, voluntati ſuae per omnem vitam aduerſatum, aut in hac vita, aut poſt mortem, animaduertere, et diuina tamen prouidentia permittere ſoleat, vt in hac vita bona malis, mala bonis plerumque eueniant. *

* Itaque omnino ſummum momentum ineſt ratiocinationi: quia Deus iuſtus eſt, malos aut in vita hac punit, aut poſt mortem. Non autem id ſemper facit in hac vita, quia bonis ſaepe mala, mala bonis eueniunt. Erit itaque, quando poſt mortem ma-

malos puniet. Ita ipſe ratiocinatur Salomon, *Kohel. III, 16. ſeq.*

§. CCLXXIII.

Emendationem ſuadet II. conditio felix virtute praeditorum.

Ita ſincerum illud animum emendandi propoſitum excitabimus, conſiderata *ſtatus noſtri miſeria*. Tanto magis autem illud firmabimus, ſi CONDITIONEM *eorum, qui ſummo bono potiti ſunt*, paullò diligentius expenderimus. (§. 266.)

§. CCLXXIIII.

Quae demonſtratur.

Solidam eſſe hanc felicitatem, nemo dubitauerit, quia ſempiterna eſt illius poſſeſſio. (§. 193.) Maximam eamdem eſſe, cum ex attributis ſummi boni, (§. 189. *ſeqq.*) tum ex effectibus eius, (§. 205. *ſeqq.*) ſatis patet. Quis vero leue quid putet, Deo frui, mentem circumferre tranquillam, nulliſque adfectibus, curis, conſcientiae tumultibus, perturbatam? * virtutem ſine taedio ſectari? aliis denique virtute ornatis amicis vti? Atqui haec omnia habet, quiſquis ſummo illo ac perfectiſſimo bono potitus eſt.

* Atqui et virtute praeditus calamitatibus premitur, et bonis etiam mala haud raro eueniunt. (§. 272.) Ita eſt. Sed quam parum haec omnia adquieſcentiam eius in voluntate diuina, adeoque et animi tranquillitatem turbent, vel inde patet, quod, ſi optio daretur, illam conditionem ſuam cum ſceleratorum voluptatibus non permuta-

mutaret. Ita aequiore animo Ioſephus captiuitatem et ſeruitutem, quam oblatam a Potipharis vxore voluptatem, tulit. *Gen. XXXVIIII, 3.*

§. CCLXXV.

III. Voluntas Dei.

Hoc eſt, quod vel maxime id propoſitum in te excitaſſet iam pridem, ſi mens non laeua fuiſſet. Iam adde, ***Deum hoc a te exigere,*** a quo totus pendes, Deum hoc praecipere, qui, cum alia grauiora praecipere poſſet, id praecipiat, quod tibi vtiliſſimum, quin omnino neceſſarium ſit. * An tu non audies Deum, vtilia licet praecipientem? Quid furorem eſſe dicamus, ſi hic furor non eſt?

* Quis vero non paret medico, ſalutaria praecipienti? Talia autem ſunt, quae praecipit Deus, quando te ad veram felicitatem vocat. Hinc pietatem non modo tamquam *honeſtam*, ſed et tamquam *vtiliſſimam* commendat apoſtolus. Hinc Marc. Antonin. *Lib. VII, §.* 74. Ὠφέλεια πρᾶξις κατὰ φύσιν, *emolumentum eſt actio omnis, naturae conſentanea.*

§. CCLXXVI.

Propoſitum hoc quam primum capiendum.

At quum adfectus et propenſiones frequenter repetitae in mores; hi autem diuturna conſuetudine in alteram naturam tranſeant: (§. 69.) certo tecum ſtatuas velim, properandum tibi eſſe, iſtudque propoſitum quam primum concipiendum. Quo longius enim illud differes,

eo difficiliorem tibi hanc emendationem futuram, certiſſimum eſt. *

* Idem ergo contingit iis, qui moras in emendando animo nectunt, quod ſolet aegrotantibus, curam valetudinis eo vſque differentibus, curam valetudinis eo vſque eſt. Morbus inueteratus difficilius curatur, quin ſaepe medicorum induſtriam eludit. Quo citius rem adgredimur, eo facilius eam conficiemus. Huc pertinet elegans iudicium Senecae *Epiſt. XXV*, de duobus amicis, iuuene altero, altero ſene, quod legi omnino meretur.

§. CCLXXVII.

Et conſtanter retinendum.

Quin non ſolum capiendum eſt hoc conſilium, ſed et conſtanti animo retinendum. Quemadmodum enim aduerſo flumine nauigantes, ceſſante remigum induſtria, non modo non progrediuntur, ſed et retro feruntur: ita qui hoc emendationis propoſitum, ſemel conceptum, abiiciunt, non modo non proficiunt, ſed et tanto magis in priſtinae miſeriae vortices abripiuntur. *

* Quum enim voluntas numquam ſit otioſa, ſed ſemper bonum adpetat: (§. 29.) conſequens eſt, vt quando propoſitum ad bonum verum connitendi abiecit, in bona adparentia feratur, tantoque magis haec concupiſcat, quanto minus aliquo veri boni ſenſu tangitur. Addatur Senec. *Epiſt. IIII.*

§. CCLXXVIII.

§. CCLXXVIII.

Ad firmandum* vero id propoſitum praeter preces ad Deum,* quippe ad ineundam nobiſcum vnionem promtiſſimum, (§. 189.) quam plurimum conferet examen ſui ipſius quotidianum, ** ex quo, an proficiamus, et in quantum hoc propoſitum noſtrum vel auctum, vel imminutum ſit, facile adparebit.

Quo faciunt preces, et examen ſui quotidianum.

* Hinc Socrates virtutem doceri negabat, eamque contendebat Dei donum eſſe. Exſtat eam in rem ſingularis Aeſchinis *Dialogus* περὶ ἀρετῆς, ſeu *de virtute*, in quo pag. 29. ſuo more demonſtrat, οὔτε διδακτὸν εἶναι οὔτε φύσει ἀρετὴν, ἀλλὰ θείᾳ μοίρᾳ παραγίγνεσθαι κτωμένοις, *neque doceri poſſe, neque natura, ſed diuinitus accedere virtutem iis, qui eam poſſident.* Addatur Maximi Tyrii *Diſſ. XX.* quae inſcribitur: εἰ γένοιτό τις θείᾳ μοίρᾳ ἀγαθὸς; *an aliquis diuinitus bonus fiat?*

** Tale eſt illud examen, quod ſuis commendauit Pythagoras in *Carm. aur. v. 40.*

Μηδ' ὕπνον μαλακοῖσιν ἐπ' ὄμμασι προσδέξασθαι,
Πρὶν τῶν ἡμερινῶν ἔργων τρὶς ἕκαστον ἐπελθεῖν.
Πῆ παρέβην; τί δ' ἔρεξα; τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη;
Ἀρξάμενος δ' ἀπὸ πρώτου ἐπέξιθι. καὶ μετέπειτα.

Δεινὰ μὲν ἐκπρήξας ἐπιπλήσσεο· χρηστὰ
δὲ, τέρπευ,
Ταῦτα πόνει, ταῦτ᾽ ἐκμελέτα. τούτων
χρὴ ἐρᾶν σε.
Ταυτά σε τῆς θείης ἀρετῆς εἰς ἴχνια
θήσει.

Mollia nec prius admittant tibi lumina
ſomnum,
Exactae quam ter reputaueris acta
diei,
Quae praetergreſſus? quae male omiſi?
Singula percurrens a primo facta, qui-
bus tu
Vel prauis doleas, capias vel gaudia iu-
ſtis,
Haec facito: haec ſatage: iſtorum tibi
cura geratur,
Haec te virtutis diuinae ad liuina ſi-
ſtent.

Ad quam Pythagorae periocham addenda ſunt, quae praeclare commentatur Hierocl. in *Comment. pag. m. 205. edit. Curterii.*

§. CCLXXVIIII.

Nec non conſuetudo cum bonis. Nec minus hoc propoſitum firmabit conſuetudo cum hominibus, virtute praeditis, * et contemplatio exemplorum tum eorum, qui, dum vitiis indulgent, pereunt, tum eorum, qui vera illa felicitate potiti ſunt. Quemadmodum enim felices ſunt,

quos

quos faciunt aliena pericula cautos: ita virorum ſapientum vita perpetua cenſura eſt, et non modo, quid agendum ſit, ſed et fieri poſſe, quae docentur, docet.

* Commendat hoc praeceptum Seneca *Epiſt. VI.* et *XI* quae totae perlegi merentur, et Arrian. *Diſſ. Epictet. Lib. II. cap. 18.*

§. CCLXXX.

Denique et bonorum librorum, maxime paraeneticorum, lectio inſignem tibi hac in re adferet vtilitatem.* Quum enim ethica paraenetica voluntatem magis incendat, quam inſtruat intellectum, (§. 4.*) et propoſitum hoc in voluntate conſiſtat: fieri ſane non poteſt, quin eorum librorum aſſidua lectio tibi calcar ſubiectura ſit in via virtutis perrecturo. Ac bonorum librorum lectio.

* Ex quo vi oppoſitorum fluit, tanto magis fugiendos eſſe libros prauos, vitiaque illa capitalia irritantes, quales et pleraeque ſunt fabulae Romanenſes, quas vocant, et eiuſdem furfuris alii, qui vitia veluti coloribus amoenis illuſtrata imaginationi ſiſtunt. Quid enim aliud aegrotanti animo haec legenti accidet, quam quod Chaereae, adoleſcenti, tabulam pictam, quae Iouem imbrem aureum in Danae gremium mittentem ſiſtebat, ſpectanti accidiſſe, refert Terent. in *Eunuch. Act. III. ſcen. 5. v. 36. ſeqq.*

§. CCLXXXI.

Propoſitum hoc efficax eſſe oportet.

Poſtremo id quam maxime cauebis, ne *inefficax* ſit hoc propoſitum. Quid enim proderit etiam ſumma cupiditas, ſummam felicitatem conſequendi, niſi et mediis vti ſtatuas, quibus ad eam conſequendam opus eſt? Itaque ſimul ac propoſitum hoc aliquid virium in te adquiſiuiſſe ſenſeris: ſtatim res ipſa adgredienda, bellumque pulcerrimum indicendum eſt vitiis.

SECTIO III.

DE PVGNA, IN QVAM SAPIENTIAE AC VIRTVTIS STVDIOSO DESCENDENDVM.

§. CCLXXXII.

Eſt in nobis, quod huic propoſito repugnat.

Nimirum quamuis intellectus verae felicitatis praeſtantiam virtutiſque pulcritudinem accurate perſpiciat, et voluntas quoque, bonum natura adpetens, felicitatem illam mirifice concupiſcat: animaduertes tamen in animo neſcio quid, quod has rationes turbat, quod mentem in contraria aut inuitat, aut rapit, vt fateri idem cogaris, quod Medea:

Video meliora, proboque,

Deteriora ſequor.

§. CCLXXXIII.

§. CCLXXXIII.

Qui Ariſtotelis placita exoſculantur, eum in mente tumultum vocant *pugnam rationis et adpetitus ſenſitiui.* Sed ſi in te ipſum deſcenderis: non mentis facultates inter ſe contendere, ſed voluntatem inter bona vera et adparentia, quorum illa ratio; haec imaginatio, tamquam iucundiſſima, repraeſentat, fluctuare, atque hinc modo in hanc, modo in illam partem rapi, facile animaduertes. Qualis illa pugna interna?

§. CCLXXXIIII.

Quum vero voluntas, niſi, virtute vindice, ex iſta ſeruitute eluctetur, magis imaginationi ac prauis adfectibus, quam rectae rationi ſeruiat: (§. 29.) in arenam profecto deſcendendum, et tamdiu cum hoſte illo interno pugnandum ac colluctandum eſt, * donec oppreſſam ab eo voluntatem in libertatem adſertam videas. Pugnandum eſt cum cupiditatibus.

* De hac pugna Arrian. *Diſſ. Epictet. Lib. II. cap. 18.* Οὗτός ἐϛιν ὁ ταῖς ἀληθείαις ἀσκητὴς, ὁ πρὸς τὰς τοιαύτας φαντάσιας γυμνάζων ἑαυτόν. μεῖνον τάλας, μὴ συναρπασθῇς. μέγας ὁ ἀγὼν ἐϛι, θεῖον τὸ ἔργον, ὑπὲρ βασιλείας, ὑπὲρ ἐλευθερίας, ὑπὲρ εὐροίας, ὑπὲρ ἀταραξίας. Τοῦ θεοῦ μέμνησο. ἐκεῖνον ἐπικαλοῦ βοηθὸν καὶ παραϛάτην, ὡς τοὺς Διοσκόρους ἐν χειμῶνι οἱ πλέοντες: *Is eſt vere ſtudioſus, qui ſe contra tales phantaſias exercet. Conſiſte miſer, ne auferat te imaginatio. Magnum certamen eſt, diuini operis functio, de*

regno

regno certatur, de libertate, ac felicitate, de tranquillitate animi. Memineris Dei, illum inuocа auxiliatorem, vt ſolent nautae, in tempeſtatibus inuocare Caſtorem Pollucem.

§. CCLXXXV.

Cum imaginatione.

Quoties itaque IMAGINATIO nobis praui quid, tamquam vel iucundum, vel honeſtum, vel vtile proponit: toties ante omnia id agendum eſt, 1) vt veras rerum ideas menti noſtrae reuocemus in memoriam, illaque, quae ſupra de vitiorum vanitate ac effectu, nec non de conditione vitioſorum aeque ac virtute praeditorum hominum, diximus, (§. 267. *ſeqq.*) ſubinde meditemur. 2) Vt menti non permittamus, iis indulgere cogitationibus, ſed eam ab his ad res ſerias ad vtiles diuertamus. 3) Vt otium inprimis cane peius et angue fugiamus. * *Otia ſi tollas, periere cupidinis arcus.*

* Recte veteres, τῷ ἀργεῖν καὶ τῷ σχολάζειν ἕπεσθαι τἀλλότρια πολυπραγμονεῖν, *deſidiam et otium comitari aliena agendi ſtudium.* Qui nihil agit, male agit. Quum enim mens numquam otioſa ſit: ſane, ſi rebus ſeriis non vacat, ad cogitationes de rebus nihili ruit, et idearum de vitiis ſuauitate ſeſe miſere oblectat.

§. CCLXXXVI.

Cum adfectibus naſcentibus.

Eadem pugna, quoties in te vehementior ADFECTVS ſeſe exſerit, repetenda eſt. Et quidem, quum adfectuum quidam gra-

gradus ſint, et principiis reſiſtatur facilius: (§. 33.) rectiſſime agemus, ſi antequam mens eo adfectu delectari coeperit, vel ſaltim prius quam res ad impetum redierit, eum ſuperare conemur.

§. CCLXXXVII.

Si iam vires adfectus adquiſiuit: memineris, 1) moram aliquam interponendam, eamque 2) vim inferendam eſſe ſibi ipſi, vt ne inter illos mentis tumultus actionem aliquam ſuſcipias. 3. Remittente primo aeſtu, cogitandum eſſe de cauſſa, quae nos inflammarit, et an ea tanta mentis inquietudine digna ſit. * Et iam vires adquirentibus.

* Praeclara haec ſunt adfectus in officio continendi media. Quum enim adfectus ſint commotiones extraordinariae: (§. 32.) non poſſunt ſane admodum diu ſaeuire, et hinc aliqua mora interpoſita deferueſcunt. Vidit hoc ille ex veteribus, qui iratis ſuaſit, vt alphabetum Graecum aliquoties recitarent. (§. 35. *) Deinde, quum durante adfectu nec intellectus, nec imaginatio ſatisfaciat officio: (§. 35.) nihil recte ſane faciet homo, vehementiore adfectu intra praecordia ſaeuiente. Ergo ſuſpendenda erit actio. Denique quum adfectus ex repraeſentatione boni vel mali oriantur: (§. 32.) fieri non poteſt, quin mens ad tranquillitatem redeat, ſimul ac id, quod bonum malumue viſum eſt, vel tale non eſſe, vel leue admodum indignumque tanta commotione cenſendum, perſpexerit. Eleganti id exemplo illuſtrat Epictet. *Enchir. cap. 14. Numquam in re quapiam dicas: perdidi, ſed red-*

redditi. Puer obiit, redditus eſt. Ager ereptus, nonne is quoque redditus? Sed malus eſt vir, qui abſtulit. Quid ad te, per quem repetierit, qui dedit? Quouſque autem tibi praebentur, velut alienorum curam habe, ut hoſpitii viatores.

§. CCLXXXVIII.

Item cum vitiis et propenſionibus.

Simili mentis vigore adgrediendae ſunt PROPENSIONES et VITIA; quae mentem in tranſuerſum rapiunt. Vbi primo omnium obſeruandum, quod de Parthis olim dictum eſt, *eos fugiendo vincere*, id praecipue quoque locum habere in expugnandis vitiis Compendii facies permultum laboris, ſi occaſionem, qua irritari vitia poſſent, cane peius et angue fugeris. *

* Aurea illa Epicteti, cuius lubentiſſime teſtimonio vtimur, *Enchirid. cap.* 24. Ἀνίκητος εἶναι δύνασαι, ἐὰν εἰς μηδένα ἀγῶνα καταβαίνῃς, ὃν οὐκ ἔϛιν ἐπὶ σοὶ νικῆσαι. *Inuictus eſſe poteris, ſi in nullum certamen deſcenderis, quod vt vincas, in te non eſt.*

§. CCLXXXVIIII.

Quorum occaſio fugienda.

Quum enim adfectus oriantur ex boni malique repraeſentatione: (§. 32.) iiſque, ſi vires adquiſiuerint, difficilius reſiſtatur, (§. 28.) quin illi, vbi ſaepius repetuntur, in mores euadant: (§. 43.) conſequens eſt, vt vel ſola occaſio peccandi, dum tibi vitia tamquam grata atque iucunda repraeſentat, te in vitia praecipitem

pitem dare, et in miſerrimo iſto ſtatu retinere poſſit.

§. CCLXXXX.

Nec prodeſt, quod ſerio conſilium ceperis a vitiis abſtinendi. Si enim ſemel occaſionem peccandi non fugeris: fieri poterit, vt propoſitum iſtud tibi extorqueant vitiorum illecebrae. * Et quam imprudenter, quaeſo, agunt, qui, freti alexipharmacorum virtute, domum, vbi peſtis graſſatur, ſine vrgente neceſſitate ingrediuntur?

Etiam iis, qui ſe fortes putant.

* Oſtendere id voluerunt poëtae, fingentes, Vlyſſem, quamuis compoſiti animi virum, non auſum tamen Sirenarum cantum audire, prius quam malo ſe alligatum vidiſſet, ſociiſque nauigationis aures cera obturari iuſſiſſet. Notum, quid de Alipio, amico, referat Auguſtinus. Ad Chriſtum conuerſus conſilium ceperat, numquam ingrediendi theatrum. At ſaepe ab aequalibus inuitatus, demum ingredi ſtatuit, ſed clauſis oculis ibi adſidere. Praeſtitit hoc aliquamdiu. Vociferante autem populo, oculos aperuit. Semel apertos claudere iterum vel noluit, vel non potuit: quin ita poſtea his ſpectaculis delectatus eſt, vt fere primus ſemper theatrum ingrederetur.

§. CCLXXXXI.

Vitanda ergo loca, vbi peccatis ex inſtituto indulgent homines. Vitanda prauorum conſortia vitanda turba. Numquam mores, quos domo extuliſti, referes. Ali-

Inprimis loca ſuſpecta et conſuetudo malorum vitanda.

Aliquid ex eo, quod compoſuiſti, turbabitur, aliquid ex his, quae fugaſti, redibit. Nemo non tibi aliquod vitium aut commendabit, aut imprimet, aut neſcienti allinet. Seneca *Epiſt. VII.*

§. CCLXXXXII.

Nec tamen in eremum ſecedendum.

Neque tamen fuga iſta in eo ponenda, vt in eremum ſecedamus, vt monaſteria et phrontiſteria circumſpiciamus, vt ſemper latitemus, atque nos abſtineamus a rebus gerendis. Eremus etiam et monaſteria in mundo ſunt. Praeclarius virtutis ſpecimen eſt, vitare occaſiones, vbi ſuppetunt: quam eas in eremo expetere, non inuenire.

§. CCLXXXXIII.

Quid ſi occaſio non poſſit euitari.

Si ita eueniat, vt occaſio vitari non poſſit, vel ſi vitium, etiam non data occaſione, nobis adblandiatur: alia longe pugna opus eſt. Animo enim in memoriam reuocanda vitiorum vanitas, (§. 269. *ſeq.*) incredibilis miſeria, in quam per ea praecipites demur, (§. 272.) Dei omnipraeſentia, (§. 184.) iuſtitiaque exactiſſima, (§. 186.) ſummi boni praeſtantia ac ſuauitas, (§. 274.) mors denique, quae imminet, et nos hoc theatro exire iubebit. Haec meditatio quot argumentis retrahere poſſit mentem, vitio-

vitiorum illecebris ſollicitatam, ex iis, quae ſupra dicta ſunt, facile animaduertes. *

* Omnes igitur colligendae ſunt vires, et mens his argumentis conuincenda. Fieri enim non poteſt, vt propoſitis vitiis et virtutibus, homo has eligat, ſi vere conuictus ſit, illa mala, has bonas eſſe, illa nihil ſolidi habere, has eſſe vere praeclaras, et amore digniſſimas. Serio igitur hic cogitationibus indulgendum. Quo enim id feceris diutius, quo conſtantius, eo magis inſidias vitiorum euitandas eſſe, tecum ſtatues. Et hoc oſtendere voluerunt poëtae fabula illa de Hercule, in biuio conſtituto.

§. CCLXXXXIIII.

Et quamuis initio paullo difficilior haec pugna futura ſit: non tamen eſt, quod deſpondeas animum. Si ſemel viceris: iterum congreſſus, tanto facilius vinces. Et quo ſaepius repetieris pugnam, eo faciliorem ſemper victoriam eſſe fateberis. * Pugna haec ſubinde repetita facilior.

* Quemadmodum enim diuturna conſuetudine vires adquirunt vitia, ac veluti in alteram naturam euadunt: (§. 69.) ita et ſenſim infirmiora fient, ſemel iterumque debellata. Hoſtis ſemel iterumque deuictus facilius longe proſternitur, quam vbi viribus integris ſubnixum adgredimur.

§. CCLXXXXV.

Quin illam animi contentionem, quae te in debellandis vitiis aliquamdiu defatigauit, facile penſabit inſignis ac incredi- Et victoria ſuauiſſima.

 bilis

bilis laetitia, quae victoriam hanc conſequitur, quam, vbi ſemel percepiſti, tam ſuauem experieris, vt vel eius perfruendae cauſſa ad certamen illud te accincturus ſis tanto alacrius.

§. CCLXXXXVI.

Pugnandum etiam cum rebus externis.

Non ſolum autem cum vitiis pugnandum, ſed et cum REBVS, omnibus, quae animum perturbare, ac de ſtatu ſuo deiicere poſſent, veluti cum paupertate, ignominia, doloribus, ipſaque morte. Quae facile inuicto animo perferes, ſi victor ex ſuperiore pugna exceſſiſti. Quid enim intolerabile videbitur illi, quem conſcientia conſolatur, et, quod iſta omnia non poenae, ſed medicinae cauſſa eueniant, conuincit? *

* Quemadmodum, duo quum faciunt idem, non eſt idem: ita nec quando duo idem patiuntur, eamdem inde capiunt moleſtiam. Intolerabile videtur ſcelerato, vel biduum condemnari ad operas publicas, vel ad triremes. Et tamen eaſdem operas alii, mercede conducti, ſine magna moleſtia praeſtant per multos annos. Ipſum viuicomburium, quod reis terribile omnino eſt, tale viſum non eſt martyribus. Multum itaque intereſt, ex merito hoc feras, an conſcientia te abſoluat.

§. CCLXXXXVII.

Quo faciunt prae-

Ad haec eo fortius ferenda magno tibi adiumento erit meditatio eorum omnium, quae

meditatio rerum, quae euenire poſſunt.

quae cuilibet in via virtutis euenire poſſunt. Tela praeuiſa minus nocent. Nec tam intolerabilia ſapienti videbuntur, quaecumque ipſi accidunt, ſi non ex improuiſo euenerint, * ſed ipſe ſe alloqui poſſit:

- - - Non vlla laborum,
O mea mens, noua mi facies inopinaue ſurgit.
Omnia praecepi, atque animo mecum ante peregi.

Virgil. *Aen. Lib. VI, v. 104.*

* Pertinent huc praeclare Epicteti ſimilitudines in *Enchirid. cap. 34.* ab eo, qui Olympia vincere cupit, et *cap. 7.* ab eo, qui balneum ingreditur, deſumtae. Audiemus poſteriorem: Ὅταν ἅψασθαί τινος ἔργου μέλλῃς ὑπόμνησον σεαυτὸν, ὁποῖόν ἐςι τὸ ἔργον. ἐὰν λουσόμενος ἀπίῃς, πρόβαλε σεαυτῷ τὰ γινόμενα ἐν βαλανείῳ, τοὺς ἀποῤῥέοντας, τοὺς ἐγκρουομένους, τοὺς λοιδοροῦντας, τοὺς κλέπτοντας, καὶ οὕτως ἀσφαλέςερον ἅψῃ τοῦ ἔργου. κ. τ. λ. *quum rem quampiam adgreſſurus es, redige tibi in memoriam, qualiſnam ea res ſit. Si lotum abis, praepone tibi, quaecumque in balneo fiunt irrorantes, inquietos, conuiciantes, furantes: atque ita tutius rem adgrediere, cet.*

§. CCLXXXXVIII.

Remedia fortunae aduerſae.

Deinde, vbi tibi ineunda fuerit haec palaeſtra, eorum praecipue memento, quae ſupra de his calamitatibus, etiam viris bonis

obuenientibus, et remedio illis opponendo, diximus. * (§. 212. *ſeqq.*)

* Ea ex inſtituto pertractare conatus eſt Seuerinus Boëth. in libello *de conſolatione ex philoſophia*, qui ſaepe editus, et in varias linguas translatus eſt. Merito autem mireris, Gothofredum Arnoldum in *Hiſt. eccleſ. et haeret.* exiſtimare, Boëthium vere Chriſtianum non fuiſſe, quia in ſumma calamitate ad philoſophiam, tamquam ad ſacram ancoram confugerit. Quaſi ideo ſcripturam neglexerit, aut is non ſit Chriſtianus, qui et rectam rationem in conſilium adhibet.

§. CCLXXXXVIIII.

Media hactenus commendata non ſufficiunt.

Sed quamuis praeclara haec omnia praecepta ſint de mediis ad veram felicitatem perueniendi, eaque nec reuelatio reiiciat: facile tamen animaduertet, quicumque ea paullo accuratius conſiderabit: illa non ſufficere homini, qui ad veram felicitatem adſpirat. *

* Quidquid in contrarium nitantur *naturaliſtae*, de quibus ex inſtituto Tribbechouius in libello *de naturaliſmo*.

§. CCC.

Deſtituimur enim medio expiandi peccata.

Quum enim vitium homini natura inſit. (§. 71.) Deuſque, tamquam ens iuſtiſſimum, (§. 186.) non poſſit non ab iis abhorrere: facile patet, non ſperandum eſſe, Deum coniuncturum ſe cum hominibus, a quibus antea peccatis innumeris offen-

offenſus fuit, niſi iuſtitiae eius omnino ſatisfiat. * At eius modi medium, expiandi peccata, Deoque ſatisfaciendi, ratio omnino ignorat.

* Socini aſſeclae, aliique, ſatisfactione hac Deo opus eſſe plane negant, creduntque, non minus licere Deo, quam regibus, ſine hac gratiam delictorum facere. Verum, quum nihil poſſit Deus, niſi quod vult: (§. 185. *) non quaeritur, quid Deo liceat? ſed, quid illius iuſtitiae conſentaneum ſit? Iuſtitiae autem infinitae eſt, ſatisfactionem exigere ab iis, qui illam laeſerunt, et talem quidem, quae digna ſit infinita iuſtitia. Vid. Ruard. Andala *Theol. natural. Part. II. cap. 12. §. 13. ſeqq.*

§. CCCI.

Deinde quamuis omnino recte ſe habeant praecepta moralia de propoſito emendandae mentis capiendo, de impugnandis prauis adfectibus ac vitiis, et ſimilia: quum tamen ſemper homini eueniat, quod illi Medeae: *video meliora, proboque, deteriora ſequor:* conſequens eſt, vt opus nobis ſit multo *maioribus viribus*, ſi bellum hoc cum ſpe victoriae ſuſcipere velimus. * At *vires has* vnde petere nos oporteat, ratio ignorat. Deſtituimur viribus ad obſequium Deo praeſtandum neceſſariis.

* Quid claudo proderunt conſilia, vt eat, ambulet, immo et ſaltui et curſui paullatim adſueſiat, niſi ipſi medicus, id ſuadens, ſimul vires largiatur, id efficiendi?

§. CCCII.

Deum ergo hunc defe-ctum ſuppleſ-ſe oportet.

Quare aut Deus noluit vmquam, hominem ad ſummam felicitatem peruenire, aut aliud lumen eſſe oportet, quo praelucente, quomodo Deo ſatisfieri, et vnde vires illae hauriri poſſint, videamus. Quumque prius verum non eſſe, oſtenderimus: (§. 189.) oportet ſane lumen aliquod eſſe, et ſemper fuiſſe, cuius ope diſcamus, quo pacto Deo ſatisfieri, vireſque ſufficientes adquiri poſſint.

§. CCCIII.

Et hinc de-diſſe reuela-tionem.

Tale lumen extra rationem nullum eſſe poteſt, praeter REVELATIONEM diuinam. * Exſtare itaque oportet REVELATIONEM aliquam, a Deo profectam, quae illa, ad quae ratio caecutit, nobis oſtendat, defectumque illum ſuppleat.

* Ea concluſio eo minus miranda, quo magis conſtat, ipſos paganos philoſophos aliquando ita ratiocinatos. Socrates ſane apud Platonem in *Phaedone*, *pag. 604. Tom. II. Opp.* diu multumque de mentis immortalitate, eiuſque conditione poſt mortem, ſermocinatus, tandem, hac in re caecutire rationem, agnoſcit. Ex eo infert, alterutrum horum fieri debere ab homine ſapiente. *Aut eum diſcere debere ac inuenire, quemadmodum illa ſe habeant; aut, ſi hoc fieri nequeat, optimam ac tutiſſimam humanarum rationum eligere, qua tamquam rate vectus, procellas huius vitae pertranſeat.* Et hanc poſteriorem viam omnino ingre-

ingrediendam eſſe cenſet, *εἰ μή τις δύναιτο ἀσφαλέστερον ἢ ἀκινδυνότερον ἐπιβεβαιοτέρου ὀχήματος, ἢ* ΛΟΓΟΥ ΘΕΙΟΥ ΤΙΝΟΣ, *διαπορευθῆναι*, *niſi liceat forte iſtas vitae procellas firmiore quodam vehiculo, vel DIVINO QVODAM VERBO, tutius ac minore cum periculo tranare.* Verba aurea, et conſideratu digniſſima!

§. CCCIIII.

Ex tot reuelationibus, vna vera eſt.

Agnouere omnes religiones reuelationis cuiuſdam neceſſitatem. Quis enim Iudaeorum *traditionem oralem*, quis Mahumedanorum *Alcoranum*, quis ipſorum gentilium *oracula*, quis denique a Chriſtianis, et ex parte a Iudaeis, receptam *ſcripturam ſacram* ignorat? At quum hae reuelationes ſibi in multis contradicant, et contradictoriae ſimul verae eſſe nequeant: (*L.* §. 72.) conſequens eſt, vt vnica ex his vera ac diuina, eaque ſummo ſtudio inueſtiganda ſit. *

* Vel ex hoc ergo adparet abſurditas religionis Mahumedanae, ex principiis quippe Iudaiſmi, Chriſtianiſmi, et Islamiſmi, id eſt, ex contradictoriis meris conflatae.

§. CCCV.

Ergo ſunt certi characteres verae reuelationis.

Neque *ἐκ τῶν ἀδυνάτων* oportet eſſe hanc indaginem. Quum enim reuelatio abſolute ſit neceſſaria: (§. 301.) voluit procul dubio Deus, vt omnibus mortalibus innoteſceret. Innoteſcere autem non poſſet,

 niſi

niſi certi in promtu eſſent characteres, quibus ab aliis reuelationibus diſcerneretur, et qui non alibi, quam in ipſa illa reuelatione, quaerendi. *

* Reuelatio enim, quam quaerimus, eſt lumen, quod nobis ad veram felicitatem praelucet. (§. 301.) Quemadmodum vero lumen verum ab igne fatuo non aliter, quam vtriusque conſiderata et inter ſe comparata natura, diſcernimus, neque hic res redit ad teſtimonia hominum, (quamuis haec nobis fortaſſis occaſionem, rem accuratius conſiderandi, ſuppeditare poſſint:) ita reuelatio aliter cognoſci nequit, quam ſi contemplemur eius indolem, eamque contendamus cum reuelationibus aliis. Ceterum, quum nobis res ſit cum hominibus, de veritate reuelationis conuincendis: per ſe patet, huc non pertinere teſtimonium illud Spiritus S. internum, quod eos, qui iam voluntatem Dei faciunt, conuincit. *1. Ioann. V, 6.*

§. CCCVI.

Eorum primus.

Quum nimirum finis huius reuelationis ſit, vt id, in quo caecutit ratio, nobis oſtendat; (§. 303.) facile patet, 1) nihil diuini prae ſe ferre reuelationem, quae tota id vnice inculcat, quod iam tum recta ratio agnoſcit.

§. CCCVII.

Quumque praecipua capita, in quibus deficit ratio, ſint ſatisfactio, diuinae iuſtitiae praeſtanda, et adquiſitio virium, quibus opus eſt ad voluntatem Dei perficiendam: (§. 299. *ſequ.*) conſequens eſt, 2) vt diuina reuelatio et medium ſufficiens, * infinitae iuſtitiae Dei ſatisfaciendi, et vires illas nouas adquirendi, oſtendere debeat. **Secundus.**

* Non autem ſufficere *ἀσκήσεις* et adflictiones corporis, non ieiunia, non ſacrificia et lanienas animalium, ipſa ratio facile agnoſcit. Quin poſtremas abſurdas eſſe, niſi ratio quaedam ſanctior accedat, veluti typica, iam pridem ab aliis eſt demonſtratum.

§. CCCVIII.

Quia porro diuinam hanc reuelationem eſſe oportet: (§. 302.) per ſe patet, 3) nihil in ea occurrere debere, quam quod verum, ſanctum, Deoque dignum ſit. * **Tertius.**

* Indigna autem Deo eſſent *dictio* vel ludicra, vel ambigua, vel plus artis et vanitatis, quam ſimplicitatis et grauitatis, prae ſe ferens, *hiſtoriae* falſae et abſurdae, *miracula* fabuloſa ac minus neceſſaria, *prophetiae* euentu haud comprobatae, *doctrinae morales*, rectae rationis principiis repugnan-

pugnantes, vel ſocietati humanae noxiae, *cultus* et *ritus* inanes, veraequae pietatis et amoris diuini indoli aduerſi; *contradictiones* denique manifeſtae, et nullo modo conciliabiles.

§. CCCVIIII.

Quartus et quintus.

Quumque iam inde ab ipſa humani generis origine homines illa reuelatione indiguerint: (§. 301.) conſequens eſt, 4) vt reuelatio vera ac diuina debeat eſſe antiquiſſima, quin ipſi humano generi coaeua, adeoque et 5) ita conſeruata, vt nec temporis, nec hominum iniuriis, quidquam ceperit detrimenti.

§. CCCX.

Ergo diuina non ſunt oracula paganorum.

Quibus poſitis, certiſſimum eſt, ORACVLA, quibus gentiles deluſi ſunt, diuinae reuelationis nomen haud mereri, quia 1) quod rationi deeſt, non ſuppleuerunt, et 2) nullum commendarunt Deum propitiandi medium, quod non ſit abſurdiſſimum, veluti ludos, certamina, quin immolationes hominum ipſis gentilibus abominandas. Praeterea 3) nihil fere ſine ambiguitate protulerunt, nihil ſanctum, nihil pium, vel quod ſacerdotum fraudes non manifeſto prodiderit: denique non modo 4) eorum origines, ſed et 5) finem ſcimus omnes. *

* Ora-

* Oracula pro meris impoſturis habent Ant. van Dale *de oraculorum origine et auctoritate*, et Fontenellius in *Hiſtoria oraculorum.* Daemonis operationibus illa tribuit P. Baltus *dans la reponſe à l'hiſtoire des oracles de Mr. Fontenelle.* Mediam ſententiam non ſine ratione, ingreditur Auctor *des Remarques ſur la demelé, qui eſt entre Mr. de Fontenelle et l'auteur de la reponſe des oracles*, qui et daemonum partes ea in re fuiſſe ſtatuit, et multas ſacerdotum impoſturas interceſſiſſe fatetur. Conſ. Budd. *de atheiſm. et ſuperſtit. cap. 3. pag. 287.* et Io. Cleric. *Biblioth. ſelect. Tom. III. art. 2. pag. 180.*

§. CCCXI.

Nec eſt, quod ALCORANI diuinitatem iactent Mahumedani. Quid enim 1) in illo rectam rationem ſupplet, ac non potius deſtruit? Quodnam ille 2) aliud oſtendit medium expiandi Deum, quam adflictiones corporis, ieiunia, lauacra, peregrinationes Meccanas? quem fontem monſtrat ſuis ſectatoribus, vnde vires bene agendi hauriant? 3) Quid in illo Deo dignum? Quam multa plagia? quam inſulſae fabulae? quam innumera futilia? Denique 4) eius nouitatem ne ipſi quidem Mahumedani negant, probe gnari, mille annos non multum ſuperare volumen iſtud ſacerrimum. * Nec alcoranus.

* Lu-

* Luculenter haec omnia demonſtrauit, qui totum Alcoranum cum notis et refutationibus ſuis edidit, Ludou. Maraccius, *Patau. 1698, fol.*

§. CCCXII.

Nec volumen Talmudicum.

Quid in TALMVDE Iudaeorum occurrit, praeter ſubtiles et vere ſuperſtitioſas de ritibus et iure Iudaico quaeſtiones? An hae 1) id, in quo deficit ratio, ſupplent? 2) An medium propitiandi Deum oſtendunt? an vires bene agendi ſufficiunt? 3) Quam inſulſae ibi fabulae intermixtae? 4) Quam nouum porro iſtud opus, exciſis iam pridem Hieroſolymis natum? * Nullum ergo characterem in his omnibus reperias verae ac diuinae reuelationis.

* Omnia haec iuſtis operibus explicarunt viri doctiſſimi. At in compendio ea exhibet Pfeifferus in *Theologia Iudaica.* Si quid ſani ineſt Miſchnae, id vel inquinauit vel plane corrupit Gemara, ſeu gloſſa, quae vbique prodit magiſtrorum ſuperſtitionem, ſtupiditatem, et fingendi quaelibet libidinem.

§. CCCXIII.

Scripturae S. quadrat character primus.

At, quod alibi fruſtra quaeras, id diuino beneficio poſſidemus Chriſtiani. SCRIPTVRA enim SACRA* 1) omnia, ad quae

quae ratio caecutit, ſupplet abunde. Oſtendit nobis creationem rerum omnium ex nihilo, generis humani originem, primaeuam hominis integritatem, et ſubſequentem lapſum. Eadem de eſſentia Dei et voluntate nos inſtruit accuratiſſime, et de reſurrectione carnis, de futuro iudicio, et iuſtorum iniuſtorumque conditione poſt mortem, ea docet, quae recta ratio non agnoſcit, vnuſquiſque tamen ſublimia, ſancta, ac praeclara eſſe, facile deprehendit.

§. CCCXIIII.

Eadem ſcriptura 2) oſtendit Chriſtum, qui Deo pro hominibus ſatisfacit pleniſſime, et cui per fidem adhaerentes, gratiae Dei quam certiſſime fiant participes. Oſtendit Spiritum S. qui haec Seruatoris merita adplicet, imaginem diuinam in iis inſtauret, et nouas vires ſufficiat, vt regeniti et ſanctificati, tamquam nouae creaturae, Dei voluntatem faciant, et magis magisque in bono proficiant. Secundus.

§. CCCXV.

Porro in hac ſcriptura 3) nihil eſt, quod Deo indignum ſit, at omnia ita comparata, vt ſtatim Deum auctorem prodant. Tertius.

Elo-

Eloquutio vbique ſimplex, et tamen cum ſumma ἐμφάσει coniuncta: hiſtoriae ſeries accuratior, quam vſquam, vaticinia de rebus maximis veriſſima, praecepta viuendi ſanctiſſima, et argumentis fulcita tam inſignibus, vt cor ipſum fodiant, et virtutem ſuam quotidie oſtendant. *

* Eloquutionem, vtut ſimpliciſſimam, ipſi gentiles mirati ſunt. Dionyſ. Longin. *de ſublim. ſect. 9. §. 18.* Ταύτῃ καὶ ὁ τῶν Ἰουδαίων θεσμοθέτης, οὐχ ὁ τυχὼν ἀνὴρ, ἐπειδὴ τὴν τοῦ θείου δύναμιν κατὰ τὴν ἀξίαν ἐγνώρισε, κἀξέφηνεν, εὐθὺς ἐν τῇ εἰσβολῇ γράψας τῶν νόμων. Εἶπεν ὁ θεὸς, φησί. τί; γενέσθω φῶς, καὶ ἐγένετο, γενέσθω γῆ, καὶ ἐγένετο: *hac item mentis altitudine Iudaeorum legislator, vir minime contemnendus, dignam Deo potentiae eius cepit imaginem, digneque eloquutus eſt. Nam in ipſo ſtatim legum principio: dixit Deus, inquit, quid? fiat lux, et facta eſt: fiat terra, et facta eſt.* Oboriri legentibus poſſunt ſcrupuli chronologici, geographici, ſimiles. Sed tales etiam in aliis hiſtoriis veriſſimis oboriuntur. Quin eos non prohibere, quo minus ſcripturae diuinitatem in vniuerſum agnoſcamus, alio loco oſtendimus (*L.* §. 156.

§. CCCXVI.

Quartus et quintus.

Denique 4) antiquiſſima haec ſcriptura eſt. Prima reuelatio in paradiſo facta, et per tot ſaecula ſapientiſſime continuata, donec numeris ſuis abſolutus eſſet canon.

Eadem

Eadem 5) inter tot tyrannorum furores et Iudaeorum Chriſtianorumque lanienas illaeſa ſemper ſeruata eſt, nec quidquam eius corpori per tantam fatorum ſeriem deceſſit. *

* Citantur in ſcriptura quidam libri, veluti *liber bellorum Domini*, *Epiſtola ad Laodicenos*, et ſimiles. Sed adducuntur etiam quaedam ex Arato et Epimenide, poëtis. Nec ſequitur, vt in canone fuerint omnia, quae vel a ſcriptoribu ſacris allegantur, vel a viris θεοπνεύστοις ſcripta ſunt. Quis enim dubitet, quin Paullus praeter epiſtolas illas diuinas multas alias priuatas ſcripſerit? Quis dubitet, quin idem fecerint omnes apoſtoli, et viri apoſtolici reliqui? Sed ita rem direxit diuina prouidentia, vt illae ſolae, quas hodie legimus, in canone conſeruarentur, quippe quae fini ac intentioni Dei ſufficerent.

§. CCCXVII.

Quum itaque characteres diuinae reuelationis omnes ſcripturae S. ſoli conueniant: ea ſola quoque id nomen tuetur. * Hinc ea ſola eſt diuina reuelatio.

* Inceſſimus per veſtigia Vincentii Placcii, qui in libello *de praecipuo fructu philoſophiae moralis*, et Io. Franc. Buddei, qui ſub finem *Philoſophiae moralis* eodem modo diuinitatem ſcripturae ſacrae ex principiis moralibus demonſtrarunt.

§. CCCXVIII.

§. CCCXVIII.

Ac proinde in conſilium adhibenda.

Hanc ergo ſi in conſilium adhibuerit, qui ad ſummam illam felicitatem adſpirat: dubium non eſt, quin pulcherrimum hunc finem conſequuturus ſit feliciter. Et vtinam vel hunc fructum caperemus ex hac ſcriptione noſtra. Sic enim vere contingeret, quod ex Clementis Alexandrini *Stromat. Lib. I. pag. 282.* ſupra (§. 9.) adduximus, *προπαρασκευάζειν τὴν φιλοσοφίαν, προοδοποιοῦσαν τὸν ὑπὸ χριστοῦ τελειούμενον, praeparare philoſophiam, dum ei viam munit, qui a Chriſto perficiatur.*

ΠΑΝΤΑ ΚΑΛΩΣ ΕΣΤΑΙ.

INDEX

INDEX I
CAPITVM.

HISTORIA PHILOSOPHICA.

Cap. I. de philoſophia generatim. pag. 1
Cap. II. de philoſophia traditionaria. 5
Cap. III. de philoſophia Graecanica. 15
Cap. IIII. de philoſophia medii aeui et noua 52

LOGICA.

Cap. I. de logicae natura et conſtitutione. 67
Cap. II. de natura intellectus humani. 70
Sect. I. de intellectus operationibus. 70
Sect. II. de perceptione vel ideis. 76
Sect. III. de definitionibus et diuiſionibus. 83
Sect. IIII. de iudiciis et propoſitionibus. 90
Sect. V. de ratiocinatione vel ſyllogiſmo. 100
Cap. III. de veritate, eique oppoſito falſo. 111
Sect. I. de veritate generatim. 111
Sect. II. de eo, quod certo verum falſumue eſt. 122
Sect. III. de veritate probabili. 131
Cap. IIII. de mediis veritatem inueniendi communicandique cum aliis. 142
Sect. I. de modo veritatem meditatione inueniendi. 142

Sect. II. de modo veritatem per interpretationem inueſtigandi. 152
Sect. III. de ratione veritatem per diſputationem inueſtigandi. 168
Sect. IIII. de ratione veritatem perſpicue proponendi. 182

PHILOSOPHIA MORALIS.

Cap. I. de philoſophiae moralis natura et conſtitutione. 195
Cap. II. de natura hominis morali. 200
Sect. I. de mente. 200
Sect. II. de corpore. 213
Sect. III. de variis hominum moribus et vitiis. 224
Sect. IIII. de ſignis et characteribus morum et adfectuum. 240
Cap. III. de ſumma felicitate, ad quam homo contendit. 255
Sect. I. de bono et malo generatim. 255
Sect. II. de ſummo bono. 268
Sect. III. de ſummi boni effectibus. 288
Cap. IIII. de mediis ad veram illam felicitatem perueniendi. 308
Sect. I. de ſui ipſius cognitione. 308
Sect. II. de capiendo verae emendationis conſilio. 317
Sect. III. de pugna, in quam ſapientiae ac virtutis ſtudioſo deſcendendum. 330

INDEX II

RERVM PRAECIPVARVM.

A.

Abaelardus (*Pet.*) ſcholaſticus. *H.* ſ. 100
Abſtinentia quid? *M.* ſ. 231
Accidens quid? *L.* ſ. 34
Actus eliciti et imperati. *M.* ſ. 30
Adfectatio quid? *M.* ſ. 237
Adſociatio idearum quid? *M.* ſ. 22 *
Adulatio quid? *M.* §. 237
Aegyptii matheſi operam dederunt. *H.* ſ. 20
non fuerunt magiſtri Hebraeorum. *ib.* §. 19
eorum ſapientia ab Hebraica plane diuerſa. *ibid.*
quae illorum fuerit philoſophia moralis? *ib.*
Aemulatio vnde oriatur? *M.* §. 42
Affectus quid? *M.* ſ. 32
horum gradus. *ibid.* §. 33
mouet mentem a malo ad bonum. *ibid.* ſ. 34
eorum cauſſa. *ibid.* ſ. 35
eorum effectus. *ibid.*
in ſe mali non ſunt, nec exſtirpandi. *ibid.* ſ. 36
eorum ſigna ſe facile produnt. *ibid.* ſ. 108
Agilitas corporis quatenus bonum? *M.* ſ. 156
Alatius (*Leo*) maculas ſolares cognitas habuit. *H.* ſ. 106 *
Albertus M. philoſ. ſcholaſticus. *H.* ſ. 100
Alcorani diuinitas fruſtra a Mahumedanis aſſeritur. *M.* ſ. 311
Althuſius (*Io.*) fautor monarchomachiſmi. *H.* §. 120
Amare Deum quid? *M.* ſ. 202
Amicitia vera quid? *M.* ſ. 242. 243
Ambitio quid? *M.* ſ. 75
vnde oriatur? *M.* ſ. 40
quotuplex? *ibid.*
eius effectus. *M.* ſ. 76
Ambitioſus quis, et eius character. *M.* § 76. vſque. 80
ſigna. *M.* ſ. 113
Amor quid? *M.* ſ. 37
eius ſigna. *M.* ſ. 109
in eo, quo ferimur in Deum, conſiſtit vera felicitas. *M.* §. 198
complacentiae et concupiſcentiae quid? *M.* ſ. 199
controuerſiae de hac diſtinctione. *ibid.*
deuotionis, amicitiae, et beneuolentiae quid? *M.* ſ. 200

 obedi-

obedientiae vel deuotionis. M. §. 202
Anaximander Mileſius horoſcopiorum cet. inuentor. H. §. 47
Antiſthenes Cynicorum ſectae auctor. H. §. 75
Appetitus quid? M. §. 31
Aquinas (*Thomas*) ſcholaſticus. H. §. 100
Arabes ſuos habuerunt magos. H. §. 28
multum nocuerunt Ariſtotelis doctrinis. H. §. 74
Ariſtotelis philoſophiam in ſuam linguam tranſtulerunt. H. §. 99
Archimedes ſpecula cauſtica inuenit. H. §. 106 *
Ariſtippus Cyrenaicam ſectam condidit. H. §. 57
eius ſucceſſores. *ibid.*
Ariſtoteles Platonis diſcipulus. H. §. 72
eius ſchola quomodo dicta? *ibid.*
quos habuerit ſucceſſores? *ibid.*
huius doctrinae diu regnarunt in Chriſtianorum academiis. *ibid.*
eius phyſica ridicula. H. §. 73
ethica mediocris. *ibid.*
logica accurata. *ibid.*
nec politica, ars poëtica, et rhetorica ſua laude defraudandae. *ibid.*
Arithmeticam primus docuit Pythagoras. H. §. 41
Arnoldus (*Gottfr.*) male incuſat Boethium. M. §. 298*
Artes quatenus bonum? M. §. 156.
Aſellius (*Caſp.*) venas lacteas detexit. H. §. 106
Audacia quid? M. §. 39
Auctoritatis praeiudicium, vide *praeiudicium.*
Auaritia vnde? M. §. 40
quid? M. §. 87
quotuplex? *ibid.*
omnium abſurdiſſima. M. §. 93
Auarus quis et eius character? M. §. 88. vſque 92
Auguſtinus quo conſilio ſcripſerit libros *de Ciuitate Dei.* L. §. 107 *
Axiomata quid? L. §. 58. 173
non indigent probatione. *ibid.* §. 59. 176

B.

Barbari nitebantur auctoritate maiorum. H. §. 4
quinam ita vocati a veteribus? H. §. 12
barbarica philoſophia, vid. *philoſophia.*
eorum ſapientia ſimplex et vulgaris. H. §. 13
Bardi, Germanorum philoſophi. H. § 35
Baſilides Epicuri ſucceſſor. H. §. 86
Bekkerianiſmus, vid. *Carteſius.*
Biel. (*Gabr.*) ſcholaſticus. H. §. 100
Boeclerus (*Io. Henr.*) politicam excoluit. H. §. 119

Bonum

Bonum quid? M. §. 142
eſt vel phyſicum, vel morale? ibid.
verum,vel apparens.M. §. 143
verum ſimul honeſtum iucundum et vtile eſt. M.§.206
abſolutum, vel reſpectiuum. M. §. 144
actiuum, vel paſſiuum. M. §. 145. 152
priuatiuum, vel poſitiuum. M. §. 146
ordinarium, vel extraordinarium. M. §.147
corporis et animi, M. §. 148
animi bonum praeſtantius bono corporis. M. §. 150
praeſtantiſſimum, quod vtrumque conſeruat. ib.
priuatiuum poſitiuo praeſtantius. M. §. 151
ſummum quid?M.§ 162
hoc appetimus omnes. M. §. 163
ab omnibus poteſt obtineri. ibid.
voluntatem perficit. M. §. 165
debet eſſe perpetuum. M. §.167
diſſenſus philoſophorum de ſummo bono. M. §. 169. vſque 173
non conſiſtit in corpore. M. §. 195
Borellus, (Petr.) microſcopiorum vſum commonſtrauit. H. §. 106
Boyle (Rob.) antliam pneumaticam inuenit. H. §. 106
Brachmanes, Indici philoſophi. H. §. 31
hodie ſub voce Braminen occurrunt. ibid.
Brutus (Stephan. Iun.) fautor Monarchomachiſmi. H. §. 120.

C.

Cabbaliſtarum ſyſtema quid? H. §. 17
Caeſalpinus circulationem ſanguinis perſpectam habuit. H. §. 106
Calamitatem cauſſa. M. §. 261. 263
Campanellae (Thom.) vitam quis ſcripſerit? H. §.105**
Cardanus (Hieron.) noui ſyſtematis inuentor. H. §. 105
Carteſius nouum ſyſtema edidit. H. §. 108
eius vita. ibid.
ſectatores praecipui. H. §. 109
theologi ſe eius ſectae acriter oppoſuerunt. ib.
eius principia logices. H. § 110
quid de exſiſtentia Dei ſtatuerit? H. §. 111
eius de ſpiritu opinio. ibid.
inde enatum ſyſtema occaſionale et *Bekkerianiſmus*. ibid.
eius principia phyſica. H. §. 112

moralem philoſophiam vix attigit. *H* §. 113
iugum ſeruitutis philoſophicae excuſſit. H. §. 114
Caſſinus ſatellites Saturni primus obſeruauit. H. §. 106
Cleanthes ſucceſſor Zenonis. H. §. 79
Chaldaei quid ſtatuerint? H. §. 22
eorum ſapientiae origo. H. §. 21
multa ſomniarunt de aſtrologia, artibus diuinatricibus cet. H. §. 23
Cholericum temperamentum, vid. *temperamentum*.
Cholericorum character. M. §. 58. 64
eorum ſigna phyſiognomonica. M. §. 120
Cholerico-ſanguinei quinam? M. §. 63
Cholerico-melancholici qui? *ibid.*
Chryſippus ſucceſſor Zenonis H. §. 79
Circulus quid? vid. *fallacia.*
Cognitio ſui ipſius difficilis eſt. M. §. 258
non aeque corporis. M. § 259
modus quo progrediatur noſtra cognitio? L. §. 9
Color prodit affectus. M. § 108
Comenius (*Io. Amos*) ſcripturam ſacram philoſophiae principium ſtatuit. H. §. 4*
Commiſeratio quid? M. §. 41
Conditionalis ſyllogiſmus, vid. *ſyllogiſmus.*
Confucius Sinenſium philoſophus. H. §. 34*
Congratulatio quid? M. §. 41
Coniectura quid? L. §. 151
Conringius (*Herm.*) politicam excoluit. H. §. 119
Conſcientia quid? M. §. 18
eſt vel antecedens, vel conſequens. M. §. 19
vel recta, vel probabilis, dubia et ſcrupuloſa. M. §. 20
vel recta vel erronea. M. §. 21
vel bona vel mala. *ibid.*
Confectarium quid? L. §. 62. 174
Conſequentiae an imputandae? L. §. 119
Conſequentis fallacia, vid. *fallacia.*
Conſuetudo cum hominibus virtuti deditis multum prodeſt. M. §. 279
Continentia quid? M. §. 234
Conuerſio quid? L. §. 66
Copulatiuus ſyllogiſmus, vid. *ſyllogiſmus.*
Corpus homini pars eſſentialis. M. §. 11
non eſt ergaſtulum mentis. M. §. 11. et *ib.* *
non cogitat. M. §. 12
eo vtitur mens, tamquam inſtrumento. M. §. 44
ab

ab eo mens varie adficitur. *ibid.*
conſtat fluidis et ſolidis partibus. *M.* §. 45
Corollarium quid? *L.* §. 62 174
Cynici. *H.* §. 76
horum ſectae auctor. *ibid.*
cur dicti Cynici? *ibid.**
excoluerunt ſolam philoſophiam moralem. *H.* §. 77
huius praecipua capita. *ibid.*
Cyrenaica ſecta, vid. *Ariſtippus.*

D.

Decorum quid? *M.* §. 235
eſt vel iuris naturae, vel politicum. *ibid.* 236
huius ſpecies vel virtutes ex eo natae. *ib.* 237
vitia oppoſita. *ibid.*
Definitio quid? *L.* §. 35. 37
eius partes. *L.* §. 37
nominalis quid? *L.* §. 38
realis quid? *L.* §. 39
non debet eſſe negatiua. *L.* §. 40
debet reciprocari cum ſuo definito. *ibid.*
quomodo reperiatur? *L.* §. 41. et 42. 170
experiundo inuenta eſt fundamentum demonſtrationis. *L.* §. 43
aliquando ſufficiunt nominales. *L.* §. 271
Democritus chemiae peritus fuit. *H.* §. 106*
Demonſtratio quid? *L.* §. 120
eſt vel a priore, vel a poſteriore. *L.* §. 121
illa procedit a cauſſa ad effectum. *ibid.* 122
quid neceſſario verum? *ibid.* 123*
nexus propoſitionum conſtare debet. *ib.* 124
eo vſque procedit, donec perueniit ad principium. *ibid.* 125
a poſteriore quomodo demonſtretur? *ibid.* 126
alia eſt directa, alia indirecta. *ibid.* 127
indirecta quid? et eius regulae. *ibid.* 127. 128
Deſcriptio quid? *L.* §. 36
Deſiderium quid? *M.* §. 38
Deſperatio quid? *M.* §. 39
Deſperatus oculis furorem indicat. *M.* §. 112
Deus eſt bonum abſolutum. *M.* §. 187
ſummum *ibid.* 181. 194
quod demonſtratur. *M.* a §. 175. vſque 181
eſt ens ſimplex. *ib.* 182
aeternum et independens. *ibid.* 184
infinitum, incomprehenſibile, cet. *ibid.*
ſapientiſſimum intelligens, praeſcium, omniſcium, liberrime volens, omnipotens. *ibid.* 185
iuſtum, verax. *ibid.* 186
ab omnibus poteſt obtineri *ibid.* 189

voluntatem poteſt perficere ibid. 191
nihil eo praeſtantius. ib. 192
homini bonum praeſtantiſſimum M. ∫. 188
coniungitur cum mente noſtra. ib. 195
hoc vinculum non conſiſtit in veritatis cognitione. M. §. 196*
ſed in voluntate quaerendum. ib. 197
Dialectica et analytica non ſunt diſtinctae diſciplinae. L. ∫. 3. *
Diffidentia quid? M. ∫. 39
Dilemma quid? L. ∫. 91
Dickinſon (*Edm*) Moſi ſuas proprias attribuit ſententias. H. ∫. 14. *
Diogenes Laërtius perperam negat, barbaros iam ante Graecos philoſophiam excoluiſſe. H. ∫. 11 *
Diogenes philoſophus ſcholae Zenonis. H. ∫. 79
Diſiunctiuus ſyllogiſmus, vid. *ſyllogiſmus*.
Diſputatio quid? L. ∫. 208. 209
Diſputantium officia. L. ∫. 211. vſque 227
Diuiſio quid? L. §. 45
in ea etiam negatiuae definitiones ferendae. L. ∫. 46
an eius membra exhauriant totum diuiſum? L. §. 47
an ſint diſiuncta? ibid.
idea diuidenda ab ambiguitate liberanda. ibid.
differentia inter diuiſionem et diſtinctionem. ibid.
ſubdiuiſiones non praeter neceſſitatem multiplicandae. L. ∫. 48
Diſſimulatio quid? M. ∫. 237
Docentium officia. L. a ∫. 234 vſque 244
peruerſa quorumdam docendi ratio. L. ∫. 236
Drebbelius (*Corn.*) vſum microſcopiorum detexit. H. ∫. 106
pariter ac thermometra. ibid.
Druides, Gallorum philoſophi. H. ∫. 35 *
Dubitatio quid? L. ∫. 152
non confundenda cum negatione. L. ∫. 153
differt a σκέψει. ibid.
ex ea oritur ſcrupulus. L. ∫. 154
huius effectus. ib. 155. 166. 167

E.

Eleatica philoſophia vnde nomen acceperit? H. ∫. 84
Eliaca ſecta vnde dicta? H. ∫. 60
eius aſſeclae. ibid.
Entia rationis non confundenda cum non-entibus. L. ∫. 15
Enthymema quid? L. ∫. 85

Enunciatio, vid. *propoſitio.*
Epicurus ſcholam ſuam in horto inſtituit. *H.* ſ. 85
plurima ſcripſit. *ibid.*
eius vita, *ibid.*
ſucceſſores. *H.* ſ. 86
eius philoſophiam reſtituit *Gaſſendus.* *H.* ſ. 87
eius principia philoſophiae ratiocinalis. *H.* ſ. 87. 88. 89
philoſophia moralis. *H.* ſ. 90
Eſſeni Pythagorae principia adoptarunt. *H.* ſ. 16*
huius ſectae origo. *H.* ſ. 16
quando innotuerint? *ibid.* 16*
Ethica quid? *M.* ſ. 2
eſt vel dogmatica, paraenetica, paradigmatica, vel characteriſtica *M.* ſ. 4. et *
differt a iure naturae. *M.* ſ. 6
a politica et oeconomica. *M.* ſ. 7
eius commodiſſima methodus. *M.* ſ. 8
qua methodo vſi fuerint veteres ac recentiores? *M.* ſ. 8*
eius vtilitas. *M.* ſ. 9
Euclides auctor Megaricae ſcholae. *H.* ſ. 62
Examen ſui ipſius quid operetur? *M.* ſ. 278
Excerpendi methodus, vid. *methodus.*
Experientia quid? *L.* ſ. 23
cautiones circa eam. *ib.* 24
Experimenta vel facile vel difficilius vel plane non inſtitui poſſunt. *L.* ſ. 169 *
Exponibiles propoſitiones, vid. *propoſitio.*

F.

Fallacia latitat vel in dictione, vel in rebus. *L.* ſ. 102
quotuplici modo id fiat in dictione? *L.* ſ. 103
in rebus? *L* ſ. 104. 105. 106
Falſitas aut eſt in idea ſimplici, aut in iudicio, aut in ratiocinatione. *L.* ſ. 96. 97
Falſum quid? *L.* ſ. 95
eſt vel in propoſitionum qualitate, vel quantitate. *L.* ſ. 98
vel certum, vel probabile. *L.* ſ. 109
dantur gradus falſi. *L.* ſ. 110
Fauor quid? *M.* ſ. 41
Fictio quid? *L.* ſ. 149
Fiducia quid? *M.* ſ. 39
fiduciam collocare in Deo quid? *M.* ſ. 202
Figurae ſyllogiſmorum. *L.* ſ. 80
harum regulae et fundamenta. *L.* ſ. 81. 82. 83
Fluddius (*Rob.*) thermometra ſciuit. *H.* ſ. 106*
Fortitudo quid? *M.* ſ. 234

G.

Galilaeus a Galilaeis tubos opticos inuenit. *H.* ſ. 106

INDEX II.

Garrulitas quid? *M.* §. 237

Gaſſendus philoſophiam Epicuri reſtituit. *H.* §. 87

Genus quid? *L.* §. 34

Geometriam primus docuit *Pythagoras.* *H.* §. 41

Geſtus effectuum ſigna. *M.* §. 108

Gewrorum nomine qui veniant. *H.* §. 27

Gratia Dei quid? *M.* §. 201

Grauitas quid? *M.* §. 238

Graeci accuratiori philoſophandi ratione vſi, quam barbari. *H.* §. 36

Graecorum philoſophorum claſſes. *H.* §. 37

Grotius (*Hugo*) ius naturae excoluit. *H.* §. 118

de Guericke (*Otto*) antliam pneumaticam inuenit. *H.* §. 106

H.

Hadrianus Cardinalis Ariſtotelem e throno deturbare voluit. *H.* §. 113. et *

ab Hales (*Alex.*) philoſ. ſcholaſticus. *H.* §. 100.

Haruaeus (*Guil.*) circulationem ſanguinis detexit. *H.* §. 106

Hebraea gens ſapientiae ſtudioſiſſima fuit. *H.* §. 14

Hebraeorum ſapientiae quae fuerit? *ibid.*

an ab iis profecerint Pythagoras et Plato? *H.* §. 15

reuerſi ab exſilio Babylonico graeciſſare coeperunt. *H.* §. 16

Hegeſias mortem voluntariam commendauit. *H.* §. 59

Hermes Triſmegiſtus an vnquam exſtiterit? *H.* §. 19

Hermeneutica probabilitas quid? *L.* §. 134

Highfliers in Anglia. *H.* §. 120

Hiſtorica probabilitas quid? *L.* §. 135

Hobbeſius (*Thom.*) iur. nat. ſcriptor. *H.* §. 118

fautor Machiauelliſmi. *H.* §. 120

Hoffmannus (*Dan.*) Ariſtotelis ſectae ſe acriter oppoſuit. *H.* §. 113

Homo et mente gaudet, et corpore. *M.* §. 10. 11

quinam boni, quinam mali? *M.* §. 159

Hoockius vſum microſcopiorum commonſtrauit. *H.* §. 106

Hotomannus (*Franc.*) fautor Monarchomachiſmi. *H.* §. 120

Huygenius ſatellites Saturni detexit. *H.* §. 106

Humanitas. *M.* §. 237

Hypotheſis quid? *L.* §. 131

I.

Ideae quid? *L.* §. 21

ſunt vel clarae, vel obſcurae. *L.* §. 25

quid clarae, vel obſcurae? *ibid.*

quid diſtinctae, quid confuſae? *L.* §. 26

quid adaequatae et inadaequatae. *L.* §. 27

quis

quis illas primus docuerit? *ibid.* *
ſunt vel ſimplices, vel compoſitae. *L.* §. 28
ſimplices diſtinctae non ſunt. *ibid.*
ſunt porro vel ſubſtantiarum, vel modorum, vel relationum. *L.* §. 30
de idea relatiua nihil abſolute negandum, nihil affirmandum. *L.* §. 32
ſunt etiam vel ſingulares, particulares, vniuerſales. *L.* §. 33
rerum materialium et immaterialium ideas quomodo adquiramus? *L.* §. 22
idearum innatarum figmentum. *M.* §. 24
Imaginatio quid? *L.* §. 12
media eam emendandi. *M.* §. 285. 286. 287
diuerſimode nominatur. *ib.* 13
diuerſa apud omnes. *M.* §. 17
eius morbi. *M.* §. 27
Impietas quid? *M.* §. 228
Impudentia quid? *M.* §. 237
Inceſſus manifeſtat temperamenta. *M.* §. 121
quinam prodat ambitionem ridiculam. *M.* §. 122
Thraſonicam. *ibid.*
militarem. *ibid.*
phariſaicam. *ibid.*
voluptatem Veneream. *M.* §. 123
amicam. *ibid.*
Bacchicam. *ibid.*
auaritiam. *M.* §. 124
Incitamenta ad veram felicitatem. *M.* §. 266
Indifferentia quaenam ſint? *M.* §. 158
Indorum philoſophi. H. §. 31
philoſophia. H. §. 32
ἀσκητικ. *H.* §. 33
Ingenium quid? *M.* §. 22
eius compoſitiones non ſemper exiſtunt. *L.* §. 14
Inhumanitas quid? *M.* §. 237
Inſtrumentalis philoſophia, vid. *philoſophia.*
Intellectus quid? *M.* §. 15
occupatur circa veritatem. L. §. 7
eius cognitio quomodo inſtituenda? *M.* §. 257
eius operationes. *L.* §. 10. et 11
apud omnes idem. *M.* §. 17
oritur ex ſenſu. *L.* §. 17
non ſemper inuenit veritatem. *L.* §. 12
Interpretatio quid? *L.* §. 188
eius finis. *L.* §. 189
eius regulae. *ib.* 190. ſſ. que . . . 207
Inuidia quid? *M.* §. 41
excruciat auaros. *M.* §. 60
Iobi amici Sabaeorum ſectae fuerunt addicti. H. §. 30
Iohnſon (Zach.) tubos opticos ſciuit. *H.* §. 106.

Ionicae

Ionicae philoſophiae origo. *H.* §.46
Ionici philoſophi quinam? *H.* §. 49
parum excoluerunt philoſophiam practicam. *H.* §. 48
eo magis autem phyſicam. *H.* §. 49
daemonibus omnia repleuerunt. *H.* §. 50
mentis immortalitatem agnouerunt. *ibid.*
inuenerunt quaedam geometrica problemata. *ibid.*
eorum de aſtronomia et meteoris ſententia. *ibid.*
Ira agitat ambitioſos. *M.* § 58
Irati ſigna. *M.* §. 114
Irriſio quid? *M.* §. 41
Italici philoſophi originem debent Pythagorae. *H.* §. 39
Iudaeorum hodiernorum ſtudia. *H.* §. 18
Iudicium quid? *L.* §. 49 *M.* §. 22
naſcitur ex idearum comparatione. *L.* §. 49
Iudicare quid? *L.* §. 10. 11
Iuſtitia pro virtute ſumta quid? *M.* §. 227
eius vitium oppoſitum. *M.* §. 229

K.

Kircheri de patriarchis ſententia. *H.* §. 14

L.

Laetitia quid? *M.* §. 38
eius ſignum. *M.* § 111
Laſciuia quid? *M.* §. 40 *
Leibnitius primus explicauit ideas adaequatas. *L.* §. 27*
Lenitas quid? *M.* §. 238
Leuitas quid? *ibid.*
Leuwenhoekius (*Ant.*) vſum microſcopiorum detexit. *H.* §. 106
Libri, an legendi? et quid circa eorum lectionem obſeruandum? *L.* §. 181. 182 183
Lippersheimius (*Io.*) tubos opticos ſciuit. *H.* §. 106 *
Lipſius (*Iuſt.*) illuſtrauit Stoicam philoſophiam. *H.* §. 80
Logica quid? *L.* §. 1.
eſt vel naturalis, vel artificialis. *L.* §. 2
agit de veritate certa vel probabili. *L.* §. 3
eius vtilitas. *L.* §. 4
Lombardus (*Petr.*) ſcholaſticus. *H.* §. 100
Lullus (*Raim.*) noui philoſoph. ſyſtematis inuentor. *H.* §. 105
Lutherus ſordibus ſcholaſticorum eccleſiam purgare voluit. *H.* §. 102
Luxuria quid? *M.* §. 40 *

M.

Machiauelliſmi origo. *H.* §. 119
eius aſſeclae. *H.* §. 120
Magi Perſarum philoſophiae ac ſacris praeerant. *H.* §. 25
de Deo male ſentiebant. *ibid.* 26
eorum principia. *ibid.*
eorum

eorum reliquiae in Perſia. *H.* §.27
Arabum magi. *H.* §. 28
Magnificentia quid? *M.* §. 231
Malum quod auertit maius malum fit bonum. *M.* §. 152
ex duobus minimum eligendum. *ibid.*
Manichaeiſmus vnde? *H.* §. 26
Marius (*Sim.*) circumiouiales ſciuit. *H.* § 106*
Meditatio quid? *L.* §. 161
Megarica ſchola, cuius auctor *Euclides.* *H.* §.62
huius ſucceſſores. *ibid.*
operam praecipue dabant logicae. *ibid.* 63
inde et varie dicti. *ib.*
Diogenis de hac ſchola iudicium. *ibid.*
a ſcepticiſmo et atheiſmo non fuit immunis *H.* §. 63
principia. *ibid.**
Melancholicum temperamentum, vid. *temperamentum.*
Melancholicorum character. *M.* §. 60
ſigna phyſiognomonica. *M.* §. 120
Melancholico-cholerici quinam? *M.* §. 63
ſanguinei *ibid.*
Melanchton (*Phil.*) ſcholaſticam philoſophiam conſeruauit. *L.* §. 102
Memoria quid? *M.* §. 22
Mendacium quid? *M.* §. 237
Mens hominis eſſentialis pars. *M.* §. 12
eſt immaterialis, et ſic ſpiritus. *ibid.*
eſt indeſtructibilis et immortalis. *M.* §. 13
ſuarum perceptionum ſibi conſcia. *ibid.*
eius praeſtantia. *M.* §. 14
de eius felicitate maxime cogitand. *M.* §. 14
eius facultates. *M.* §. 15. 16
inter ſe non contendunt. *M* §. 283
eam cognoſcimus vel comparate, vel abſolute. *M.* §. 252
Methodus *ſynthetica* quid? *L.* §. 162
quid ad eam requiratur? *ibid.* 163. 164
euitanda praeiudicia. *L.* §. 165
vtilis ad eam dubitatio. *ibid.*
incipit ab experientia. *L.* §. 168
regulae obſeruandae. *ib.* 169. 170. vſque 180
analytica quid, et quomodo inſtituenda? *ib.* 229. 230
docendi dogmatica, paraenetica, characteriſtica. *M* §. 4
excerpendi. *L.* §. 185. 187
mythologica quid? *M.* §. 5
Meticuloſus quis? *M.* §. 112
Metius (*Io.*) tubos opticos ſciuit.

ſciuit. H. §. 106 *
Metus quid? M. §. 38
Miltonus (*Io.*) fautor monarchomachiſmi. H. §. 120
Μισανθρωπία quid? M. §. 238
Miſcelliones philoſophi eclectici a ſectariis dicebantur. H. §. 91. *
Miſericordia Dei quid? M. §. 201
Modi qui, et quotuplices? L. §. 31
ſyllogiſmorum abſurdi nihil continent. L. §. 84
Moderatio quid? M. §. 238
eius vitium oppoſitum. *ib.*
Modeſtia quid? M. §. 233
eius vitium oppoſitum. *ib.*
Monarchomachiſmi origo. H. §. 119
eius aſſeclae et propugnatores. H. §. 120
Moralia cadunt ſub demonſtrationem. M. §. 3
Moralis philoſophia, vid. *philoſophia.*
Mores quid? M. §. 69
animi ſequuntur temperamentum corporis. H. §. 56. 57
boni virtutem, mali vitia conſtituunt. M. §. 70
Moriens homo prauus quid ſentiat. M. §. 106 *
Mors quid operetur in iis, qui vitiis obnoxii? M. §. 106
quatenus malum? M. §. 153
voluntaria numquam bona. *ibid.* *
in ſe non eſt indifferens. M. §. 154
Morbos corporis facilius ſentimus, quam animi. M. §. 264
illos amoliri ſtudemus, non aeque hos. *ibid.* 265
Moſchus, Phoenicum philoſophus. H. §. 34
male confunditur cum Moſe. H. §. 35 *
Muſicam primus docuit Pythagoras. H. §. 41
Myſtico-chemici in plures familias abierunt. H. §. 116
eorum principia. *ib.* 117

N.

Nationum integrarum diuerſa temperamenta. M. §. 66
Naturalis logica, vid. *logica.*
Nizolius (*Marius*) impugnat Ariſtotelem. H. §. 113
Nominalis definitio, vid. *definitio.*

O.

Occam (*Guil.*) ſcholaſticus. H. §. 100
Odium quid? M. §. 37
Odii ſignum. M. §. 110
Opinio quid? L. §. 151
Oppoſitio quid? L. §. 69
eſt vel contraria, vel ſubcontraria, vel contradictoria. L. §. 70
harum regulae. L. §. 71
Oracula gentilium nomen diuinae reuelationis non merentur. M. §. 310
ſed fraudes produnt. *ib.*

Orosius quo consilio Ormeſtam ſcripſerit? L. ſ. 107. *
Orpheus, Thracum philoſophus. H. §. 35
P.
Paracelſus (*Theophraſtus*) chemiam detexit. H. ſ. 106
Paralogiſmus quid? L. ſ. 100
Patricius (*Franc.*) impugnat Ariſtotelem. H. ſ. 113
Parere Deo quid? M. ſ. 202
Patientia quid? M. §. 234
vitium oppoſitum. *ibid.*
Patres qui Platonem ſecuti; H. §. 71
Perſarum *Zoroaſter* quis? H. §. 24
eorum magi, vid. *magi.*
Phariſaei ſimillimi fuerunt ſectae Stoicorum Graecanicae. H. ſ. 16. *
Philolaus primus motum telluris inculcaſſe dicitur. H. §. 43. *
Philoſophia quid? H. §. 1
non eſt vulgaris, ſed ſolida cognitio. *ibid.*
non ſuppeditat praecepta de ſempiterna felicitate. H. §. 6
ſceptica quid? H. §. 4
eius origo. H. §. 97
traditionaria quid? *ib.*
ſectaria quid? *ibid.*
dogmatica nomen philoſophiae meretur. H. §3
male diuiditur in veram et falſam, ſcepticam et dogmaticam. H. §. 5
eclectica. H. §. 91
auctor eius eſt *Potamon.* H. §. 93
qui hanc methodum ſequuti? H. §. 94. 95. 96.
inſtrumentalis quid? H. ſ. 7
theoretica quid? *ibid.*
eius partes. H. ſ. 8
practica quid? et quid comprehendat? H. ſ. 9
haec verſatur circa cognitionem boni. M. ſ. 1
flectit voluntatem ad bonum adpetendum. M. ſ. 4
eſt porro vel barbarica, vel Graecanica. H. ſ. 11 et 12
Philoſophi eclectici. H. ſ. 91
miſcelliones a ſectariis dicti. H. ſ. 91. *
antiquiſſimi eorum. H. §. 92
ſceptici eorumque varia nomina. H. ſ. 97. et *
Italici originem debent Pythagorae. H. §. 39
nouiores de ſcientiis practicis magis cogitauerunt. H. §. 118
Phlegmaticum temperamentum, vid. *temperamentum.*
Phlegmaticorum character. M. ſ. 61
ſigna phyſiognomonica. M. ſ. 120
Phaenomena phyſica non explicanda ex hypotheſi metaphyſica. L. ſ. 147
Phyſiognomonica ſigna ex lineamentis deſumta an certa?

certa? M. §.125
Pietas quid? M. §. 227
eius vitia oppoſita. M. §.228
de Pineda (Io.) eius de patriarchis opinio. H. §. 14 *
Plato, eius vita. H. §. 64
quid limini ſcholae inſcripſerit? *ibid.*
principia. H. §. 65. 66
finxit daemones deosque iuniores praeter Deum *ibid.* 67
animam partem caeleſtem credidit. *ibid.*
modus, quo ea purgetur? *ibid.*
quid de beatitudine ſtatuerit? H. §. 68
commendauit virtutem. *ibid.*
quomodo virtutes diuiſerit. *ibid.*
eius ſucceſſores, et horum inter ſe diſſenſus. H. §. 69. 70. 71
Platonici recentiores. H. §. 71
Poëtae antiquiſſimi Graecorum philoſophi. H. §. 38
horum philoſophiae interpretatio obſcura. *ib.*
qui eam ſuſceperint? *ib.*
Poenitentia quid? M. §. 38.
a S. Porta (Durandus) ſcholaſticus. H. §. 100
Porta (Io. Bapt.) tubos opticos ſciuit. H. §. 106 *
Poſidonius philoſophus in ſchola Zenonis. H. §. 79
Poſſibilitas quid? L. §. 149
non confundenda cum hypotheſi. L. §. 148
Poſtulatum quid? L. §. 58
non indiget probatione. L. §. 59
Potamon auctor philoſophiae eclecticae. M. §. 93.
Praecepta philoſophica non ſufficiunt ad aeternam felicitatem. M. §. 299. 300. et 301
Praedicabilia quaenam? L. §. 34
Praedicatum quid? L. §. 51
Praeſumtio quid? L. §. 151. et *
Preces quid operentur? M. §. 278
Probabilitas quid? L. §. 130
eius principium. *ibid.*
quotuplex? L. §. 132
hermeneutica quid, et eius fundamentum? L. §. 133
hiſtorica quid, et eius fundamentum ac regulae. L. §. 134. vſque 140
moralis vel *politica* quid? L. §. 142
phyſica quid, et eius regulae? L. §. 143. vſque 146
Problema quid? L. §. 60. 175
probandum eſt. L. §. 61. 176
Proclus ſpecula cauſtica inuenit. H. §. 106 *
Propoſitio quid? L. §. 49
conſtat ſubiecto et praedicato L. §. 50
eſt vel affirmatiua, vel nega-

negatiua. *L.* §. 52
vel vniuerſalis, particularis, et ſingularis. *ib.* §. 53
quando debeat eſſe vniuerſalis, quando particularis? *L.* §. 57
modales quaenam ſint? *L.* §. 54
neceſſariae fundamentum ſunt demonſtrationis directae. *ibid.* *
impoſſibiles fundamentum indirectae demonſtrationis. *ibid.*
exponibiles quaenam, et cur ita vocentur? *L.* §. 55. 56.
omni propoſitioni ineſt theſis et hypotheſis. *L.* §. 57
quotuplici modo vna ex vna fluat? *L.* §. 65
Proprium quid? *L.* §. 34
Propenſiones quomodo vincantur. *M.* §. 288. vſque 291
non vincimus, quando in eremum ſecedimus. *M.* §. 292
earum vanitas ac miſeria in memoriam reuocanda. *M.* §. 293
pugna cum eis ſaepe repetenda. *M.* §. 294
Prudentia falſo habetur pro virtute. *M.* §. 218
Pudor, eius ſigna. *M.* §. 116
ſubruſticus. *M.* §. 237
Pufendorffius (*Sam.*) ius naturae excoluit. *H.* §. 118
Pugna rationis et appetitus ſenſitiui. *M.* §. 283
cum cupiditatibus. *ibid.* §. 284
cum imaginatione. *ibid.* §. 285
cum adfectibus naſcentibus et iam vires adquirentibus. *ibid.* §. 286. 287
cum vitiis et propenſionibus. *ibid.* §. 288
Purgatorium Platonicum. *H.* §. 67 *
Pyrrho, auctor Philoſophiae ſcepticae. *H.* §. 97
eius ſectatores. *H.* §. 98
Pythagoras.
ſcriptores de eius vita ac dogmatibus. *H.* §. 40
primus docuit geometriam, muſicam, et arithmeticam. *H.* §. 41
quomodo philoſophiam definiuerit? *H.* §. 42
eius de mundo opinio. *H.* §. 43
hominis eſſentiam in ſola mente poſitam ſtatuit. *H.* §. 44
mentem eſſe particulam eſſentiae diuinae. *ibid.*
a Fanaticiſmo non alienus fuit. *H.* §. 45
non expilauit Iudaeorum ſcrinia. *H.* §. 15
eius diſcipulorum claſſes. *H.* §. 41 *
Pythagorei mundum mediam terram continere aſſerebant. *H.* §. 43 *
eorum ſyſtema mundi. *ib.*

R.

Raius(*Io.*) anatomiam plantarum inuenit. *H.* §. 106
Ramus (*Petr.*) dialecticam tantum excoluit. *H.* §. 105. et *
Ariſtotelem impugnat. *H.* §. 113
Ratio recta quid? *H.* §. 2. *L.* §. 119
bene ratiocinatur. *ibid.*
eius cognitio vel apodictica, vel probabilis. *ib.*
Relationum innumerae ſunt ſpecies. *L.* §. 31
Reminiſcentia quid? *M.* §. 22
Republicani in Anglia qui? *H.* §. 120
Reuelatio quid? *M.* §. 303
eius neceſſitas. *M.* §. 304
Deus voluit vt omnibus innoteſcat. *ibid.* §. 305
debet eſſe diuina. *ib.* §. 302. 308
ea non eſt diuina, quae id inculcat, quod iam rationis eſt. *M.* §. 306
oſtendit ſufficientia media Dei iuſtitiae ſatisfaciendi. *M.* §. 307
debet eſſe antiquiſſima. *M.* §. 309
et non immutata. *ibid.*
vna vera eſt. *M.* §. 304
Rigor nimius quid? *M.* §. 238
Ruſticitas quid? *M.* §. 237

S.

Sabbaeorum philoſophia quae? *H.* §. 29
Sanchuniathon, Phoenicum philoſophus. *H.* §. 35
ſcripſit *Φοινικικὰ ibid.**
Sanguis ex quibus partibus conſtet? *M.* §. 49
eius effectus. *M.* §. 51
Sanguineum temperamentum, vid. *temperamentum.*
Sanguineorum character. *M.* §. 95
eorum ſigna phyſiognomonica. *M.* §. 120
Sanguineo - cholerici quinam? *M.* §. 163
Sanitas quatenus bonum quoddam? *M.* §. 155
Sarpius (*Paull.*) circulationem ſanguinis perſpectam habuit. *H.* §. 106 *
Scenica vrbanitas, vid. *vrbanitas.*
Sceptica philoſophia, vid. *philoſophia.*
Scheinerus (*Chriſt.*) maculas ſolares obſeruauit. *H.* §. 106
Schelius (*Ratbodus*) monarchomachiſmi fautor. *H.* §. 121
Scholaſtici vapulant ob inutiles ſpeculationes. *H.* §. 6.
huius ſectae anteſignani. *H.* §. 100
inquinarunt philoſophiam et theologiam. *H.* §. 101
quidam horum errorum inſignes effectus. *ibid.*
Scholion quid? *L.* §. 63
Scientia quatenus bonum? *M.* §. 156
quae ſit ad eam prima via?

via? M. §. 250
Scotus (*Io. Duns*) ſcholaſticus, H. §. 100
Scribentium officia. L. §. 247. vſque 255
Scriptionum praecipua genera, M. §. 246
Scriptura ſacra quid? M. §. 313
quid contineat? M. §. 314
antiquiſſima eſt. M. §. 316
et non immutata, *ibid.*
Scrupulus quid? L. §. 154
Sectaria philoſophia, vid. *philoſophia.*
Sectarii quinam? H. §. 4
Seldenus (*Io.*) ius nat. excoluit. H. §. 118
Sennertus (*Dan.*) chemiam inuenit. H. §. 106
Senſio, ab ea incipit omnis cognitio. L. §. 23
ponit organa ſenſoria, et quid requirat? L. §. 115. 116. 117. 118
Senſus rite limitati non fallunt. L. §. 24. et 114
quid? M. §. 25
quot? M. §. 26
Septalius (*Lud.*) microſcopia ſciuit. H. §. 106*
Sermo quid? M. §. 126
in eo ſpectatur forma ſeu ſtilus. M. §. 127
et materia. M. §. 132 133 134
Simulatio eius effectus. M. §. 135
Sophiſmata dicuntur etiam fallaciae. *ibid.*
Sophiſtae quinam? L. §. 101
Socrates, eius vita. H. §. 51
bellum indixit ſophiſtis. H. §. 52
purgauit philoſophiam a ſuperſtitioſis deorum cultibus. *ibid.*
eamque traduxit ad vitam communem. *ibid.*
de Deo et mentis inmortalitate praeclare ſenſit. H. §. 53
excoluit philoſophiam moralem. H. §. 54
ipſe nihil ſcripſit. H. §. 55
eius diſcipuli. H. §. 56
Sorites quid? L. §. 86
Species quid? L. §. 34
Spes quid? M. §. 38
Spiritus ſubſtantia cogitans. L. §. 31
Spinoza (*Bened.*) an Carteſii diſcipulus? H. §. 115
eius atheiſmus. *ibid.*
Stankius perperam leges diuinas rituales a Sabbaeorum ritibus repetit. H. §. 30
Status noſter miſerrimus. M. §. 260
quomodo cognoſcendus? M. §. 267. vſque 273
Stilus, ex eo de propenſione ſcribentis iudicatur. M. §. 127*
ambitioſi et cholerici M. §. 128
ſanguinei et voluptuoſi. M. §. 129
melancholici. *ibid.*
ad elegantem quale requiratur temperamentum?

tum? M. §. 131
Stoici logicam ad ſuperſtitionem vſque coluerunt. H. §. 80
quem ordinem in phyſicis ſeruauerint? H. §. 81
eorum principia ibid.
doctrina de Deo. H. §. 82
Philoſophia moralis. H. §. 83
Subdiuiſiones, quid de iis ſentiendum? L. §. 48
Subiectum quid? L. §. 51
Subſtantiae, eas ipſas non cognoſcimus. L. §. 32
Syllogiſmus quid? L. §. 73. 75
eſt inſtar regulae de tribus. L. §. 74. 79
quatuor ideae eum vitioſum reddunt. L. §. 76
conſtat tribus terminis. L. §. 77
eius figurae. L. §. 80. vſque 83
compoſiti quinam? L. §. 87
et in forma, et materia ſe recte habere debet. L. §. 99
Sinenſium philoſophia. H. §. 34
redolet Spinoziſmum. ibid.
Synthetica methodus, vid. *methodus*.

T.

Talmud Iudaeorum fabulas continet. M. §. 312
Temperantia quid? M. §. 227
eius vitium oppoſitum. M. §. 230
Temperamentum quid? M. §. 51
cholericum quid? M. §. 52
melancholicum quid? M. §. 53
ſanguineum quid? M. §. 54
phlegmaticum quid? M. §. 55
nemo vno eoque ſolo praeditus. M. §. 62
vnum praedominatur. *ib.*
ea mutantur pro diuerſitate aetatis. M. §. 64
eorum effectus. M. §. 65
Teſtimonium diuinum ſummum gradum fidei attingit. L. §. 141
Thales Mileſius ſectae Ionicae conditor. H. §. 46
Theodorus nouam ſectam conſtituit. H. §. 57
qua philoſophia nihil deteſtabilius. H. §. 58
eius principia. *ibid.*
atheiſmum liberrime profeſſi Theodoriani. H. §. 59
Theorema quid? L. §. 60 175
probatione indiget. L. §. 61. 176
Thomaſius (*Chriſt.*) ius naturae excoluit. H. §. 118
Timere Deum quid? M. §. 202
Toricellus barometra inuenit. H. §. 106
Traditionaria philoſophia, vid. *philoſophia*.

Tran-

Tranquillitas animi quid? M. §. 207. 208
eius cauſſae et effectus. M. §. 209. vſque 216
Triſtitia quid? M. § 38
Tſchirnhauſius ſpeculorum cauſticorum inuentor. *H.* §. 106

V.

Valerius Magnus barometra cognita habuit. *H.* §. 106 *
Valla (*Laur.*) impugnat Ariſtotelem. *H.* §. 113
Velthuyſius (*Lamb.*) iuris naturae ſcriptor. *H.* §. 118
Veracitas quid? M. §. 237
Verecundia quid? *ibid.*
Veritas quid? *L.* §. 93
eſt vel metaphyſica, vel moralis, vel logica. *L.* §. 94. 95
vel certa, vel probabilis. *L.* §. 107. 108. 113
eſt vel in idea ſimplici, vel in iudicio, vel in ratiocinatione. *L.* §. 96. 97
reperitur vel meditando, vel legendo. *L.* §. 1 *
quomodo inueſtigetur? *L.* §. 160
inuenta quomodo proponatur? *ibid.*
Virtus homini natura non ineſt. *M.* §. 71
quid? *M.* §. 217
ſemper cum ſtudio inquirendi in Deum coniuncta. *M.* §. 218
conſiſtit in habitu. *M.* §. 219
numquam ſponte contra voluntatem diuinam agit. *ibid.*
omnes inter ſe connectuntur. *M.* §. 220
vna tantum eſt. *ibid.*
conſiſtit in emendata mente. *M.* §. 221
quomodo differat a iuſte agere? *ibid.* *
eius norma eſt voluntas diuina. *M.* §. 222
obſeruat mediocritatem. *M.* §. 223
verſatur circa varia obiecta, et varia inde ſortitur nomina. *M.* §. 226
eſt Dei donum. *M.* §. 278 *
abſolute bona eſt. *M.* §. 157
an ſit ſummum bonum? *M.* §. 173
Vita bonum praeſtantiſſimum. M. §. 153
vegetatiua durat, quamdiu ſanguis circulatur. M. §. 46
ſenſitiua quid? et eius ratio. M. §. 47. 48
Vitia quid? M. §. 72
tria ſunt capitalia. M. §. 74
eorum cauſſa. M. §. 94
diuerſimode miſcentur. M. §. 95
aegre cognoſcuntur eorum characteres. *ibid.*
iis obruti infeliciſſimi. M. §. 98. et 105
quae-

quaenam huius rei cauſſa? M. § 99. 100. 101
ex eis proficiſcuntur calamitates. M. §. 104
ſunt cauſſa malorum. M. §. 262. vid. *propenſiones.*
per ſe ipſa puniuntur, M. §. 262
Vniuerſalia quaenam? L. §. 34
Voluntas reuera datur. M. §. 28
eſt libera. M. §. 29
eius actus. M. §. 30
eius cognitio quomodo inſtituenda? M. §. 255. 256
magis adfectibus quam rationi ſeruit. M. §. 284
Voluptas vnde oriatur? M. §. 40
quid? M. §. 81
quotuplex? ibid.
Voluptuoſorum character. M. §. 82. vſque 86
eorum ſigna. M. §. 113
Vrbanitas quid? M. §. 237

X.

Xenophanes ſectae Eleaticae auctor. H. §. 84

Z.

Zelotypia vnde? M. §. 42
eius characteres. M. §. 117
Zeno auctor ſectae Stoicae. H. §. 78
eius ſucceſſores. ibid.
Zoſimus chemiae peritus fuit. H. §. 106 *
Zoroaſter Chaldaeorum philoſophus. H. §. 21
eius oracula, quae adhuc exſtant, genuina non ſunt. ib.
ab eo differt Perſarum Zoroaſter. H. §. 24

FINIS.

375

9 7 245

(Ph) 46404

Digitized by Google

376

377

Digitized by Google

Digitized by Google

005626495 CB

Google